

Dimenzije društvene uključenosti i isključenosti konzumacije alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji

Brezovec, Erik

Doctoral thesis / Disertacija

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:845681>

Rights / Prava: [In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-18**

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Erik Brezovec

**DIMENZIJE DRUŠTVENE UKLJUČENOSTI I
ISKLUČENOSTI KONZUMACIJE
ALKOHOLA U KRAPINSKO-ZAGORSKOJ
ŽUPANIJI**

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2020.

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Erik Brezovec

**DIMENZIJE DRUŠTVENE UKLJUČENOSTI I
ISKLJUČENOSTI KONZUMACIJE
ALKOHOLA U KRAPINSKO-ZAGORSKOJ
ŽUPANIJI**

DOKTORSKI RAD

prof. dr. sc. Krunoslav Nikodem

doc. dr. sc. Krešimir Žažar

Zagreb, 2020.

Sveučilište u Zagrebu

Faculty of Humanities and Social Sciences

Erik Brezovec

DIMENSIONS OF SOCIAL INCLUSION AND EXCLUSION OF ALCOHOL CONSUMPTION IN KRAPINSKO-ZAGORSKA COUNTY

DOCTORAL THESIS

prof. dr. sc. Krunoslav Nikodem

doc. dr. sc. Krešimir Žažar

Zagreb, 2020.

Informacije o mentorima

1. Krunoslav Nikodem, prof. dr. sc.

Rođen 1971. godine u Zagrebu, Republika Hrvatska. Osnovnu i srednju školu završio u Našicama. Diplomirao 1997. godine na jednopredmetnom studiju sociologije na Odsjeku za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Na istom fakultetu obranio 2002. godine magistarski rad, a 2006. godine i doktorsku disertaciju. Od 1995. do 2002. godine zaposlen u srednjoj školi Isidora Kršnjavoga u Našicama. Od rujna 2002. do ožujka 2003. godine zaposlen u Centru za promicanje socijalnog nauka Crkve, u Zagrebu. Od ožujka 2003. godine do ožujka 2008. godine zaposlen kao znanstveni novak na znanstveno istraživačkom projektu «Modernizacija i identitet hrvatskog društva» (0130400) pod vodstvom prof. dr.sc. Ivana Cifrića, odnosno od 2006. godine u istom statusu na projektu «Modernizacija i identitet hrvatskog društva. Sociokulturne integracije i razvoj» (130-1301180-0915) pod istim vodstvom. U ožujku 2008. godine izabran u znanstveno-nastavno zvanje docenta, u siječnju 2013. godine izabran u znanstveno-nastavno zvanje izvanrednog profesora, a u siječnju 2019. godine izabran u znanstveno-nastavno zvanje redovitog profesora za znanstveno područje društvenih znanosti, polje sociologija/posebne sociologije, na Odsjeku za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, gdje i danas radi. Radi u nastavi na svim razinama studija sociologije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu pri čemu je nositelj kolegija: Sociologija cyber kulture, Sociologija religije, Suvremene sociološke teorije 1 i Sociologija tijela. Od 2017. godine je voditelj Doktorskog studija sociologije. Kao istraživač sudjelovao, od 1998. godine do danas, na sedam međunarodnih znanstveno istraživačkih projekata: «Aufbruch. Religion in den Reformländern Ost(Mittel) Europas» (1998.-2004.); «Europsko istraživanje vrednota» (0203003), (1999.-2002.); «Kirche und Erziehung in Europa» (2002.-2003.); «Komparativna europska studija vrednota: Hrvatska i Europa» (0203006), (2003.-2006.); «Kirche und Religion im erweiterten Europa» (2005.-2010.); «Europsko istraživanje vrednota: Hrvatska u Europi» (203-1941533-0734) (2006.-2012.) i «Vrednote i društvene promjene u Hrvatskoj» (CROEVS5val) (2014.-2020.) i tri nacionalna znanstveno istraživačka projekta: «Modernizacija i identitet hrvatskog društva» (0130400) (2003.-2007.); «Modernizacija i identitet hrvatskog društva; Sociokulturne integracije i razvoj» (130-1301180-0915) (2006.-2013.) i «Praćenje siromaštva u Republici Hrvatskoj» (2002.-2005.). Objavio dvije knjige (u koautorstvu i u uredništvu), više od četrdeset znanstvenih radova i nekoliko stručnih radova u znanstvenim i stručnim časopisima, zbornicima radova i knjigama (od toga desetak znanstvenih i stručnih radova u međunarodnim publikacijama). Također objavio tridesetak recenzija/prikaza u znanstvenim časopisima. Aktivno – s referatima/priopćenjima – sudjelovao u radu trideset međunarodnih i trinaest nacionalnih znanstvenih skupova i konferencija. Član Hrvatskog sociološkog društva, Hrvatskog filozofskog društva, Hrvatskog bioetičkog društva i ISORECEA-e, te uredništva časopisa «Društvena ekologija» i «Revija Raziskave in rasprave». U registar znanstvenika upisan pod matičnim brojem: 256706.

2. Krešimir Žažar, doc. dr. sc.

Krešimir Žažar rođen je 1980. godine u Zagrebu. Temeljnu izobrazbu stekao je u osnovnoj školi Lijepa Naša Tuhelj, a opći je gimnazijski program završio u Gimnaziji Antuna Gustava Matoša u Zaboku. 2000. godine upisuje dvopredmetni studij filozofije i sociologije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu koji okončava 2007. godine. Naredne godine na istoj akademskoj ustanovi upisuje Poslijediplomski doktorski studij sociologije. Od 2008. godine radi kao znanstveni novak – asistent zaposlen na Odsjeku za sociologiju Filozofskoga fakulteta u Zagrebu. Na znanstveno-istraživačkom planu angažiran je na projekta MZOS-a „Društvene pretpostavke društva znanja“ voditelja prof. dr. sc. Vjekoslava Afrića. U okviru nastavnih aktivnosti sudjelovao je u izvedbi nastave na tri kolegija na preddiplomskoj razini studija sociologije te na dva kolegija na diplomskoj razini studija sociologije. Mentor je okvirno desetak diplomskih radova. Njegovi znanstveni interesi obuhvaćaju izučavanje tematike epistemologije i metodologije sociologije te su isto tako orijentirani na razmatranje pojedinih problemskih sklopova iz područja sociologije suvremenih društava, ali i iz područja recentnih kao i klasičnih sociologijskih teorija. Dosad je objavio tri knjige u suuredništvu te sumarno preko 20 znanstvenih i stručnih radova, na hrvatskome i engleskome jeziku. Svoje je radove isto tako predstavio na više od 20 znanstvenih skupova domaćega i internacionalnoga karaktera. Recenzent je više domaćih i internacionalnih znanstvenih časopisa te je recenzirao i nekoliko radova s međunarodnih znanstvenih skupova. Kao oblik profesionalnog usavršavanja uspješno je apsolvirao programe dviju međunarodnih ljetnih škola, a u travnju 2017. u okviru programa akademske mobilnosti "Erasmus +" boravio je na Sveučilištu u Lundu (Švedska). Član je triju znanstveno-strukovnih udruga, a u dvogodišnjem periodu od 2011. do 2013. godine obnašao je funkciju tajnika Hrvatskoga sociološkog društva. Početkom 2015. pri istoj organizaciji inicira fundiranje Sekcije za teorijsku sociologiju čiji je ujedno i voditelj. Bio je član organizacijskog odnosno programskog odbora nekoliko domaćih znanstvenih skupova te nekoliko domaćih skupova s međunarodnim sudjelovanjem. Od akademske godine 2015./16. imenovan je za tajnika Doktorskog studija sociologije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta, a od akademske godine 2016./17. i zamjenikom voditelja istoga Studija što je funkciju koju trenutno obnaša. Aktivno se služi engleskim, njemačkim, slovenskim i švedskim jezikom. U registar znanstvenika upisan pod matičnim brojem: 311595.

Zahvale

Prije svega hvala mentorima, prof. dr. sc. Krunoslavu Nikodemu i doc. dr. sc. Krešimiru Žažaru na strpljenju, potpori i prenesenom znanju koje je rezultiralo ovim radom. Veliko hvala cijeloj obitelji, prijateljima, kolegama i svim voljnim ljudima koji su pripomogli u realizaciji terenskog dijela istraživanja.

Posebno hvala baki Mariji koja je bila (i ostala) izvor bezuvjetne potpore i razumijevanja.

SAŽETAK

Autor polazi od pretpostavke međusobne povezanosti društva i konzumacije alkohola. Konzumaciji alkohola u radu se pristupa iz sociološkog kuta gledišta određujući i analizirajući pri tom načine na koje se ta povezanost manifestira u fenomenima društvene uključenosti i isključenosti pojedinca ili skupine pojedinaca. Ta veza istraživala se u socio-kulturnom kontekstu Krapinsko-zagorske županije, a definirana je s tri osnovna cilja: Identificirati značenja i iskustva konzumacije alkohola kao socio-kulturne dimenzije u Krapinsko-zagorskoj županiji; Odrediti kakvo značenje pojedinci pridaju konzumaciji alkohola u određivanju uključenosti i isključenosti u društvu; Analizirati postoji li povezanost između konzumacije alkohola i društvene uključenosti ili isključenosti s obzirom na određene socio-kulturne i socio-ekonomske karakteristike ispitanika. Prva dva cilja odgovorena su na temelju kvalitativne metodologije pružajući pri tom značenjske, ali i situacijske dimenzije navika konzumacije alkohola i društvene uključenosti i isključenosti. Fenomenološkim pristupom odrađeno je 15 dubinskih intervjua. Treći spomenuti cilj odgovoren je metodom anketnog upitnika koji je konstruiran u refleksiji s nalazima kvalitativne faze. Uzorak kvantitativne faze uključivao je 600 ispitanika Krapinsko-zagorske županije po kvotama spola i dobi. Kombinacijom kvalitativne i kvantitativne metodologije došlo se do zaključaka kako se društvena uključenost i isključenost konzumacije alkohola manifestira u dimenzijama socijabilnosti i (praktične) solidarnosti. Osobe koje alkohol konzumiraju u većoj mjeri, u većoj su mjeri uključena u aktivnosti socijalnog karaktera. Isto tako, osobe koje češće konzumiraju alkoholna pića, češće pomažu ljudima u svojoj zajednici. No značenje konzumacije alkohola za društvenu uključenost i isključenost ovisi o situaciji. Na pojedincu je da se koristi kulturno stečenim znanjima i za sebe odredi kada je konzumacija alkohola poželjna (te u kojim količinama). Osobe koje odskaču od kulturnih obrazaca konzumacije podliježu određenim načinima isključenja iz situacije – u obliku zadirkivanja ili pak kroz ritualnu neusklađenost (bilo da je riječ o onima koji u određenim situacijama alkohol uopće ne konzumiraju ili pak da je riječ o onima koji alkohol konzumiraju u pretjeranoj količini za zadanu situaciju).

Ključne riječi: konzumacija alkohola, društvena uključenost / isključenost, socijabilnost, solidarnost, povjerenje.

Structural summary

The author is following the assumption of the interconnectedness of society and alcohol consumption. Alcohol consumption in this paper is approached from a sociological point of view, determining and analyzing the ways in which this connection is manifested in the phenomena of social inclusion and exclusion of an individual or group of individuals. This connection was researched in the socio-cultural context of Krapinsko-zagorska County, and was defined with three basic goals: To identify the meaning and experiences of alcohol consumption as a socio-cultural dimension in Krapinsko-zagorska County; Determine what importance individuals attach to alcohol consumption in determining inclusion and exclusion in society; Analyze whether there is a link between alcohol consumption and social inclusion or exclusion with respect to certain socio-cultural and socio-economic characteristics of respondents. The first two goals were answered on the basis of a qualitative methodology, providing by it a definition of meaning as well as situational dimensions of alcohol consumption regarding social inclusion and exclusion. In this phase, 15 in-depth interviews were conducted with a phenomenological approach. The third mentioned goal is answered by the method of a survey questionnaire which is constructed in reflection with the findings of the qualitative phase. The sample of the quantitative phase included 600 respondents from Krapinsko-zagorska County by gender and age quotas. The combination of qualitative and quantitative methodology led to the conclusion that social inclusion and exclusion of alcohol consumption are manifested in the dimensions of sociability and (practical) solidarity. People who consume alcohol to a greater extent are more involved in social activities. Likewise, people who consume alcohol more often, are more likely to help people in their community. But the meaning of alcohol consumption for social inclusion and exclusion depends on the situation. It is up to the individual to use the culturally acquired knowledge and determine for himself when alcohol consumption is desirable (and in what quantities). People who deviate from cultural patterns of consumption are subjected to a certain ways of exclusion from the situation - in the form of teasing or through ritualistic incompatibility (whether it is those who in certain situations do not consume alcohol at all, or those who consume alcohol in excessive quantities for a given situation). Moreover, the social significance of the alcohol consumption can be seen in the matter of the gender and age differences. Men tends to drink more frequently and quantitatively more than women. It is also for men that social exclusion and inclusion is more evident in respect to sociability and

solidarity than it is a case for woman. In the average the agreement with the statement that alcohol consumption is important for their social life is higher in the men part of the sample. This is also the case with the younger population. Social inclusion and exclusion on the basis of alcohol consumption is more evident in the younger population. However this inclusion and exclusion, as it was mentioned earlier works regarding the sociability and partially for solidarity (practical solidarity). Trust has not been connected with the alcohol consumption.

All of the mentioned results regarding the inclusion and exclusion of alcohol consumption in Krapinsko-zagorska County has been connected with the cultural sphere of everyday life. It has been concluded throughout the research, that the economic predictors has not been correlated with the habits of alcohol consumption. According to that, the values of the individuals has been questioned regarding that consumption. The factor analysis have produced 3 variables that indicate a degree of certain values: degree of individualistic values, degree of traditional (communitarian) values and degree of tradition (authoritarian) values. According to the analysis of these factors with the habits of alcohol consumption 3 ideal types of cultural approach to alcohol consumption of individual has been presented in the paper. These types are utilitaristic drinker (with individualistic values expressed), communitarian non-drinker (with traditional – communitarian values expressed) and influential drinker (with authoritarian values expressed).

Key words: alcohol consumption, social inclusion / exclusion, sociability, solidarity, trust

Sadržaj

Uvod	1
I. TEORIJSKI ASPEKTI RADA.....	6
1. Sociološki pristupi konzumaciji alkohola	6
2. Teorijske osnove istraživanja.....	16
2.1. Relevantnost pojma društvene kohezije za sociologiju	17
2.2. Definiranje društvene kohezije	19
2.3. Teorijska i empirijska razmatranja koncepata društvene uključenosti i isključenosti	33
2.4. Relevantnost analize društvene uključenosti i isključenosti konzumacije alkohola s obzirom na znanstvenu i pragmatičnu svrhu	41
2.5. Društvena kohezija i društvena uključenost i isključenost konzumacije alkohola	43
3. Dosadašnja istraživanja društvenih dimenzija konzumacije alkohola.....	44
3.1 Odnos roda i konzumacije alkohola	44
3.2. Socio-ekonomske odrednice konzumacije alkohola	47
3.3. Konzumacija alkohola i starosna dob	48
3.4. Društvena isključenost i uključenost i konzumacija alkohola	50
3.5. Socio kulturne razlike u konzumaciji alkohola	52
II. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE	56
4. Socio-kulturne specifičnosti Krapinsko-zagorske županije.....	56
5. Ciljevi istraživanja, hipoteze i istraživačka pitanja.....	70
6. Metodologija	73
6.1. Metodologija kvalitativne faze istraživanja	74
6.2 Metodologija kvantitativne faze istraživanja	80
7. Rezultati kvalitativne faze istraživanja	88
7.1. Nije svako piće prigodno za svako doba dana	89
7.2. Alkohol se pije kada se skupe ljudi	91
7.3. Klet kao spoj rada i društvenosti konzumacije alkohola	95
7.4. Alkohol pomaže pri regulaciji emocija	97
7.5. Mladi piju više i nekvalitetnije, stariji piju kvalitetno i polako	101
7.6. „Ljepše je vidjeti pijanog muškarca nego pijanu ženu“	103
7.7. Značenje konzumacije alkohola za društvenu uključenost i isključenost.....	105
7.8. Konzumacija alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji određena kroz stigmatu odnosa Zagoraca i alkohola	120

7.9. Refleksija na postavljene ciljeve	123
8. Rezultati kvantitativne faze istraživanja	125
8.1. Navike pijenja alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji	126
8.2. Navike konzumacije alkohola s obzirom na dob	134
8.3. Navike konzumacije alkohola s obzirom na spol	145
8.4. Konzumacija alkohola i socioekonomske karakteristike ispitanika u Krapinsko-zagorskoj županiji	150
8.5. Odnos vrijednosnih stavova i konzumacije alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji	151
8.6. Društvena kohezija u Krapinsko-zagorskoj županiji	166
8.7. Društvena uključenost i isključenost konzumacije alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji	176
III. Rasprava	192
IV. Zaključak	206
V. Popis literature	211
VI. Prilozi	222
1. Potvrda o etičnosti istraživanja	222
2. Protokol dubinskih intervjua (kvalitativne faze istraživanja)	223
3. Anketni upitnik istraživanja (kvantitativna faza istraživanja)	224
Životopis autora:	236

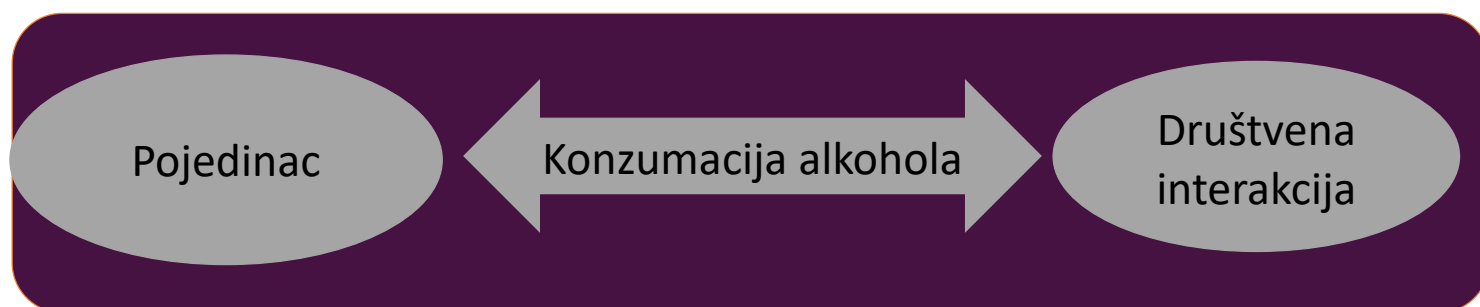
Uvod

Konzumaciji alkohola pristupa se iz različitih kutova gledišta. Disciplinarna zainteresiranost za alkohol i konzumaciju alkohola kreće se od psihijatrija, psihologije, filozofije, teologije, sociologije, ekonomije. Svaka od navedenih disciplina u svojim paradigmatiskim okvirima pokušava definirati te na posljertku razumjeti utjecaj alkohola bilo na zdravlje pojedinca, psihi pojedinca, duh pojedinca, religijske odrednice pojedinca, ekonomiju ili pak na cjelokupan položaj pojedinca u određenom društvu. Ono što je svakako potrebno razjasniti jest činjenica da se pri samoj etiologiji konzumacije alkohola (a tako se i pristupa u ovome radu) nužno mora krenuti od onih razina konzumacije alkohola koje su, ne samo dopuštene, nego i vrijednosno poželjne (pa čak normativno određene). U tom smislu, sociološko razmatranje problematike konzumacije alkohola prethodi svim daljnjim analizama konzumacije alkohola. Tek kada se razmotre načini na koje je konzumacija alkohola usidrena u društvo, može se govoriti o eventualnim posljedicama, bilo one štetne ili korisne. Drugim riječima, sociologija doprinosi razumijevanju društvenog konteksta i dinamike konzumacije alkohola. Na tim osnovama može se pristupiti daljnjim elaboracijama utjecaja konzumacije alkohola nad umom, osobom, psihom, moralom... Osnovna tema ove disertacije svakako jest određena osnovnim pitanjima koja se oslanjaju na prethodnu razradu osnovnih znanja o konzumaciji alkohola u znanstvenom smislu. Razumijevanje odnosa društva i pojedinca te uloge i funkcije alkohola u tom odnosu svakako je bitno za razumijevanje bilo kakvih devijacija na razini pojedinca ili društva (po pitanju konzumacije alkohola).

Postoji nekoliko osnovnih pitanja koje bi sociologija trebala postaviti u analizi društvenosti konzumacije alkohola. Prije svega to je pitanje konzumacije alkohola kao određenog agensa uspostave društvene kohezije nekog društva. U tom smislu, postavljaju se pitanja koja su ujedno i osnovne odrednice ove disertacije. Ta pitanja temelje se na analizi konzumacije alkohola kao sukreatora svakodnevice društvenog života. Prvo, to je pitanje uloge alkohola u društvenom životu pojedinca. Drugim riječima, pitanje je koliko je konzumacija alkohola faktor pri ostvarenju uspješne interakcije pojedinca i/ili određene skupine ljudi. Također, postavlja se pitanje društveno uspostavljenih normativa koji određuju kako, kada, gdje i koliko je alkohol društveno dopušteno konzumirati. U konačnici, valja se zapitati kako ti normativi i dopušteni oblici konzumacije alkohola generiraju određene devijacije na području društvene kohezije nekog društva koje se pak očituje kroz društveno isključenje. Drugim riječima, ako se konzumacija alkohola određuje

normativno i vrijednosno u okvirima nekog društva tada ono potencijalno može voditi tomu da se odstupanje (bilo u obliku ne konzumacije alkohola ili pak pretjerane konzumacija alkohola) sankcionira pridavanjem određene etikete ili pak stigme. Društvenoj uključenosti i isključenosti konzumacije alkohola pristupit će se iz kuta gledišta koji u fokus postavlja dimenzije društvene kohezije (koje se u radu kristaliziraju kao razina povjerenja, solidarnosti, socijalnosti).

No u samom uvodu potrebno se vratiti na osnovnu povezanost društvenog života i konzumacije alkohola. Na prikazu 1 vidljiva je polazišna točka cjelokupne disertacije i popratnog istraživanja. U ovom prikazu naglašava se važnost istraživanja konzumacije alkohola kao svojevrsnog medijatora između pojedinca i društva/zajednice. Ako se konzumaciji alkohola pristupi na ovaj način (kroz shvaćanje njegovih socioloških dimenzija), može se istražiti na koje načine konzumacija alkohola pojedincu (ne)omogućava pristup društvenim situacijama odnosno situacijama društvene interakcije u kojima se pak uspostavljaju društveni odnosi bilo kakve vrste.¹

Prikaz 1. relacijski odnos pojedinca i društva

Ako se ovaj relacijski odnos može potvrditi on u svojoj epistemi podrazumijeva konzumaciju alkohola kao faktor uključivanja ili pak isključivanja pojedinca iz određenih interakcijskih praksi.

Takav pristup konzumaciji alkohola podrazumijeva razjašnjavanje teorijskih, ali i empirijskih ciljeva samoga rada. Primarna usmjerenost istraživanja koja se bave konzumacijom alkohola jest istražiti načine utjecaja alkoholnih pića na tijelo, um, kulturu, društvene odnose. U ovome radu naglasak se stavlja (kao što je već i spomenuto ranije) na povezanost konzumacije alkohola s društvenim životom pojedinca. Opći cilj rada, kroz sve navedeno je istražiti i definirati povezanost

¹ Ovaj prikaz ne prikazuje determinirajući niti statistički pouzdan odnos pojedinca i društva na temelju konzumacije alkohola, već služi kao osnovni okvir razumijevanja osnovnih polazišta disertacije.

konzumacije alkohola i elemenata društvene uključenosti i isključenosti u Krapinsko-zagorskoj županiji.

Historijski pregled konzumacije alkohola

Prvi spomen bilo kakvih oblika pića koja u sebi sadrže alkohol bila su pića na bazi meda, tj. medovina. Iako je medovina bila rezultat prirodne fermentacije šećera koji se nalazio u medu, ona je zbog svojih specifičnih svojstava na um osobe dosegla ritualne dimenzije oko kojih se organizirala cjelokupna kultura primarnih zajednica. Takva konzumacije alkohola javlja se već u starijem kamenom dobu kod ljudi koji su oko logorske vatre pili medovinu - primarno na početku nekog slavlja ili obreda (Heršak i Adžija, 2013; 10). Arheološki izvori po tom pitanju govore i o medovini kao svojevrsnom faktoru kulturne (re)produkcije. Takozvana kultura zvonastih vrčeva, proširila se Europom u 3. i 2. tisućljeću prije Krista. U tim zvonastim vrčevima primarno su se skladištile zalihe medovine. To potvrđuje i arheolog Andrew Sherratt ((1946. – 2006.) koji je tvrdio da su upravo alkoholna pića (medovina ili raniji oblici piva) omogućila prihvaćanje kulture zvonastih vrčeva od strane domicilnog stanovništva drugih kultura (Heršak i Adžija, 2013; 12).

Sljedeće alkoholno piće koje poprima svojevrsnu transcendentnu dimenziju pri uspostavi društvenosti (i razvoju kulture) je pivo. Ova transcendentalnost piva razvijena je kroz vjerovanja povezana uz blisko-istočna božanstva poput Ninkasi ("gospodarica koja puni usta"), Siris, Dumuzil, Enlil...

Možda se najvidljivija društvena važnost piva drevnih civilizacija očituje u *Epu o Gilgamešu*. U ovom epu je konzumacija piva, zajedno sa seksualnim odnosima i hranom najvažnija odrednica čovjekove prirode (Homan, 2004; 84). *Divljak Enkidu stigne u Uruk iz stepe, gdje je prije živio sa životinjama i sisao mlijeko, i na nagovor Šamhat (hramske "bludnice") koja ga je zavela i dovela u grad, postane čovjek nakon što pojede kruh – i pojede čak sedam vrčeva piva! Zatim se uredio i odjenuo.* (Heršak i Adžija, 2013; 26). Navedeni citat svakako upućuje na percepciju alkoholnih pića kao kulturološkog čimbenika koji ostvaruje čovjeka te ga priprema na društveni i kulturni život. Enkidu se naime, "civilizirao" prihvaćanjem konzumacije alkohola. Moglo bi se reći i da je arhetip društvene uključenosti na temelju konzumacije alkohola vidljiv upravo na primjeru *Epa o Gilgamešu*.

Važnost alkohola, odnosno alkoholnih pića vidljiva je i kroz povijest zapadne civilizacije. Povijestan odnos alkohola i "zapada" polazi već od utjecaja grčke i rimske kulture, ali i određenih religijskih odrednica kulture. Na primjer, sami temelji kršćanskog obreda euharistije počivaju na leđima vina – alkoholnog pića. Sakralizacija vina u tom je smislu od velikog značaja za uspostavu njegova statusa u svijesti društva i pojedinca kroz povijest.

...I dok su blagovali, uze Isus kruh, izreče blagoslov pa razlomi, dade svojim učenicima i reče: "Uzmite i jedite! Ovo je tijelo moje!" I uze čašu, zahvali i dade im govoreći: "Pijte iz nje svi! Ovo je krv moja, krv Saveza koja se za mnoge proljeva na otpuštenje grijeha. (Mt 26, 26-28)

Iako je običaj blagovanja na ovaj način djelomično preuzet iz židovske tradicije, svoje novo značenje zadobio širenjem kršćanstva na područje Rimskog carstva (koje je pak po pitanju vina i alkoholnih pića imalo svoje rituale).

O ovome također govori i činjenica da se o alkoholnim pićima u srednjem vijeku govorilo kao o *agua vitae*, odnosno vodi života (Valee, 1998). Važno je pritom napomenuti, kada se referira na prošlost odnosa alkoholnih pića i društva/kulture da se na alkoholna pića nije gledalo kroz prizmu pića koje u sebi sadrži alkohol kao supstancu koja djeluje na tijelo i um pojedinca. Upravo je ta činjenica bitna pri razumijevanju superpozicije alkohola kroz povijest društva. Naime, sveto piće, piće koje mijenja svijest pojedinca, koje ga čini društvenijim, pristupačnijim, bez konkretnijeg znanja o prirodi kemijskog sastava tog istog pića budila je određene nadnaravne insinuacije, pozicionirajući pritom alkoholna pića (bilo koje vrste) u okvirima svakodnevnog (ali i ritualnog) života neke zajednice (Heršak i Adžija, 2013).

Svojevrsno raščaravanje alkohola započelo je krajem 18. stoljeća u Sjedinjenim Američkim državama. Tijekom 17. stoljeća i veći dio 18., na konzumaciju alkoholnih pića gledalo se kao osobni izbor pojedinca. Ekscesivno pijenje nije se smatralo zdravstvenim, ali ni moralnim problemom. U tom razdoblju alkoholna pića bila su utoliko raširena da se pilo i pijančevalo kod kuće, u javnosti, ujutro, tijekom dana, navečer (ne opterećujući se pritom primislima o nedostatku kontrole).

Na primjer, 1678. godine nakon sprovoda žene ministra u Bostonu, sudionici sprovoda konzumirali su otprilike 190 litara vina... (Kobler, 1973 u Levine, 1985; 44).² To naime nije značilo da se na alkohol i ekscesivnu konzumaciju istog isključivo gledalo kao poželjnu. Javne su ličnosti, među kojima i Benjamin Franklin³, upozoravale na razorne učinke pretjerane konzumacije. Unatoč tomu, nije postojala značajna volja politike, društva, kulture za promjenama. *Status quo* konzumacije alkohola zadržao se do kraja 18. stoljeća. Prekretnica u razvoju svijesti o eventualnim posljedicama konzumacije alkohola bila je 1774. godina, kada Benzet, kveker reformist objavljuje prvi pamflet o važnosti i nužnosti totalne apstinencije od alkoholnih pića (Benzet, 1774 u Levine, 1985; 47). Određeni stručni akteri (na području bio-medicine) prihvatili su takav tijek promjene društvene svijesti te je upravo to bio ključan trenutak aktivne konfrontacije s problemom pretjeranog pijenja. Ovdje je značajnu ulogu u formiranju koncepta ovisnosti o alkoholu imao dr. Benjamin Rush. U njegovom konceptu ovisnosti o alkoholu u fokus se stavljala sintagma *bolest volje* - paralela današnjeg gubitka kontrole (eng. *loss of control*). Upravo je u medicinskoj praksi, Rush uveo svijest o jedinom mogućem tretmanu alkoholizma kao bolesti – apstinencija (Levine, 1985). Doba kraja 18. stoljeća je dakle, bilo presudno za diferencijaciju svijesti o konzumaciji alkohola.

Nakon ovih inicijalnih koraka, na konzumaciju alkohola gledalo se kroz dva diskursa (međusobno ne isključiva). Prvi je onaj tradicionalni u kojemu je alkohol zadržao svoju povijesnu ukotvljenost u društvenoj interakciji, ali uz prisutnost drugog diskursa, odnosno svijesti o potencijalnim opasnostima koje konzumacija alkohola može prouzročiti tijelu i psihi čovjeka. Konstantna dijalektika ova dva diskursa, odnosno moglo bi se reći i vaga znanja o konzumaciji alkohola prisutna je pri svakoj uspostavi konzumacije alkohola kod pojedinca. Pri tom svaki pojedinac ima odgovornost usuglasiti vlastite porive konzumacije s društvenom prihvaćenošću konzumacije u određenoj situaciji. Bitno je naglasiti kako drugi diskurs o konzumaciji alkohola kao potencijalno opasnoj i štetnoj supstanci za pojedinca, nije uspio u potpunosti iskorijeniti opće zadovoljstvo konzumacije alkoholnih pića u okvirima društvenih situacija.

² Autorov prijevod s eng. uz konverziju galona u litre.

³ U svojim kritikama konzumacije alkohola, Benjamin Franklin, ekscesivno pijenje nazvao je *pošašću društva* (Rorabaugh, 1976).

I. TEORIJSKI ASPEKTI RADA

1. Sociološki pristupi konzumaciji alkohola

Kao što je i u uvodu spomenuto, konzumacija alkoholnih pića povijesno je povezana s različitim formama društvenih i kulturnih procesa. Krenuvši u empirijsku elaboraciju fenomena koji je u fokusu disertacije, pokušalo se pronaći osnovna sociološka polazišta za definiranje konzumacije alkohola. U tom smislu, krenulo se s praksom konzultiranja nekih od značajnijih klasika sociološke misli (prije svega teorijske misli). Drugim riječima, kako je sociološka teorija tretirala konzumaciju alkohola kroz svoj vlastiti razvoj? Pitanjima konzumacije alkohola, u počecima sociologije nije se direktno bavilo tj. društveni karakter konzumacije alkohola u svojoj naravnosti nije sam po sebi ušao u skopus djelovanja klasične sociološke teorije.

1.1. Konzumacija alkohola u djelima socioloških klasika

U svojem kapitalnom djelu *Protestantska etika i duh kapitalizma*, Max Weber [1905] niti jednom riječju ne spominje konzumaciju alkohola, dok se piće zajedno s pojmom jela javlja samo dva puta, odvojeno od konteksta konzumacije alkohola (Weber [1905] (1989)). Iako se u samom djelu detaljno opisuje sustav vrijednosti koji je (između ostaloga) generirao razvoj kapitalizma, (dis)funkcionalnost konzumacije alkohola u društvima protestantskih denominacija (prije svega kalvinizma) nije se preispitivala⁴.

S druge pak strane Emile Durkheim, konzumacijom alkohola posebno se bavio u djelu *Samoubojstvo* (1997). Bitno je pritom napomenuti kako konzumaciji alkohola Durkheim pristupa prvenstveno iz aspekta promišljanja devijantnosti odnosno alkoholizma koji je pak definirao sukladno znanjima o konzumaciji alkohola dostupnima u njegovo vrijeme. U tom smislu, osobe s problemom alkoholizma u svojim statističkim analizama naziva *alcoholic insane* (u okvirima tadašnje percepcije ovisnosti u domeni psihijatrije). Također, pri iskazu hipoteze o povezanosti alkoholizma i samoubojstva, izražava skepsu prema toj hipotezi o povezanosti alkoholizma i samoubojstva, zbog prethodno definirane korelacije samoubojstva i osoba s višim socio-ekonomskim statusom (klasom) te kultiviranim pojedincima (Durkheim, 1997; 25). No, iako

⁴ Umjerenost kao termin javlja se u nekoliko navrata u samome djelu, ali također bez mogućnosti poveznice s konzumacijom alkohola. Prije svega na umjerenost se osvrće u kontekstu ekonomskog djelovanja pojedinaca (Weber, 1989).

njegov pristup alkoholizmu nije bio teorijski jasno definiran (Skog, 1991; 194), značajan je upravo zbog proširenja dohvata sociologije kao znanosti na područja koja su do tada bila monopolizirana od drugih znanstvenih disciplina. Vraćajući se odnosu samoubojstva i alkoholizma/konzumacije alkohola, empirijski se Durkheim (u odnosu konzumacije alkohola i samoubojstva) osvrće na podatke prikupljene u 4 europske zemlje. Njegova analiza u tim zemljama uključivala je povezanost samoubojstva sa sljedećim kategorijama: samoubojstvo i osude za pijančevanje (eng. *Drunkness*), samoubojstvo i alkoholno ludilo (eng. *Alcoholic insanity*) te odnos samoubojstva i konzumacije alkohola po glavi stanovnika. U prvoj kategoriji odnosa samoubojstva i osude za pijančevanje nije naznačena statistički značajna povezanost. Odnos samoubojstva i broja alkoholno ludih osoba u 4 zemlje proučavana također nije potvrđen. To zaključuje i sljedećim citatom:

...dva reda podataka ne iskazuju povezanost. Gdje je samoubojstvo u porastu šest ili više puta, proporcija alkoholno ludih se jedva povećava za par jedinica mjere, a sam rast nije linearan... Ipak, ako alkoholizam i utječe na samoubojstvo, to je događa prvenstveno zbog mentalnih poteškoća koje alkohol izaziva u pojedincu... (Durkheim, 1997; 27).

Kako u trećoj analizi nije dobio jedinstvene podatke o povezanosti konzumacije alkohola po glavi stanovnika i samoubojstva u 4 zemlje analize; Durkheim zaključuje da samoubojstvo nije u statistički značajnoj povezanosti s konzumacijom alkohola i alkoholizmom (što nikako ne isključuje mogućnost samoubojstva radi pojave i razvoja alkoholizma kod pojedinca (Durkheim, 1997; 100)). U cjelokupnoj Durkheimovoj analizi, ono što je indikativno za ovaj rad jest razina samoubojstva detektirana u pojedinim regijama tadašnje Njemačke. Naime, u određenim regijama utvrđena je negativna korelacija samoubojstva i konzumacije alkohola po glavi stanovnika. Iako relativno neprecizno, ali ovim podatkom može se povući paralela konzumacije alkohola i određenih forma uspostave društvene integracije. Iako konkretniji podaci nedostaju, ovaj podatak već je u Durkheimovo vrijeme otvorio pitanje društvene uključenosti i isključenosti konzumacije alkohola u pojedinim društvima. U društvima u Njemačkoj u kojima se alkohol konzumirao više, bilo je manje samoubojstava. Kao što je rečeno, ovo ne iskazuje kauzalnost, ali povezanost je svakako indikativna za daljnje bavljenje temom. U tom smislu, *otac akademske sociologije* (Supek, 2003), Emile Durkheim, svakako je bio prvak u otvaranju pitanja odnosa konzumacije alkohola/alkoholizma i društva.

Nadalje, još jedan od klasika sociološke teorije, Georg Simmel, u svojoj formalnoj sociologiji bavio se različitim mikrokontekstualnim pitanjima.⁵ Jedan od njegovih najopsežnijih radova u području formalne sociologije jest *Individualnost i društvene forme* (1971) u kojemu razlaže čitav niz individualnih i kolektivnih intervencija usmjerenih ka kreaciji forme društva. U razmatranju formi društvene interakcije, u analizi društvenih tipova (od siromašnih, stranca pa do avanturista), subjektivne kulture, transcendentnog karaktera života, nije bilo nikakvih naznaka o konzumaciji alkohola ili pijenju kao sukreatoru forme interakcijskih odnosa ili pak individualnog identiteta. Iako naglasak njegove teorije počiva na interakciji i stvaranju forme, konzumaciju alkohola izostavlja ili pak uopće o njoj ne razmišlja kada razmatra moguće opstojnosti društva, društvene interakcije, forme.

U kontekstu analize socioloških klasika ne valja izostaviti Karla Marxa, kao uistinu jednog od najvažnijih klasika sociologije te idejnog začetnika cjelokupne paradigme kritičke misli u sociologiji. Odnos Karla Marxa i konzumacije alkohola tema je koja zaokuplja zainteresiranu javnost, posebice onu koja je kritički usmjerena prema Marxovoj misli (ili pak interpretacijama njegove teorije od strane marksista). No, prije svega valja se osvrnuti na znanstvenu misao i publikacije Marxa u kojima se konzumacija alkohola ne spominje niti jedanput, osim indirektno kao produkt proizvodnih odnosa u obliku pića; vino, pivo, likeri i viski, ili pak kao pravo radnika za opuštanjem (Marx, [1906], (2011); 658). S druge pak strane, osobni odnos Karla Marxa i konzumacije alkohola (piva) česta je tema upravo zbog zapisa koji Marxa povezuju s pretjeranom konzumacijom. Naime, Liebknecht [1896], (1975) u memoarima posvećenima Marxu, opisuje Marxovu sklonost pivu. Marxove večeri sastojale su se od pijenja piva te rasprava u stražnjim dijelovima Londonskih pubova. Nakon takozvanog *Beer bill-a* koji je bio svojevrsni odgovor na zahtjeve religijskih struktura u pokušaju ograničavanja konzumacije alkohola i javnih zabava (posebice nedjeljom), Marx se priključio javnom prosvjedu te je zagovarao pravo „radnog čovjeka“ za uživanjem pića (piva) u slobodnom vremenu, u vremenu izvan eksploatacijskih ralja kapitalizma (Flett, 2018).

⁵ U svom teorijskom opusu Simmel cjelokupnoj formi društva pristupa na temeljima Kantovog pristupa opstojnosti prirode. Naime, priroda postoji kao iskaz percepcijekih formi prirode (Kant u Friedman, 2013) Simmel na sličan način pristupa društvu, kao skupu aktivnih percepcija društva u kojima svaka komponenta društvenog života (individua) aktivno ostvaruje njegovu opstojnost. Samim time, društvo nije samo percepcija postojanja, već za razliku od prirode aktivno sudjeluje u ostvarenju te percepcije – u obliku participacije individue pri konstrukciji forme društvenog života (Simmel, 1971: 6).

Upravo se na pravo radnika na konzumaciju alkoholnih pića osvrće i u *Kapitalu*, kritiziravši pri tom pokušaje restrikcije radnika od strane kapitalista – u kontekstu kritike devalvacije rada u tadašnjoj Engleskoj (Marx, [1906], (2011); 658). Sumarno bi se dalo zaključiti, kako se Marx nije pretjerano interesirao za društvene aspekte konzumacije alkohola – pa čak niti kroz kritičku analizu, a konzumaciju alkohola (prije svega piva) gledao je samo kao način opuštanja nakon radnog dana. U okvirima njegova promišljanja konzumacije alkohola javlja se određena doza nedosljednosti uzevši u obzir njegovo promišljanje lažne svijesti. Ako se naime ideologija, religija i ostale društvene strukture određuju na temelju klasne dominacije, na koje načine je konzumacija alkohola kao dio društva izuzeta iz tog procesa? Nije li u tom smislu dopuštanje konzumacije alkohola sastavni dio diskursa moći vladajuće klase – kojim otupljuju mogućnost reakcije onih podčinjenih dopuštajući im konzumaciju alkohola (u većini slučajeva i ekscesivnu).

Bilo kako bilo, važno je naglasiti da su navedeni klasici nisu imali jasno izraženo teorijsko + viđenje odnosa konzumacije alkohola i društva. Konzumacija alkohola kod Marxa, Webera i Simmela nije bila percipirana i uzeta kao nešto čime bi se sociologija kao znanost o društvu trebala baviti. Konzumacija alkohola (kao što se može vidjeti kod Marxa) jednostavno je bila način relaksacije pojedinaca, odmak od rutine ili pak kapitalističke eksploatacije. Iako je Durkheim posvetio jedno poglavlje *Samoubojstva* odnosu konzumacije alkohola i samoubojstva, njegov pristup alkoholu također je bio uređen kontekstom vremena.

Ono što je također važno napomenuti jest to da su klasici sociološke misli bili suvremenici (izuzev Marxa) te su djelovali u vrijeme kada se sociologija uspostavljala, odnosno strukturirala kao znanstvena disciplina. Kao takva, nije imala prostora baviti se novim pojavama (ako uzmemo u obzir vrijeme "otkrivanja ovisnosti" (Levine 1985)), koji nisu bili direktno povezani s otkrivanjem određenih pravilnosti/forme/djelovanja/činjenica društvenog života. Vrijeme klasične sociologije vrijeme je diskursa koji je pokušao odgovoriti na pitanja društvene dinamike usko povezane s konceptom modernosti (te samim time popratnom distinkcijom od onog tradicionalnog) (Žažar, 2008; 200). U širem smislu, sociologija tog vremena nije se bavila partikularnim praksama svakodnevnog života poput konzumacije alkohola. Drugim riječima, konzumacija alkohola nije se uklapala u obujam koji je sociologija pokušala zahvatiti u tom vremenu; obujam objašnjenja širih dimenzija društvenog života. Čak i Simmelova formalna sociologija, s naglaskom na pojedinca i interakciju više se je fokusirala na mogućnosti i načine djelovanja modernog pojedinca s ciljem

razotkrivanja konstruiranih formi društvenosti - npr. Simmelov koncept stranca (Simmel, 1971). No, njegove analize djelovanja nisu uključivale mogućnost korelacije pojedinčeva djelovanja s određenim aspektima svakodnevnog života poput konzumacije alkohola.

Iako su svi spomenuti klasici objašnjenje društvenog života postavili u fokus sociologije, moglo bi se reći kako je konzumacija alkohola bila uzeta zdravo za gotovo, kao sastavni dio njihovih života, koji se ne mora uzimati za ozbiljno pri objašnjenju (dis)funkcionalnosti društva, interakcije ili pak svakodnevice – osim kada je riječ o određenim psihopatološkim stanjima (kao u slučaju Durkheima).

1.2. Suvremeni aspekti odnosa sociologije prema konzumaciji alkohola

Kada je riječ o odnosu sociologije i konzumacije alkohola, prvi strukturirani pristup ponudio je Selden Bacon, 1943. godine. Naime Bacon je naglasio važnost istraživanja konzumacije alkohola upravo iz sociološke perspektive. Baconov pristup, koji je u narednim desetljećima dominirao sociološkim intervencijama u teme konzumacije alkohola, više je pažnje posvetio temama problematične i ekscesivne konzumacije, do li temama umjerene ili pak socijalno funkcionalne konzumacije alkohola (Freed, 2010; 856). Bacon je, u svojim istraživanjima, nastojao sociološki pristup primijeniti na pitanja dijagnoze, epidemiologije, rehabilitacije i prevencije pretjerane konzumacije alkohola i droga. U tom naumu, naglašava društvene dimenzije etiologije alkoholizma za koje smatra da su ključne pri pristupanju osobama s problemom alkoholizma. Kao potkrjepu navodi socio-kulturne različitosti u konzumaciji tj. značaj *kulture pijenja*⁶ za rizik nastanka alkoholizma (Bacon, 1957). Također, isticao je važnost sociologije pri intervencijama povezanim uz liječenje i prevenciju alkoholizma. Ono što se nameće kao osnovni problem s njegovim, sociološkim pristupom konzumaciji alkohola jest isključivi fokus na ekscesivnu konzumaciju i alkoholizam. S time na umu, Levine (1991) za Bacona navodi kako se ne bavi sociologijom pijenja alkoholnih pića već sociologijom ekscesivnog pijenja i alkoholizma. Naime, upravo je Bacon bio

⁶ Kultura pijenja kao termin, ostao je u bitnom nedefiniran, ali je, tako nedefiniran, trebao služiti kao alat za razumijevanje etiologije alkoholizma kod osoba koje dolaze iz različitih tipova svakodnevice. Savić i sur. 2016. godine istaknuli su znakovit porast spominjanja termina *kulture pijenja* u SCOPUS bazi (od 2000. godine počinje nagli porast referiranja na sam termin). Ovaj porast nije bio praćen strukturacijom samog pojma o kojemu se pisalo. Kulturi pijenja se pristupalo kroz različite pojmovne konceptualizacije – kultura pijenja kao norme usmjerene prema pijenju (Mizruchi i Perruchi, 1970), navike pijenja (Ahlström-Laakso, 1976), vrijednosti usmjerene prema pijenju (Room i Mäkelä, 2000)... (u Savić i sur., 2016; 270-282).

začetnik takozvanog pristupa orijentiranog ka problemu (eng. *problem oriented approach*) prema konzumaciji alkohola.

Ovakav pristup istraživanju, iako značajan, izostavlja čitav niz obrazaca koji utječu prvenstveno na etiologiju konzumacije, a potom i na ostale poveznice alkoholnih pića i društva. Orijentacijom socioloških istraživanja konzumacije alkohola na negativne strane odnosa i alkoholizam, ograničava se dohvat spoznaje o odnosima društva i alkohola na aspekte društvenog života poput stigme, etikete, uloge bolesnika, devijantnosti. Pri tom izostaju ritualne dimenzije konzumacije alkohola, dimenzije konzumacije koje koreliraju s procesima uspostave društvene kohezije, društvene uključenosti i isključenosti, prezentacije sebstva, značenja konzumacije alkohola za tipičnog sudionika određene grupe/društva... Izostajanje ovih dimenzija, naime, ima posljedice i za bavljenje negativnim aspektima konzumacije alkohola. Ako se sociolog u proučavanju konzumacije alkohola fokusira isključivo na ekscesivno pijenje i alkoholizam izostavlja čitav niz socio-kulturnih određenja konteksta u kojima se pojedinac (alkoholičar) nalazi i djeluje. Ono što se ovdje argumentira jest činjenica da osoba ne postaje alkoholičar sam po sebi. Alkoholizam bilo kao bolest ili kao stil života⁷ generira se kroz procese društvene interakcije koji su u velikom broju slučajeva obilježeni konzumacijom ili makar ritualnim spomenom konzumacije alkohola. Konzumacija alkohola, s društvenom interakcijom u Republici Hrvatskoj, tvori jednu povezanost koja ide sve do razine u kojoj transcendiraju vrijeme i prostor. Naime, konzumacija alkohola u kontekstu interakcije prelazi granice sadašnjeg vremena. To znači da se oko konzumacije alkohola, u određenim aspektima, interakcija organizira i prije same konzumacije (npr. priprema za slavlje, druženje u obliku iščekivanja događaja na kojemu se konzumacija alkohola planira), tijekom (društveni odnosi tijekom/kroz konzumaciju alkohola) te nakon konzumacije alkohola (npr. Prepričavanje doživljaja povezanih uz konzumaciju alkohola dan/određeno vrijeme nakon same konzumacije). Sve to upućuje na društvenu realizaciju vrijednosnih i/ili normativnih regulacija

⁷ Jedan od prvih znanstvenika na području Republike Hrvatske, ali i šire – na području bivše Jugoslavije, koji je promijenio paradigmu gledišta prema alkoholizmu bio je Vladimir Hudolin. Naime, Hudolin je (1991) alkoholizam definirao kao stil života, a ne isključivo kao bolest. Alkoholizam jest po njemu bolest društva, generirana *kulturom pijenja*, a liječenje alkoholičara ne smije biti odvojeno od konteksta u kojemu isti živi. Hudolin sukladno navedenom predlaže takozvani sistemski model liječenja te razvija Klubove liječenih alkoholičara, koji transcendiraju puku hospitalizaciju alkoholičara. Klubovi liječenih alkoholičara utječu na ovisničku percepciju društvenih vrijednosti koje su usmjerene prema konzumaciji alkohola. Kako je osnovna dimenzija rehabilitacije, ili zaliječenja alkoholizma apstinencija, Klubovi liječenih alkoholičara, pojedincu koji se vraća u kontekst (nakon hospitalizacijskog perioda), pružaju alternativne načine društvene integracije – budući da kultura pijenja po Hudolinu (1991) organizira širog spektar mogućnosti uključenja pojedinca u vlastitu sredinu.

konzumacije (koja se u literaturi navodi kao *kultura pijenja*), u kojima se konzumacija alkohola shvaća kao poželjan oblik djelovanja u okviru specifičnih društvenih situacija sve do trenutka pojave alkoholizma kod pojedinca. Tog pojedinca se zatim stigmatizira, odbacuje iz svakodnevne rutine i prebacuje u sistem zdravstva koji pokušava regulirati psiho-fizičke elemente alkoholizma. Osnovni problem je pritom, što se u toj regulativi zaboravlja na svojevrsnu hipokritičnost društvene stvarnosti u kojoj je alkohol aktivni sukreator zbilje i interakcije s jedne strane, a s druge strane ekskluzivni faktor za pojedinca koji ne uspijeva ograničiti svoju konzumaciju. Drugim riječima, konzumacija alkohola pod okvirima je šire strukture odnosa socijalnog i/ili kulturnog. Randall Collins (2000) naglašava kako situacija determinira trenutne mogućnosti djelovanja pojedinca. Ako su okviri postavljeni za određeni scenarij odnosa prema konzumaciji alkohola, osoba se mora prilagoditi dopuštenim obrascima i izbjegavati nepoželjne oblike djelovanja. Na temeljima okvira koji ograničavaju situaciju stvaraju se socijalni pritisci na pojedinca kojima se, upravo u odnosu na konzumaciju alkohola, može generirati društvena isključenost. Pojedinaac ne smije piti ni više, ni manje od dopuštenoga u trenutku vršenja društvene interakcije u situacijama vezanima uz alkohol. Na tom tragu, uz interpretaciju granica (koje se percipiraju od strane pojedinaca u odnosu na situaciju) valja istražiti značenje i iskustva korištenja alkohola u svakodnevnom životu.

Većina navedenih elemenata ne uzimaju se ozbiljno i obuhvatno u obzir pri analizama isključivo disfunkcionalnih stanja konzumacije alkohola – kao što su ekscesivno pijenje (npr. mladih) ili pak alkoholizam. Epistemološke rupe nastale isključivim inzistiranjem na negativnim aspektima konzumacije alkohola dovode do manjkavosti upravo fokusa koji se pokušava proučiti. Kroz ovu argumentaciju može se zaključiti kako to nije moguće bez detaljnijeg opisa konteksta, takozvane *kulture pijenja*.

1.3. Dimenzije sociološkog obuhvaćanja konzumacije alkohola

Iako se sociološko tematiziranje konzumacije alkohola većim dijelom (kroz razvoj sociološke misli) fokusiralo na pretjeranu konzumaciju alkohola ili alkoholizam, postojale su tendencije sveobuhvatnog sociološkog obuhvaćanja ove teme. Sukladno tomu, Freed (2010) navodi osnovne perspektive sociološkog bavljenja fenomenom konzumacije alkohola. Prva perspektiva je sociokulturna perspektiva. U ovoj perspektivi, ističe Freed (2010; 858), dominantan je fokus na kulturu pri određivanju odnosa prema konzumaciji alkohola. U ovoj perspektivi načini konzumacije alkohola određeni su kroz stabilnost ili pak promjene sustava znanja u određenim

društvima. Ovdje naglašava važnost promjena na razini tradicionalnost/modernost pri određivanju načina na koje će društvo ili pak pojedinac pristupiti konzumaciji alkohola. U ovoj perspektivi se nadalje, nadovezuje na procese urbanizacije i individualizacije kao procese koji su u bitnom promijenili takozvanu kulturu pijenja (Freed, 2010).

Ovaj međuodnos tradicionalnog i modernog u promatranju konzumacije alkohola svakako je znakovit za daljnji tijek disertacije. Naime, ako se pristupa odnosu društvene uključenosti i isključenosti, valja proučiti osnovne socio-kulturne predispozicije nekog društva. To znači da se prije ulaska u teme društvene uključenosti ili isključenosti, u odnosu prema bilo kojoj društvenoj pojavnosti, treba zaustaviti na analizi osnovnih dimenzija društvenosti. Drugim riječima, potrebno je razlučiti načine uspostave društvene solidarnosti, društvenog povjerenja tj. načine uspostave društvene kohezije zajednice/društva koje se proučava.

Nadalje, Freed (2010) iznosi drugu perspektivu proučavanja konzumacije alkohola, a to je socio ekološka (eng. *Socio-environmental*) perspektiva. Kroz socio-ekološku perspektivu analiziraju se načini na koje socijalno učenje i dominantni obrasci znanja utječu na odnos prema konzumaciji alkohola (Freed, 2010; 890). Sličnog je polazišta u proučavanju odnosa prema drogama (ostalim opijatima izuzev alkohola) bio i Andrew Weil (1972) koji je definirao dvije ključne varijable koje se moraju uzeti u obzir pri proučavanju konzumacije opijata (droga); *set* i *setting*. *Set* uključuje osnovna očekivanja osobe o učincima i iskustvu konzumacije (uključujući i genetske dispozicije za različite neurološke i psihičke bolesti, ličnost pojedinca, životno iskustvo). S druge pak strane *setting* se odnosi na kontekst u kojemu se droga konzumira (fizički prostor, tip društvene interakcije u kojemu se konzumacija događa, normativni i vrijednosni obrasci situacije) (Weil, 1972). Upravo se u *settingu* može uočiti pravi značaj sociologije za znanstveno bavljenje odnosom konzumacije alkohola i društva. Kroz ovu perspektivu *setting* je ključna varijabla koja cjelokupnoj konzumaciji daje kontekst (situacijskih, vremenskih okvira). Tek kada se opiše *setting*, konzumaciji alkohola može se obuhvatnije pristupiti. Tek tada, moguće je konzumaciju alkohola određenog društva specifično istražiti kroz analize međuodnosa s ostalim dimenzijama društvene stvarnosti. Zbog ovih argumenata, upravo se socio-ekološka perspektiva (kako je definira Freed), nameće kao prva i nužna faza sociologije konzumacije alkohola. Sukladno navedenom, u disertaciji se (o čemu će biti riječ u nastavku) kvalitativna analiza dotiče *settinga* konzumacije alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji.

Treća sociološka perspektiva konzumacije alkohola je takozvana ideološka perspektiva. Njome se prema Freedu (2010) analiziraju načini uspostave diskursa o konzumaciji alkohola u određenom društvu. Hoće li se na alkoholizam gledati kao bolest, kao stil života ili pak kao nešto što se kosi s religijskim i moralnim načelima društva, u bitnom ovisi o strukturi moći koja uređuje sustav znanja. Npr. Seeley alkoholizam kao bolest definira kao „moralnu prosudbu“ medicine kako bi se mogla efikasnije vršiti kontrola pijanih osoba (Seeley, 1962 u Freed, 2010). U okvirima ideološke perspektive alkohola ulaze i analize socijetalnih reakcija na konzumaciju alkohola u okvirima nekog društva. U domeni ove perspektive je takozvani koncept moralne kampanje⁸ koji *odozgo* definira znanja o određenom fenomenu koji moralni poduzetnici označuju kao, u najmanju ruku, moralno diskutabilnim ili pak u potpunosti problematičnim ili opasnim za društvo u cijelosti. Ideološka perspektiva sociološkog proučavanja konzumacije alkohola u tom se smislu fokusira više na kritičku analizu znanja određenog društva, te na strukturalne dimenzije određivanja morala, zanemarujući pritom svakodnevni život u kojemu alkohol u okvirima društvene upotrebe transcendiraju mogućnosti strukturalne analize njegove pojavnosti. Drugim riječima isključivo strukturalno obuhvaćanje konzumacije alkohola u okvirima nekog društva direktno isključuje mogućnosti aktera i njegovu kreativnost u izvedbi svakodnevnog života (u ovom slučaju u odnosu prema konzumaciji alkohola), čineći ga pritom pasivnim i podložnim spram diskursa koji mu je pružen *odozgo* (a određuje konzumaciju alkohola kao pozitivnu ili pak negativnu).

Navedene dimenzije sociološkog bavljenja konzumacijom alkohola bitne su iz razloga što se u njima detektiraju i osnovna teorijska, ali i empirijska polazišta disertacije. Naime, kako bi se uspješno pristupilo temi društvene uključenosti i isključenosti konzumacije alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji prije svega bilo je potrebno u obzir uzeti osnovne dimenzije uspostave društvene kohezije u društvu Krapinsko-zagorske županije. Drugim riječima, bilo je potrebno pristupiti iz (po Freedu definirane) socio-kulturne perspektive i shvatiti načine na koje društvo u Krapinsko-zagorskoj županiji realizira društvenu solidarnost, socijalno povjerenje i socijabilnost, tj. bilo je

⁸ U knjizi *Outsiders*, Becker (1963) ističe kako su pravila i vrijednosti kojima se kasnije određuju devijantnosti pojedinaca, određene od strane takozvanih moralnih poduzetnika. Proces društvene legitimizacije tih pravila može se svesti pod nazivom moralne kampanje. Krajnost moralne kampanje očituje se u pojmu moralne panike, u kojoj se određeni fenomeni definiraju kao izravna prijetnja socijetalnom ustroju nekog društva. Ta panika producirana je od strane moralnih poduzetnika (izdavači, svećenici, političari i drugi dobromisleći ljudi koji podižu moralne barikade), širi se medijskim prostorom, a svoju legitimizaciju dobiva korištenjem mišljenja socijalno akreditiranih eksperata, koji iznose dijagnoze najčešće u korist same kampanje (Cohen, 2003 u Dubreta, 2004).

potrebno istražiti osnovne dimenzije društvene kohezije. Također, u ovom dijelu valjalo je odgovoriti i na pitanje međuodnosa društvene kohezije i konzumacije alkohola. Taj odnos kroz ovu perspektivu, između ostalog, preispituje se i kroz analizu promjena na relaciji tradicionalnost/modernost. Naime, kao što se moglo vidjeti iz elaboracije socio-kulturne paradigme, postoje svojevrsne razlike u pristupu konzumaciji alkohola (i s makro i mikro aspekta) s obzirom na modernost i tradicionalnost vrijednosti određenog društva ili pak pojedinca. U kontekstu problema s alkoholizmom i konzumacijom alkohola, Gusfield (1996) usmjerava se na načine na koje je urbanizacija i modernizacija svakodnevnog života utjecala na pojavu novih forma dokolice. Samim time, konzumacija alkohola u pubovima ili kafićima, više nije bila jedan od presudnih faktora pri uspostavi socijalnog života. Sve to vodilo je takozvanoj *privatizaciji pijenja*. Prema Gusfieldu (1996), urbani način života ističe konzumaciju alkohola iz javnog života, te ga gura u privatnu sferu – pije kod kuće. S druge pak strane, Bacon je vjerovao, kako su promjene na relaciji tradicionalnost/modernost utjecale na psihofizičko stanje pojedinaca u smislu emocionalne nesigurnosti (prouzrokovane individualizmom), a konzumacija alkohola tim pojedincima omogućava privremeno olakšanje od pritiska ubranog svijeta (Bacon, 1947 u Freed, 2010). Socio-kulturna analiza bila je nužni korak zbog toga što se kroz analizu obrazaca uspostave društvene kohezije (pa i kroz dihotomiju tradicionalnost/modernost) omogućuje uvid u procese povezane uz definiranje društvene uključenosti ili pak isključenosti.⁹

Nadalje, konzumacija alkohola ne može biti odvojena od takozvanog *settinga*¹⁰ ili pak socio-ekološkog pristupa temi. S time na umu, prije nego li se konzumacija alkohola mogla postaviti u vezu s društvenom uključenosti i isključenosti u Krapinsko-zagorskoj županiji, bilo je potrebno definirati osnovne dimenzije znanja o konzumaciji alkohola, odnosno odrediti kada se, s kojim namjerama, u kojim situacijama konzumira alkohol. Tek tada bilo je moguće pristupiti osnovnoj temi ove disertacije; otkrivanju povezanosti društvene uključenosti i isključenosti u procesima konzumacije alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji.

⁹ Detaljnija elaboracija ovog odnosa vidljiva je u nastavku – u teorijskim pretpostavkama rada.

¹⁰ Leary i sur. ([1964], 2000) prvi puta spominju dualnost *set* i *setting* pri definiranju iskustava koja pojedinac proživljava pri upotrebi psihoaktivnih supstanci. Dok se *set* odnosi na internalne faktore koji vode iskustvo upotrebe psihoaktivne supstance, *setting* označuje situacijski kontekst upotrebe. Iako se ova terminologija koristila pri interpretaciji i analizi iskustva pojedinca s psihoaktivnim supstancama, ona ostaje i vrijedno analitičko sredstvo za promišljanje odnosa pojedinca i konzumacije alkohola. Kako za ove termine nema adekvatnog prijevoda na hrvatski jezik, u daljnjem tekstu koristit će se njihove izvorne inačice na engleskom jeziku.

2. Teorijske osnove istraživanja

U prethodnom poglavlju spomenute su tri dominantne perspektive sociološkog bavljenja temom konzumacije alkohola. Važno je napomenuti kako se u sveobuhvatnom bavljenju temom konzumacije alkohola ne može zaustaviti na analizi iz isključivo jedne perspektive. U bavljenju temama društvenih aspekata konzumacije alkohola valja kombinirati različite perspektive s ciljem detektiranja onoga što se u odnosu društva i konzumacije alkohola želi detektirati. Za ovo istraživanje, već je naglašena orijentacija ka kulturnoj i socio-ekološkoj perspektivi. Ideološka perspektiva u ovoj disertaciji ne će biti zastupljena prvenstveno zbog fokusa disertacije na mikro kontekstualni okvir. Iako tema društvene uključenosti i isključenosti djelomično za sobom povlači i šira strukturalna pitanja, pitanja društvenih činjenica (npr. kolektivne svijesti, solidarnosti povjerenja kao preduvjeta za mogućnosti integracije), prvenstveno se ogleda u mogućnostima pojedinačne akcije za uključivanjem i isključivanjem iz društva, ovdje, s posebnim osvrtom na konzumaciju ili nekonzumaciju alkohola u kontekstu Krapinsko-zagorske županije. Mikro dimenzija očituje se upravo u toj akciji, gdje je pojedinac s jedne strane ograničen situacijskom strukturom, a s druge mu je strane omogućen raspon djelovanja koji je autonoman za njega samoga.

Za ovako, teorijski postavljenu analizu, prvi korak u razradi mora počivati na analizi strukturalnih preduvjeta akcije u određenom društvu. Drugim riječima potrebna je razrada onih elemenata koji društvo drže na okupu; razrada onoga što neko društvo čini društvenim – potrebna je razrada koncepta društvene kohezije. Tek kada se uoče osnovne dimenzije društvene kohezije može se prijeći na interakcijsku analizu, tj. na mogućnosti društvene integracije i dezintegracije, odnosno društvene uključenosti i isključenosti pojedinaca. Tek tada može se odgovoriti na pitanje kakve su mogućnosti za društvenu uključenost pojedinca u određenoj grupi te kada taj isti pojedinac postaje društveno isključenim. No kako za koncept društvene kohezije ne postoji ujednačena definicija valja ga (u ovom teorijskom dijelu) detaljnije proučiti kako bi se pronašla veza s već naznačenim dimenzijama uključenosti i isključenosti. Bez ove teorijske rasprave, daljnje proučavanje društvene uključenosti i isključenosti na temelju konzumacije ili nekonzumacije alkohola u društvu Krapinsko-zagorske županije bilo bi nedovoljno definirano i nejasno.

U nastavku teksta predstaviti će se osnovni teorijski elementi pojmova društvene kohezije, društvene uključenosti i isključenosti. Zbog pluralnosti promišljanja ovih fenomena (prije svega

društvene kohezije) bilo je potrebno zaustaviti se na prefiksu – a to je društvena/no. Naime, ako je riječ o društvenoj koheziji ili pak društvenoj uključenosti i isključenosti, tada te pojmove ne možemo determinirati ekonomskim odrednicama u smislu siromaštva, nezaposlenosti, materijalnog blagostanja. Ekonomske odrednice nisu nevažne, ali su samo jedan od segmenata cjelokupne konstrukcije društvene kohezije nekog društva (a samim time i društvene uključenosti i isključenosti). Iz tog razloga ako se pridaje prefiks socijalnog nekom fenomenu, tada on u sebi mora sadržati onaj interakcijski kontekst, odnosno kontekst socijalnosti. U tom smislu, društvena kohezija se u sociološkom smislu može i mora opisati sociološki.

2.1. Relevantnost pojma društvene kohezije za sociologiju

Upravo se kroz pojmove društvene kohezije, društvene solidarnosti, društvene integracije, interakcije pokušalo odgovoriti na ključna pitanja sociološke misli (bilo u teorijskom ili empirijskom smislu). Ta ključna pitanja prije svega bila su orijentirana oko objašnjenja društva kao pojma/entiteta/procesa, odnosno zašto i kako se relativno neovisni i različiti pojedinci udružuju u kompromisno organizirane cjeline, pri tom stvarajući društvo koje postepeno postaje *sui generis*? Upravo u tom smislu ovdje se može govoriti o društvenoj koheziji kao jednoj od ključnih sastavnica te samodostatnosti društvenog života.

Sukladno tome, razvijene su različite paradigme kojima se pokušalo pristupiti društvu bilo kao činjenici, socijalnom konstrukt, sistemskom referiranju na okolinu, svijetu simbola... Takva pluralnost pristupa društvu formirala je sociologiju kao multiparadigmatsku znanost (Tomić-Koludrović, 2009). Međutim, iako postoje različiti pristupi društvenoj stvarnosti, pojmovi poput društvene kohezije i solidarnosti, uključenosti/isključenosti ostaju u središtu znanosti o društvu¹¹. Važnost ovih pojmova, naime, nije proizvoljna, određena kroz kontekstualne okvire, ili pak kroz okvire moći u strukturi znanstvenoga znanja¹². Pitanje analize ovih pojmova nadilazi pitanje same strukture (kontinuiranog reformuliranja znanstvenih metoda) znanstvenih revolucija (vidi

¹¹ Mikro, ali i makro sociološki pristupi u jednakoj se mjeri bave pitanjem društvene kohezije. Osnovna razlika u bavljenju ovim pojmom leži u osnovnom epistemološkom pristupu. Hoće li se prema jasnijoj definiciji pojma krenuti od pojedinca ili od šireg društvenog (i strukturnog) konteksta ne negira zanimanje sociologa za onim osnovnim ontološkim pitanjem za struku – što je to društvo i zašto se pojedinci prilagođavaju pravilima, formalno (ili neformalno) nametnutima.

¹² Društvena determiniranost znanstvene spoznaje česta je tema u suvremenoj *sociologiji znanja i znanosti*. Upravo te tendencije odbijaju shvaćanje znanosti kao samorazumljivog interpretativnog resursa. Znanstveno znanje isto kao i druge forme znanja, može biti proizvod subjektivnih preferencija promatrača, strukture moći u određenoj znanstvenoj zajednici, općeg socijalnog konteksta (Matić, 2013;17).

Kuhn,[1962],[2013)). Nadilazi ga iz razloga što je nezamislivo govoriti o društvu bez spomena djelovanja koje nije obilježeno sukobom (iako je u određenim slučajevima i sukob iskaz društvenosti). Na sociologu je, kao društvenom znanstveniku, da nađe najbolji način, metodu objašnjenja uključivanja odnosno isključivanja pojedinaca u/iz društva. U tom smislu valja se osvrnuti i na takozvanog *oca sociologije* Augustea Comtea, koji je u svome djelu *Tečaj pozitivne filozofije* [1844] (1989) istaknuo važnost proučavanja društvene statike i dinamike. Upravo je Comte kao izrazit kritičar revolucija(e) naglasio društvenu statiku kao osnovno područje proučavanja društvenog znanstvenika (iako je, paradoksalno, društvenoj dinamici posvetio veći dio svoga teorijskoga rada) (Fiamengo, 1966). Njegovi (Comteovi) teorijsko-metodološki koncepti za suvremenu sociologiju i nisu naročito primjenjivi, ali je iz spomenutog vidljivo kako su i sociološki (pra)osnivači razmišljali u smjeru konstrukcije znanosti koja bi objasnila zašto ljudi žive zajedno, što ih privlači te što održava to zajedništvo. Drugim riječima u radovima Augustea Comtea vidljivi su (u sociologiji) možda i prvi, signifikantni, elementi objašnjenja društvene kohezije, solidarnosti i društvene uključenosti (inkluzije). Tradicija traganja za uspješnim znanstvenim načelima i metodama objašnjenja fenomena društva nastavlja se sve do danas. No po pitanju odnosa konzumacije alkohola i društvene stvarnosti, u teorijskom smislu, nije bilo značajnijih paradigmatških pomaka. Zato se ovdje može i postaviti pitanje, kako konzumaciji alkohola pristupiti i iz koje paradigmatške određenosti unutar sociologije? Ovaj rad se orijentira na mikrosociološki pristup pitanjima prvo društvene kohezije, a zatim društvene uključenosti i isključenosti kao popratnih fenomena. Iako se ovi koncepti u literaturi najčešće vežu uz institucionalni karakter društva, oni svoju pojavnost iskazuju u sferi svakodnevnog života.

No prije nego li se učini jasan mikrosociološki korak određenja društvene kohezije, društvene uključenosti i isključenosti, potrebno je dati jasniji prikaz pojmova poput društvene kohezije, društvene solidarnosti, društvene uključenosti i isključenosti u dosadanjim teorijskim i empirijskim radovima. U prvom dijelu ovoga poglavlja pojmovno će se analizirati spomenuti koncepti te će se dati osnovni uvid u njihovu međusobnu prožetost i povezanost, ali će se ukazati i na njihove osnovne razlike. Međutim kako je osnovni fokus ove disertacije društvena uključenost i isključenost u procesima konzumacije alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji valja se zapitati na koje se načine može teorijski opisati poveznica tj. utjecaj konzumacije alkohola na uspostavu društvene kohezije? Na koje načine konzumacija alkohola dovodi do snažnijih društvenih veza i

moгуćnosti za pojedinca, a kada ta ista konzumacija dovodi do degradacije socijalnog potencijala osobe, odnosno, kada će se i hoće li se uopće zbog konzumacije alkohola dokinuti mogućnost *socijalnog uvažavanja osobe* – inkluzija (Luhmann, 2011; 549). Kako bi se uspješno odgovorilo na ova pitanja potrebno se izdići iznad same definicije pojmova i osloniti se na teoriju kao analitičko sredstvo, epistemološki alat koji može pomoći pri konceptualizaciji istraživanja te služiti kao orijentacijsko sredstvo u objašnjenju kompleksnog odnosa pojedinac/konzumacija alkohola/društvo.

2.2. Definiranje društvene kohezije

Društvena kohezija kao pojam u društvenim znanostima nailazi na brojna objašnjenja, ponekad čak i kontradiktorna. Osnovna ideja iza pojma jest ta da on označava stupanj individualne participacije u društvenom životu (Muntaner i Lynch, 1999). Ipak, kao znanstveni koncept *društvena kohezija* mora podrazumijevati više od paralele i pozivanja na pojmove poput društvene integracije, systemske integracije, društvenog poretka. Zbog cjelokupne nejasnoće pojma, Bernard (1999) za društvenu koheziju kaže kako je ona meta-koncept, jedna od hibridnih mentalnih konstrukcija predstavljenih od strane politike kako bi simultano detektirala i formirala konsenzus u ostvarenju i interpretaciji stvarnosti (Bernard, 1999). No možemo li pojam društvene kohezije (uzevši u obzir cjelokupnu povijest pojma) uistinu nazvati kvazi konceptom? Svojevrsnim meta-pojmom u sociologiji bez jasno određenog analitičkog potencijala (Perkov i Brezovec, 2019) koji služi kako bi se održala samo opstojnost sociologije kao znanosti? Pojam koji hrani tautologiju objašnjenja formacije društva ili pojedinca?

Jednoznačne definicije ovoga pojma ne mogu se uzeti zdravo za gotovo te je najbolji način smislene uspostave pojma (u njegovoj teorijskoj i empirijskoj svrsishodnosti) upravo sadržan u sintezi različitih pristupa u kojima se kao konačan cilj mogu uočiti svojevrsne odrednice uspostave kohezije nekog društva te popratni procesi društvene uključenosti i isključenosti pojedinaca u to isto društvo. Također, ovdje valja uzeti u obzir i poteškoće s primjenom samog koncepta, budući da se u istraživanjima društvene kohezije često miješaju upravo elementi društvene kohezija s faktorima koji na koheziju utječu (Chan i sur., 2006).

Kako onda pristupiti društvenoj koheziji? Jedan od načina na koji se deduktivno može pristupiti društvenoj koheziji jest distinkcija u promišljanju pojma između znanstvene i političke sfere. U

akademskom, znanstvenom smislu, društvena kohezija ugrubo označava pojam društvene i systemske integracije (više o ovome u nastavku). U političkom smislu, društvena kohezija se koristi kao pojam koji u sebi sadrži težnje o rješavanju novih izazova za društvo/a izazvana suvremenim pluralnim kontekstom, rastućom nejednakošću... (Chan i sur, 2006). Taj politički diskurs svoju formu duguje *Department of Canadian Heritage*. Zabrinutost Kanadske vlade za društvene nejednakosti i cjelokupnu situaciju u Kanadskom društvu rezultirala je usmjerenošću na stvaranje *policy* koji bi omogućio aktivno suočavanje sa socijalnim problemima produciranim fleksibilnim tržištem, tržišnim liberalizmom i slabljenjem koncepta države blagostanja (Stanley, 2003). *Policy* ideja društvene kohezije prihvaćena je i od drugih međunarodnih organizacija – npr. OECD-a i *Svjetske banke*. Međunarodne su organizacije, implementacijom društvene kohezije u svoj rad istaknule važnost socio-kulturnih faktora pri realizaciji razvoja (Ritzen i sur., 2000 u Chan i sur. 2006). Na tom tragu, velik broj teorija koje su se nadovezivale na politički diskurs pojma društvene kohezije pokušale su objasniti načine senzibilizacije ekonomske, tržišne sfere života u urbanim sredinama suvremenog društva. Samim time, društvena kohezija produkt je odsustva socijalnog isključenja izazvanog nejednakim šansama na tržištu (Novy, 2011; 240).

Europska komisija u tom pogledu koheziju definira u njenom ekonomskom i socijalnom svjetlu i to na sljedeći način:

Kao ekspresija solidarnosti među članicama državama Europske unije i njenih regija, ekonomska i društvena kohezija za cilj imaju postizanje balansiranoj socio-ekonomskog razvoja na prostoru cijele Europske unije. (EU komisija , 1996)¹³

Osnovni elementi razvoja upotrebe ovog pojma od strane Europske komisije jest razmjještanje osnovnih preokupacija politike – s onih isključivo ekonomskih na kulturne i društvene (npr. analiza društvene solidarnosti - društvenoj i kulturnog kapitala....) (Weylan i Maitre, 2005). Pri tom ekonomski element ne izostaje, ali nije dominantan za objašnjenje (dis)funkcionalnosti nekog društva. Kao što je vidljivo iz citata uz društvenu koheziju gotovo uvijek se naglašava pojam ekonomske kohezije. U konačnici i društvena kohezija i *policy* usmjeren ka društvenoj koheziji uvijek sadrži ekonomske elemente te se sve na koncu vraća ka regulaciji i senzibilizaciji tržišta.

¹³ https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/what/glossary/e/economic-and-social-cohesion pristupljeno 10.09.2019.

2.2.1. Osnovni elementi društvene kohezije u znanstvenom diskursu

U znanstvenom ili akademskom diskursu upotrebe pojma stvar je nešto drugačija. Iako je *policy* uvelike doprinio popularizacijom pojma (Stanley, 2003), definicija je i dalje bila problematična. U ovome radu ne će se predstavljati jedinstvene definicije društvene kohezije već će se ovaj pojam definirati skupom drugih pojmova koji omogućavaju opstojnost kohezivnom društvu. Ovime se nikako ne poriče vrijednost koncepta, ali se svaki pojam mora ogledati u svom potencijalu ka konceptualizaciji nekog istraživanja tj. njegovoj primjeni. Takva primjena u toliko širokom konceptu kao što je društvena kohezija nije direktno vidljiva. Zato društvenu koheziju valja shvaćati kao svojevrsnu zbirnu društvenu činjenicu ¹⁴tj., valja uzeti u obzir da kohezija ne postoji kao jedinstven fenomen već kao skup procesa koji omogućavaju analizu nekog društva te stupanj kohezivnosti (sklada). Drugim riječima društvenu koheziju nekog društva ne može se detektirati kao takvu. U svojoj višeslojnosti, kohezija može prikazati stupanj u kojemu određeno društvo omogućava pojedincu da bude dio društvenog života.

No, koje su to dimenzije, najčešće zastupljene u meta-pojmu društvene kohezije? U svojoj studiji 2016. godine, Dragolov i suradnici, mapirali su osnovne teorijske karakteristike kohezivnog društva te načine određivanja stupnja kohezivnosti. U njihovoj analizi znanstvenog spominjanja i interpretacija, bilo teorijskih bilo empirijskih ili pak metodoloških analiza društvene kohezije najčešće se javljaju *relacijski, idejni i distributivni* faktori. Bitno je za naglasiti kako se njihovo istraživanje prvenstveno fokusiralo na pronalazak usklađenih dimenzija društvene kohezije, odnosno dimenzija društvene kohezije koje su bile zajedničke u različitim teorijskim i metodološkim pristupima.

Tako se, u relacijske faktore ubrajaju socijalni odnosi među pojedincima (te odnosi pojedinaca prema sistemima društva). Idejni faktori sastoje se od zajedničkih identitetskih sastavnica, solidarnosti među pojedincima, društvene odgovornosti, poštovanje socijalnih normi. U distributivnim faktorima najveću ulogu ima stupanj društvene uključenosti i (ili) uključenosti, objektivna kvaliteta života, stanovanja, zdravlja, ekonomska distribucija resursa... (Dragolov i sur. 2016; 4). U daljnjoj analizi Dragolov i sur. (2016) faktoriraju temeljne dimenzije društvene

¹⁴ Ako uzmemo u obzir Durkheimovu uspostavu sociološke metode društvene činjenice su svaki ustaljeni ili neustaljeni način djelovanja koji vrši prinudu nad pojedincem te postoji neovisno o tom istom pojedincu (Durkheim, [1985] 2014). Upravo karakteristika pojma kao *sui generis* ključna je u činjeničnosti njegova postojanja. Društvena kohezija neovisna je o zasebnom pojedincu i njegovoj volji ili htijenju kohezivnog društva.

kohezije. Prva dimenzija društvene kohezije jesu socijalni odnosi (eng. *Social relations*). Socijalni odnosi koheziju tvore umrežavanjem pojedinaca. To su horizontalne mreže pojedinaca i raznih društvenih grupa za čiju opstojnost je nužno povjerenje. Povjerenje je nužno zbog mogućnosti heterogenosti grupe (Dragolov i sur., 2016). Pluralnost se općenito u teorijama društvene kohezije nameće kao glavni izazov (Beauvais i Jenson, 2002). Dakle, u ovoj socio-relacijskoj dimenziji društvene kohezije bitne komponente kohezivnog ustroja društva ili zajednice su povjerenje i uvažavanje¹⁵. Druga dimenzija jest dimenzija društvene (među)povezanosti. Ova dimenzija obuhvaća povjerenje u kolektiv tj. svijest pojedinaca o poštenom ustrojstvu socijalnih uvjeta života. Kako bi u ovoj dimenziji govorili o društvenoj koheziji pojedinac mora osjećati privrženost i povezanost sa svojom zajednicom, mora imati povjerenje da institucije, ali i vrijednosni okviri funkcioniraju na osnovama poštenja i općeg dobra te da su društvena dobra i resursi društva pravedno raspodijeljeni (Dragolov i sur., 2016). Zadnja generalna dimenzija društvene kohezije jest fokus na opće dobro. Drugim riječima u ovoj dimenziji obuhvaća se koncept solidarnosti i volja za pomoći drugima koji su u nepovoljnoj situaciji. To naime, također podrazumijeva i poštivanje socijalnih vrijednosti i normi, ali i aktivno sudjelovanje u javnom prostoru društva ili zajednice (Dragolov i sur., 2016). Važno je napomenuti, da iako nema spomena o društvenoj uključenosti i isključenosti, u svim ovim dimenzijama ovi su pojmovi latentno prisutni. Latentna prisutnost uključenosti i isključenosti pojedinca u društvo proizlazi iz internalizacije obrazaca predviđenih ovim dimenzijama. Drugim riječima, pojedinac će utoliko biti uključen, ukoliko prihvati da je dio određenih obrazaca i društvenih formi koje uokviruju njegovo djelovanje. Ako ne postoji ta svijest veća je vjerojatnost za socijalnom isključenošću pojedinca (više će o navedenoj problematici biti riječ u narednim poglavljima). Sumirano, društvena kohezija nije stabilna kategorija. U određenom društvu o društvenoj koheziji možemo govoriti samo u kontekstu stupnja kohezije tog istog društva (uzevši u obzir navedene dimenzije analize). Jednom kada se odredi taj stupanj, može se govoriti o pokazateljima je li jedan pojedinac uključen ili isključen iz tog tipa društva, tog tipa društvene kohezije. Ipak nedostatak ovog sintetičkog (u smislu spoja različitih varijabli) pojma jest njegova relativnost u označavanju nekog društva kao kohezivnog ili nekohezivnog (tj određivanja stupnja kohezivnosti). Naime, stupanj kohezivnosti ne mora nužno

¹⁵ Važno je napraviti distinkciju između pojmova *uvažavanja* i *tolerancije*. Tolerancija je proizvod trpljenja te kao takav nasilno je nametanje prihvatanja pluralnosti. Uvažavanje s druge strane jest internalizacija tj. Direktna refleksija drugoga u njegovoj racionalnosti, te aktivno prihvatanje te racionalnosti bez strukturalnih elemenata prisile (Matić, 2000).

određivati kohezivnost nekog društva tj. ako se stupanj kohezivnosti pokaže niskim, to nije garancija da određeno društvo ne funkcionira tj. da je narušena funkcionalnost svakodnevnog života. Isto tako, manji stupanj kohezivnosti – npr. socio-ekonomske nejednakosti ne moraju nužno biti indikator određenih društvenih tenzija ili pak visok stupanj povjerenja u institucije nije garancija funkcionalnosti društvenih struktura i samog života. Ponovno se sociološka analiza (po pitanju društvene kohezije) svodi na pojedinca. Nakon određivanja stupnja društvene kohezije potrebno je vidjeti kako se prema toj društvenoj koheziji odnose pojedinci. U tom je smislu, kvalitativna faza istraživanja nužna u određivanju smisla, tj. internalizacije značenja već spomenutih parametara društvene kohezije – npr. povjerenje, društvena suradnja, fokus na opće dobro (Dragolov i sur., 2016). Time se vodi i istraživanje ove disertacije. Mješovitom metodologijom isprepliću se kvalitativni i kvantitativni nalazi približavajući se pritom preciznim načinima odgovora na ciljeve cjelokupnog istraživanja i samoga rada.

Društvena kohezija ipak, pritom ostaje vrijedno metodološko i analitičko sredstvo promišljanja stupnja u kojemu se pojedinac može integrirati u zajednicu, prihvatiti njene vrijednosti i norme te koliko se pritom može pouzdati u druge pripadnike svoje zajednice i njihov stupanj internalizacije kolektivnih obrazaca interakcije.

Paralela s ovim dimenzijama, te ovakvim shvaćanjem društvene kohezije također se može pronaći u Parsonsovoj razradi društvenog sistema i dijelova koji omogućuju njegovu samoopstojnost. U opće poznatoj (možda i previše poznatoj¹⁶) AGIL shemi mogu se uočiti upravo dimenzije koje omogućavaju da društvo kao sistem funkcionira samodostatno, odnosno da se na temelju određenih dimenzija omogući društvena akcija pojedinaca te nesmetano funkcioniranje društva (Parsons, 1991) . Parsons u okvirima društvenog sistema navodi podsisteme, od kojih je svaki zadužen za neki od elemenata. Integracija koja služi uspostavi reda i kolaboracije među jedinkama pojedinog društva. Integracijsku ulogu u njegovoj općoj teoriji društvenog djelovanja obavlja socijetalna zajednica (unutar koje se uspostavljaju društvena uključenost i društvena isključenost). Omogućivši pojedincima da se integriraju unutar pojedinog društvenog konteksta, valja stvoriti i ciljeve kako bi se pojedinca motiviralo za sudjelovanjem u društvenom životu. Iz tog razloga

¹⁶ Ovaj komentar proizlazi iz izražene formalizacije znanja Parsonsove teorije koja se često kognitivno povezuje (najčešće kod studenata) sa AGIL shemom bez dubljeg razumijevanja značenja same sheme sustav društva. U tom znanju ostaje samo paralela Talcott Parsons=AGIL shema; znanje sheme, ali bez mogućnosti interpretacije zašto i kako je Talcott Parsons zamislio ovaj alat za analizu društvenog sistema.

sljedeći podsistem jest onaj zadužen za takozvano *postizanje ciljeva*. Tu ulogu u idejnom smislu osigurava politika, dok je glavni akter u ovom podsistemu upravo pojedinac. Kroz formulaciju ciljeva pojedinac organizira svoje djelovanje u refleksiji s drugim pojedincima ostvarujući pritom smislenost integracije. Nadalje, bitna funkcija podsistema društva jest i adaptacija, odnosno prilagodba. Adaptacije osigurava međudnos sistema i okoline. Sistem se može shvatiti kao skup međusobno neovisnih dijelova, koji svojim međudjelovanjem rađaju novo svojstvo (novi red), neovisan o pojedinačnim dijelovima, a opet sastavni dio njihova skupa. U svome radu, Lozina (1994), navodi i nekoliko drugih definicija sistema. Tako se na primjer sistem može shvatiti i kao "...skup elemenata ili komponenata koje su u direktnom ili indirektnom odnosu u uzročnoj mreži, na način da se svaka komponenta odnosi naspram drugim komponentama na manje-više stabilan način u određenom vremenskom razdoblju" (Buckley, 1967: 41 u Lozina, 1994;674). S druge pak strane okolina, tj. okolni svijet pokazuje visoku razinu neodredivosti. Ta ista neodredivost tj. okolni svijet, postaje konstitutivno svojstvo sistema, koje je reprezentirano od strane sistema kao jedna od mogućih izvedba okolnoga svijeta (la Cour, 2006). Na sebi specifičan način, u zbiru vlastitih komponenata, sistem stvara okvire (formu) određivanja okolnog svijeta. Funkciju prilagodbe osigurava podsistem privrede, ali i bihevioralni organizam koji prihvaća sistemsko ostvarenje okoline. Završna funkcija bitna za društveni sistem jest funkcija latencije, odnosno održavanja obrazaca. Ovu funkciju osigurava kultura. Kako bi sistem funkcionirao u povijesnom kontinuitetu valja pružiti mogućnost da se obrasci reformiraju i omogućavaju kroz uspostavu kolektivnih vrijednosnih odrednica. Kako bi se održala smislenost kroz duži vremenski period potrebno je uspostaviti vrijednosti koje će transcendirati individualnu formu smislenosti akcije. Ovdje je riječ o pravoj kolektivizaciji pojedinca u okviru sustava društva. Predstavljena AGIL shema također može služiti kao dimenzioniranje društvene kohezije.

2.2.2. Društvena kohezija kao nezavisna ili zavisna varijabla?

Još jedan problem koji se javlja s konceptom društvene kohezije jest njegova formulacija kao produkta ili kao proizvoda određenih procesa u društvu. Drugim riječima, kroz ovu formulaciju javljaju se i dvije metodološke smjernice proučavanja društvene kohezije. Jedna je ona koja na društvenu koheziju i promjene u pojmu gleda kao proizvod npr. procesa globalizacije, pluralnosti značenja, zajedništva u heterogenosti... Druga smjernica na društvenu koheziju gleda kao početnu etapu odnosno nezavisnu varijablu koja određuje druge dimenzije društvenog života – npr.

Društvena kohezija utječe na bolje ekonomske i društvene uvjete, zdravlje participaciju u društvenom životu... (Beauvais i Jenson, 2002).

Ako se na društvenu koheziju gleda kao nešto što omogućuje druge forme društvenosti, tada je uistinu taj pojam samo meta-konstruk, kvazi koncept (Bernard, 1999) koji služi subjektivnom opisu "dobrog", funkcionalnog društva, te kao kritika društva u kojem nedostaje društvene kohezije pa samim time i svih popratnih funkcija koje se obavljaju upravo zahvaljujući koheziji. Upravo iz spomenutog razloga, u ovome radu naglasak se stavlja na društvenu koheziju kao produkt određenih odnosa društvenog života. Osnovni elementi za analizu *društvene kohezije* u ovome fokusiraju se na dimenzije (razina povjerenja, solidarnosti i socijabilnosti) u kojima se može uočiti stupanj socijalnog uključenja i isključenja osobe u sferi društvenog života. No važno je napomenuti kako će društvena kohezija utoliko biti moguća, ukoliko se povećaju mogućnosti socijalnog uvažavanja osobe. U tom smislu, konzumaciju alkohola na nekom prostoru valja proučiti kao agensa uspostave određenih oblika interakcije koji mogu voditi ka koheziji ili pak i dezintegraciji. Kako dosadašnje teorijske smjernice konzumaciju alkohola (u sociološkom smislu) nisu uzimale u obzir pri analizi društvene kohezije te uže, društvene uključenosti i isključenosti, valja krenuti od samih početaka analize pojmova te njihove međusobne veze. No kako se ne bismo odmakli od fokusa (odnos konzumacije alkohola i uključenosti i isključenosti), tijekom tumačenja društvene kohezije kao i kod tumačenja društvene uključenosti i isključenosti, potrebno se iznova vraćati na područja ovih pojmova koja bi se u empirijskom dijelu rada mogla pokazati direktno povezanim s konzumacijom alkohola. Drugim riječima, raslojavaju se elementi društvene kohezije u sferi akcije pojedinaca koji dovode do jasnije slike faktora uključenosti i isključenosti te se svaki od tih elemenata u istraživanju ispituje u njegovoj eventualnoj vezi s konzumacijom alkohola.

2.2.3. Društvena homogenost/heterogenost i društvena kohezija

Velik broj teorija društvene kohezije kroz povijest samoga pojma naglašavao je važnost homogenosti za uspostavu mirne koegzistencije ljudi, tj. za visoko kohezivno društvo (ili pak zajednicu). Naravno na prvi pogled homogenost određene zajednice¹⁷ uistinu se može povezati s visokom razinom društvene kohezije. U prilog ovome idu i provedene studije (doduše u manjim

¹⁷ U ovom smislu društvena homogenost podrazumijeva stupanj u kojemu su pojedinci određenog društva slični (Gehrlein, 1987). Drugim riječima, homogeno društvo je ono društvo koje ima izražene zajedničke crte djelovanja pojedinaca – kulturne i normativne obrasce koji omogućavaju međusobnu toleranciju tijekom interakcije (svojevrsno usklađivanje te regulacija mogućnosti ostvarenja trenutnih pojedinačnih ciljeva).

zajednicama). Cheung i Leung (2011) istražili su odnos homogenosti/heterogenosti i društvene kohezije u siromašnim zajednicama Hong Konga. Heterogenost u proučavanoj zajednici predstavljala je opasnost za stupanj percepcije vlastite zajednice koji bi tu zajednicu mogao odrediti kao kohezivnu. Kohezivnost se u istraživanju kod ispitanika povezivala sa zadovoljstvom vlastite životne situacije. Upravo se to zadovoljstvo pokazalo niže kod zajednica koje su iskazivale viši stupanj heterogenosti (Cheang i Leung, 2011; 569). Valja pri ovim zaključcima uzeti u obzir osnovnu pretpostavku kohezije – društvena kohezija je multidimenzionalni koncept. Iz tog razloga, iako se u Cheangovu i Leungovu istraživanju pokazala povezanost homogenosti i kohezije, valja uzeti u obzir i ostale elemente proučavane zajednice – stupanj obrazovanja sudionika istraživanja, ekonomska slika, politički kontekst. No, neovisno o ovoj kritičkoj opasci, povezanosti društvene kohezije i homogenosti valja jasnije epistemološki razraditi. To dakako znači djelomično proširenje same teme na identitetsku problematiku, ali ovaj odmak pokazat će se iznimno bitan za daljnju elaboraciju fokusa same disertacije (odnosa društvene isključenosti/uključenosti i konzumacije alkohola). Jedan od argumenata u korist homogenosti i društvene kohezije jest težnja pojedinaca za homogenošću (Vasta 2010; 509). Homogenost nečiju različitost unutar zajednice stavlja u uniformirane okvire. Na taj način stvara se društveni pritisak (za Durkheima društvena struja) koji rezultira uključenošću ili pak isključenošću ako se ne poštuju zadani okviri (pitanje za druge analize je diskurs koji te okvire stvara). Homogenost pospješuje funkcionalnost društvene situacije te je osnova za stvaranje kolektivnih dimenzija identiteta. Ovdje se je potrebno ograditi od diskriminatornih pogleda na homogenost. Naime, u ovome radu, homogenost ne znači nužno jednakost, već mogućnost uspostavljanja funkcionalne interakcije na osnovama zajedničkih obrazaca neke zajednice. Unutar homogenog društva također postoje različitosti, ali su one situacijski ograničene. To znači da se određene dimenzije kolektivnog identiteta od strane pojedinca koriste s obzirom na situaciju u kojoj se pojedinac nalazi. Profesor na fakultetu koristi obrasce koji omogućavaju njegovu participaciju u igri homogenosti drugačije na znanstvenom skupu i na nogometnoj utakmici. Naučeni obrasci omogućuju pojedincu da djeluje kako se od njega u tom trenutku očekuje. To podrazumijeva internalizaciju kolektivnosti te refleksiju drugih sudionika situacije koja se u makro pogledu (kada se u obzir uzme da svaki od pojedinaca određene situacije djeluje pod istim uvjetima) može prikazati kao društvena homogenost. Ona nije prirodno dana stvarnost koja određuje koliko su jedinice određenog društva slične već u kojoj mjeri se pojedinac može adaptirati situacijskom okviru, normativno ili vrijednosno određenom. Za to mu je

svakako korisna i zaliha znanja određenog društva, odnosno skup korisnih obrazaca međudjelovanja koji se koriste u određenom društvu kroz povijest njegova postojanja (Berger i Luckmann, 1992). U ovom moglo bi se reći i totalnom pojmu homogenosti, heterogenost je shvaćena kao potencijal za devijacijom društvene kohezije. Blau je (1977) definirao heterogenost kao stupanj distribucije pojedinaca u različitim grupama. Veći broj grupa s manjim brojem pojedinaca povećava stupanj heterogenosti samoga društva (Blau, 1977; 78). U slučaju Blauove teorije heterogenosti postoji problem što on ne postavlja pojmove u njihov međudnos.

Heterogenost je potrebno prikazati kroz stupnjevanje nemogućnosti izvedbe situacije koja u sebi sadrži neka pravila, norme i vrijednosti. U tom smislu, pojedincu nedostaju određene dimenzije kolektivnog identiteta, socijalizacije koja bi mu pomogla da se uklopi u određeni situacijski sklop. Samim time mogućnost proširenja pojedinčeve društvene mreže ograničeno je njegovim nedostatkom kolektivnog znanja ili pak neprihvatanja tog znanja (odbijanje internalizacije smisla znanja) o situaciji.

Tako shvaćen odnos homogenosti i heterogenosti svakako je nužan element društvene kohezije – legitimacija društva kao *sui generis* stvarnosti, više od nas samih u kojoj ipak imamo pravo samostalno ostvarivati smisao neke situacije. Konzumacija alkohola jest u tom smislu sastavni dio obrazaca interakcije diljem cijeloga svijeta. Čak i u zemljama u kojima se konzumacija alkohola ne tolerira, postoje jasni obrasci kojima se određuje pojedinčev odnos prema konzumaciji alkoholnih pića. Ipak, u užem okviru situacije, posebice na području Republike Hrvatske, alkohol može biti sudionik uspostave homogenih situacijskih okvira. U okvire društvene kohezije neke situacije strpan je čitav niz različitih identiteta, čitav niz različitih pojedinaca koji od te situacije (u koju su ponekad i prisilno bačeni) moraju uspostaviti smisao. Pronaći homogenost i izraženoj i vidljivoj heterogenosti može se postići kroz određen zajednički fokus pažnje. U tom smislu, konzumacija alkohola (iako postoje razlike u oblicima konzumacije s obzirom na spol/dob/socio-ekonomski status) dolazi kao agens koji situaciju može učiniti kohezivnom, na način da se heterogenost ostavi po strani na račun jedne zajedničke poveznice. Primjer za spomenuto tradicionalni su oblici početka slavlja ili događaja na kojima sudjeluju ljudi različitih životnih ambicija. Na samim počecima interakcija nije u potpunosti opuštena, ugodna; prožeta je hiperrefleksivnošću koja pojedincu samu situaciju čini neprirodnom. U ovakvim situacijama konzumacija alkohola dolazi kao agens uspostave homogenosti. Većina sudionika te situacije

konzumira alkoholna pića, a s vremenom (i kemijskim svojstvom alkohola) situacija postaje neformalnija, opuštenija i homogena u izrazitoj heterogenosti sudionika (čak i za osobe koje alkohol ne konzumiraju u tom trenutku). Alkohol u situacijskim okvirima transcendirira heterogenost, a samim time ostvaruje uvjete za situacijsku homogenost koja pak vodi ka uvjetima za uspostavu društvene kohezije nekog događaja (što će biti vidljivo i u prikazu rezultata istraživanja).

S druge pak strane, ovakav ishod odnosa homogenosti i kohezije podrazumijeva jednake mogućnosti dohvata obrazaca određenog društva tj. zajedničke osnove kolektivnog identiteta. Na koje se načine društvena kohezija može uspostaviti ako ne postoji zajednička baza identiteta, a samim time i obrazaca funkcioniranja interakcije? Na primjeru situacije u kojoj konzumacija alkohola vodi ka koheziji, problemi koji se mogu javiti te narušiti situacijsku homogenost su (ne)znanja o tipu alkoholnog pića za koje se očekuje konzumacija u toj situaciji (npr. berba grožđa u Hrvatskom Zagorju¹⁸ i pijenje vina; dok se pijenje piva ne gleda blagonaklono), stupanj alkoholiziranosti ili količine konzumacije alkohola (alkoholiziranost je dopuštena, ali i ona ima granice koje joj situacija nameće), kako se i zašto se nazdravlja (posebni rituali povezani uz konzumaciju alkohola)... Naime, konstantan problem s konzumacijom alkohola pri uspostavi društvene kohezije jest priroda te supstance kojoj je *zlatna sredina* teško dostupna te je podložna interpretaciji i znanjima neke zajednice i društva. Iako postoje neke zajedničke indikacije konzumacije alkohola (npr. na prostoru Republike Hrvatske) postoje specifičnosti (vidi: Mišević i sur, 2020) koje homogenost i društvena kohezija kao proizvod konzumacije alkohola mogu zagwarantirati samo pripadnicima neke zajednice/društva/regije ili pak onima koji jasno poznaju njihove vrijednosti i zalihu znanja. Moglo bi se zaključiti da konzumacija alkohola može transcendirati heterogenost samo u okvirima specifičnih uvjeta poznavanja znanja konzumacije te prihvaćanja i internalizacije tog znanja u nekoj zajednici ili pak društvu.

2.2.4. Povjerenje i uspostava društvene kohezije

Društvena kohezija kao sociološki pojam u okvirima *Rječnika sociologije* razrađen je u sklopu jednog drugog sociološkog koncepta – društvenog poretka. U tim okvirima društveni poredak

¹⁸ Više o ovom primjeru u empirijskom dijelu rada

definiran kroz četiri zasebna pristupa u sociologiji. Zajedničko svim pristupima (utilitaristički, kulturni, hegemonijski, interakcijski) jest činjenica da svaki oblik društvenog poretka (pa čak i na mikro razinama analize) podrazumijeva postojanje pravila i normi, određenih elemenata prisile za sudjelovanjem u društvenom životu (Abercrombie i sur., 2008; 63-64).

Ostaviti društvenu koheziju definiranom unutar koncepta društvenog poretka nedostavno je i manjkavo uzevši u obzir osnovne dimenzije koje uspostavljaju koheziju. Naime, bilo bi pogrešno stavljati znak jednakosti između društvene kohezije i društvenog poretka. Dok društveni poredak označava određenu razinu dominacije društvene strukture i strukture moći, društvena kohezija podrazumijeva određenu individualnu internalizaciju vrijednosti i obrazaca djelovanja od strane pojedinca. Drugim riječima društveni poredak izostavlja pojedinca. Poredak podčinjava mogućnosti djelovanja pojedinca u okvirima "vlastite volje". S druge pak strane društvena kohezija (u idealnom tipu pojma) može se ostvariti samo kroz legitimizaciju vrijednosti i praksi od strane svakodnevnog života. U tom je smislu povjerenje jedna od ključnih kategorija koja razlikuje društvenu koheziju od strukturalno određenih koncepata poput društvenog poretka. Pojedinaac i njegova interakcija određuju u kojoj će mjeri predloženi obrasci, vrijednosti i struktura biti prihvaćeni. Veća razina povjerenja označava veću legitimnost poretka i samim time višu društvenu koheziju. Društveni poredak osigurava se sistemski, dok se kohezija ostvaruje kroz svijet života.

Povjerenje je, u tom smislu, svojevrsni agens uspostave odnosa strukture i svijeta života. Međutim naglasak na važnosti povjerenja za uspostavu funkcionalnih veza strukture i svijeta života neke zajednice ili društva nije novijega vijeka. Već je u 14. st. jedan od značajnijih protosociologa¹⁹ Ibn Khaldun pisao o povezanosti povjerenja i društvene kohezije. U svojim analizama specifičnosti muslimanskih država i društava, Ibn Khaldun razmatra načine uspostave kolaborativnih odnosa među ljudima i zajednicama (Ibn Khaldun, 2015). Zaključuje naime, kako se urbana društva njegovoga doba ne zasnivaju na povjerenju već na autoritetu vlasti. Nastavno uz to, naglašava kako urbana društva zapravo i nisu kohezivna upravo zbog nedostatka (uopće i mogućnosti) uspostave povjerenja. Povjerenje je prema njemu, u urbanim prostorima, nepostojeće zbog atomiziranih,

¹⁹ Ibn Khalduna gotovo da se može nazvati praocem sociologije. Ipak ono što u njegovim opisima društvene stvarnosti Islamskih zajednica nedostaje jest strukturiran metodološki i teorijski alat sistematski korišten pri uspostavi odnosa teorije i empirije. Drugim riječima poveznica njegovih teorijskih aspekata i empirije nije počivala na znanstveno strukturiranim načinima dohvata spoznaje.

individualiziranih pojedinaca kojima je jedino zajednički autoritet vlasti nad njima samima. Povjerenje ne postoji jer ne postoje efektivne grupe u kojima bi se povjerenje uopće moglo iznevjeriti (Gellner, 2000). Iako se Ibn Khaldunova misao ne može direktno povezati s konceptom društvene kohezije, on je bio jedan od prvih koji je sistematski pristupao društvenom konceptu povjerenja. Kako je dimenzija povjerenja bitna za određenje mikro aspekata društvene kohezije valjalo ga je spomenuti.

Sličan način promišljanja o povjerenju imao je i Ferdinand Tönnies (2012) u razmatranju *zajednice* i *društva*. Zajednicu (*Gemeinschaft*) karakterizira određena forma jednakosti, zajedništva i povjerenja, dok se društvo (*Gesellschaft*) temelji na poštivanju strukturiranih pravila, vrijednosti i normi. Moglo bi se zaključiti kako i Ibn Khaldunova i Tönniesova promišljanja o ovoj problematici vode ka odgovoru da se društveni život temelji na poretku dok se zajednica temelji na povjerenju koje vodi internalizaciji vrijednosti te društvenoj koheziji u pravom smislu riječi. No ovdje se postavlja pitanje, mogu li suvremena društva po ovim smjernicama uopće biti kohezivna ili je samo riječ o poštivanju strukturiranih društvenih odnosa u kojemu povjerenje i nema prevelikog smisla? Ovdje se je potrebno osvrnuti na mikro odrednice društvenog života. Naime, u društvima refleksivne modernosti pojedinac ima moć prosudbe strukturalnih komponenata društva. On sam procjenjuje njihovu funkcionalnost te je aktivan sukreator stvarnosti. U takvim, suvremenim društvima, povjerenje kao dimenzija zajednice (u spomenutim teorijama) prenosi se i na društvene sfere života. Društveni poredak sam po sebi više nije dovoljan. Društveni poredak kako bi mogao opstati mora osigurati dimenziju društvene kohezije koja može biti uspostavljena samo na način da pojedinci imaju povjerenja u strukturu i druge pojedince sudionike neke akcije. Povjerenje omogućuje djelovanje pojedinca u društvu. U tom smislu Giddens (1991) definira povjerenje kao uvjerenost u pouzdanost drugih sudionika akcije ili pak strukture u određenom kontekstu. Uvjerenost se određuje kao vjera u poštenje i pravednost (osobe ili sistema) ili pak kao istinitost nekog znanja ili apstraktnih principa (tehničko znanje) (Giddens, 1991). S druge pak strane, Giddens (1991) spominje i takozvani *basic trust* koji je definiran kao osjećaj sigurnosti i povjerenja u prirodnost svijeta (i poretka). Samo povjerenje, ali i osnovno povjerenje (*basic trust*) osnova je za razvoj ontološke sigurnosti koja pak označava stanje pojedinca koje omogućuje svijest o stabilnosti svijeta života i samih struktura koje omogućavaju njegovu (pojedinčevu) egzistenciju. Prema Giddensu, iako to ne spominje direktno, osnovno povjerenje i ontološka sigurnost osnove

su funkcioniranja današnjeg pojedinca, ali i širih društvenih struktura (unatoč heterogenosti kao prepreci koju detektiraju Ibn Khaldun i Tönnies u njihovom vremenu).

Sada je naime, potrebno objasniti, kako je ovaj koncept povjerenja bitan za društvenu koheziju i samu temu ove disertacije. Naime, povjerenje se u ovom radu smatra jednom od ključnih odrednica uspostave društvene kohezije unutar svakodnevnog života što se može vidjeti iz sistematizacije Dragolova i njegovih suradnika (2016). No, kako je tema ove disertacije usmjerena prema svijetu života i njegovim vrijednosnim dimenzijama (konzumacije alkohola i društvene interakcije) koncept povjerenja ne će se ispitivati kroz prizmu povjerenja pojedinaca prema određenim društvenim strukturama (npr. politika, religija, vojska...), već prema osobama s kojima pojedinci mogu ući u interakciju (o čemu će biti riječ u poglavlju *Metodologija*). Kako se konzumacija alkohola stavlja u direktnu vezu s interakcijom, osnovne smjernice istraživanja (također više o tome u poglavlju koje opisuje metodologiju), vode ka razmatranju društvene kohezije interaktivnih procesa u Krapinsko-zagorskoj županiji te se sukladno tomu ispituje položaj konzumacije alkohola pri uspostavi situacijskih dimenzija društvene kohezije²⁰. Konzumacija alkohola prema teorijskim pretpostavkama spomenutima ranije sudjeluje u procesu homogenizacije određenih kolektivnih situacija te samim time su ostvaruje društvenu koheziju. Međutim ta homogenizacija koju konzumacije alkohola ostvaruje nikako nije jedini faktor uspostave društvene kohezije. U tom smislu, a o tome će detaljnije biti riječ i u metodološkom dijelu disertacije, potrebno je ispitati može bitan odnos konzumacije alkohola i povjerenja kako bi se dobila jasnija slika o međudjelovanju homogenizacijskih svojstava konzumacije alkohola i povjerenja pri ostvarenju društvene kohezije vrijednosnog okvira neke zajednice ili društva. Kroz taj odnos otvaraju se vrata istraživanju odnosa društvene uključenosti i isključenosti konzumacije alkohola tj. mikro socioloških elemenata; utjecaja alkohola na mogućnosti participacije nekog pojedinca u društvenom životu (u ovom slučaju Krapinsko-zagorske županije).

2.2.5. Solidarnost i društvena kohezija

Društvena solidarnost termin je koji se do sad u samom tekstu pojavio nekoliko puta. Sam termin mnogo je kompleksniji od onog samorazumljivog konteksta koji mu se pripisuje zdravorazumski.

²⁰ Mikro izvođenje društvene kohezije odnosi se na načine na koje je kohezija vidljiva u empirijskom smislu, u konkretnom svijetu tj. interakciji. Drugim riječima, kako se kohezija može uočiti u odnosima dvaju ili više pojedinaca.

U sociološkom kontekstu pojam solidarnosti jedan je od ključnih elemenata uspostave društvenosti. Pojam naime, seže u same korijene sociologije. Upravo se pojmom društvene solidarnosti pokušalo odgovoriti na pravila društvene funkcionalnosti. Drugim riječima u solidarnosti je Durkheim (1972) pronalazi ključni element društvene samodostatnosti. Solidarnost je bila ono na čemu počiva društvena kohezija – ona je ujedno bila i jedan od ključnih razloga zašto se pojedinci dobrovoljno "podčinjavaju" kompromisu društvenog života. Solidarnost prema društvu i solidarnost prema drugome označavala je i vlastitu pripadnost nekoj zajednici. Tu solidarnost u *O društvenoj podeli rada* Durkheim definira kao moralnu pojavu koja upućuje ljude jedne prema drugima (Durkheim, 1972). Društvena solidarnost stoga, ključ je uspostave svijeta života, odnosno svijeta u kojemu je interakcija moguća.

Generalno bismo dakle, društvenu solidarnost mogli definirati kao stupanj u kojemu pojedinci unutar neke zajednice ostvaruju smislenost i značaj drugih osoba članova zajednice stvarajući pritom zajednički osjećaj pripadnosti. U tom kontekstu solidarnost se u praktičnom smislu može pronaći u altruističnom djelovanju usmjerenom prema vlastitoj zajednici ili članovima zajednice. Ukoliko smo spremni pomoći drugome ili određenom nadentitetu društva/zajednice bez direktne koristi, utoliko smo solidarni s društvom u kojemu živimo. Ako smo pak solidarni, razina društvene kohezije je viša.

2.2.6. Teorijske napomene korištenja koncepta društvene kohezije u istraživačkom radu

Društvena kohezija, ali i koncepti poput društvene uključenosti i isključenosti u teoriji su definirani kroz makrostrukturalne čimbenike. Do sada definirani koncepti koji su i u ovome radu spomenuti išli su upravo u tom smjeru. Posebice bitni faktori u tom određenju ostali su oni ekonomski. No u dimenzijama svakodnevice, ekonomski faktori, iako bitni, ne mogu biti ključni u objašnjenju situacijske društvene kohezije. Svakodnevni život transcendira makrostrukturalne definicije kohezije. Iako na razinama društva može postojati generalna razina društvene kohezije, ona se u određenim slučajevima i situacijama ne poistovjećuje sa realnim stanjem u svakodnevnom životu. Makrostrukturalno definirani koncepti korisni su za određene analize društvenih tijekova i procesa, ali nisu usklađeni s osnovnim spoznajnim zahtjevima ovoga rada. Naime, svrha ovoga rada jest razumijevanje, a to razumijevanje, slijedeći weberijansku tradiciju mora krenuti od pojedinca i njegove uloge i načina sudjelovanja u društvenom životu (Weber, 1989). Kako je konzumacija alkohola vezana uz taj svijet života, odnosno svakodnevicu, makro pristup valja prilagoditi

potrebama istraživanja. Zato su se dimenzije, predviđene za generalno, makrostrukturalno određenje društvene kohezije spustile (u ovome radu) na razinu pojedinca i njegova sudjeovanja u društvenom životu. Time se ujedno omogućila i analiza odnosa društvene uključenosti i isključenosti konzumacije alkohola. Ako se spoznaju mikro elementi stupnja društvene kohezije, može se pristupiti analizi devijacije tog stupnja s obzirom na navike konzumacije alkohola. Tako je društvena uključenost i isključenost u radu shvaćena u ovisnosti sa stupnjem iskazane društvene kohezije kod pojedinca.

2.3. Teorijska i empirijska razmatranja koncepata društvene uključenosti i isključenosti

Uz društvenu koheziju nekog društva ili zajednice dolaze i procesi uključenosti i/ili isključenosti pojedinaca u to isto društvo. Ipak valja imati na umu da su u tom pogledu, društvena uključenost i isključenost poveznica koju smo tražili kada je u prethodnom dijelu bilo riječi o odnosu društvene kohezije i društvenog poretka. Na sebi svojstven način društvena uključenost i isključenost u sebi sadrže metode i taktike (dis)funkcionalnosti pojedinca u nekoj zajednici. Drugim riječima, ovi pojmovi sadrže reakciju pojedinca na društveni poredak. Društvena kohezija, apstraktan, ali za analizu koristan pojam, događa se kada pojedinac prihvća društveni poredak, pridaje mu smislenost te se u isti uključuje. Pritom postoji čitav niz faktora povezanih uz proces između društva (društvenog poretka) i pojedinca (internalizacije obrazaca).

2.3.1. Popularizacija pojmova društvene uključenosti i isključenosti u političkom i znanstvenom diskursu

Koncepti društvene uključenosti i isključenosti, vrlo slično kao i kod pojma društvene kohezije, svoju intenzivniju upotrebu mogu zahvaliti angažmanu političkih aktera. U okvirima *policy* programa u Francuskoj sredinom 1970-tih godina javlja se potreba za proučavanjem marginaliziranih društvenih skupina. Ta potreba za razliku od prošlih programa nije se bazirala isključivo na razmatranju siromaštva, već su se u obzir uzimale i druge dimenzije društvenog života (Rawal, 2008;161). Veliku je važnost pri popularizaciji termina također je odigrala Europska Unija na način da je (između ostalog) uvela ove pojmove u institucionalni politički i istraživački diskurs namećući ga zemljama s različitim jezičnim i kulturnim tradicijama (Saraceno, 2001 u Šućur 2004). Po tom pitanju društvena isključenost prvi puta se u dokumentima Europske Unije spominje 1988. godine, pred kraj Drugog programa za borbu protiv siromaštva (Commins, 1995 u Šućur, 2004). S

druge pak strane, Phillip i Shucksmith (2003) navode da se pojam isključenosti koristio i tijekom Drugog programa te je definirao kategorije ljudi, obitelji, zajednica koje su siromašne do te mjere da to utječe na njihove mogućnosti aktivnog sudjelovanja u svim privilegijama koje suvremeni život nosi za sobom. No iako se društvena isključenost javljala u spisima Drugog programa, fokus na fenomen društvene isključenosti javlja se u Trećem programu 90-tih godina. U tom programu osnovni cilj jest integracija ljudi i skupina koje su manje privilegirane u socio-ekonomskom smislu (Phillip i Shucksmith, 2003;3). Daljnju popularizaciju u političkom smislu, na globalnoj razini, pojmovi su zadobili 2003. godine kada je vlada Nepala prepoznala uključenost tj. inkluziju kao jedan od stupova *Poverty Reduction Strategy Paper*, strateškog dokumenta za smanjenje nejednakosti i siromaštva u Nepal (Rawal, 2008).

Politička sfera svakako je popularizirala koncepte, ali svoju pojavnost na znanstvenoj sceni koncepti uključenosti i isključenosti bilježe u nazad gotovo 70 godina. No svakako pri ulasku u ovu tematiku valja naglasiti kako su se upravo suglasjem političkih i znanstvenih aktivnosti pojmovi pozicionirali u teorijsko-istraživačkom opusu velikog broja društvenih i humanističkih znanosti.

2.3.2. Pojam društvene uključenosti i isključenosti u znanstvenom diskursu

Pocock (1957) bio je jedan od prvih koji je zaključio kako svako hijerarhijski strukturirano društvo u sebi sadrži elemente koji uključuju i isključuju iz društva. Prema njemu su (1957) uključenost i isključenost dio poretka svakog društva, a rasprave na tu temu mogu se svrstati u posebno područje pod nazivom društvene ontologije. U tom smislu, društvena ontologija odražava težnje za otkrivanjem postojanja i socijalnog pozicioniranja osobe u hijerarhijski strukturiranom društvu (Allman, 2013). Drugim riječima u okvirima društvene ontologije ispituje se odnos pojedinca i šireg društvenog okvira.

U tom smislu, teorije koje se dotiču sistemskih dimenzija društva, ne smiju iz vida ispustiti i načine na koje se pojedince uključuje ili pak isključuje iz društva. Svaki oblik uspostave društvene kohezije u nekoj zajednici ili društvu mora sadržavati uvjete za smislenim djelovanjem pojedinca u okvirima pravila koje su sistemski određena. Sistemska se teorija po tom pitanju odredila kroz Luhmannov odgovor na Lockwoodovu kritiku (1964) sistemskih teorija, u kojoj se istima zamjera ignoriranje društvene integracije te neisticanje njenog odnosa sa sistemskom integracijom. Detektirani problem teorija sistemske teorije uočava Luhmann koji ga rješava kroz navođenje

dihotomije inkluzija/ekskluzija (Luhmann, 2011;548). Valja pri tom napomenuti kako se on orijentirao prvenstveno na makro strukturalne analize kompleksnih sistema društva, a ovi su mu koncepti pomogli u odgovoru na pitanje zašto pojedinci svjesno prihvaćaju određenja nekih sistema. Iako ćemo se na Luhmanna vratiti u daljnjem tekstu zbog korisnosti njegovog promišljanja za poveznicu uključenosti i isključenosti, valja spomenuti relativno jednostavnu, ali obuhvatnu definiciju društvene uključenosti kojom se Luhmann koristi u svome radu. On je naime društvenu uključenost ili inkluziju definirao kao unutarnju stranu forme (sistema) označenu kao šansa za socijalno uvažavanje osobe (Luhmann, 2011;549). Dakle, u kojoj mjeri je osoba uvažena od strane drugih pripadnika svoje zajednice će odrediti i stupanj njene društvene inkluzije odnosno društvene uključenosti. Naša društvena uključenost dakle ovisi i o sistemu, ali i drugim pripadnicima nekog društva.

Izuzev ove definicije, postoji relativno malen broj zasebnih definicija društvene uključenosti. Naime, pojam društvene uključenosti najčešće se (u stručnoj i znanstvenoj literaturi) javlja kao protuteža društvenoj isključenosti. Društvenoj isključenosti se u toj dihotomiji posvećuje veća važnost dok se koncept uključenosti koristi kako bi odrazio dimenzije te iste isključenosti. Društvena uključenost kao termin podrazumijeva se, sam po sebi (Rawal, 2008; 176-177).

Iako je odnos ovih dviju dimenzija društvene integracije i dezintegracije, dakle društvene uključenosti i isključenosti, svakako važan, on se ne smije kristalizirati u smjeru zapostavljanja jednog dijela ovog dualizma spram drugog²¹. Naime, kako bi društvena isključenost mogla biti obuhvaćena u svojoj cjelini, valja procijeniti tehnike, vrijednosti i pravila po kojima se ljudi uključuju u društvo. U tom smislu, društvena uključenost u ovome radu shvaća se kao niz obrazaca (socijalnih, kulturnih, ekonomskih) koji su pojedincu predloženi na korištenje kako bi se istog uključilo u interaktivni proces neke zajednice ili društva. Tj. društvena uključenost u sebi sadrži niz obrazaca kojima pojedinac s određenom dozom povjerenja i uvažavanja prema drugom i cjelokupnom društvu sudjeluje u socijalnim aktivnostima zajednice. No ovakvoj pojmovnoj analizu društvene uključenosti valja priložiti i popratni empirijski alat koji će odrediti elemente koji će uspješno izmjeriti stupanj društvene uključenosti pojedinaca u nekom društvu. Kako

²¹ U ovom se slučaju namjerno koristi pojam dualizma, a ne dihotomije iz razloga što jedan koncept (uključenosti i isključenosti) nužno ne isključuje drugi. Drugim riječima osoba može istodobno biti uključena u neki oblik društvenog života, a pritom isključena iz nekog drugog.

odrediti koja to sredstva omogućavaju funkcionalnu interakciju pojedinca u društvu te u kojoj mjeri su pojedincima ona dostupna? Huxley i sur. (2012) definiraju 8 ključnih koncepata koji u zajedničkom smislu mogu definirati stupanj društvene uključenosti nekog pojedinca i same zajednice. To su: sudjelovanje u aktivnostima, zadovoljstvo uvjetima stanovanja, sigurnost, posao, financijska situacija, zdravlje, obrazovanje, obiteljske i društvene odnose; kao ključne aspekte u određivanju stupnja društvene uključenosti (Huxley i sur., 2012).

S druge pak strane, društvena isključenost sastavni je dio velikog broja istraživanja koja se dotiču pitanja društvene kohezije, društvene integracije ili pak društvene nejednakosti. Kada je u prethodnom dijelu bilo riječi o periodu u kojemu se aktivnije bavilo društvenom uključeñošću i isključeñošću valja istaknuti kako je za to bio zaslužen fokus prvenstveno na društvenu isključenost. Sami počeci korištenja ovoga pojma (društvena isključenost) vežu se uz pokušaj sveobuhvatnijeg objašnjenja društvene nejednakosti. Pojam poput siromaštva koji se koristio prije isključenosti kako bi odgovorio na pitanja postojanja društvene nejednakosti, previše se vezao uz ekonomske aspekte pojedinčevog, ali i društvenog života. Iz tog razloga, u prvotnoj konceptualizaciji društvene isključenosti uvedene su dodatne dimenzije za procjenu (ne)mogućnosti koje pojedinac ima u okvirima društva. U tom smislu, društvena isključenost pojam je koji iznova mora postavljati izazove kako za društvenu koheziju tako i za moralnu obavezu društvenih struktura da osiguraju pravedniju raspodjelu socijalnih, ekonomskih, kulturnih dobara (Levitas, 1998, u Bowring, 2000). Na sebi svojstven način, korištenje termina društvene isključenosti u političkom smislu postavlja konstantne izazove za društveni poredak i dominantne obrasce društvene kohezije (a samim time i obrasce društvene uključenosti). Sa znanstvene pak strane, u konceptu društvene isključenosti javljaju se neke epistemološke nejasnoće.

Prvo se valja zapitati je li se pojam društvene isključenosti uistinu uspio odmaknuti od prvenstveno ekonomskih okvira? U velikom broju definicija društvene isključenosti i dalje je fokus prvenstveno na odnosu prema ekonomski ostvarivim resursima; siromaštvu, nezaposlenosti, jednakostima šanse za stjecanjem (u ekonomskom smislu) kvalitetnijih uvjeta za život (npr. Gallie i sur., 2003). Levitas i sur. (2007) društvenu su isključenost definirali kao:

...kompleksan i multidimenzionalan. On uključuje nedostupnost resursa, prava, dobara i usluga te nemogućnost sudjelovanja u normalnim odnosima i aktivnostima koje su dostupne većini stanovnika nekog društva; bilo da je riječ o ekonomskom, socijalnom, kulturnom ili pak političkom

polju. Društvena isključenost utječe kako na kvalitetu života pojedinca, tako i na pravednost i društvenu koheziju društva u cjelini. (Levitas i sur. 2007; 9)

Iako se iz ove definicije može uokviriti gdje bi pojam društvene isključenosti trebao pripadati, i dalje se ne naznačuje dovoljno jasan odmak od svog prethodnika; *siromaštva*. Naime, dodavanjem pojmova socijalnog i kulturnog u diskurs o nejednakosti ne čini se puno u otkrivanju stvarnog utjecaja socijalnih i kulturnih čimbenika na to hoće li osoba biti društveno isključena, izolirana od svoje zajednice. Ponovno postavljajući termine kao što je nedostupnost resursa, dobara i usluga u fokus, odaje se dojam ekonomskog totaliteta pojma. Drugim riječima svaka osoba koja ne će imati financijskih sredstava, koja će biti siromašna, ne će imati jednake šanse u participaciji u društvenom i kulturnom životu. U tom je konceptu siromaštvo, tj. ekonomski aspekt društvene isključenosti i dalje dominantan nad socijalnim i kulturnim. No ovdje valja postaviti sljedeće pitanje: determinira li uistinu ekonomska isključenost (u vidu siromaštva i/ili nezaposlenosti) isključenost u socijalnom i/ili kulturnom životu? Je li ovakav stav (p)ostao dominantna paradigma za proučavanje društvene uključenosti i isključenosti? Ako je to slučaj, tada društvena isključenost nije dostojna vlastitog prefiksa (društveno).

U sociološkom diskursu ipak postoje pristupi koji su pokušali napraviti odmak od ekonomski determiniranog pojma isključenosti. Silver (2019) navodi osnovna polazišta u razradi pojma društvene isključenosti. Prva su ona povezana uz Durkheimovsku tradiciju, tradiciju povezanu prvenstveno uz kontekst francuskog društva. Ovaj pristup u fokus stavlja društvenu integraciju, tj. prvenstveno kroz koncepte održavanja društvene kohezije – moral i norme. Drugi pristup jest onaj liberalnog tipa koji društvenu isključenost problematizira kroz distinkciju mi/oni, tj. pojavu diskriminacije nad pojedincem ili određenom grupom ljudi. Treći pristup približava se marksističkoj misli tj. ideji socijaldemokracije. Društvena isključenost u ovom pristupu ostvaruje se kroz ograničenje dostupnosti resursa od strane aktera koji imaju veću količinu moći. Marksistički pristup u središte pitanja isključenosti postavlja moć kao faktor isključivanja određenih pojedinaca ili grupa ljudi. Socijaldemokratske tendencije u ovom diskursu očituju se naime u mogućnosti nadilaženja isključenosti kroz kontinuirani razvoj građanskog društva, civilnih, socijalnih prava, demokratskog načina rješavanja konflikta. Posljednji diskurs usmjeren prema društvenoj isključenosti jest onaj organski; povezan uz kršćansku tradiciju te koncept supsidijarnosti. Autori koji se koriste ovim pristupom naglašavaju važnost određenih sfera

društvenog života koji je uređen kroz institucionalnu funkcionalnost. Uloga je tih institucija da uključi pojedinca u društveni život, dok je isključenost ona druga strana (Silver, 2019; 3). Sličnost s ovim (četvrtim) diskursom promišljanja isključenosti može se uočiti kod Luhmanna koji pri definiranju inkluzije, ekskluziji daje obilježja onog neoznačenog, onoga na drugoj strani sistema – obilježje nečeg izvanjskog. U tom bi se kontekstu, s obzirom na njegovu elaboraciju inkluzije (mogućnost socijalnog uvažavanja pojedinca) dalo ekskluziju definirati kao nemogućnost društvene integracije psihičkog sistema unutar nekog oblika društvenih sistema (Luhmann, 2011). Iako simplificirana, upravo ova definicija društvenu isključenost najpreciznije teorijski opisuje uzevši u obzir da se kod velikog broja radova povezanih uz pojam društvene isključenosti prvo navodi kako je taj pojam *multidimenzionalan* (Silver, 2019; Spoor, 2013; van Bergen i sur., 2013; Whelan i Whelan, 1995; Bowring, 2000; Gallie i sur., 2003; Matković i Štulhofer, 2006; Levitas i sur. 2007; 9...). Pri toj multidimenzionalnosti, jasan fokus samog fenomena treba tražiti te je kao takav podložan interpretaciji onoga koji se njime koristi.

No s druge strane, svi spomenuti radovi pokušali su pojam društvene isključenosti primijeniti u okvirima empirijskog istraživanja, što se u Luhmannovom pothvatu elaboracije inkluzije/ekskluzije nije moglo uočiti. Fokusirajući se na teorijsku elaboraciju termina, Luhmann se složenom terminologijom u velikoj mjeri udaljava od praktičnih/empirijskih implikacija koncepta isključenosti, stvarajući pritom samo još jedan metapojam - vrijedan unutar sociološke tradicije, ali teško primjenjiv u/o/za razumijevanje društva koje ta ista tradicija treba znanstveno obuhvatiti.

Kakvi su onda pomaci po pitanju empirijskog bavljenja društvenom isključenosti i kako nam radovi koji se bave isključenosti, u okviru multidimenzionalnosti samoga koncepta, mogu pomoći pri povezivanju društvene uključenosti i isključenosti s konzumacijom alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji? Gallie i suradnici su 2003. godine predložili mjerenje društvene isključenosti koja postaje razvidna kroz ukrštavanje 3 osnovne dimenzije. To su: siromaštvo, nezaposlenost i društvena izolacija (Gallie i sur., 2003 u Matković i Štulhofer, 2006). Ovim pristupom isključenosti u obzir se uzimaju *gospodarski, društveni i kulturni resursi koje svakodnevno koristimo* (Matković i Štulhofer, 2006; 2). Dakle, ispreplitanje elemenata siromaštva, nezaposlenosti i društvene izolacije dolazi do društvene isključenosti pojedinca. No pada li se ovim konceptom ponovno u zamku ekonomske determiniranosti termina društvene isključenosti? Kada su dva glavna elementa vezana direktno uz gospodarski aspekt, a treći; društvena izolacija kao termin ne govori puno o

prirodi društvenih procesa koji generiraju isključenosti ne možemo govoriti o društvenim naličjima procesa isključivanja i isključenosti. Dimenzioniranje koje je bliže društvenom u konceptu društvene isključenosti razradili su van Bergen i suradnici, 2014. Oni su operacionalizirali društvenu isključenost kroz četiri osnovne dimenzije: nedostatak mogućnosti normativne integracije (ne korištenje osnovnih normativnih obrazaca; npr. nepoštivanje drugih ljudi u zajednici, ne korištenje uobičajenih fraza pri izrazima zahvalnosti, pristojnosti...), ograničena sudjelovanje u društvenom životu (mala društvena mreža, slaba uključenost u društveni život), materijalna deprivacija (nemogućnost pristupa osnovnim ekonomskim resursima), nedostatak osnovnih ljudskih prava (zdravlje, obrazovanje, zadovoljavajući životni uvjeti) (Bergen i sur., 2014; 2). Ove dimenzije u većoj se mjeri u epistemološkom smislu približavaju sociološki utemeljenom terminu društvene isključenosti kojeg u velikoj mjeri ne opterećuje konstantno osvrtnje na ekonomsku dimenziju. Pri tom valja napomenuti kako je ekonomska dimenzija prisutna u ostvarenju nekih oblika društvene isključenosti, ali nikako nije determinanta. No postoji li ipak, određena hijerarhija ovih dimenzija isključenosti, odnosno jesu li neke dimenzije važnije ili manje važne u dinamici isključenja nekog pojedinca, grupe, zajednice ili društva? Kako bi se odgovorilo na ovo pitanje valja se odmaknuti od standardnih načina gledišta na društvenu isključenost te se poslužiti teorijskim polazištem koje u fokus stavlja situaciju.

2.3.3. Upotreba metodološkog situacionizma u konceptualizaciji odnosa uključenosti i isključenosti

Većina istraživanja društvene isključenosti (ali i uključenosti) fokusiraju se na generalizirane pretpostavke o njihovom intenzitetu. Problem ovakvog pristupa jest taj da se u pretjeranoj mjeri fokusira na generalne dimenzije društva i na ispitivanje stavova općeg karaktera, a da se pritom u obzir ne uzimaju mikrodimenzije društvenog života. Drugim riječima, kada je riječ o društvenoj uključenosti i isključenosti ili pak o pojmu društvene kohezije pretpostavlja se da je društvo *sui generis* stvarnost. Time se svakako dolazi do vrijednih spoznaja o prirodi kohezije te uključenosti/isključenosti nekog društva, ali je dohvat spoznaje ograničen. Pomak prema sveobuhvatnijem razmatranju pojmova društvene uključenosti i isključenosti svakako bi bio pomak prema situacijskim okvirima interakcije. U tom smislu, Randall Collins (1981) spominje metodološki situacionizam kao metodu koja u fokus stavlja samu situaciju u kojoj se interakcija događa. Naime, osnovna ideja metodološkog situacionizma može se očitati u sljedećem Collinsovom citatu: *Nisu bitni pojedinci u određenim situacijama već situacije same po sebi u koje*

su pojedinci uključeni (hr. prijevod autora) (Collins, 2013). Kroz razmatranje situacije u fokus dolaze mikrostrukturalni pokazatelji koji nam govore kako o pravilima, vrijednostima i normama, tako i o pojedinačnoj interpretaciji, manipulaciji/taktiziranju, dominaciji ili pak marginalizaciji unutar situacije. Metodološki situacionizam metoda je promatranja na društvenu stvarnost koja uključuje kako društvenu stvarnost, tako i pojedinačnu interpretaciju iste u određenom kontekstu. Po pitanju društvene uključenosti i isključenosti, kao i po pitanju društvene kohezije ovakvo razmatranje može biti konceptualno vrlo korisno. Naime, jedna osoba u određenom situacijskom okviru može biti percipirana (ili može sama sebe percipirati) kao društveno isključenu, dok u drugim situacijama elementi koji ostvaruju isključenost nisu smatrani bitnima ili presudnima za socijalno uvažavanje osobe. Na primjer, osoba koja ne konzumira alkohol u određenoj situaciji u kojoj su alkoholna pića i njihova konzumacija poželjan oblik interakcije može osjetiti određen stupanj situacijske isključenosti, dok se s druge pak strane ta isključenost umanjuje u situacijama u kojima konzumacija alkohola nikako nije dobrodošla kao vid interakcijskog odnosa – npr. na poslu. Tada konzumacija alkohola može izazvati određeni vid društvene isključenosti.

Osnovni je smisao elaboracije metodološkog situacionizma, u konceptualno-teorijskim odrednicama rada, taj da se iznađe način na koje se (uz istraživanje generalizirane pretpostavke o odnosu uključenosti i isključenosti s konzumacijom alkohola) mogu proučiti i detektirati svi oni svakodnevni aspekti uključenosti i isključenosti konzumacije alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji. Drugim riječima u ovome radu svakako je potrebno istražiti kvantitativna obilježja uključenosti i isključenosti te ta obilježja valja usporediti s obilježjima i stavovima o konzumaciji alkohola. Različitim statističkim metodama (ali više o tomu u poglavlju posvećenom metodologiji) istražiti će se svojevrsne zakonitosti uključenosti i isključenosti u konzumaciji alkohola s obzirom na obilježja poput spola, dobi, stupnja obrazovanja, dominantnih vrijednosnih stavova... No valja istražiti i konkretne situacijske okvire koji dovode do te uključenosti i isključenosti konzumacije alkohola. Iz tog razloga međusobno se isprepliću dvije istraživačke faze (kvantitativna i kvalitativna). Mješovitom metodologijom će se u tom smislu odgovoriti na do sad pretpostavljene teorijske pretpostavke i pitanja bilo da je riječ o društvenoj koheziji te njenim sastavnim dijelovima – društvenoj uključenosti i isključenosti kao metakonceptima koji pokazuju opću sliku društvenog stanja s obzirom na konzumaciju alkohola, ili pak da je riječ o situacijskim odrednicama formiranja

odnosa uključenosti i isključenosti u procesima konzumacije alkohola koja se ne mogu precizno detektirati kroz postojeće, zasebne metode u istraživačkom procesu.

2.4. Relevantnost analize društvene uključenosti i isključenosti konzumacije alkohola s obzirom na znanstvenu i pragmatičnu svrhu

Konzumacija alkohola, vidjeli smo u ranijim poglavljima, historijska je konstanta. No, ta konstanta pojavnosti varira u svome intenzitetu te se sukladno tim varijacijama (smanjenju ili porastu intenziteta) konzumacije alkohola u općoj populaciji nekog društva postavljaju strategije koje bi regulirali ili pak prevenirali konzumaciju. U posljednjih nekoliko desetljeća, javlja se čitav niz istraživanja koja prate (u određenom intervalu) stupanj konzumacije alkohola kako u općoj populaciji, tako i u osvrtu na mlade. No ipak, usporedba konzumacije alkohola u litrama po glavi stanovnika između 2010. i 2016. godine na istraživanju *The European Information System on Alcohol and Health* (EISAH) (2019) pokazala je trend smanjenja konzumacije alkohola kod mladih 15-19 godina (64,9% 2010., 61,4% 2016.), 20-24 godine (78,6% 2010., 75,9% 2016.). U sveukupnoj populaciji, konzumacija alkohola statistički se značajno smanjuje (2010. godine sa 75,3 na 72% 2016. godine) s posebnim osvrtom na činjenicu da se smanjenje statistički značajno razlikuje s obzirom na rod – smanjenje konzumacije alkohola od 2010. do 2016. kod žena bilo je -6,2% dok je kod muškaraca to smanjenje bilo -2,8% (WHO, 2019). S druge pak strane, u ESPAD (European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs) istraživana je konzumacija alkohola kod mladih školske dobi u Europi. U izvješću za 2015. godinu zabilježeno je kako je gotovo 80% mladih u svome životu konzumiralo alkohol, dok ga je u posljednjih 30 dana konzumiralo 48%. Za istraživanje u sklopu disertacije indikativno je da u mlađoj dobi (kod istraživane populacije školske dobi) nisu postojala bitna odstupanja u konzumaciji alkohola s obzirom na rod (barem jednom životu 81% M, 79% Ž, u posljednjih 30 dana 49%M, 46%Ž) (ESPAD, 2015).

Iako se u jednom od spomenutih istraživanja (EISAH) bilježi blagi pad konzumacije alkohola, cjelokupno tematiziranje konzumacije ne jenjava u sferi *policy makinga*. Taj *policy* prvenstveno je usmjeren prema mladima i djeci i prevencije njihove konzumacije alkohola. Jedna od takvih projekata pokrenut je krajem 2019. godine u Republici Hrvatskoj pod nazivom *Tko pije, taj plaća*. Projekt je naime, pokrenut od strane Hrvatskoj zavoda za javno zdravstvo (HZJZ), a potaknut je činjenicom da mladi u Republici Hrvatskoj u većoj mjeri konzumiraju alkoholna pića od Europskog prosjeka. Naime, podaci ESPAD-a iz 2011. godine pokazuju kako je u Republici

Hrvatskoj, u zadnjih mjesec dana od provedbe istraživanja, alkohol konzumiralo 66% ispitanika prosječne dobi od 15,8 godina. Prosjek 36 ispitanih zemalja po pitanju konzumacije alkohola među učenicima jest 57% (Hibell i sur., 2011). Podaci iz 2015. pokazuju promjene u kontekstu konzumacije alkohola (populacije (srednjo)školske dobi) u posljednjih mjesec dana. Naime, 2015. u posljednjih mjesec dana, alkoholna pića konzumiralo je 55% ispitanika, dok je u životu alkohol kušalo 92% ispitanika mlađe dobi (od 15-16 godina). Iako se u ovom istraživanju bilježi znakovito smanjenje konzumacije u prethodnih mjesec dana, mladi u Republici Hrvatskoj i dalje su iznad prosjeka Europe koji je 2015. godine bio 48%. Svime naznačenim, može se zaključiti kako Republika Hrvatska spada u zemlje s visokom razinom konzumacije alkohola kod mladih (Kalebić Maglica i Martinac Dorčić, 2015;198). Upravo se u spomenutom očituje i pragmatična svrha disertacije. Programi prevencije ili smanjenja konzumacije alkohola kod opće populacije ili pak kod mladih teže promjeni svijesti koja se pak pokušava postići kroz fokus na štetnost konzumacije alkohola. Uzevši u obzir načine na koje konzumacija alkohola djeluje na ljudsko tijelo u generalnom smislu²² ovakav fokus jest očekivan, ali se iz njega često ispuštaju socio-kulturna određenja same konzumacije. Drugim riječima, konzumacija alkohola ponekad transcendiraju brigu o vlastitom zdravlju i tjelesnosti zbog svoje (već spomenute) povezanosti s kulturnim i socijalnim dimenzijama života. S time na umu, pri konstrukciji samih kampanja prevencije, istraživanja na području sociologije konzumacije alkohola neophodna su kako bi se dobila jasnija slika o značenju samog alkohola za pojedine dobne skupine. U kontekstu ovoga rada, društvena uključenost i isključenost uzimaju se kao jedne su od osnovnih dimenzija društvenosti koje valja proučiti u odnosu na konzumaciju alkohola. Takav pristup uzima se iz razloga što uvid u procese društvene uključenosti i isključenosti konzumacije alkohola daje jasniji uvid u društvene struje koje konzumaciju alkohola postavljaju kao svojevrsnu vrijednost ili u nekim situacijama čak i normu, negirajući pritom svu štetnost koju alkohol za sobom nosi. Sociološki uvidi u konzumaciju alkohola s pragmatične strane daju uvide ne samo u štetnost konzumacije već i u društvene odnose koji prate konzumaciju alkohola. Te odnose valja osvijestiti i ponuditi alternativna djelovanja koja nadilaze konzumaciju alkohola kao prežetak klasičnih metoda uspostave društvene kohezije. Uloga je znanosti (a u ovom slučaju znanosti sociologije) ponuditi validne empirijske pokazatelje kako bi

²² Prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji, konzumacija alkohola može biti generator više od 200 različitih poremećaja organizma. Jedne od najčešćih bolesti povezane uz konzumaciju alkohola su: alkoholizam, ciroza jetre, kardiovaskularne bolesti te neke vrste raka (npr. rak želuca) (WHO, 2018).

se omogućilo obuhvatnije suočavanje s problemima povezanim uz konzumaciju alkohola (alkoholizam, alkoholiziranje djece/adolescenata/mladih, stigmatiziranje (ne)konzumenata...). Javna sociologija (Burawoy, 2005) vraća sociologiju društvu; prikazuje društvu korisnost sociologije kao znanosti i struke. Studija u nastavku daje svoj skroman doprinos ovim globalno prisutnim tendencijama suvremene sociologije.

No u slučaju sociološke intervencije u procese konzumacije alkohola kroz koncepte uključenosti i isključenosti potrebno je uključiti niz nezavisnih varijabla u kojima se događa varijacija spomenutog odnosa. To su prije svega određena socio-kulturna, socio-demografska te socio-ekonomska obilježja populacije povezana uz konzumaciju alkohola.

2.5. Društvena kohezija i društvena uključenost i isključenost konzumacije alkohola

U prethodnoj diskusiji predstavljeni su osnovni elementi definiranja društvene kohezije. Društvena kohezija kao termin (iako svoje temelje ima u sociološkoj tradiciji) postao je termin koji označava usmjerenost ka dobrobiti i ravnopravnosti u nacionalnim, ali i nadnacionalnim političkim okvirima. No takav termin u većoj se mjeri fokusira na ekonomske odrednice dok je ono sociološko postavljeno kao popratna varijabla. Ta varijabla (npr. socijabilnosti ili pak solidarnosti) zavisna je od ekonomskih faktora u političkom određenju pojma. Ako se politike nadnacionalnih i nacionalnih entiteta usmjere ka ekonomskom blagostanju pojedinca, rješavanjem ekonomske dobrobiti usputno će se riješiti pitanja uključenosti i isključenosti pojedinaca u/iz društva. No iako zdravorazumski shvatljiva tendencija, ona ostaje nedovoljno jasna i primjenjiva za znanstveno promišljanje društvene kohezije. Kao što je već naznačeno u prethodnim dijelovima teksta, prefiks socijalnog trebao bi biti orijentir onoga što će se definirati kao kohezivno. U ovom slučaju prefiks socijalno označava prostor društvenosti, interakcije i skupa faktora koji pojedince vežu u jednu cjelinu, tvoreći pritom društvo kao *sui generis* entitet (Durkheim, 2014). Ponovno valja naglasiti kako se ne negira važnost ekonomskih odrednica uspostave kohezije, ali se pri definiciji pojma društvena kohezija uzimaju elementi koji odražavaju stanje socijalnog u određenom kontekstu. Kroz pregled teorija društvene kohezije u prethodnim poglavljima, prvenstveno zahvaljujući analizi Dragolova i suradnika (2016) mogu se odrediti tri osnovna elementa koja tvore koncept društvene kohezije. To su stupanj povjerenja, stupanj solidarnosti unutar nekog društva te razina socijabilnosti. Ove tri dimenzije ne određuju samo pojmovni oblik društvene kohezije. One se

moгу shvatiti i kao svojevrsno analitičko sredstvo pri konstrukciji instrumenata za empirijsko istraživanje. Upravo se na toj argumentaciji temelji i pristup u ovome radu. Na temelju analize povjerenja, solidarnosti i socijabilnosti utvrđuje se društvena kohezija u Krapinsko-zagorskoj županiji. Opisivanje tih dimenzija omogućuje objašnjenje konteksta društvenosti na spomenutom prostoru. Dimenzije društvene kohezije tada mogu dočarati u svojoj povezanosti s drugim sociološkim kategorijama i varijablama razinu društvene isključenosti i/ili uključenosti neke kategorije ili skupine ljudi. Time se možemo osloniti na durkhemiansku tradiciju objašnjenja jedne društvene činjenice drugom (Durkheim, 2014). U slučaju ovoga rada dakle, društvenu koheziju (u definiranim dimenzijama) postavljamo u vezu s konzumacijom alkohola kao društvenom pojavom kako bi se vidjelo postoji li povezanost konzumacije alkohola s društvenom uključenošću i isključenošću. Isto tako, potrebno je i dublje istražiti eventualnu povezanost u smislu da se pronađu i razlike u razini određenih dimenzija društvene kohezije (stupnja uključenosti i isključenosti) s obzirom na (ne)konzumaciju alkohola.

3. Dosadašnja istraživanja društvenih dimenzija konzumacije alkohola

Konzumacija alkohola, njen intenzitet, vrsta pića koje se konzumira, situacije u kojima se alkohol konzumira variraju s obzirom na čitav niz karakteristika populacije. Ovisno o tomu, osnovne razlike koje se u dosadašnjim istraživanjima mogu uočiti jesu one vezane uz rod, dob, stupanj obrazovanja, socio-ekonomski status te mjesto stanovanja (kako u lokalnom tako i u globalnom smislu).

3.1 Odnos roda i konzumacije alkohola

Konzumacija alkohola i u globalnom kontekstu varira s obzirom na rod. Kada je riječ o konzumaciji alkohola, rod kao pojam zauzima prednost u odnosu na pojam spola. Iako oba termina mogu naznačiti svojevrsan odnos prema konzumaciji alkohola, razlike u konzumaciji alkohola između muškaraca i žena spadaju više u razlike producirane od strane socio-kulturne domene do li one biološke²³. Drugim riječima manja ili viša konzumacija alkohola kod muškaraca ili žena u suvremenim društvima nije biološka datost, već je determinirana određenim kulturološkim

²³ Iako u ovom radu ne ulaze strogo u fokus, biološke tj. razlike s obzirom na spol u odnosu prema konzumaciji alkohola postoje i znanstveno su dokazane. Naime, u jednakoj količini ispijenog alkohola, razina alkohola u krvi bit će viša kod žena nego li kod muškaraca (Graham i sur. 1998; 1137).

obrasima, vrijednostima i normama koje su definirali načine odnosa prema konzumaciji alkohola kod žena s jedne strane te muškaraca s druge. Po pitanju ove teme, proveden je čitav niz istraživanja na globalnoj razini, dok na lokalnoj (nacionalnoj razini – u Republici Hrvatskoj) takvih istraživanja ima nešto manje. U istraživanju *National Health Intervju Survey* (NHIS), provedenom od strane Nacionalnog centra za zdravstvenu statistiku u Sjedinjenim Američkim Državama (1988), prikazana je znakovita razlika u (tada) trenutnoj konzumaciji alkohola s obzirom na rod. Naime, muškarci su alkohol aktivno konzumirali u 64% slučajeva, dok su žene alkohol aktivno konzumirale u 41% slučajeva. Također, ova varijacija javljala se i u količini konzumiranog alkohola. Više od 9 pića u nekoj prigodi konzumiralo je 27% muškaraca, dok je u istom slučaju zastupljenost žena bila 8.8% (u Dawson i Archer, 1992; 122). Druga studija vrijedna spomena jest kros-kulturalna studija odnosa roda i konzumacije alkohola kod Wilsnacka i sur. (2000). Studija je provedena u desetak zemalja sa 16 upitnika namijenjenih općoj populaciji. Istraživanje je obuhvaćalo razlike s obzirom na mjere u pijenju i apstinenciju, tipično pijenje i broj pića konzumiranih u tom tipičnom pijenju, ekscesivno pijenje, jutarnje pijenje te obiteljske probleme povezane uz konzumaciju alkohola kod ispitanika. Istraživanje je pokazalo da i dalje postoje statistički značajne razlike s obzirom na rod u svim istraživanim kategorijama. Autori zaključuju kako se, unatoč višoj razini uključenosti žena, socio-kulturni obrasci, vrijednosti i norme povezane uz konzumaciju alkohola ne mijenjaju u značajnoj razini (s obzirom na rod). Dakle konzumacija alkohola i dalje ostaje izraz muške kulture i slobode. Žene konzumiraju alkohol, ali cjelokupna refleksija na konzumaciju od strane njihove sredine u bitnom je drugačija nego li je to slučaj s muškarcima. Ova distinkcija dovodi do latentnih dimenzija konzumacije alkohola koje se mogu povezati s jačanjem stupnja maskuliniteta kod muškaraca s jedne strane ili pak težnje ka slobodni i emancipaciji (u procesu konzumacije) kod žena s druge strane. Taj "mačoizam" konzumacije alkohola prisutan je i danas, ali u manjem intenzitetu. To potvrđuju i istraživanja trendova mačoističkog poimanja konzumacije alkohola kod Lemle i Mishkind (1989) koji zamjećuju mačoizam što se tiče konzumacije alkohola i "pijane vožnje" muškaraca kao izraza hrabrosti i dokazivanja muškosti, konzumacije alkohola vezanom uz sport... (Lemle i Mashkind, 1989). No unatoč tada prisutnim mačoističkim elementima kulture konzumacije alkohola, autori ističu kako su pravne regulacije konzumacije doprinijele smanjenju takvog tipa odnosa prema alkoholu. U konačnici zaključuju, kako ulazimo u *novu eru konzumacije alkohola u kojoj će sama konzumacija biti lišena svoje uloge u podupiranju maskuliniteta* (Lemle i Mashking, 1989; 219). Prognozirani

trend nije zaživio svoj ogled u stvarnosti. Naime, kod adolescenata, konzumacija alkohola i dalje predstavlja način izgradnje i potvrde muškosti (Courtenay, 2000; Young, Morales, u Iwoto i Smiler, 2013; 372).

S druge pak strane, stupanj konzumacije alkohola može biti povezan s određenim stupnjem emancipacije žena, u kojemu učestalija i količinski veća konzumacija označava neovisnost i slobodu od kulturnih obrazaca spram konzumacije alkohola u kojima prednost imaju muškarci. Na tom tragu mogu se analizirati i podaci istraživanja Bloomfielda i sur. (2006). Njihov projekt za cilj je imao istražiti društvene nejednakosti u konzumaciji alkohola u 13 zemalja Europe i dvije ne-europske zemlje. Istraživanje je pokazalo statistički značajne razlike u navikama i načinima konzumacije alkohola prema rodu. Naime, kod muškaraca ne postoji statistički značajna razlika u intenzitetu konzumacije (heavy drinkers) u odnosu na obrazovanje, dok kod žena ta razlika postoji. Žene s višim stupnjem obrazovanja češće alkohol konzumiraju u većim količinama do li žene s nižim stupnjem obrazovanja (Bloomfield i sur., 2006; i34). Isto tako, grupirajući zemlje u regije, zaključuju, kako nordijske zemlje u pravilu pokazuju manju razinu rodne nejednakosti s obzirom na konzumaciju alkohola. Srednje europske i mediteranske države po tom su pitanju izrazito heterogene i ovise o takozvanoj *kulturi pijenja* (Bloomfield i sur., 2006; i35).

Zašto su ovi podaci relevantni za istraživanje koje je u fokusu disertacije? Društvena uključenost i isključenost fenomeni su ovisni o kontekstu. Konzumacija alkohola i njena povezanost s društvenom uključenosti i isključenosti može ovisiti o rodu. Valja ispitati kako se na temelju konzumacije alkohola u/iz društva uključuju/isključuju žene, a na koje se pak načine to odnosi na muškarce. Iz tog razloga u sklopu istraživanja ove disertacije definirana su istraživačka pitanja koja analiziraju vezu konzumacija alkohola – uključenost/isključenost – rod. Dok je rod analiziran kvalitativnom metodologijom, u kvantitativnoj fazi istraživanja korištena je varijabla spola. Rod kao društvenu kategoriju u kvantitativnom smislu moguće je obuhvatiti kroz razrađeni instrument koji će precizno mjeriti rodni identitet. Takav instrument nije korišten u istraživanju disertacije prvenstveno zbog pragmatičnih razloga broja postavljenih pitanja i varijabli. Naime, upitnik bi dodavanjem ovoga instrumenta premašio mogućnosti realizacije terena. I bez instrumenta rodnog identiteta upitnik je bio granično prihvatljive duljine za mogućnost realizacije terena. Iz tog razloga koristila se varijabla spola koja je mogla prikazati neke odrednice rodnih razlika predstavljenih u ovom poglavlju. No u zaključku cjelokupnog rada kao svojevrsna sinteza kvalitativne i

kvantitativne faze može se govoriti o razlikama s obzirom na rod (zbog već spomenutih elemenata, ali i elemenata koji će tek biti predstavljeni u rezultatima). Kvalitativna faza istraživanja, značenjima i iskustvima konzumacije alkohola za muškarce i žene prikazale je rodne dimenzije koje se varijablom spola nisu mogle u potpunosti potvrditi u kvantitativnoj fazi.²⁴

3.2. Socio-ekonomske odrednice konzumacije alkohola

Istraživanja društvenih aspekata konzumacije alkohola također su se doticala povezanosti konzumacije i socio-ekonomskih karakteristika populacije. Već je Durkheim u svojim analizama samoubojstva izrazio skepsu u poglavlju namijenjenom istraživanju odnosa samoubojstva i "alkohološkog ludila" iz razloga što je pretjeranu konzumaciju alkohola pripisivao nižim slojevima, ekonomski depriviranim pojedincima, a samoubojstvo u njegovim dosadašnjim istraživanjima bilo je češće povezano s izrazitom individualnošću koja je bila praćena višim položajem (ili barem srednjim slojem) u društvenom životu i ekonomskoj razmjeni (Durkheim, 1997). Takva vrsta predrasude slijedila je istraživanja konzumacije alkohola u počecima bavljenja ovom temom. Rastom fokusa na ovu temu počele su se istraživati kako ostale dimenzije konzumacije tako i razlike u stupnju konzumacije s obzirom na primanja i kompletnu socio-ekonomsku situaciju. Cerdá i sur. (2011) istražili su odnos kratkoročnih i dugoročnih primanja i njihov odnos prema konzumaciji alkohola. Na duži period, osobe kod kojih su zabilježeni prosječno niži prihodi u prethodnih 30 godina imali su višu šansu za manifestacijom ekscesivnog pijenja, ali isto tako, ova kategorija ispitanika bilježila je i viši stupanj apstinencije. Naime, apstinencija kod osoba koje su imale izrazito niska primanja zabilježena je češće nego li kod osoba kod kojih su primanja bila visoka (Cerdá i sur., 2011). S druge pak strane, osobe s kontinuirano višim prihodima alkohol su konzumirali češće, ali u manjim količinama od osoba s kontinuirano nižim prihodima (Cerdá i sur., 2011). Huckle i sur. (2010) također su istražili povezanost socioekonomskog statusa i konzumacije alkohola. Kao i u prethodnom istraživanju (ali u ovom slučaju na općoj punoljetnoj populaciji Novog Zelanda), niži socioekonomski status povezan je s ekscesivnim pijenjem, dok se u višim razinama socioekonomskog statusa alkohol konzumira češće, ali u manjim količinama. No, u studiji je prikazano kako u posljednjih 12 mjeseci (od provedbe istraživanja) socio-ekonomski

²⁴ Ova napomena je postavljena kako bi se razriješile eventualne nejasnoće po pitanju korištenja zasebno pojma roda u kvalitativnom dijelu rada, a pojma spola u kvantitativnom dijelu disertacije.

status ispitanika nije bio značajan prediktor odnosa prema konzumaciji alkohola (Huckle i sur. 2010; 1201).

No jedna od komparativnih studija koja ide u prilog prvo spomenutim istraživanjima o odnosu socio-ekonomskog statusa (SES) i konzumacije alkohola jest studija provedena od strane Peña i sur. (2017). Istraživali su odnos SES i konzumacije alkohola i taj odnos komparirali u Čileu i Finskoj. Iako su dvije države i teritorijalno i kulturološki distancirane, dokazana je visoka povezanost apstinencije i nižeg SES i u Finskoj i u Čileu. Razlika između Finske i Čilea detektirana je u odnosu SES i ekscesivnog pijenja. U Čileu nije postojala povezanost SES i ekscesivnog pijenja, dok je u Finskoj zabilježena povezanost ekscesivnog pijenja i nižeg SES (Peña i sur. 2017; 27).

Navedene karakteristike konzumacije alkohola s obzirom na SES istraživanih populacija idu u prilog činjenici kako postoje određene povezanosti ove dvije varijable. Intenzitet veze SES i konzumacije alkohola svakako varira u odnosu na vrijednosni kontekst prostora, pa tako i na vrijednosti i kulturološke odrednice konzumacije alkohola, no u većini istraživanja niži SES indikator je veće razine apstinencije ili pak teških epizoda pijenja (ekscesivnog pijenja) dok je viši SES najčešće vezan uz češće pijenje, ali u manjim količinama.

3.3. Konzumacija alkohola i starosna dob

Dob je također jedna od često korištenih varijabli pri analizama konzumacije alkohola. Većina istraživanja ovoga tipa prvenstveno se dotiču odnosa prema ekscesivnom pijenju i poremećaje vezane uz konzumaciju alkohola, analizama konzumacije alkohola s obzirom na dob, mogu se dobiti uvidi i u širu sociološku problematiku same konzumacije alkohola (kao što je to naznačena u prethodnim, teorijskim poglavljima). Jedno od takvih istraživanja provedeno je na Sveučilištu u Washingtonu (1987) od strane Mooney i sur. U istraživanje su bili uključeni studenti s rasponom dobi od 16 do 45 godina, dok je prosječna dob bila 20,5 godina. Istraživanje je pokazalo značajnost varijable dobi pri proučavanju intenziteta pijenja, ali samo kada se u obzir uzme spol ispitanika. Naime, kroz analizu rezultata spomenutog istraživanja, može se doći do zaključka kako postoji statistički značajna negativna korelacija konzumacije alkohola i dobi kod žena, dok ta ista korelacija kod muškaraca nije statistički značajna (Mooney i sur., 1987; 238). To znači da starije žene alkohol konzumiraju u manjoj mjeri od mladih žena, dok ta korelacija ne postoji kod muškaraca.

Drugo istraživanje koje valja spomenuti u kontekstu odnosa konzumacije alkohola i dobi provedeno je od strane Granta i sur. (2012). Oni su istraživali pojavnost poremećaja povezanih uz konzumaciju alkohola (prvenstveno alkoholizam) u različitim dobnim skupinama. No, kao i u prethodnom istraživanju, dob nije ostavljena kao samostalan prediktor, već se uz dob u ovom istraživanju prvenstveno vezala etnička/rasna pripadnost. Istraživanje je provedeno u Sjedinjenim Američkim Državama na punoljetnim pripadnicima opće populacije (N=43093). Rezultati istraživanja pokazuju dob kao značajan prediktor, ali prvenstveno kod manjinskih etničkih i rasnih pripadnosti. Naime, rizik od razvoja ovisnosti o alkoholu i popratnih poremećaja vezanih uz konzumaciju alkohola bio je viši kod osoba mlađih dobnih skupina i to kod osoba koje su kategorizirane kao manjinsko stanovništvo (prvenstveno Hispanoamerikanci rođeni u SAD-u) te kod starijih Hispanoamerikanaca rođenih u SAD-u. Rizik od razvoja ovisnosti o alkoholu bio je niži kod starijih Hispanoamerikanaca rođenih izvan SAD-a (Grant i sur., 2012; 763) (odnosno kod onih koji su migrirali u SAD s već ustaljenim vrijednosnim obrascima spram konzumacije alkohola).

Odnos dobi i konzumacije alkohola proučavan je i u Njemačkoj na punoljetnoj, općoj populaciji s uzorkom od 6099 ispitanika (Pabst i sur., 2010). No i u ovom slučaju dob nije stajala kao samostalan prediktor, već je ukotvljena s nekoliko varijabla. Dob je bila značajan prediktor za odnos konzumacije alkohola i socijabilnosti. Naime, kod ispitanika mlađe dobi, alkoholna pića konzumirali zbog većih mogućnosti društvene interakcije, dok je kod starije dobi konzumacija alkohola po pitanju socijabilnosti pojedinaca bila manje važan faktor. Isto tako, jedan od prediktora bio je odnos konzumacije alkohola i seksualnih ambicija u pojedinim situacijama. Kod mladih konzumacija alkohola bila je izraženija u situacijama koje su potencijalno mogle rezultirati seksualnim odnosom. Treći dokazani prediktor bio je vezan uz prosječna dnevna konzumacija koja je bila viša kod ispitanika dobi mlađe od 30 godina. Samim time u istraživanju je prikazana razlika konzumacije alkohola s obzirom na dob u odnosu prema varijablama : socijabilnost, situacije koje potencijalno mogu rezultirati seksualnim odnosom, te razina dnevno konzumiranog alkohola. U svim ovim varijablama mladi su pokazivali višu razinu odnosa konzumacije alkohola u ispitivanim situacijama (Pabst i sur. 2010; 51-52).

Kao što je vidljivo u prikazanim istraživanjima, odnos dobi i konzumacije alkohola najčešće je istraživan posredno s dodatnim varijablama – bilo da je to etnička/rasna pripadnost, spol,

socijabilnost... Sve to upućuje na činjenicu da se pri sociološkoj tematizaciji konzumacije alkohola po pitanju poveznice konzumacije alkohola s različitim dimenzijama društvene stvarnosti u obzir nužno moraju uzeti i generacijske razlike po pitanju načina konzumacije alkohola, tipa alkoholnog pića koje se konzumira, intenziteta konzumacije alkohola, prigode u kojima alkohol konzumiraju različite dobne skupine (svaka dobna skupina u svojoj zalihi znanja posjeduje specifičan odnos prema društvenoj stvarnosti – samim time su i vrijednosti i norme drugačije percipirane).

3.4. Društvena isključenost i uključenost i konzumacija alkohola

Pitanja društvene isključenosti i uključenosti u odnosu na konzumaciju alkohola mogu se pronaći u istraživanjima Hoel-a i sur. (2004) i Tamutienė (2014). Hoel i sur. istražili su (2004), u kojoj mjeri i na koje načine konzumacija alkohola utječe na adolescente u Norveškoj. Iako drugi kulturološki sklop odnosa prema alkoholu (od konteksta Krapinsko-zagorske županije), rezultati su pokazali kako je konzumacija alkohola bitan faktor u procesima društvene integracije. Naime, među adolescentima u Norveškoj, konzumacija alkohola povezana je, kako s povećanjem broja prijatelja, tako i s percepcijom kvalitete prijateljstava (Hoel i sur., 2004: 365). S druge strane, društvena isključenost javlja se kada pojedinac ne sudjeluje u socijalnim dimenzijama konzumacije (društvenih vrijednosti i normi), društvenoj produkciji, ekonomiji i društvenoj interakciji. Duboka društvena isključenost javlja se kada je osoba alijenirana u dvije ili više spomenutih društvenih dimenzija (Levitas i sur., 2007). Po tom pitanju, Tamutienė (2014), svojim istraživanjem dokazuje kako se u procesu dugotrajne konzumacije alkohola javlja (u jačem ili manjem intenzitetu) percepcija konzumenta o vlastitoj isključenosti iz određenih komponenta društvenog života. Ipak društvena isključenost javlja se kao odgovor društva na određene disfunkcionalnosti pojedinca. Tek kada osoba ne obavlja određene društvene funkcije; nju se smatra devijantnom i pripisuje joj se etiketa alkoholičara ili alkoholičarke (Tamutienė, 2014; 123). Nadalje, u Sjedinjenim Američkim državama provedeno je istraživanje na populaciji studenata prvih godina fakulteta o percepciji društvene isključenosti i razlikama u istoj s obzirom na konzumaciju ili ne konzumaciju alkohola (Balestrieri i sur. 2018). Istraživanje je pokazalo kako konzumacija alkohola značajno utječe na percepciju društvene isključenosti kod osoba koje tijekom svoga studentskog života ne konzumiraju alkohol. Ipak, percepcija isključenosti ovoga tipa javlja se kod studenata koji ne konzumiraju alkohola, a u društvu su (i prijatelji su) s većinom osoba koja alkohol konzumira. Drugim riječima, percipirana društvena isključenost onih koji alkohol ne konzumiraju u pozitivnoj

je korelaciji s brojem prijatelja u društvenoj mreži koji alkohol konzumiraju (Balestrieri, 2018; 862). Jedan od glavnih zaključaka ove studije odnosi se na društvene odnose na prvim godinama fakulteta u Sjedinjenim Američkim Državama. Naime, studenti su svoju društvenu mrežu prije svega stvarali s obzirom na to konzumiraju li ili ne konzumiraju alkohol. Studenti koji su konzumirali alkohol u većoj su mjeri težili prijateljstvima s drugima koji alkohol konzumiraju, dok su ne konzumenti svoju društvenu mrežu ostvarivali s osobama koje alkohol ne konzumiraju. Ako se student koji ne konzumira alkohol našao u (vlastitoj) društvenoj mreži većine osoba koje alkohol konzumiraju, percepcija njegove isključenosti iz društva bila je visoka (Balestrieri, 2018; 866). Još jedan od indikativnih rezultata istraživanja vezanih uz društvenu isključenost/uključenost konzumacije alkohola u ovoj studiji jest da su studenti koji alkohol ne konzumiraju u statistički većem broju slučajeva u svoju društvenu mrežu i prijateljske odnose ubrajali i svoje roditelje (Balestrieri, 2018; 865). Neighbors i sur. su (2010) također istraživali dimenzije uključenosti i isključenosti nad populacijom studenata Sveučilišta u južnoj Kaliforniji. Istraživanje je provedeno na uzorku od 7000 ispitanika. I ovo istraživanje pokazalo je važnost grupne povezanosti za pojedinčev odnos prema konzumaciji alkohola. Ukoliko je pojedinac privrženiji svojoj društvenoj grupi, u većoj će mjeri dijeliti grupne vrijednosti i stavove prema konzumaciji alkohola. Oni koji su u grupi koja u generalnom smislu podupire konzumaciju alkohola u većoj će mjeri imati pozitivne stavove o konzumaciji alkohola, dok će situacija biti obrnuta ako se grupa odnosi negativno spram konzumacije alkohola (Neighbors, 2010; 525). Još jedna studija odnosa društvene uključenosti i isključenosti (odnosno u ovom slučaju društvene potpore) provedena je na londonskom Sveučilištu na uzorku od 180 studenata prije ispitnih rokova (Stephoe i sur., 1996). Istraživanje je između ostalog (konzumacije duhana, društvene podrške) ispitalo odnos konzumacije alkohola i pred ispitnog stresa. Rezultati su pokazali kako se i kod studenata i kod studentica konzumacija alkohola tijekom stresnih razdoblja povećava, ali samo kod onih studenata i studentica koji u tim razdobljima nisu bili zadovoljni razinom društvene podrške (bilo obitelji, prijatelja, institucije...). Oni koji su smatrali da imaju određenu razinu društvene podrške, konzumacija alkohola za vrijeme stresnih razdoblja nije se statistički značajno povećala (Stephoe i sur., 1996; 178).

S druge pak strane, određena istraživanja konzumaciji alkohola pristupaju kao svojevrsnoj zavisnoj varijabli u odnosu na određene faktore kao što su društvena isključenost i ljutnja. Rabinovitz (2013)

u svome istraživanju ističe ovisnost konzumacije alkohola spram percepcije društvene isključenosti i ljutnje pojedinaca. Prema Rabinovitz (2013), studenti koji se osjećaju društveno isključenima te koji iskazuju višu razinu emocije ljutnje u većoj će mjeri konzumirati alkoholna pića (Rabinovitz, 2013; 368). U istraživanju su sudjelovali studenti dobrog psihofizičkog stanja, bez pojavnosti alkoholizma.

Povezanošću konzumacije alkohola i dimenzija društvene isključenosti koje se direktno dotiču socio-ekonomske deprivacije pojedinaca bavio se i Montgomery (1998). Na uzorku od 2887 mladih muškaraca u Velikoj Britaniji, ispitivao je odnos nezaposlenosti i stupnja konzumacije alkohola, duhana te tjelesne mase. Što se tiče konzumacije alkohola, ispitanici u dobi od 23 do 33 godine koji su nedavno ostali nezaposleni u većoj su mjeri konzumirali alkoholna pića. Takva povezanost nije bila statistički značajna kod mladih muškaraca u dobi od 16 do 23 godine (Montgomery, 1998; 26).

3.5. Socio kulturne razlike u konzumaciji alkohola

Kao i na odnosu određenih varijabli s konzumacijom alkohola valja se zaustaviti na pitanju empirijske validnosti tvrdnje da konzumacija alkohola ovisi o kulturološkom polju. Uz već navedena istraživanja u kojima je djelomično vidljiva razlika, određeni radovi konkretnije su obuhvatili direktan odnos kulture i konzumacije alkohola. Kako su Sjedinjene Američke Države jedna od etnički heterogenih nacija, većina studija kulturološkog karaktera svezi konzumacije alkohola doticala se upravo tog prostora (SAD) – posebice u refleksiji sa socijalizacijskim (vrijednosnim i normativnim) dimenzijama i njenim ulogama pri uspostavi pojedinčevog odnosa spram konzumacije alkohola (Ames i Bennett, 1985; 3). Simboli (u Ames i Bennett, 1985) navodi kulturološke razlike u konzumaciji alkohola između Amerikanaca talijanskog porijekla i ostalih etničkih grupa u Sjedinjenim Američkim Državama. Amerikanci talijanskog porijekla u manjem su broju apstinenti, ali pri tom imaju manje razine pojavnosti problema vezanih uz alkoholizam od drugim etničkih grupa u SAD-u. U svojoj studiji američkih Talijana u San Franciscu otkrio je kako prva generacija američkih Talijana u velikoj mjeri izražavala povezanost konzumacije vina sa zdravljem. Odnos Talijana prema alkoholu izražen je kroz postepenu, umjerenu konzumaciju vina od djetinjstva koja je integrirana u sustav obiteljskih vrijednosti. Umjerenost kao ključna karakteristika konzumacije djelomično je generirala smanjenu razinu problematičnih ponašanja i

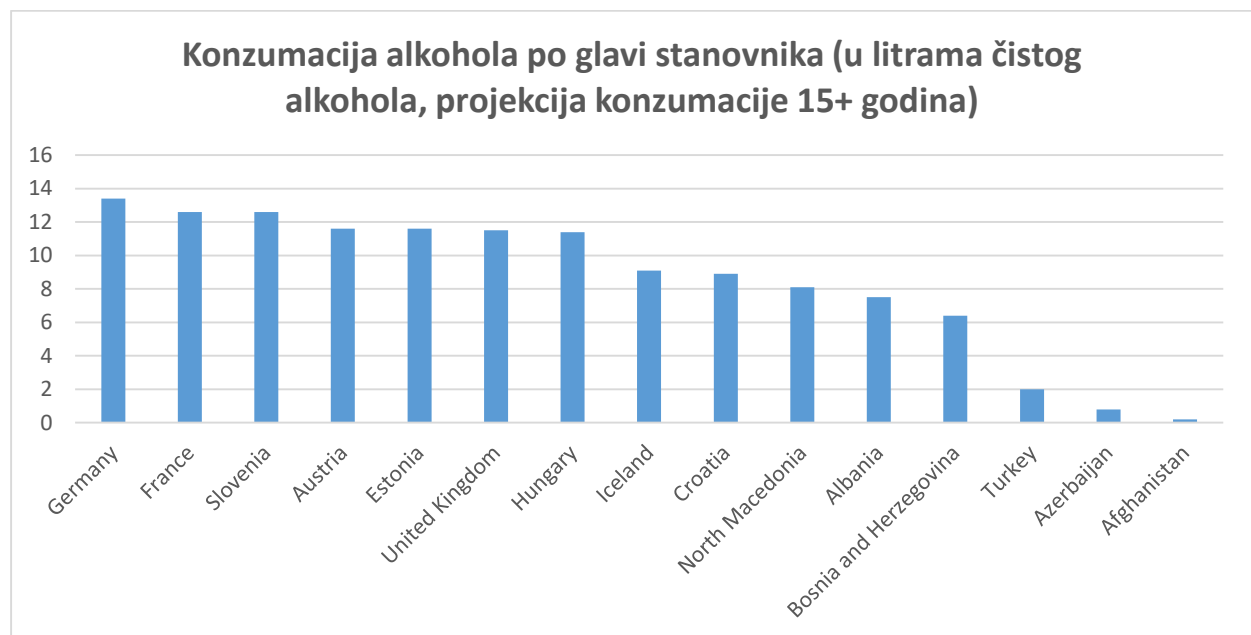
bolesti povezanih uz konzumaciju alkohola (Ames i Bennett, 1985; 73). No istraživanje se prvenstveno doticalo Talijana u Americi koji se nisu asimilirali. To je prvenstveno prva generacija migranata u Ameriku koji su zadržali obrasce koji su funkcionirali u Italiji. Proces akulturacije u velikoj mjeri utječe na načine konzumacije alkohola, pa i vjerovanja povezana uz alkohol. U tom smislu Loli i sur. (1958) otkrili su kako je postotak osoba koje nikada nisu iskusile alkoholiziranost znatno manji kod Talijana u Italiji nego li je to slučaj s američkim Talijanima (Loli i sur., 1958 u Simboli, 1985). U prilog ovim nalazima može se spomenuti i kros kulturalna studija provedena također između Talijana u Italiji i američkih Talijana (Jessor i sur., 1970). Iako je istraživanja provedeno uz napomenuta metodološka ograničenja (dvojezičnost upitnika, samo-administrirajući upitnici disperzirani putem pošte – od kojih se formirao poduzorak vraćenih upitnika) došlo se do rezultata koji pokazuju da se razlozi za konzumaciju alkohola razlikuju kod američkih Talijana (u Bostonu) i Talijana u Italiji (Rim, Palermo). U talijanskoj kulturi konzumacija alkohola bila je u pozitivnoj vezi s uspjehom i osobnim optimizmom, dok je u Bostonu u većoj mjeri bila povezana s osobnim frustracijama (Jessor i sur., 1970). Nadalje, autori uočavaju kulturološke razlike slične kao i u prethodno spomenutom istraživanju. Naime, kod Talijana u Italiji vrijednosti povezane uz vino drugačije su od onih u Americi. Kod Talijana u Bostonu prosječna dob prve konzumacije alkohola bila je 14,9, dok je u Rimu dob bila 9,7, a u Palermu 11,8 godina. Ovi podaci svakako idu u prilog povezanosti obitelji i stvaranja vrijednosnih obrazaca spram alkohola. Alkohol se u Italiji u većoj mjeri kod mladih konzumirao pod okriljem obitelji te je upravo obitelj usadivala znanja kako, kada, gdje, zašto i koliko konzumirati alkohol (Jessor i sur., 1970; 221).

Po pitanju kulturnih razlika u konzumaciji alkohola, Room i Mäkelä (2000) navodi četiri osnovna klastera po kojima se može promatrati odnos prema alkoholu. Prvi jest onaj u kojemu obrasci i vrijednosti zahtijevaju potpunu apstinenciju od alkohola. Takav obrazac odnosa prema alkoholu prisutan je u društvima pretežito islamske vjeroispovijesti (Room i Mäkelä, 2000). Iako je i u zemljama većinski muslimanske vjeroispovijesti konzumacija alkohola prisutna, ona je u bitnom niža do li u zemljama drugih vjeroispovijesti. Ova se tvrdnja može potkrijepiti i podacima Svjetske banke (2016) godine o konzumaciji alkohola u litrama po glavi stanovnika u dobi od 15 godina na više, prikazanim na **grafikonu 3**. U grafikonu je prikazano nekoliko zemalja Europe koje nemaju većinski muslimansko stanovništvo kao usporedba sa zemljama u Europi koje su većinski muslimanske. Vidljiva je značajno manja konzumacija u litrama po glavi stanovništva upravo u

zemljama koje su većinski muslimanske (Kosovo, Sjeverna Makedonija, Bosna i Hercegovina, Turska, Azerbejdžan, Albanija). Kao dodatna zemlja postavljen je Afganistan u kojemu konzumacije alkohola gotovo da i nema.

Grafikon 3. Konzumacija alkohola po glavi stanovnika (litara čistog alkohola, projekcija konzumacije 15+ godina) (World Bank, 2016;

<https://data.worldbank.org/indicator/SH.ALC.PCAP.LI>, preuzeto, 10.02.2020.)

Sljedeći klaster koji navodi Room jest konzumacija alkohola pod strogim ritualiziranim smjernicama. Napominje kako je ovaj tip konzumacije rijedak, a može se naći kod ortodoksnih židova. Treći, klaster odnosa prema konzumaciji alkohola jest onaj u kojemu konzumacija alkohola postaje dio svakodnevnog rutine i života pojedinca. Kao arhetip ovog tipa pijenja postavlja južноеuropsku kulturu umjerenog, ali svakodnevnog ispijanja vina. Ovdje se konzumacija alkohola gleda prvenstveno kao hranidbeni proizvod, piće za osvježanje i gašenje žeđi, a ne kao supstanca za promjenu svijesti (Room i Mäkelä, 2000; 481). U četvrtom klasteru, Room i Mäkelä navode konzumaciju alkohola povezanu uz slavlja u određenim zajednicama. Taj tip konzumacije alkohola široko je rasprostranjen u današnjem društvu, no u prošlosti je bio prisutan u rijetkim, posebnim trenucima za zajednicu. Današnje "feštačko" pijenje ne samo da je široko rasprostranjeno, već je i po svojoj učestalosti puno češće nego li je to bio slučaj u prošlosti (Room i Mäkelä, 2000; 481).

Room i Mäkelä (2010) uz spomenute klaster dimenzije navode i distinkciju između *vlažnih* (wet) i *suhih* (dry) kultura po pitanju konzumacije alkohola. Cjelokupna Europa u tom smislu spada u *wet* kontinent ako se uspoređuje stupanj konzumacije alkohola spram ostalih kontinenata (Room i Mäkelä, 2010; 233). No i unutar Europe postoje svojevrsne razlike u konzumaciji alkohola. Usporedba Finske i Italije pokazala je znakovite razlike u percepciji alkohola. Kao i u prethodnim istraživanjima, konzumacija alkohola u Italiji – prvenstveno vina, više se vezala uz obiteljske vrijednosti i tradiciju, dok je u Finskoj konzumacija alkohola percipirana kao relativno devijantna. Isto tako, sam spomen prve konzumacije alkohola u različitim kulturama diljem Europe u istraživanju je poprimala je drugačiji smisao (Rolando i sur., 2012; 210).

No kulturološke razlike postoje i unutar pojedinih zemalja. Tako na primjeru Republike Hrvatske možemo uočiti razlike u procesima konzumacije alkohola s obzirom na regiju. Benčević-Striehl i suradnici (2009) u svome istraživanju navode kako se po pitanju muške populacije u Republici Hrvatskoj, alkohol najviše konzumira u istočnoj Hrvatskoj (14,09%), a najmanje u Gorskoj Hrvatskoj (8,8%). Također, razlike postoje i u vrsti alkoholnih pića koja se konzumiraju. Tako se u obalnim dijelovima Republike Hrvatske u većoj mjeri pije vino i to prema mediteranskom modelu pijenja, dok u kontinentalnim dijelovima Hrvatske u većoj mjeri konzumira pivo (Benčević-Striehl i sur., 2009; 40-41).

U cjelokupnom poglavlju je vidljivo kako se konzumacija alkohola u velikoj mjeri veže uz prostorni kontekst. Pri tom se ne misli na puke teritorijalna granice, već i na socio-kulturne specifičnosti koje karakteriziraju određeno društvo ili zajednicu. Upravo iz tog razloga, istraživanju konzumacije alkohola valja pristupiti oprezno imajući na umu činjenicu kako je ta ista konzumacija (posebice u kontekstu europskih kultura) vezana uz čitav niz socioloških fenomena. Po tom pitanju Krapinsko-zagorsku županiju potrebno je zasebno proučiti, prvo zbog određenih specifičnosti u vrijednosnim okvirima koje bi mogle utjecati na percepciju konzumacije alkohola, a drugo zbog ustaljenih predrasuda o odnosu populacije ove županije spram konzumacije alkohola. Upravo će o tim specifičnostima i predrasudama biti riječ u sljedećem poglavlju.

II. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE

4. Socio-kulturne specifičnosti Krapinsko-zagorske županije

Prije nego li se prijeđe na rezultate provedenog istraživanja, potrebno je objasniti zašto se istraživanje poduzelo upravo na prostoru Krapinsko-zagorske županije. Stoga je osnovni cilj ovoga poglavlja predstaviti argumente zašto se po pitanju konzumacije alkohola Krapinsko-zagorska županija proučavala izdvojeno od svih ostalih županija u Republici Hrvatskoj. Spomenuta argumentacija sastoji se od dva dijela. Prvo se prikazuju neke socio-kulturne specifičnosti detektirane u odnosu Krapinsko-zagorske županije i drugih županija u Republici Hrvatskoj. Drugi argument odnosi se na elaboraciju zdravorazumski prihvaćenog stereotipa odnosa Zagoraca i alkohola (vina). Prvi argument analiziran je pomoću podataka prikupljenih u projektu *European Value Studies* (EVS) (2008)²⁵.

U prvom dijelu predstavljene su neke specifičnosti Krapinsko-zagorske županije u odnosu prema drugim županijama analizirane kroz podatke *European Value Studies* (EVS) (2008). Analizi se pristupilo na način da se u dostupnim podacima EVS-a tražila statistički značajna povezanost županija i stavova o određenim vrijednosnim kategorijama (npr. obitelj, posao, odgoj djece, tolerancija). Nakon što je u nekim kategorijama uočena statistička povezanost dviju varijabli, tablicama krostabulacija deskriptivno su analizirane specifičnosti koje Krapinsko-zagorska županija ima u odnosu prema drugim županijama. Poseban osvrt u toj analizi pridan je razlikama u određenim vrijednosnim karakteristikama Krapinsko-zagorske županije i njoj susjednih županija (Varaždinska županija, Zagrebačka županija) (GESIS, 2016).

Druga dimenzija kojom se argumentira odabir Krapinsko-zagorske županije jest odnos "Zagoraca" (pretežito stanovnika Krapinsko-zagorske županije) spram konzumacije alkohola. Taj stereotip često rezultira i stigmom pijanaca prišivenom stanovnicima Zagorja, ali prvenstveno u komičnom smislu – u obliku viceva, pošalica, ali i kao izraz identitetske pripadnosti (više o ovome u nastavku). No u pregledu znanstvene literature nije nađeno niti jedno istraživanje koje se bavilo ustaljenim

²⁵ Potrebno je napomenuti kako se EVS provodi u kontinuitetu u vremenskom razmaku od 10 godina. Tako je tijekom izrade ove disertacije proveden i teren za EVS 2018. godine, međutim kako finalni podaci studije za 2018. godinu još uvijek nisu bili javno dostupni, analize potrebne za ovu studiju provedene su nad podacima iz 2008. godine.

predrasudama o stanovnicima Krapinsko-zagorske županije (u daljnjem tekstu Zagorci²⁶) kao osobama s izrazitom razinom ekscesivnog pijenja. Taj stereotip, ali i stigma, kako je usko vezana upravo uz konzumaciju alkohola, valja uzeti u obzir pri bavljenju temom odnosa društvene uključenosti i isključenosti konzumacije alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji

4.1. Specifičnosti Krapinsko-zagorske županije u *European Value Study*

Već spomenutom analizom došlo se do rezultata kojima se pak detektirala specifičnost Krapinsko-zagorske županije s obzirom na vrijednosti povezane uz obitelj, veličinu obitelji, neke dimenzije odgoja te važnost nekih aspekata poslova (profesija).

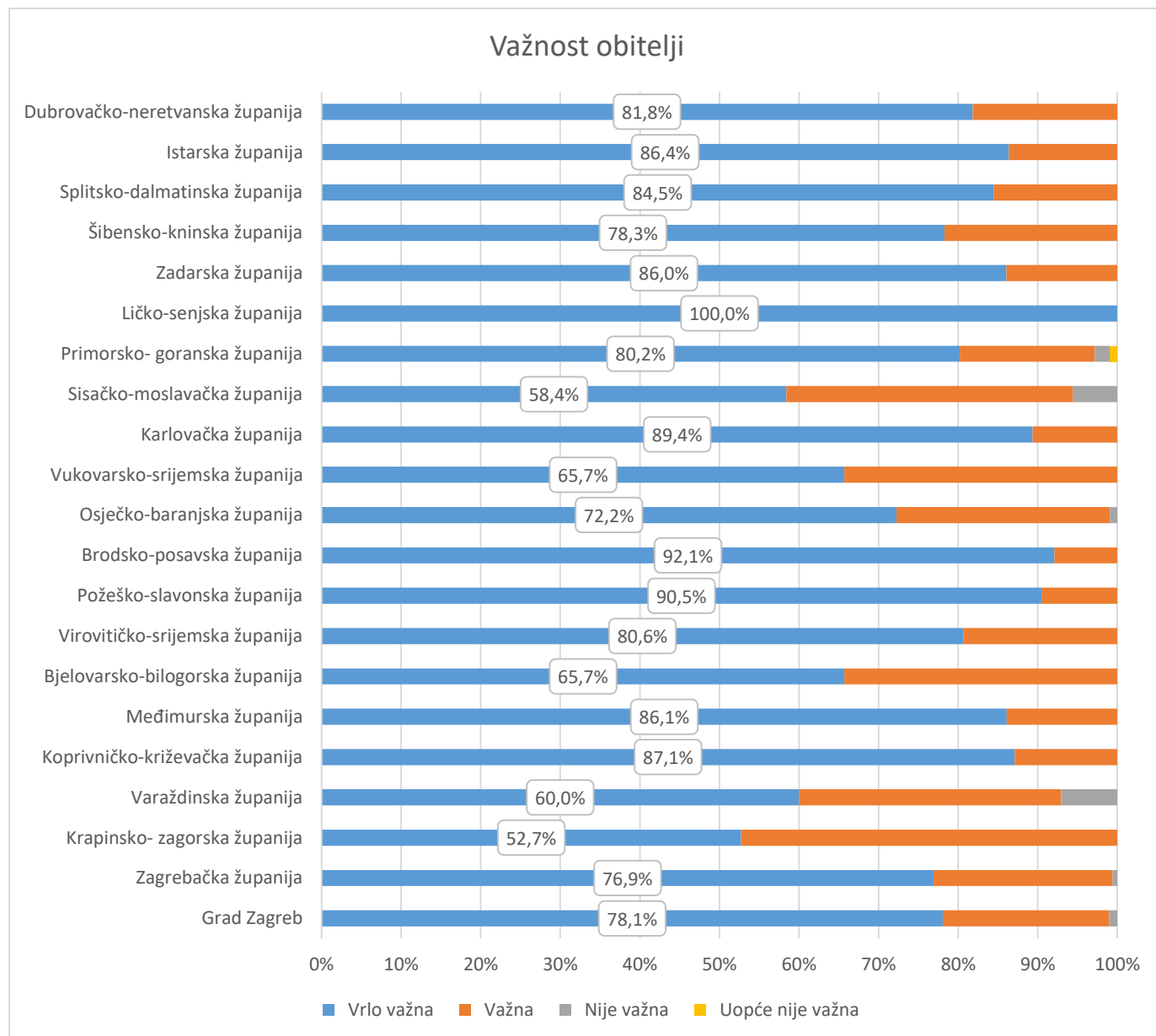
Osoba se ne rađa s predispozicijom društvenosti, već društvenom postaje. Kako bi mogla biti dio nekog društva treba biti svjesna kompromisa s društvom, s drugim ljudima, ali i sa samima sobom. Drugim riječima kako bismo postali sposobni za društveno djelovanje, potrebno je shvatiti objektivne predispozicije društvene strukture, svoju individualnu zbilju približiti drugima, te zbilje drugih ljudi te kolektivne stavove internalizirati u sebe same. Ontogenetski proces kojim se osoba ostvaruje u tom smislu jest socijalizacija (Berger i Luckmann, 1992; 156). U primarnoj socijalizaciji, tj. odgoju djece u početnim fazama ostvarenja sebstva, obitelj najčešće igra presudnu i najvažniju ulogu (Parsons i Bales, 1955). Tako su i u tom pogledu razmatrane razlike u nekim segmentima obiteljskog života i odgoja djece u obitelji među županijama u Republici Hrvatskoj

Obiteljski život, moglo se vidjeti ranije, povezan je i uz konstrukciju vrijednosti povezanih uz konzumaciju alkohola na prostoru Mediterana (prvenstveno Italije). Tako se pod okriljem obitelji uči konzumaciji alkohola, umjerenosti konzumacije te uživanju u istoj (Jessor i sur., 1970; 221). Još jedna studija koja povezuje odnos konzumacije alkohola i obitelji jest ona provedena od Bahra i suradnika (1995). U kombinaciji s ostalim varijablama (vršnjačke grupe, motivacija za edukacijom) snaga obiteljske veze povezana je s razinom konzumacije alkohola kod adolescenata. Totalni efekt odnosa konzumacije alkohola i obiteljske veze u slaboj je negativnoj korelaciji (-

²⁶ Takozvano Hrvatsko zagorje u svojoj široj definiciji obuhvaća i dijelove Zagrebačke i Varaždinske županije, ali u užem definiranju prostora zahvaća samo područje Krapinsko-zagorske županije (Klemenčić, 2017). Kako se Zagorcima identificiraju i pojedine lokalne zajednice i Varaždinske i Zagrebačke županije, ova šira definicija u sociološkom smislu čini se prihvatljivija. Ipak, zbog metodološke jasnoće samoga istraživanja u obzir je uzeta Krapinsko-zagorska županija kao jedina županija koja je prostorno cjelokupno u Hrvatskom zagorju.

,321). Taj obrnuto proporcionalan odnos doznajuje kako postoji niža razina konzumacije alkohola kod adolescenata koji iskazuju veću privrženost svojoj obitelji (Bahr i sur., 1995; 464).

Grafikon 4.1. Važnost obitelji po županijama

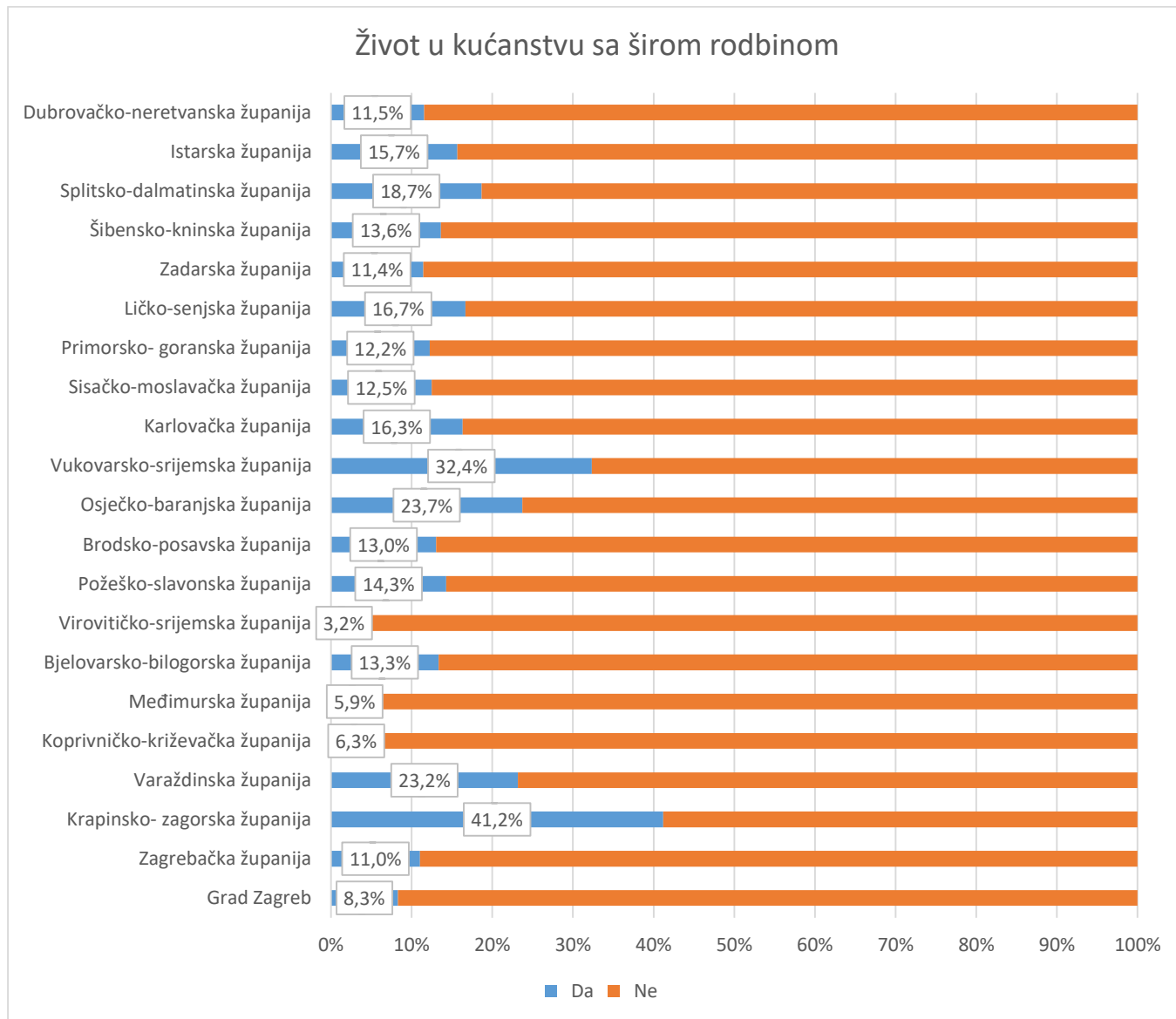
Kada se u podacima EVS (2008) ukrižaju podaci o važnosti obitelji po županijama u Republici Hrvatskoj, vidljiva je svojevrsna specifičnost Krapinsko-zagorske županije. Hi kvadrat testom utvrđena je povezanost varijable županija i varijable važnosti obitelji (Chi square= 147,030, $p_{Hi} = 0,315$, $p=0,000$). Valja napomenuti kako je u Republici Hrvatskoj prema predloženim podacima

obitelj bitna, ali ovdje se postavlja pitanja intenziteta te važnosti. Za razliku od ostalih županija u Republici Hrvatskoj, u Krapinsko-zagorskoj županiji ispitanici su obitelj smatrali izuzetno bitnom u 52,7% slučajeva (grafikon 4.1.). Da je obitelj bitna smatra 47,3% ispitanika. Razlika je dakle u intenzitetu važnosti obitelji (od vrlo bitna do bitna), ali po tom pitanju Krapinsko-zagorska županija, a može se vidjeti na grafikonu 4.1. značajno odstupa od drugih županija u Republici Hrvatskoj.²⁷

Obiteljski život u Krapinsko-zagorskoj županiji specifičan je (u hrvatskom kontekstu) i po tome što postoji visok udio kućanstava u kojima živi šira obitelj – odnosno postoji zajednički (su)život sa širom rodbinom. Postoji statistički značajna povezanost života sa širom rodbinom i varijable županija (Chi square= 62,501, p_{Hi} = 0,214, p=0,000). U Krapinsko-zagorskoj županiji prema EVS (2008) podacima prikazanim u grafikonu 4.2., 41,2% ispitanika živi u kućanstvu sa širom rodbinom. Krapinsko-zagorsku županiju slijedi Vukovarsko-srijemska županija, ali tek sa 32,4%. Razlika Krapinsko-zagorske županije u odnosu na susjedne županije također je značajna. U Varaždinskoj županiji sa širom rodbinom živi 23,2% ispitanika, a u Zagrebačkoj županiji 11%. Istraživanje zajedničkog života sa širom obitelji (kod Azijaca na primjeru muslimanskih i hindu obitelji) pokazalo je kako postoje beneficije takvog života za mlađe i starije generacije po pitanju mentalnog zdravlja, dok za srednju generaciju (posebice majke) postoji znakovit pritisak takvog zajedničkog života (Sonuga-Barke i sur., 2000; 138). Autori u tom smislu navode intergeneracijske tenzije prvenstveno između 2. i 3. generacije koje žive u okvirima jedne obitelji. Takve tenzije utječu negativno na mentalno zdravlje prvenstveno 2. generacije unutar samoga kućanstva (Sonuga-Barke i sur., 2000; 138).

²⁷ Svi grafikoni i statističke obrade podataka u ovom dijelu rada proizlaze iz već spomenutog projekta *European Value Study*. Grafikoni su izrađeni od strane autora ovoga teksta na temelju podataka (matrice) samog projekta dostupne na: https://search.gesis.org/research_data/ZA4775 pristupljeno 01.02.2020.

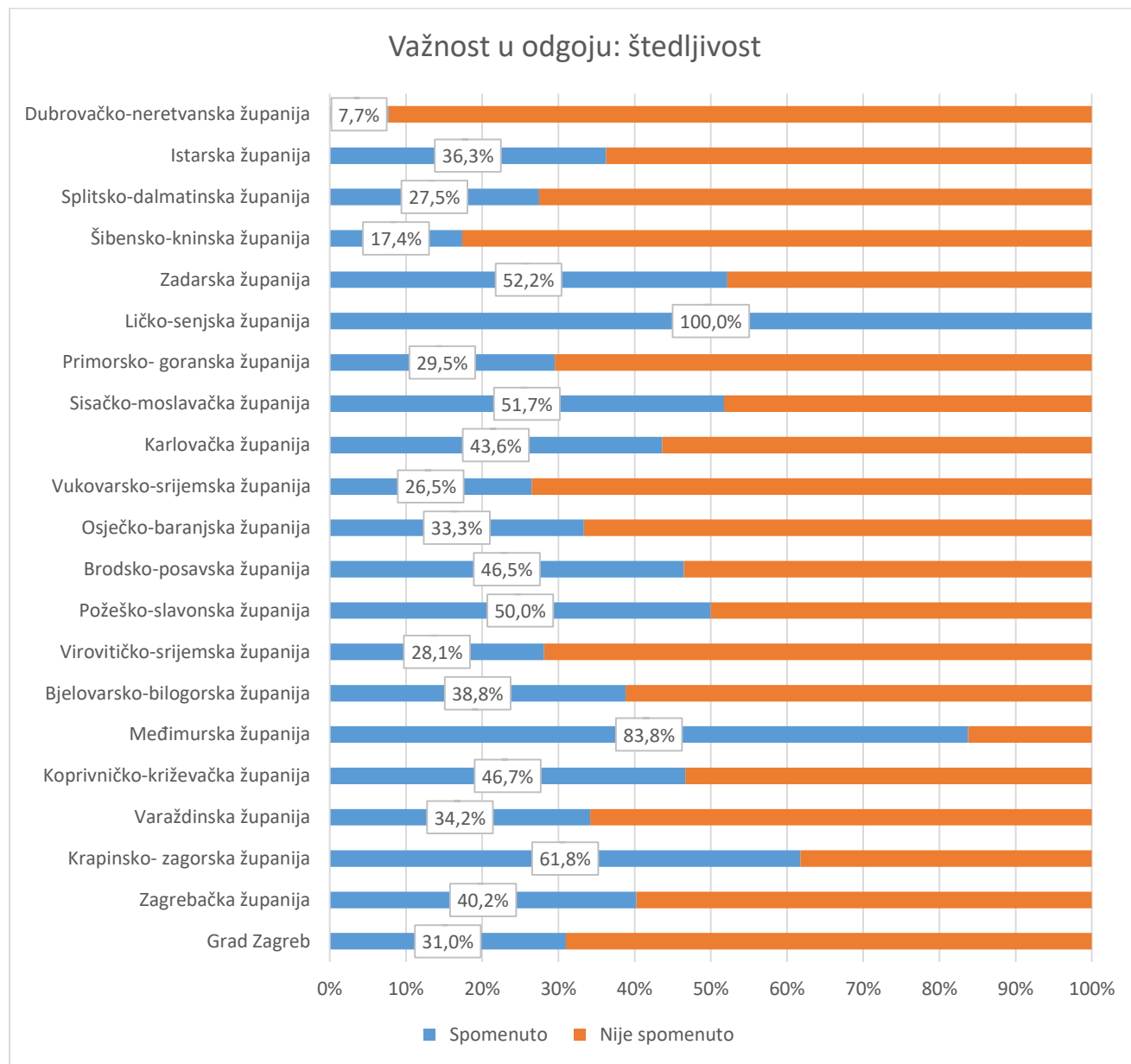
Grafikon 4.2. Kućanstva u kojima živi šira rodbina po županijama

Nadalje, što se tiče socijalizacije djece u okvirima obiteljskog života postojale su svojevrsne razlike s obzirom na županiju u kojoj se gleda važnost nekih dimenzija odgoja. U EVS (2008) među varijablama kućnog odgoja djece nalazilo se nekoliko kategorija: odgoj djece da budu pristojna, neovisna, radišna, odgovorna, kreativna, tolerantna, štedljiva, posvećena nekoj aktivnosti, religiozna, nesebična. Kod većine kategorija Krapinsko-zagorska županija nije odstupala od ostalih županija no dvije kategorije su se pokazalo indikativnima što se tiče odgoja u Krapinsko-zagorskoj županiji. Drugim riječima kategorije odgoja djece po pitanju učenja djece ka štedljivosti i pristojnosti bile su znatno drugačije zastupljene u spominjanju (u samom istraživanju) nego u

ostalim županijama. I štedljivost i pristojnost bile su statistički značajno povezane varijable u odnosu na županije (štedljivost = Chi square= 92,902, pHi = 0,259, p=0,000; pristojnost Chi square= 70,421, pHi = 0,221, p=0,000) (tablice 4.2. i 4.3.).

Grafikon 4.3. Važnost štedljivosti u odgoju djece po županijama

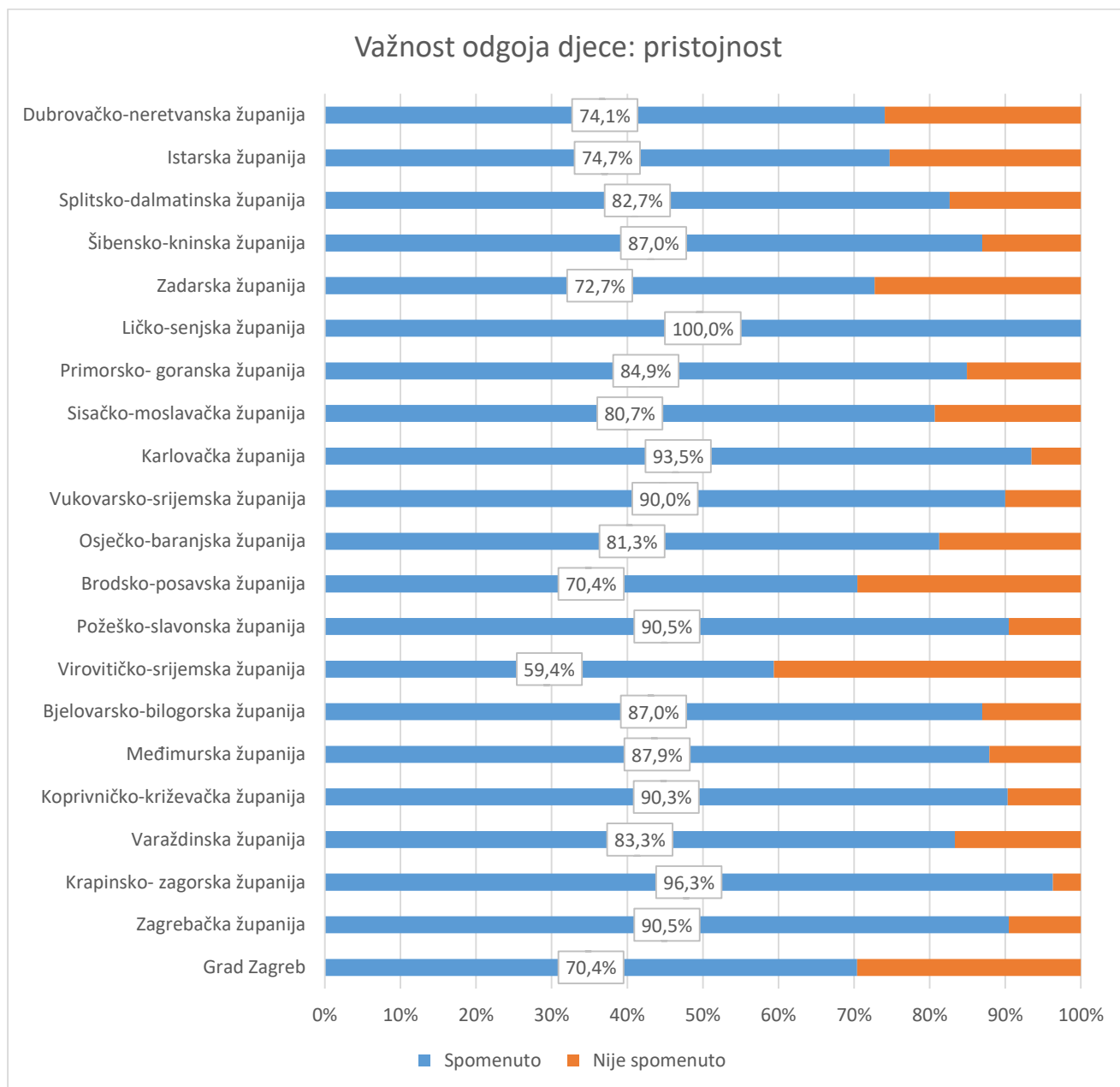

Kada je riječ o štedljivosti, nju je kao važnu komponentu u odgoju djece spomenulo 61,8% ispitanika. Ako se usporedi s drugim županijama (grafikon 4.2.) Krapinsko-zagorska županija u

isticanju ove kategorije pri samom je vrhu – uz Međimursku županiju s 83,8%. No razlike su posebno vidljive u odnosu na županije koje su u neposrednoj blizini. Tako se (konkretno po pitanju odgoja; štedljivosti) od Varaždinske županije znatno razlikuje (Varaždinska županija 34,2%, Krapinsko-zagorska 61,8). Štedljivost kao kategoriju odgoja u kontekstu je ove disertacije bilo potrebno spomenuto iz razloga što bi ona utjecati na percepciju konzumacije alkohola u smislu izgradnje određenog vrijednosnog sklopa kod djece koji potiče umjerenost i kontrolu hedonizma (u smislu štednje, a ne zadovoljenja potrošačkih želja kod djece). Kako su u anketnom upitniku postavljena pitanja vrijednosnih obrazaca života pojedinaca u Krapinsko-zagorskoj županiji, ovaj podatak svakako je bio vrijedan kao svojevrsni okvir za daljnju analizu dobivenih rezultata.

Još jedna od specifičnosti vezanih uz odgoj u Krapinsko-zagorskoj županiji može se izdvojiti orijentiranost odgoja ka učenju pristojnosti. Naime, kao što je vidljivo u grafikonu 4.3. važnost pristojnosti za odgoj djece zastupljena je i u ostalim županijama, no u Krapinsko-zagorskoj županiji ta je važnost značajno viša (96,3%). Također je bitno za napomenuti kako postoji statistički značajna povezanost varijable važnost u odgoju: pristojnost i varijable županija ($\chi^2 = 70,421$, $p = 0,221$, $p = 0,000$). I u ovom slučaju valja spomenuti određene razlike sa susjednim županijama. Za razliku od Krapinsko-zagorske županije (96,3%), pristojnost kao važnu komponentu odgoja djece u Varaždinskoj županiji spomenulo je 83,3% ispitanika. U Virovitičko-srijemskoj županiji tu je komponentu odgoja spomenulo 59,4% ispitanika.

Grafikon 4.4. Važnost pristojnosti u odgoju djece po županijama

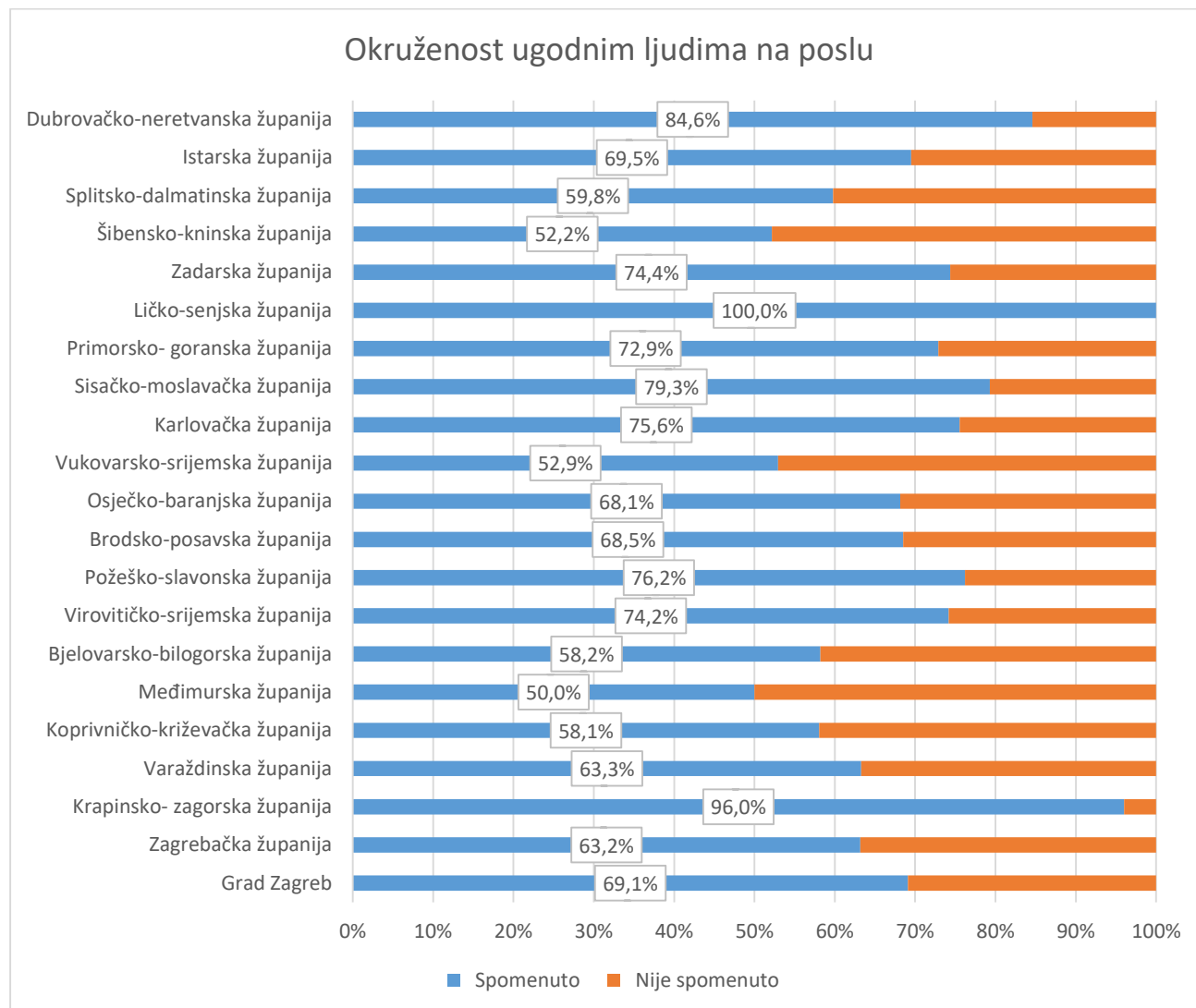

4.2. Odnos prema nekim aspektima poslovnog života u Krapinsko-zagorskoj županiji

Nakon obiteljskog života, u okviru vrijednosnih aspekata života u analizi EVS-a (2008) pokazalo se da svojevrzne razlike po županijama postoje i u određenim aspektima poslovnog života. Specifičnost Krapinsko-zagorske županije vidljiva je u odnosu s dvije varijable (grafikon 4.5. i grafikon 4.6.). To su važnost okruženosti ugodnim ljudima na poslu te posao na kojemu nema

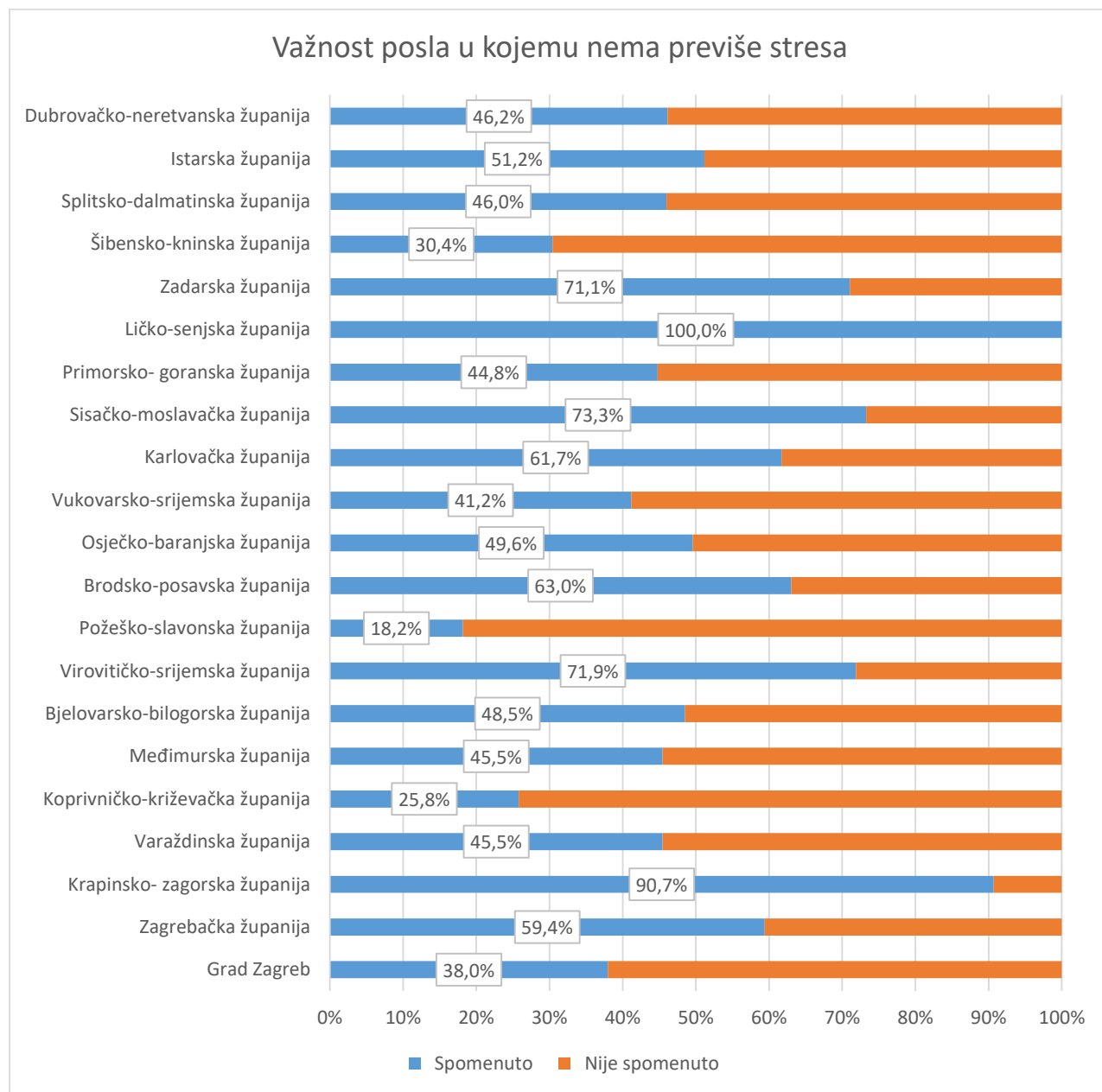
previše stresa. I u jednom i u drugom slučaju pokazalo se da postoji statistički značajna povezanost s varijablom županija; Chi square= 59,189, pHi = 0,203, p=0,000 (tablica 4.7.) i Chi square= 112,801, pHi = 0,281, p=0,000 (tablica 4.8.).

Grafikon 4.5. Važnost okruženosti ugodnim ljudima na poslu

Da im je okruženost ugodnim ljudima na poslu bitna, spomenulo je 96% ispitanika u Krapinsko-zagorskoj županiji. U susjednim županijama postotak spominjanja ove kategorije bio je značajno niži od onoga u Krapinsko-zagorskoj županiji. Tako je u Varaždinskoj županiji okruženost ugodnim ljudima na poslu spomenuta u 63,3% slučajeva, a u Zagrebačkoj županiji 63,2%.

Grafikon 4.6. Važnost posla u kojemu nema previše stresa

Druga varijabla aspekata poslovnog života je na spomen važnosti posla u kojem nema previše stresa. U Krapinsko-zagorskoj županiji, važnost posla na kojemu nema previše stresa spomenulo je 90% ispitanika (tablica 4.5.). Prosječno je važnost posla na kojemu nema previše stresa u svim

županijama spomenulo 51,6% ispitanika. U Varaždinskoj županiji spomenuto je kod 45,5% ispitanika, a u Zagrebačkoj županiji 59,4%.²⁸

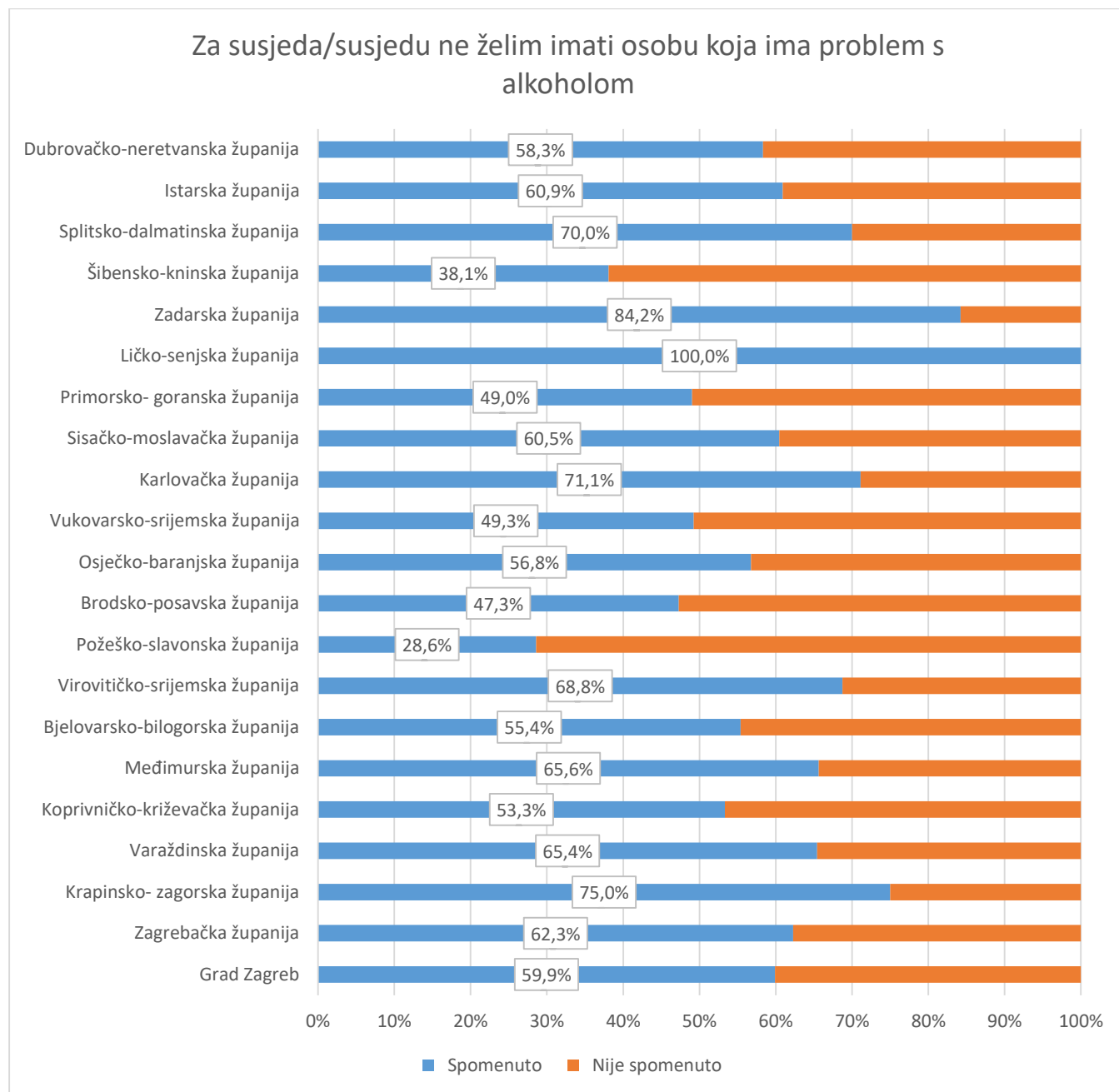
4.3. Odnos prema stigmatu alkoholizma

Daljnja analiza socio-kulturnih karakteristika Krapinsko-zagorske županije uključivala je interpretaciju stavova o tome žele li stanovnici ili ne žele u susjedstvu imati osobu koja ima problem s alkoholom. U upitniku se bilježilo jesu li ili nisu, ispitanici direktno spomenuli ovu skupinu kao onu koju ne bi željeli imati u neposrednoj blizini (Grafikon 4.7.). Između ove varijable i varijable županija također postoji statistički značajna povezanost (Chi square= 53,716, $p_{Hi}=0,195$, $p=0,000$). Da ne želi imati osobu s problemom alkoholizma za susjeda odgovorilo je 75% ispitanika u Krapinsko-zagorskoj županiji. Najviše ispitanika u tom je smislu spomenulo ovu kategoriju u Zadarskoj županiji (84,2%). U susjednim županijama spominjanje ove kategorije kao neželjene u susjedstvu odgovorilo je; u Varaždinskoj županiji 65,4%, a u Zagrebačkoj 62,3%. Ovakav odnos prema etiketi alkoholičara (da ih se ne želi za susjede) znakovit je iz razloga što se njime dijelom naznačuju iskustva i odnos prema toj istoj etiketi u okvirima društvene interakcije. Ovdje se možemo poslužiti pristupom devijantnosti od strane simboličkog interakcionizma²⁹ koji u promatranje neke etikete uključuje cjelokupni kontekst neke zajednice u pojedinim situacijama. Samim time ova etiketa nije samo reprezent odnosa prema tomu želi li netko alkoholičara u susjedstvu ili ne, već otvara pitanje vrijednosti i normi, iskustva u nekoj zajednici koja su dovela do ovakvih odgovora.

²⁸ Po pitanju međudnosa stresnog posla i konzumacije alkohola provedeno je niz istraživanja no općeniti odnos stresa na poslu i konzumacije alkohola nije jednoznačan. Razlike ovog odnosa variraju s obzirom na stresore te na socio-demografske karakteristike ispitanika (Frone, 1999). No ono što se kroz istraživanja može zaključiti kako je ovaj odnos (stresa na poslu i konzumacije alkohola) podložan subjektivnim metodama regulacije stresa. Oni koji alkohol promatraju kao način opuštanja i rješavanja stresa, u stresnim razdobljima u većoj mjeri konzumiraju alkohol te pokazuju veću razinu problema s konzumacijom alkohola za vrijeme stresnih razdoblja (Grunberg i sur., 1999; 35). Spomenuta istraživanja i razrade odnosa stresa na poslu i konzumacije alkohola valjalo je uzeti u obzir i u ovoj disertaciji, a samim time i specifičan odnos ispitanika Krapinsko-zagorske županije prema važnosti posla na kojemu nema previše stresa. Kako su u istraživanja u disertaciji bila uključena i pitanja povezana uz zadovoljstvo poslom podatak o važnosti posla na kojemu nema stresa bio je bitan za konceptualizaciju samog istraživanja.

²⁹ Svrha je interakcionističkog pristupa devijantnosti ispitati cjelokupni kontekst moralnih odredbi koje vode do samog čina etiketiranja (Becker, [1991] 2011; 118). U tom smislu Becker (2011) predlaže da se u proučavanje devijantnosti postave dvije dihotomne varijable koje valja opisati pri određivanju nekog tipa devijantnosti: određena aktivnost se dogodila/nije se dogodila i ona je kategorizirana kao devijantna ili nedeijantna. Time se obuhvaća čitav socijalni kontekst uspostave međusobne interakcije pri kojoj na vidjelo dolaze vrste devijantnosti i etiketiranje istih (Becker, [1991] 2011).

Grafikon 4.6. Za susjeda/susjedu ne želim imati osobu koja ima problem s alkoholom (spomenuto/nije spomenuto)

4.4. Stereotip odnosa Zagoraca prema konzumaciji alkohola i popratna stigma

U uvodnom dijelu poglavlja ukratko je spomenuta važnost prostorne kontekstualizacije proučavanja socioloških procesa vezanih uz konzumaciju alkohola na prostoru Krapinsko-zagorske

županije. Jedna od spomenutih dimenzija bila je u široj javnosti prisutna stigma odnosa prema konzumaciji alkohola u Hrvatskom zagorju. Kako je cijela Krapinsko-zagorska županija obuhvaćena u kulturnom i geografskom prostoru Hrvatskog zagorja važno se dotaknuti te stigme te razmotriti načine na koje ona može formirati specifičan odnos prema konzumaciji alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji. Stigma ekscesivnog pijenja zagoraca (samim time i stanovnika Krapinsko-zagorske županije) prisutna je u obliku viceva, pošalica, ali i svakodnevnog orijentira za odnos prema Zagorcima unutar i izvan prostora Hrvatskog zagorja.

Slika 4.1. Satira o odnosu Zagoraca i alkohola (Zagorski list, broj 728/2018.)

Slika 4.2. Satira o odnosu Zagoraca i alkohola (Zagorski list, broj 728/2018.)

Na slikama 4.1. i 4.2. prikazana je satira o posebnom odnosu Zagoraca prema konzumaciji gemišta (mješavina bijelog vina i gazirane vode). Prilog je postavljen u glasilu Zagorski list, glasilu čiji su čitatelji prvenstveno s područja Krapinsko-zagorske županije. Dakle, stigma odnosa Zagoraca i

konzumacije alkohola dio je kulture i unutar same Krapinsko-zagorske županije te se stanovnici ove županije odnose prema istoj s određenom dozom humora.

Slika 4.3. Satira o odnosu Zagoraca i alkohola (Humor Picture, 2020).

Slika 4.3. prikazuje humoristični pristup odnosu Zagoraca i alkohola no ovoga puta slika nije producirana od strane osoba iz Krapinsko-zagorske županije. Stigma je dakle i interno i eksterno prisutna i usmjerena prema Zagorcima.

No unatoč ovim (izdvojenim) primjerima ta stigma do sada nikada nije bila dotaknuta u znanstvenom smislu. Zdravorazumsko znanje o odnosu konzumacije alkohola i Zagoraca valja znanstveno obuhvatiti prvenstveno iz razloga što je ono sastavni dio svakodnevne interakcije. U toj svakodnevnoj interakciji, spomenuta je stigma dio sveukupnog zdravorazumskog znanja, a *zdrav razum, kao i tradicija, čuva u sebi narodnu mudrost i narodne besmislice, a zadatak je znanosti da razluči jedne od drugih.* (Horton P. B., Hunt L. u Županov i Šporer, 1985; 61). Stoga, prvenstveno kroz kvalitativnu fazu istraživanja istražuju se i načini odnosa prema stigmati, ali i načini na koje stigma utječe na način života Zagoraca te na posljetku kako ona suodređuje odnos Zagoraca prema konzumaciji alkohola. Istraživanje koje bi provjerilo činjeničnu opstojnost stigme (konzumiraju li Zagorci uistinu alkohol češće i više od ostalih) trebalo bi uključivati i ostale županije. Na posljetku potrebna je kvantitativna komparacija među županijama. Do sad se u

Republici Hrvatskoj nije provelo istraživanje koje bi uključilo proučavanje regionalnih razlika u konzumaciji alkohola.

Zbog navedenih sociokulturnih specifičnosti Krapinsko-zagorske županije u odnosu spram drugih županija u Republici Hrvatskoj, ali i fenomena stereotipa i formacije stigme (*Zagorci pijanci*), istraživački dio ovoga rada fokusiran je isključivo na već spomenuti socio-kulturni prostor (KZZ). Sukladno tomu, bilo je potrebno prilagoditi istraživačke instrumente (prvenstveno kvantitativne faze). U tom procesu kvalitativna faza istraživanja bila je esencijalna za određivanje smjera i oblika pitanja prvo o konzumaciji alkohola, a zatim i socio-kulturnim dimenzijama uključenosti i isključenosti. Ove socio-kulturne specifičnosti (obiteljski život, odnos prema odgoju, poslu, alkoholizmu, ali i stereotipu o Zagorcima), bilo je važno osvijestiti prije izlaska na teren. Naime, relativna socio-kulturna homogenost Krapinsko-zagorske županije dodatna je beneficija za već po sebi delikatno proučavanje međuodnosa društva i konzumacije alkohola³⁰. Da se u istraživanje uključilo veći broj županija, socio-kulturne različitosti među njima bile bi prepreka u obuhvatnijem i preciznijem definiranju odnosa društvene uključenosti i isključenosti s jedne strane i konzumacije alkohola s druge. Upravo iz tog razloga, ovo poglavlje nudi prikaz dimenzija po kojima je Krapinsko-zagorska županija specifična. Te specifičnosti, a vidljivo je u rezultatima, pokazale su se značajnima za određivanje odnosa prema konzumaciji alkohola.

5. Ciljevi istraživanja, hipoteze i istraživačka pitanja

Društvena kohezija, vidjeli smo u teorijskom dijelu, iako podložna različitim interpretacijama u svojoj empirijskoj izvedbi može se svesti na tri osnovne kategorije: razvijenost društvene mreže pojedinaca, razina solidarnosti, razina povjerenja (Dragolov i sur., 2016). Sve te komponente stvaraju sliku nekog društva s obzirom na stupanj društvene kohezije. Naime, tek kroz shvaćanje načina uspostave društvene kohezije u nekom društvu mogu se obuhvatiti fenomeni društvene uključenosti i isključenosti pojedinaca. U tom smislu, društvenu uključenost i isključenost u sociološkom smislu valja proučiti kao proizvod razine društvene kohezije cjelokupnog društva koje se proučava. Kao što je već i spomenuto, uključenost i isključenost pokazuju nam razinu internalizacije društvenih obrazaca i načina na koje se uspostavlja kohezija. Društvena uključenost

³⁰ Već se u predstavljanju prethodnih istraživanja teme mogla uočiti svojevrsna povezanost socio-kulturnog konteksta i konzumacije alkohola.

i isključenost zato je relacijska u odnosu na koheziju s obzirom na pojedine društvene kategorije. Drugim riječima, društvena kohezija predstavlja generalnu sliku nekog društva, dok se analiza uključenosti i isključenosti u ovom istraživanju dotiče pojedinih društvenih skupina (zbira nezavisnih varijabli) koje se ukrižavaju s varijablama koje odražavaju opću razinu povjerenja, socijabilnosti i solidarnosti. S time na umu valja pojmovno razložiti društvenu uključenost i isključenost kao kategorije korištene u empirijskom istraživanju. Društvena uključenost, u ovom istraživanju ispitivana je kao mogućnost socijalnog uvažavanje osobe (Luhmann, 2011) u kategorijama individualne razine povjerenja, solidarnosti i razvijenosti društvene mreže. No etiketirati nekog kao društveno isključenog ili pak društveno uključenog ne bi bilo moguće što iz epistemoloških, što iz metodoloških razloga. Naime, apsolutnost društvene uključenosti i isključenosti ne može se odrediti bez da se uđe u određene dimenzije subjektivnosti. Npr. ako osoba nije društvena i nema povjerenja u određene tipove ljudi, ne možemo reći da je društveno isključena, već bi se moglo (na temelju obrađenih podataka) zaključiti kako takav (određen) tip osobe iskazuje manju razinu društvene uključenosti u nekim od spomenutih kategorija; npr. socijabilnosti i povjerenja, dok je pak s druge strane u većoj mjeri solidarna prema osobama u svojoj blizini (te se poistovjećuje s određenim društvenim pojavnostima). Govoriti u apsolutnim dimenzijama društvene uključenosti i isključenosti pada se u subjektivne dimenzije pojma, koje ne mogu biti dio neke znanstvene analize. U sociološkom smislu je stoga svakako preciznije govoriti o stupnjevima uključenosti ili pak isključenosti i to kroz komparaciju određenih grupa ljudi u već spomenutim kategorijama društvene kohezije.

U ovom radu se dakle društvenoj uključenosti i isključenosti pristupa na temelju usporedbe razina društvene kohezije (solidarnosti, povjerenja, socijabilnosti) kod osoba kategoriziranih s obzirom na navike konzumacije alkohola. S time na umu, društvena uključenost i isključenost shvaća se relacijski – doseg rada jest određivanje tko u kojoj kategoriji (s obzirom na konzumaciju alkohola) iskazuje nižu ili višu razinu uključenosti ili pak isključenosti.

No kako bi analiza bila jasnija, pri razmatranju dimenzija uključenosti i isključenosti valja obuhvatiti i značenje pojedinih situacija za uvažavanje ili isključivanje pojedinca u nekom društvu, posebno ako se pri tom uključi razmatranje značenja konzumacije alkohola. Zbog svega navedenog definirani su osnovni istraživački ciljevi:

Definirana su tri osnovna istraživačka cilja:

- 1.) Identificirati značenja i iskustva konzumacije alkohola kao socio-kulturne dimenzije u Krapinsko-zagorskoj županiji.
- 2.) Odrediti kakvo značenje pojedinci pridaju konzumaciji alkohola u određivanju uključenosti i isključenosti u društvo.
- 3.) Analizirati postoji li povezanost između konzumacije alkohola i društvene uključenosti ili isključenosti s obzirom na određene socio-kulturne i socio-ekonomske karakteristike ispitanika.

Prvi cilj istraživanja dotiče se analize osnovnih odrednica konzumacije alkohola kao elementa društvene interakcije. Naime, kako bi se odgovorilo na pitanje društvene uključenosti i isključenosti konzumacije alkohola, potrebno je razlučiti načine na koje se konzumacija alkohola manifestira u stvarnosti Krapinsko-zagorske županije. Drugi cilj istraživanja također se veže uz situacijske i značenjske elemente spoznaje o konzumaciji alkohola. No, iako je osnovno polazište ovoga cilja također vezano uz konstrukciju instrumenata kojima bi se odgovorilo na treći cilj istraživanja, ovim ciljem dobivaju se i podaci o situacijskim aspektima odnosa uključenosti i isključenosti konzumacije alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji. Drugim riječima, analizirana je iskustvena razina tih odnosa s obzirom na mikro dimenzije društvene stvarnosti. Osnovna pitanja kojima se vodilo u realizaciji ovoga pitanja bila su sljedeća;

- 1.) Što konzumacija alkohola znači pojedincima u Krapinsko-zagorskoj županiji za realizaciju njihove svakodnevice?
- 2.) Kakva su iskustva interakcije u situacija u kojima se alkohol konzumira kod osoba u Krapinsko-zagorskoj županiji?
- 3.) Kakvo je značenje etikete alkoholizma za ljude u Krapinsko-zagorskoj županiji?
- 4.) U kojim situacijama se na alkohol gleda s odobravanjem, a u kojim situacijama je alkohol nepoželjan?
- 5.) Kakvo je iskustvo isključenja ili uključenja u društvo s obzirom na konzumaciju ili ne konzumaciju alkohola?

Nakon što se odgovorilo na drugi cilj, bilo je moguće odrediti i smjerove trećeg postavljenog cilja. No u ispunjenju ili dobivanju odgovora na posljednji cilj rada bilo je važno konstantno se referirati na dimenzije koje su se pokazale ključnima u odgovorima na prvi i drugi istraživački cilj. Drugim riječima, kada su istraženi načini na koje je konzumacija alkohola povezana sa svakodnevnim životom pojedinaca u Krapinsko-zagorskoj županiji, na koje načine se pojedince na iskustvenoj razini isključuje ili uključuje iz društvenog života na temelju (ne) konzumacije alkohola, krenulo se s konceptualizacijom, operacionalizacijom te na koncu, realizacijom istraživačkog terena za treći cilj. Taj je cilj obuhvaćao specifičnosti konzumacije alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji. No najvažnija komponente ovoga dijela istraživanja bio je razmatranje 3 osnovne hipoteze vezane uz ranije spomenuti odnos društvene kohezije – konzumacije alkohola – društvene uključenosti/isključenosti:

1. Postoji statistički značajna razlika u navikama konzumacije alkohola s obzirom na spol i dob.
2. Postoji statistički značajna povezanost konzumacije alkohola kod ispitanika u Krapinsko-zagorskoj županiji s obzirom na njihove dominantne vrijednosne stavove.
3. Postoji statistički značajna povezanost konzumacije alkohola s društvenom uključenosti ili isključenosti u Krapinsko-zagorskoj županiji.

6. Metodologija

U svrhu ostvarenja spomenutih ciljeva razrađena je metoda u kojoj se kombiniraju dvije tradicije istraživanja u društvenim znanostima. Kombinacijom kvalitativne i kvantitativne metodologije ostvaruje se obuhvatnost spoznaje kako u otkrivanju značenja te razumijevanju konzumacije alkohola i njene veze s društvenom uključenosti ili pak isključenosti pojedinca u neko društvo tako i na prostoru otkrivanja određenih statističkih značajnosti povezanosti nekih fenomena. Na prvi i drugi istraživački cilj odgovorilo se na temelju kvalitativne metodologije. Fenomenološkim pristupom istražila su se osnovna značenja i iskustva fenomena konzumacije alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji. Treći cilj odgovoren je kvantitativnom metodom anketnog upitnika.

6.1. Metodologija kvalitativne faze istraživanja

Svrha ove istraživačke, kvalitativne faze bila je dvojaka. S jedne strane svrha je bila pružiti orijentaciju za izradu kvantitativnog dijela istraživanja (kroz stvaranje šireg uvida u sociokulturnu fenomenologiju konzumacije alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji). S druge pak strane ovom istraživačkom fazom potkrepljuje se i empirijski promišlja važnost situacijskog konteksta u analizi društvene uključenosti i isključenosti konzumacije alkohola³¹. Istraživačkim ciljevima i pitanjima pristupilo se fenomenološki kako bi se odredila značenja prvo konzumacije alkohola, a zatim fenomena odnosa konzumacije alkohola i društvene uključenosti i isključenosti. Fenomenološki pristup za objašnjenje situacijskih dimenzija konzumacije alkohola odabran je iz razloga što se upravo ovim pristupom dohvaća esencija ili pak *epoche* fenomena u okvirima ljudske svijesti o istom (Moustakas, 1994; 73). Drugim riječima, analizom svjesnog iskustva nekog fenomena (u ovom slučaju konzumacije alkohola) kroz daljnju fenomenološku redukciju dolazimo do osnovnih, zajedničkih dimenzija tj. esencije samog fenomena kako ga doživljavaju pripadnici neke zajednice. Kako bi bilo moguće razmišljati o situacijama u kojima se konzumira alkohol te kako se ta konzumacija veže uz to je li određena osoba u nekoj zajednici uključena ili isključena potrebno je shvatiti osnovno značenje alkohola. To se značenje konzumacije alkohola za društveni život uspješno može obuhvatiti fenomenološkim pristupom.

U prethodnim raspravama o odnosu prema alkoholu u Krapinsko-zagorskoj županiji (te šire u Hrvatskom zagorju) vidljiv je značajan nedostatak znanstvenog opisa ove teme. To je ujedno dodatan razlog za prvotno poduzimanje upravo kvalitativnog istraživanja, posebice fenomenološkog s otkrivanjem značenjskih dimenzija. No takvom istraživanju bilo je potrebno pružiti odgovarajuću metodu. Jedna od osnovnih metoda u kvalitativnoj metodologiji svakako jest intervju. No u slučaju ovog istraživanja taj intervju bio je dubinski kako bi se u potpunosti obuhvatio fenomen. Sukladno tomu, konstruirane su osnovne smjernice kojima se istraživač vodio tijekom razgovora. Te smjernice odnosno, osnovne teme bile su vezane uz (ne)konzumaciju alkohola te iskustvo uključenosti i isključenosti u situacijama u kojima se alkohol (ne)konzumira.

³¹ U sklopu razrade prva dva cilja istraživanja u okviru pak kvalitativne metodologije, ovaj cilj (sukladno teorijskoj elaboraciji - definirano u teorijskoj elaboraciji metodološkog situacionizma – str. 42) bio je od vrlo velike važnosti te je bio primaran za objašnjenje veze društvene uključenosti/isključenosti i konzumacije alkohola i u kasnijem kvantitativnom dijelu.

U tom smislu, protokol samog kvalitativnog istraživanja, odnosno dubinskog intervjua obuhvaćao je pet osnovnih tema o kojima se diskutiralo. Prva diskusija fokusirala se na iskustvo sudionika istraživanja o konzumaciji alkohola u zajednici u kojoj živi. Uključeni su doživljaji koje kazivač ima spram drugih članova njegove zajednice po pitanju konzumacije alkohola, prigode u kojima se u njegovoj zajednici konzumira alkohol, na koje se načine konzumira te koja se pića najčešće konzumiraju i zašto. Drugi set pitanja odnosio se na pojedinčeva, osobna iskustva konzumacije alkohola – kakvo je njegovo ili njeno mišljenje o konzumaciji alkohola, konzumira li alkohol i zašto, koji se osjećaji javljaju pri pomisli na konzumaciju alkohola? Kroz treću i četvrtu diskusiju dubinskog intervjua razmatraju se dimenzije uključenosti i isključenosti konzumacije alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji. Prije svega raspravljale su se situacije u kojima se alkohol konzumira te na koje načine (prema iskustvima intervjuiranih sudionika istraživanja) ta konzumacija ili nekonzumacija dovodi do toga da se osoba osjeća dijelom društva ili pak isključena iz istog. U tom smislu, poseban fokus u razgovoru bio je na razmatranju alkoholizma ili pak potpune apstinencije kao dvije mogućnosti i isključenja pojedinaca iz situacija koje su obilježene konzumacijom alkohola. U petoj diskusiji o konzumaciji alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji raspravljala se veza konzumacije alkohola u kulturu Krapinsko-zagorske županije, odnosno na koje je načine i zašto konzumacija alkohola obilježila kulturu u Krapinsko-zagorskoj županiji? Jedno od ključnih pitanja u ovoj diskusiji analiziralo je mogućnosti uključenosti ili isključenosti koje taj odnos kulture i konzumacije alkohola nosi za sobom u ovom prostornom kontekstu³².

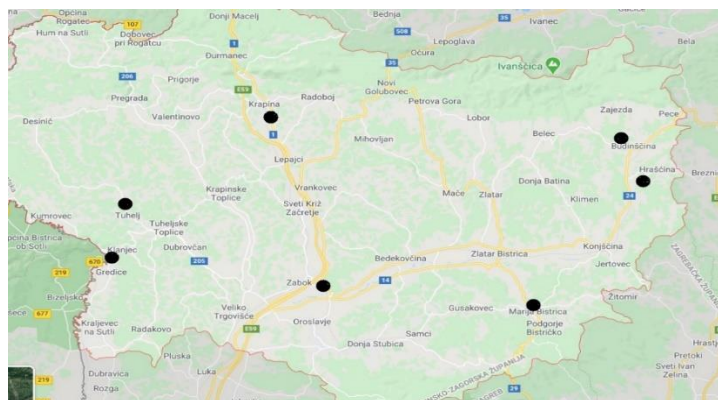
6.1.1 Uzorak kvalitativne faze istraživanja

U kvalitativnom dijelu disertacijskog istraživanja bilo je potrebno razraditi uzorak istraživanja koji bi uspješno prikazao osnovnu fenomenologiju konzumacije alkohola te popratne dimenzije uključenosti i isključenosti (u obliku iskustva pojedinca). Iz tog razloga bilo je potrebno razmotriti heterogenost (ne)konzumacije alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji, kao i prostornu, rodnu, dobnu dimenziju. Uključivanjem ovih dimenzija u razradu uzorka dolazi se do srži fenomena konzumacije alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji. No, u procesu odabira uzorka u kvalitativnom dijelu istraživanja od velike je važnosti bila prosudba istraživača o pojedincima koje će se uključiti u spomenutu fazu. Ta je prosudba generirana već predstavljenom konzultacijom dosadašnjih istraživanja odnosa društva/pojedinca i konzumacije alkohola. Uzorak je stoga bio

³² Protokol intervjua dostupan u poglavlju *Prilozi*

namjerni prosudbeni. Namjerni prosudbeni korišten je zbog toga što se sama tema istraživanja vezala uz vrijednosti i navike konzumacije alkohola. Stoga je bilo bitno prosuditi, na temelju teorijskih znanja o temi konzumacije alkohola, sa sugovornicima kojih karakteristika je potrebno odraditi intervju (osobe koje ne konzumiraju alkohol, osobe koje ga konzumiraju, osobe koje ga konzumiraju u određenim situacijama – i ako da kojima...) kako bi se postigla obuhvatnost proučavanog fenomena (Palinkas i sur., 2013). Drugim riječima, odabrani su sugovornici s bogatim iskustvom odnosa prema konzumaciji alkohola (bilo da je riječ o osobama koje alkohol ne konzumiraju ili onima koji alkohol konzumiraju u većim količinama). U okviru tog prostora (Krapinsko-zagorska županija) prosudbom su odabrane osobe koje su zadovoljavale karakteristike koje su bile konstruirane kako bi se uspješno i obuhvatno odgovorilo na istraživačka pitanja. Sveukupno je odrađeno 15 dubinskih intervju. U konceptualizaciji istraživanja bilo je planirano od 15 do 20 intervju a no s obzirom da se već na 13. intervjuu počela uočavati saturiranost podataka, kvalitativna faza završila je na 15. intervjuu. U intervjuima je ukupno sudjelovalo 17 sugovornika i sugovornica.

Prosječno trajanje intervju a bilo je 35 minuta. Uzorak istraživanja obuhvaćao je sljedeće lokacije: Klanjec, Zabok, Tuhelj, Hrašćina, Marija Bistrica, Krapina, Budinščina. Ovime se pokušalo u obzir uzeti eventualne mikro kontekstualne razlike u Krapinsko-zagorskoj županiji (slika 5.1)³³.

Slika 6.1. točke na kojima su odrađeni dubinski intervjui

³³ Karta Krapinsko-zagorske županije preuzeta sa <https://www.google.com/maps/place/Krapinsko-zagorska+%C5%BEupanija/@46.0960606,15.8445567,11z/data=!4m5!3m4!1s0x4765e92a3633e609:0x300ad50862bb430!8m2!3d46.1013393!4d15.8809693>, 02.03.2020.

Nadalje, u istraživanju je sudjelovalo 10 muškaraca i 7 žena. U uzorku od 10 muškaraca, sudjelovalo je četiri muškaraca u dobi iznad 50 godina, 1 muškarac u četrdesetima te pet muškaraca u dobi od 30 godina ili mlađi (ali iznad 18 godina). Od 7 žena, jedna je bila u dobi iznad 80 godina, jedna u dobi iznad 50 godina, jedna od 50 godina, dvije žene u dobi ispod 40 godina, dvije žene u dobi ispod 30 godina. U prosudbenom uzorku jedan od kriterija određena je konzumacija ili nekonzumacija alkohola od strane sudionika intervjua. U tom smislu uzorak je uključivao 9 osoba koje alkohol konzumiraju (u različitim količinama, ali ga konzumiraju najmanje jednom mjesečno) te 6 osoba koje alkohol ne konzumiraju uopće.

Tablica 5.1. Uzorak kvalitativne faze istraživanja

Grad/mjesto	Broj intervjua	Spol i dob	Konzumacija alkohola
Klanjec	3	>50M/>60M/28Ž	pije/ne pije/ne pije
Zabok	3	<40Ž/<30M/<30M	pije/ne pije/pije
Tuhelj	1	grupni(80Ž/50Ž/<30M)	ne pije/pije/pije
Hrašćina	4	Ž<40/>50Ž/<30M>50M	ne pije/ne pije/pije/pije
Marija Bistrica	1	<30Ž	Pije
Krapina	1	<30M	Pije
Budinščina	2	>50M/<30M	Pije/pije

6.1.2 Zaštita sudionika istraživanja u kvalitativnoj fazi

Prije izlaska na teren, od etičkog povjerenstva Odsjeka za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, zatražena je procjena etičnosti istraživanja. Povjerenstvu je poslana osnovna konceptualizacija istraživanja, kao i detalji zaštite sudionika istraživanja te način čuvanja i obrade podataka. Etičko povjerenstvo Odsjeka za sociologiju Filozofskog fakulteta donijelo je odluku kojom se istraživanja (i kvalitativne i kvantitativne faze istraživanja) smatra usklađenim s važećim etičkim normama (broj odluke: 2019/17, 29. travnja, 2019.)³⁴

U kvalitativnoj fazi istraživanja sudionicima su prije sudjelovanja objašnjeni osnovni ciljevi, svrha i predmet istraživanja. Usmenim pristankom (vidljivim u transkriptu i audio snimkama) zamoljeni su za pristanak audio snimanja razgovora, te su im se usmeno predstavili načini zaštite njihovih privatnih podataka. Sudionicima je također predstavljen način na koji će se podaci dobiveni

³⁴ Dokument potvrde etičkog povjerenstva dostupan u prilogima.

intervjuima koristiti u daljnjoj analizi podataka. Sudionicima je naglašeno kako je istraživanje dobrovoljno, te da u svakom trenutku mogu odustati od sudjelovanja. Ono što je bilo do velike važnosti prije početka intervjuja jest izjava istraživača da se ovim istraživanjem moralno ne preispituje konzumacija alkohola kazivača tj. kako se istraživanjem nema namjeru ulaziti u osobne odnose prema alkoholu i alkoholizmu, već da ciljevi istraživanja na temelju anonimnih iskustava vode ka razumijevanju uloge konzumacije alkohola za društvo u Krapinsko-zagorskoj županiji. Sudionike istraživanja u transkriptu intervjuja kodirat će se izmišljenim imenima kako bi se sačuvao identitet osobe sudionika.

Identitet sudionika istraživanja u kvalitativnoj fazi bio je sakriven u procesu snimanja, te se je koristio pseudonim u zamjenu za pravo ime sudionika istraživanja. Autor studije kroz proces istraživanja garantirao je diskreciju s obzirom na činjenicu da je u trenutku intervjuja bio upoznat s osobnim podacima sudionika istraživanja. Važno je napomenuti kako se u niti jednoj fazi istraživanja nisu bilježili osobni podaci koji bi eventualno mogli naslutiti o kojoj je osobi riječ (koja je bila sudionik intervjuja). Izvorni audio zapisi dostupni su samo autoru studije, a anonimizirani transkripti dostupni su zainteresiranoj znanstvenoj i stručnoj javnosti na zahtjev i mentorima istraživanja. Originalni podaci namjeravaju se čuvati u periodu od 5 godina na osobnom računalu autora studije. Podaci su zaštićeni lozinkom koja je poznata samo autoru studije (uz mogućnost uvida mentoru/sumentoru disertacije).

6.1.3 Teren kvalitativnog istraživanja

Realizacija kvalitativne faze istraživanja poduzeta je od strane jednog istraživača, tj. autora cjelokupne studije. Kao što je i ranije naznačeno, uzorak je odabran prosudbeno kako bi se obuhvatila heterogenost populacije s obzirom na (ne)konzumaciju alkohola. Intervjui su provedeni na mjestima na kojima su se sudionici istraživanja (kazivači) osjećali ugodno za razgovor ovoga tipa. Ta mjesta bila su u užoj blizini mjesta stanovanja sudionika istraživanja ili pak na adresi stanovanja sudionika. Na javnim mjestima kafića odrađeno je 8 dubinskih intervjuja. Pri javno rađenim dubinskim intervjuima vođeno je računa o eventualnim preprekama i poteškoćama kao što je prevelika buka u kafiću koja je potencijalno mogla dovesti do audio zapisa lošije kvalitete ili pak neiskoristivog audio zapisa. Ako je javno mjesto bilo previše bučno autor studije predložio je alternativnu lokaciju, drugi kafić ili dom osobe kako bi se intervju nesmetano omeo. U spomenutih osam slučajeva, javne lokacije bile su u granicama prihvatljivosti s obzirom na bučnost. Isto tako, nije bilo mnogo gostiju u samim kafićima te se iz tog razloga sudionik ili sudionica istraživanja

mogla/mogao opustiti vezano uz pitanja intervjua. Ostali intervjui (7 intervjua) realizirani su u domaćinstvima sudionika istraživanja. Od tih intervjua šest je realizirano u kućama, dnevnim boravcima sudionika istraživanja. U jednom slučaju u istoj prostoriji nalazila se uz istraživača i sudionika istraživanja, još jedna osoba koja nije aktivno sudjelovala u intervjuu. Ipak, ta se osoba povremeno uključivala u diskusiju ovisno o pitanjima koja je smatrala interesantnima. S obzirom na činjenicu da je glavni sudionik istraživanja u tom kućanstvu bila osoba koja alkohol ne konzumira, nije postojala opasnost da se prisustvom još jedne osobe naruši kredibilitet razgovora i fokus pažnje prvotnog sudionika. Jedan od intervjua realiziranih na domaćinstvu sudionika istraživanja bio je rađen tijekom obavljanja posla na domaćinstvu (tzv. guljenje kukuruza – sjedeći posao pa je razgovor uz audio zapis bio moguć). Kako su nam se u finalnoj fazi istraživanja pridružile dvije osobe starije dobi i započele raditi posao tijekom kojeg se odvijao intervju (a iskazale su zanimanje za temu) istraživanje je produženo u formi grupnog intervjua kako bi se orijentacijski vidjela dinamika interakcije s obzirom na istraživanu temu.

6.1.4 Poteškoće kvalitativne faze istraživanja

U kvalitativnom istraživanju konzumacije alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji poteškoća je bila već spomenuta stigma s jedne strane te povezanost alkohola sa svakodnevnim životom s druge strane. Naime, istraživati konzumaciju alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji, u Hrvatskom Zagorju, značilo je istražiti značenja, iskustva konzumacije alkohola, odnosno kako na konzumaciju alkohola gledaju stanovnici spomenute županije. No u tom je smislu prepreka bila stigma odnosa Zagorca i alkohola koja se reflektirala odmah na početku istraživanja kada bi se spomenula sintagma *konzumacija alkohola*. Naime, sudionici istraživanja pri samom spomenut konzumacije alkohola zauzimali su obrambeni stav na način da se ograde od pretjerane konzumacije (npr. ma nisam ti ja alkoholičar, kaj ak si tu i tam pijem; nemam ti ja kaj tu za reći; ne pijem alkohol tak puno...). Kako bi se razriješila ta poteškoća, prije početka samog intervjua istraživač je u naglasio (ali i u nekoliko navrata tijekom samog intervjua) da se istraživanje ne fokusira isključivo na pretjeranu konzumaciju već i na svakodnevno pijenje koje ispitanici uzimaju pod normalno. Također, osobama koje alkohol ne konzumiraju posebno je trebalo objasniti kako su oni, iako ne piju alkoholna pića vrlo važni sugovornici za otkrivanje društvenih dimenzija konzumacije alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji. Druga poteškoća zahtijevala je prilagodbu istraživača uvjetima terena. Naime, tijekom realizacije terena, a s obzirom na društvene dimenzije

konzumacije alkohola, istraživaču je u nekoliko navrata ponuđeno alkoholno piće. U tom je trenutku postojala dilema konzumacije alkohola s obzirom na prethodnu najavu sugovornicima da se u istraživanju ne istražuje samo ekscesivno pijenje nego i ono pijenje koje oni smatraju normalnim. Odbijanjem alkoholnog pića u tom trenutku potencijalno je moglo narušiti povjerenje sugovornika u sam proces istraživanja. Istraživač je tijekom takvih intervju prihvatio jedno alkoholno piće kako bi spomenuto povjerenje ostalo održano. Iako u ovom slučaju spomenuta poteškoća nije bila izražena, ona svakako može utjecati na buduća istraživanja konzumacije alkohola u slučaju da istraživač ima odbojnost ili pak ne konzumira alkoholna pića. U tom slučaju sugovornik bi refleksivno na istraživača, prilagođavao svoje odgovore s obzirom na vlastite stavove o konzumaciji alkohola. U kvalitativnoj fazi istraživanja, koje se dotiče osjetljive društvene teme, prilagodba istraživača sugovorniku (bilo da osoba konzumira ili ne konzumira alkohol) od presudne je važnosti kako bi se dobila stvarna iskustva i značenja.

6.2 Metodologija kvantitativne faze istraživanja

Kvantitativna faza istraživanja provedena je metodom anketnog upitnika. Ovom se metodom odgovorilo na tri postavljene hipoteze (definirane u prethodnim poglavljima). No kako bi cjelokupna kvantitativna faza bila valjana, korišteni su kvalitativni rezultati kako bi se kontekstualizirao i prilagodio istraživački instrument. U tom smislu, jedna od prvih poteškoća bila je senzibilizacija sintakse *konzumacija alkohola*, budući da je ona na početku razgovora sa sugovornicima bila percipirana kao nešto negativno, odnosno asocirala je na pretjeranu konzumaciju i alkoholizam. No došlo se do zaključka kako je bilo koji spomen konzumacije alkohola zbog stigme Zagoraca pijanaca bio opterećen negativnim konotacijama. Iz tog razloga, a u sklopu dijela u kojemu se ispituju navike konzumacije alkohola, u nekoliko navrata se pismeno (i usmeno na početku) naglašava kako se u istraživanju ne istražuju navike ekscesivnog pijenja i alkoholizma već ustaljene, umjerene navike pijenja.

6.2.1. Instrumenti istraživanja

Prvi instrument istraživanja ispitivao je odnos ispitanika prema konzumaciji alkohola. Taj dio temeljio se na AUDIT testu razvijenom i potvrđenom od strane World Health Organization (2001). Osnovni AUDIT upitnik sastojao se od 10 čestica postavljenih u obliku Likertove skale o učestalosti konzumacije, količini konzumiranog alkohola, percepciji kontrole konzumacije

ispitanika. Zbog saznanja kvalitativne faze, ali i provedenog pilot anketnog istraživanja nad 71 ispitanikom i ispitanicom Krapinsko-zagorske županije, neke varijable, ali i cjelokupna pitanja prilagođena su terenu (ali i mogućnosti upitnika da odgovori na ciljeve istraživanja). Time su narušene primarne metrijske karakteristike izvornog testa no ostvarene su nove, kontekstualno preciznije. Jedna od tih je procjena učestalosti konzumacije alkohola u određenim situacijama te stavovi o pojedinim alkoholnim pićima (u čestice su uključene i tradicionalne kategorije pijenja te tradicionalna pića u Krapinsko-zagorskoj županiji). Ovaj dio instrumenta sastojao se od 11 pitanja te 55 varijabli. Prvi set pitanja u ovom instrumentu odnosio se na općenite navike konzumacije alkohola – učestalost konzumacije alkohola, količina popijenih alkoholnih pića po prigodi konzumacije, doba dana kada konzumacija alkohola najviše odgovara te broj ljudi s kojima se alkohol najčešće konzumira. U drugom setu pitanja ispitane su preferencije pojedinih alkoholnih pića, dok se u četvrtom ispitivala učestalost konzumacije u pojedinim situacijama. Peti dio instrumenta odnosio se stavove ispitanika o konzumaciji alkohola u osobnom kontekstu (osobni stavovi o konzumaciji) te u kontekstu cjelokupne zajednice (npr. procjena učestalosti konzumacije alkohola u zajednici u kojoj žive). Koristeći se Cronbach alpha koeficijentom pokazala se zadovoljavajuća razina pouzdanosti ($\alpha = 0,884$).

U drugom instrumentu mjereni su vrijednosni stavovi ispitanika i ispitanica. Ovaj dio upitnika temelji se na Basic Value instrumenta (Schwartz, 2006). Ipak, zbog širine samog instrumenta kao baza korištena je skraćena verzija Schwartzove skale (Lindeman i Verkasalo, 2005). Ta varijanta uključivala je 10 različitih vrijednosnih kategorija (orijentacija prema cilju, hedonizam, poštivanje tradicije, posvećenost sebi...). Nakon provedenog pilot istraživanja ovih vrijednosti, faktorskom analizom, ali i analizom pouzdanosti utvrđeno je kako je anketni upitnik prije terena (u Krapinsko-zagorskoj županiji) potrebno modificirati kako bi bile zadovoljene metrijske karakteristike. U tom smislu, korištena su i saznanja kvalitativne faze istraživanja kroz koje su isključene neke kategorije iz izvornog instrumenta, a dodane nove (npr. važnost rada na vlastitom imanju (gruntu)). U finalnom instrumentu kojim su mjereni vrijednosni stavovi sastojao se od 31 varijable, a koeficijent pouzdanosti instrumenta bio je $\alpha=0,913$. Faktorskom analizom utvrđena je i adekvatnost uzorkovanja; KMO= 0,927, a dobivena 3 faktora (opisana u kasnijem dijelu) objasnila su 54,52% varijance.

Trećim dijelom upitnika mjerile su se dimenzije društvene kohezije, odnosno društvene uključenosti i isključenosti. Ovaj instrument razrađen je na temelju nekoliko dosad korištenih instrumenata za mjerenje društvene uključenosti ili pak isključenosti. No svi korišteni instrumenti orijentirali su se na tri osnovne dimenzije – povjerenje, solidarnost i socijabilnost koje su i teorijski predstavljene kao elementi kohezije. Tijekom izrade ovog instrumenta mjerila se razina interakcijskog povjerenja, odnosno povjerenja u određeni tip ljudi s kojima bi ispitanici mogli doći u interakciju. Pitanje (i varijable) koje su korištene u tom smislu, preuzete su iz istraživanja *European Value Study* (2008). Pitanje povjerenja sastojalo se od 6 varijabli te je imalo zadovoljavajuću razinu pouzdanosti $\alpha=0,74$. Po pitanju solidarnosti i socijabilnosti korištena je kombinacija nekoliko instrumenata: Jedan je bio - *Social and Community Opportunities Profile* (SCOPE) (Huxley i sur., 2012). SCOPE pretpostavlja 6 kategorija pitanja: participacija u određenim socijalnim aktivnostima (udruge, grupe, klubovi), glasovanje na prethodnim izborima, participacija u volonterskim akcijama, pristup edukaciji (bilo koje vrste) u posljednjih 12 mjeseci, kontakt s roditeljima te kontakt, kvantiteta i kvaliteta prijateljstava (Huxley i sur., 2012; 60). Drugi instrument bio je European Community Household Panel Survey u kojem su temeljni pokazatelji društvene isključenosti definirani nezaposlenošću, siromaštvom i socijalnom izolacijom (Gallie i sur. 2003 u Matković;Štulhofer, 2006;2). Najvažnija komponenta ovoga dijela instrumenta, za potrebe istraživanja, bila je dimenzija društvene izolacije za koju se predviđala najviša razina korelacije (bilo pozitivne ili negativne) sa stavovima i navikama konzumacije alkohola. Dio ovog instrumenta mjerio je i ekonomsku razinu uključenosti i isključenosti. Iako se u kvalitativnoj fazi pokazalo kako su sugovornici značenje društvenog života učestalije vezali uz socio-kulturne dimenzije do li ekonomske (odnosno da bogatstvo nije presudno u određivanju društvenih odnosa i međuodnosa), ovaj dio ostavljen je kako bi se vidjelo u kojoj mjeri i je li uopće konzumacija alkohola povezana s aspektima života koji uključuju konzumaciju alkohola. Treći instrument kojim se mjerila razina socijabilnosti bio je već spomenuti *European Value Study* od kojeg su preuzeta pitanja socijabilnosti (npr. učestalost druženja s prijateljima, kolegama s posla, odlazak na hranu ili piće na neko javno mjesto). Niti jedan instrument nije korišten u svojem izvornom obliku već su se pitanja prilagodila socio-kulturnom prostoru Krapinsko-zagorske županije čime je izgubljena njihova osnovna metrijska kvaliteta. Korištena su samo neka pitanja iz spomenutih instrumenata te su dodana neka pitanja koja su se pokazala važnima (kroz kvalitativnu fazu) koja su zajedno činila

cjelinu proučavanja povjerenja, solidarnosti i socijabilnosti odnosno dimenzija društvene kohezije. Posljednji dio upitnika mjerio je socio-demografske karakteristike ispitanika.

Prije glavne faze istraživanja, odrađen je pilot sa 71 ispitanikom i ispitanicom kroz koji su se pitanja dodatno provjerila, ali i revidirala (npr, skala vrijednosti, učestalost konzumacije alkohola, pitanja povjerenja, solidarnosti; proširen je opseg pitanja socijabilnosti i solidarnosti). U pilot fazi istraživanja upitnik se sastojao 23 pitanja i 126 varijabli. Finalni anketni upitnik istraživanja se pak sastojao od 33 pitanja 153 varijable. Anketni upitnik korišten u ovom radu dostupan je u prilogima (prilog 1).

6.2.2. Uzorak istraživanja

Istraživana populacija bili su svi punoljetni građani Republike Hrvatske s trenutnim boravištem u Krapinsko-zagorskoj županiji. Pri odabiru ispitanika postojala su dva temeljna kriterija. Prvi kriterij bio je taj da je osoba punoljetna. Prodaja i točenje alkoholnih pića zabranjeno zakonom (članak 11, NN30/14, Zakon o trgovini; članak 12, NN99/18,42/20, Zakon o uslužnim djelatnostima) te se iz tog razloga i ovo istraživanje fokusiralo prvenstveno na punoljetne osobe kojima je konzumacija alkohola dopuštena te nije podložna sankcijama (ili pak politika prevencije u mjeri u kojoj je to slučaj s maloljetnicima). Time su se ujedno izbjegle i možebitne etičke dileme provođenja istraživanja – da se ispitivanjem konzumacije alkohola s maloljetnicima ne bi latentno poticala ili pak promovirala konzumacija alkohola kao dio interakcijskih odnosa i dio društvene kohezije. Drugi osnovni kriterij odabira ispitanika bilo je da je osoba koja sudjeluje u istraživanju stanovnik ili stanovnica Krapinsko-zagorske županije. Broj ispitanika u uzorku planiran je i realiziran na 600. Tip uzorkovanja bio je kvotni i to prema kvotama koje su bile određene na temelju dosadašnjih istraživanja povezanosti konzumacije alkohola s nekim socio-demografskim odrednicama. Radi izvedivosti samog terena u istraživanju su kontrolirane kvote po spolu i dobi. Uzorak je konstruiran na temelju popisa stanovništva 2011. godine (DZS, 2011). Iz popisa stanovništva izdvojili su se punoljetni stanovnici Krapinsko-zagorske te su određeni omjeri spola i dobnih kategorija (4 dobne kategorije – od 18 do 32, od 33 do 47, od 48 do 62, 63 i više godina). Omjeri su primijenjeni na određeni uzorak od 600 te su dobivene kvote koje su prikazane u tablici 5.2. Kvote po spolu i dobi su, pri završetku terena, bile u potpunosti zadovoljene.

Kao i u populaciji, u uzorku je bio veći broj žena. Sveukupno je u istraživanju sudjelovalo 279 muškaraca te 321 žena. U dobi pak od 18 do 32 godine nalazilo se 152 ispitanika. U dobi od 33 do

47, 154 ispitanika. Dobna kategorija od 48 do 62 godine bila je zastupljena u 156 slučajeva, a da 138 ispitanika imalo je 63 ili više godina. Kao što je rečeno kvota dobi i spola slijedi i dobno-spolnu piramidu i populacije u Krapinsko-zagorskoj županiji prema popisu stanovništva 2011.

Tablica 5.2. Struktura kvotnog uzorka

		Spol		Ukupno
		Muško	Žensko	
Dob	18-32	74	78	152
	33-47	79	75	154
	48-62	75	81	156
	63 i više	51	87	138
Ukupno		279	321	600

6.2.3. Provedba terena istraživanja

Teren istraživanja proveden je od prethodno instruiranih anketara te od autora studije. Prije odlaska na teren anketarima su dodijeljene upute u pisanom obliku o načinu provođenja istraživanja. Također, anketari su pravodobno izviješteni o eventualnoj popunjenosti pojedinih kvota. Istraživanjem nije bila određena kvota kojom se određuje mjesto ili grad anketiranja no autor studije vodio je računa o tomu da svi ispitanici ne budu iz jednog dijela (grada ili sela) u Krapinsko-zagorskoj županiji. Gradovi i mjesta u kojima je istraživanje provedeno bili su: Klanjec, Tuhelj, Tuheljske toplice, Krapinske toplice, Zagorska sela, Kumrovec, Desinić, Zabok, Oroslavje, Bedekovčina, Budinščina, Marija Bistrica, Konjščina, Mače, Poznanovec, Krapina, Sveti Križ Začretje, Mirkovec, Hrašćina. Vodilo se računa o tomu da se obuhvati cjelokupni geografski prostor Krapinsko-zagorske županije. Anketni upitnici popunjavali su se samostalno od strane ispitanika. Ispitanicima je proslijeđen anketni upitnik te su im (od strane anketara) pružane upute o ispunjavanju. Upitnik je samoevaluacijski upravo zbog osjetljivosti teme (pitanje konzumacije alkohola). Kroz interakciju s anketarom (u anketi licem u lice) ispitanici bi mogli ublažiti ili pak intenzivirati odgovore na pojedina pitanja vezana uz konzumaciju alkohola (tj. pružali bi društveno poželjne odgovore). Nakon što su ispitanici ispunili upitnik, predali su ga anketaru s kojim su bili u kontaktu. Terenski (olovka-papir (PAPI) upitnika) je prikupljeno 424. Tijekom terena javio se nedostatak ispitanika u dobi od 18 do 32 godine. Razlog tomu bila je aktivna akademska godina, rad izvan prostora mjesta prebivališta. Kako bi se ispunila kvota ovoj kategoriji ispitanika

pristupljeno je online putem. Putem *google survey*-a izrađena je online verzija upitnika te je link poslan na mail adrese, ali i stranice na društvenim mrežama koje su bile specifično orijentirane ka događanjima, aktivnostima ili novostima u Krapinsko-zagorskoj županiji – npr. *Moje Zagorje*, *Zagorski list*, grupa *Konjščina*, *Udruga pčelara*... No kako bi se održali osnovni kriteriji uzorkovanja u online upitniku postavljena su kriterijska pitanja kojima bi se moglo spoznati jesu li osobe uistinu iz Krapinsko-zagorske županije. Upitnicima u kojima to nije bilo moguće odrediti na niti jedan način bili su izuzeti iz analize.

6.2.4. Obrada kvantitativnih podataka

Istraživački cilj i s njime povezane hipoteze kvantitativno su obuhvaćene i obrađene programom IBM SPSS statistics 21, programom za statističku obradu podataka. Rezultati su slijedili deduktivnu logiku u smislu da se pri samom početku prikazala osnovna slika navika konzumacije alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji. Taj dio obrađen je deskriptivno. Nakon toga predstavljene su osnovne dimenzije društvenih aspekata konzumacije alkohola – prvenstveno povezanost konzumacije alkohola sa spolom, dobi i socio-ekonomskim statusom pojedinaca. S tom svrhom rađena je analiza varijance. Po pitanju spola koristio se t-test kako bi se ustvrdilo postoje li statistički značajne razlike u konzumaciji alkohola. Po pitanju dobi, iz razloga što se koristilo takozvanim pseudointervalnim ljestvicama (navika konzumacije alkohola – učestalost, količina, vrijeme dana kada se konzumira alkohol) te iz razloga što normalnost distribucije nije zadovoljena, korišten je Kruskal Wallis test, neparametrijska varijanta ANOVA testa. Ista obrada korištena je i po pitanju odnosa navika pijenja i socio-ekonomskih odrednica pojedinaca.

Nakon spomenutog dijela obrađena je povezanost konzumacije alkohola i vrijednosnih stavova u Krapinsko-zagorskoj županiji. Korištena je (kao što je već i rečeno) modificirana Schwartzova skala vrijednosti kojom su dobivena tri faktora vrijednosti. Ti faktori analizirani su u svojoj korelaciji i različitostima s obzirom na navike konzumacije alkohola. Na temelju ove analize u rezultatima se mogu odrediti i svojevrсни idealni tipovi odnosa prema konzumaciji alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji na temelju vrijednosnih obrazaca.

Nakon obrađenih osnovnih pokazatelja odnosa društva i konzumacije alkohola deskriptivno su prikazani osnovni pokazatelji društvene kohezije u okvirima povjerenja, solidarnosti i socijabilnosti. Predstavljani zasebni pokazatelji indeksirani su (s obzirom na mogućnosti

instrumenata) u već spomenute dimenzije kako bi se mogla istražiti povezanost konzumacije alkohola i društvene uključenosti i isključenosti. S time na umu indeksirana vrijednost povjerenja sastojala se od sljedećih varijabli: Povjerenje u obitelj, povjerenje u ljude u susjedstvu, povjerenje u ljude koje poznaju osobno, povjerenje u ljude koje sreću prvi puta, povjerenje u ljude drugih nacionalnosti, povjerenje u ljude drugih religijskih pripadnosti. Pouzdanost skupa varijabli objedinjenih u ovom indeksu bila je $\alpha=0,771$.

Drugi indeks mjerio je razinu solidarnosti. U njega su bile uključene varijable važnosti društvene solidarnosti, važnosti pristojnosti u odnosu prema drugim ljudima, važnosti pomaganja drugim ljudima za osobni život, procjene posvećenosti vlastitoj zajednici, zadovoljstva kvalitetom društvenih aktivnosti, zadovoljstva razinom opće tolerancije u zajednici te zadovoljstva solidarnošću drugih osoba u zajednici. Pouzdanost ovog skupa varijabli koje tvore indeks solidarnosti iznosila je $\alpha=0,779$.

Posljednji indeks za mjerenje društvene uključenosti i isključenosti (u okviru društvene kohezije) bio je indeks socijabilnosti koji se sastojao od sljedećih varijabli: Učestalost razgovora sa susjedima, druženje s rodbinom, prijateljima, kolegama s posla, odlazak na hranu ili piće na javno mjesto, kućni posjeti prijateljima. Pouzdanost ovog indeksa (skupa varijabli) iznosila je $\alpha=0,712$.

Tijekom obrade konstruirana je još jedna indeksirana varijabla koja je bila sastavljena od varijabli učestalosti konzumacije alkohola u određenim situacijama/prigodama. Indeks se sastojao od 12 varijabli učestalosti konzumacije na / u : restoranu, u kafiću / baru, na tulumu s prijateljima, kod kuće (sam), kod kuće (u društvu), u svečanim prigodama, na društvenim događanjima, u klijeti, tijekom rada na gruntu, nakon sportskih aktivnosti, prije ili poslije nedjeljne mise, na sprovodima / karminama. Pouzdanost ovog indeksa iznosila je $\alpha=0,912$.

Predstavljeni indeksi postavljeni su u analizu povezanosti, korelacije i eventualnih razlika s obzirom na navike konzumacije alkohola. Svaki od indeksa zasebno je analiziran prvo kroz korelacijsku analizu, a zatim (ako se korelacija pokazala značajnom) i kroz regresijski model te analizu varijance (ANOVA test). Ovime se dobiva uvid u procese društvene uključenosti i isključenosti konzumacije alkohola u zasebnim dimenzijama; povjerenja u druge skupine/osobe, solidarnosti s/u vlastitoj zajednici te razini socijabilnosti (odnosno učestalosti druženja s ljudima u vlastitom okružju).

6.2.5. Zaštita sudionika istraživanja

Prije početka ispunjavanja anketnog upitnika, ispitanicima je usmeno i pismeno predstavljen cilj i svrha istraživanja te se tražila njihova usmena suglasnost za provedbu istraživanja³⁵. Posebno je naglašena važnost i načini osiguravanja anonimnost te razloga zašto i kako su upravo oni odabrani za istraživanje. Bili su informirani da se istraživanjem ne ostvaruje nikakva korist ili šteta za njih same te da od istraživanja mogu odustati u svakom trenutku.

Svi dobiveni podaci pohranjeni su u računalu istraživača/autora projekta. Kompletan dokument zaštićen je lozinkom kojoj pristup ima samo autor studije. Finalna matrica može se koristiti od strane autora i mentora/sumentora istraživanja. Svi dobiveni podaci na niti jedan način ne će moći otkriti identitet sudionika istraživanja. Naknadna kontrola rada anketara nije bila potrebna budući da je autor studije sam nadgledao terenski rad kvantitativne faze na licu mjesta.

6.2.6. Poteškoće i nedostaci kvantitativne faze istraživanja

Poteškoća ovoga istraživanja prvenstveno je bila vezana uz samu temu. Naime, istraživanje konzumacije alkohola izazovno je po sebi iz razloga što se uz nju veže čitav niz predrasuda i stigmi. Jedna od tih stigma jest svakako stigma Zagorca pijanca zbog koje (iako su poduzete određene mjere kojima se pokušalo reducirati utjecaj na istraživanje) su ispitanici u određenoj mjeri mogli umanjiti razinu svoje konzumacije ili pak ublažiti stavove cjelokupne zajednice o samoj konzumaciji alkohola. Pitanje ublažavanja vlastitih navika konzumacije alkohola moglo je predstavljati izazov ako se u uzorku naša osoba s alkoholizma. Osobe s alkoholizmom, naime imaju tendenciju negiranja intenziteta vlastitog pijenja (a i same ovisnosti). Stoga je moguće da su osobe, kod kojih postoji ili je postojala mogućnost pretjerane razine konzumacije alkohola, ublažile intenzitet svoga pijenja.

³⁵ Potvrda o etičnosti istraživanja Etičkog povjerenstva Odsjeka za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu dostupna je u prilogu.

Druga poteškoća istraživanja veže se uz društvenu uključenost i isključenost konzumacije alkohola. Naime, ovim istraživanjem nije bilo moguće odrediti točan stupanj uključenosti ili pak isključenosti na temelju konzumacije alkohola. Ono što se ovim istraživanjem moglo istražiti bio je potencijal za društvenim uključanjem ili pak isključenjem s obzirom na neke dimenzije društvene kohezije (povjerenje, solidarnost, socijabilnost) kao i praktične navike konzumacije alkohola koje mogu biti vezane uz određene dimenzije društvene uključenosti i isključenosti. Također valja ponovno napomenuti da se dio upitnika (prvenstveno za dob od 18 do 32 godine) većinom prikupio *online* zbog nemogućnosti pristupa ovom dijelu populacije uživo. Iako je način uzorkovanja bio kvotni, nedostatak istraživanja bio je i nemogućnost uzimanja u obzir i kvote po naseljima. Naime, zbog ograničenih financijskih sredstava i vremenskog okvira nije bilo moguće realizirati istraživanje koje bi uključilo i kvote po mjestu stanovanja u Krapinsko-zagorskoj županiji. Kako je autor studije istraživanje financirao samostalno kvotni uzorak od 600 ispitanika, temeljen na kvotama spola i dobi bilo je moguće realizirati.

Također, u analizi odnosa navika konzumacije alkohola i dobi, navike konzumacije alkohola tretirane su pseudointervalno što znači da su predložene kategorije označavale stupnjeve ili konzumacije ili učestalosti konzumacije. No takve pseudointervalne ljestvice nisu zadovoljile kriterij normalnosti distribucije. Stoga, su u analizi ovoga odnosa korišteni neparametrijski testovi – prvenstveno zbog osjetljivosti ANOVA testa na normalnost distribucije frekvencija

7. Rezultati kvalitativne faze istraživanja

Nakon odrađenog terena, izrađeni su transkripti intervjua. U transkriptima su korišteni kodovi za sudionike istraživanja kako bi se zaštitili njihovi identiteti. Rezultatima se pristupilo kroz tematske blokove relevantne za ciljeve istraživanja. U prvom dijelu rezultata predstavljeni su elementi odnosa prema konzumaciji alkohola – koja alkoholna pića se konzumiraju; na koje načine se ta alkoholna pića konzumiraju, u kojoj mjeri i zašto se u određenim situacijama alkohol konzumira više/manje nego u drugim situacijama. Pri analizi kvalitativnih podataka nisu korišteni posebni računalni softveri. Analiza je rađena na temelju tematskog pristupa što znači da su razgovori zabilježeni u transkriptima kodirani s obzirom na tematske jedinice – navike konzumacije alkohola, konzumacija alkohola i rod, konzumacija alkohola i dob, konzumacija alkohola i društvena uključenost, konzumacija alkohola i društvena isključenost te konzumacija alkohola i stigma

Zagorca pijanca. Transkripti su ispisani na papir te su tematski bliski dijelovi razgovora sa sugovornicima združeni zajedno u kuvertu koja je nosila naziv jedne od spomenutih tema.

7.1. Nije svako piće prigodno za svako doba dana

U Krapinsko-zagorskoj županiji, alkoholna pića koja se u najvećoj mjeri konzumiraju su bijelo vino tj. mješavine bijelog vina - gemišt, pivo i određena žestoka pića poput pelinkovca i rakije. No na to koje će se piće konzumirati u kojoj mjeri konzumiraju ovisi o vremenskim prilikama. Naime, tijekom zimskih mjeseci u većoj se mjeri konzumiraju žestoka pića, dok se u ljetnim mjesecima konzumira pivo.

Prvo se svakak pije piva, onda, ah to opet zavisi od vremena. Recimo, zimi se piju gemišti ali i žestina, a onda tek tu i tam piva. Po ljeti se žestice manje piju, a piva se pije više. Nekak ta piva osvježi i onda to po ljeti više pijeju. Znači tad (po ljeti) gemišt/piva i onda tek žestice, ako; eventualno pred jutro. (SK (Ž24), 2019,)

Ono što se može uočiti da se tijekom godišnjih doba vezano uz konzumaciju alkohola izmjenjuju pivo i žestoka pića, dok je gemišt svojevrsna konstantna tijekom cijele godine.

Ha, čuj, gemišti se pijeju, rakija i tak. Kaj se tiče vremena kad se pije, nema tu baš nekog pravila. Ajd, kod Zagorca se najviše pije vino i ajd, rakiju pijeju u zimsko doba najviše. A viš, prek ljeta više pijeju vino, a sad dok se Jamnica koristi onda je više taj gemišt. Gle, crveno vino nemreš piti s gemištom. Crveno vino mora biti obična voda, a toga kod nas baš nema tak puno (konzumacije tog tipa pića)... (SŽ (M60), 2019)

Iz navedenog citata iz intervjua može se uočiti kako u Krapinsko-zagorskoj županiji postoji poseban odnos prema pijenju vina. Kako se vino kombinira s gaziranom mineralnom vodom, bijelo vino se pije češće, budući da se crno vino ne miješa s gaziranom, već stolnom vodom, što sugovornici vežu uz druga područja u Republici Hrvatskoj. To naime ne znači da u Krapinsko-zagorskoj županiji nema crnog ili crvenog vina i da se ono ne konzumira, već da se konzumira u znatno manjim količinama od bijelog vina, tj. gemišta.

Žestoka pića, ističu sugovornici, konzumiraju se u manjim količinama no i tu postoje određene vremenske pravilnosti konzumacije. Žestoka se pića naime, najčešće konzumiraju u jutro ili navečer, odnosno prije spavanja.

Ja si spijem rakiju, dok ne radim – vjutra obavezno ili neki put navečer I nisam alkoholičarka. Paše mi, al samo dok ne delam... (SV (Ž55), 2019)

Također, konzumaciju žestokih pića u Krapinsko-zagorskoj županiji sugovornici su svrstavali među tradicionalne rituale. Valja istaknuti kako su ritualnu dimenziju konzumaciji žestokih pića pridavali stariji, muški sugovornici.

Žestice se u zadnje vreme kod nas slabo pijeju. Vjutra si znaju ovi stari popiti, a.... mislim, prije deset godina se obavezno; došiel ti je netko vjutra pa je bilo malo žestokog uvijek – rakijice il nekaj tak žestokog. To je već prešlo. (SB (M56), 2019)

Spomenuti ritual konzumacije žestokih pića veže se i uz neke druge rituale konzumacije. Tako se konzumacija žestokih pića često prakticira uz konzumaciju kave u jutarnjim satima.

...Kod starijih je normalno da ujutro jednu rakijicu popiju, i mene su tak učili... (SM1 (M26), 2019)

Najčešće se, žestoko pije, ovaj, ko jutarnji ritual – kratki i kava, a ovak po danu se najčešće pije piva. Piva je prevagnula vino jer je jeftinija i dostupnija kaj nažalost baš i nije u redu jer, ovaj čaša vina možda i ne šteti, a piva... (SJ (M65), 2019)

Iako se pivo konzumira u velikim količinama, vino ima svojevrsnu povlaštenu dimenziju u sklopu sveukupne konzumacije alkohola. Pijenje piva povezuje se uz cijenu (jeftinije od vina) te uz njegovu sveprisutnost u trgovinama. Iako je i vino dostupno na sličan način, ono se u većoj mjeri veže uz tradiciju te uz rad. Naime, po mišljenju sugovornika, vino je kvalitetnije alkoholno piće koje se povezuje uz trud i rad.

Ha piva je jeftinija i jednostavno je. Oni koji su zagrezli u alkohol dojde u dućan, kupi onih dva litre pive i to je zakon; za svega par kuna. A vino je ipak malo finije, za vino treba delati. (SJ (M65), 2019)

Dostupnost pojedinih alkoholnih pića, prema mišljenju sugovornika određuje i koji brandovi alkoholnih pića se konzumiraju. Tako se za pivo u Krapinsko-zagorskoj županiji navodi Ožujsko pivo, dok se od žestokih pića najčešće konzumira pelinkovac i rakija.

Ha dostupnost je jako bitna da se odredi kaj se bu pilo. Recimo od žestica to je pelinkovac. Znači to je žestica koju doslovno svaki birc ima. Jägermeister i Jack Daniels nema svaka birtija, a ovo imaju svi. Žuja od piva isto tak, radi dostupnosti. Heineken nema svaka birtija. A gemiš opet imaju svi, to ima doslovno svaka birtija, svaka klijet i kuća. Svi. (SM (M28), 2019)

7.2. Alkohol se pije kada se skupe ljudi

Uz svojevrsne preferencije konzumacije pojedinih alkoholnih pića u Krapinsko-zagorskoj županiji, postoje i određene situacije u kojima je konzumacija alkohola društveno dopuštena pa čak i poželjna. Ono što je svakako bitno naglasiti jest društveni karakter konzumacije alkohola. Naime, konzumacija alkohola veže se uz društvenu interakciju no količine konzumiranog alkohola variraju ovisno o situaciji koja u sebi sadrži pravilnosti situacije. U dubinskim intervjuima istražene su situacije u kojima se alkohol konzumira te u kojim količinama.

Kada se sugovornike upitalo kada i koliko se alkohol konzumira u Krapinsko-zagorskoj županiji u svim slučajevima radilo se o društvenim aktivnostima, tj. već prije spomenutoj interakciji. Ono gdje su odgovori kvalitativno bili raznolikiji, bile su situacija koje se mogu direktno povezati sa životnim iskustvima sugovornika.

Ha kad se alkohol pije, pa pije se za svadbe, krštenja, kriiizme (tijekom nabiranja osoba se ujedno i smije), rođendani, ručkovi – više onak obiteljski. Al opet, ak se pije to isto varira, to recimo može biti samo jedna čaša (SI (M29), 2019)

Posebno se pri razgovoru o situacijama u kojima se alkohol konzumira spominju slavlja i fešte u kojima je alkohol neizostavan. Razlog važnosti konzumacije alkohola leži u svojevrsnim uvjerenjima o konzumaciji alkohola kao formuli za dobru zabavu.

Pa pije se najviše na feštama. Nije valjda niko nikad ni probal organizirati feštu di se bude pil čaj, sok, kava. I budemo se zabavljali ne? Ha ne da se ne bi ljudi zabavljali uz to, isto ko i s alkoholom, al to je valjda nekakav mit. Znači nema prave fešte ako nema pive vina i tako dalje. (SŠ1 (Ž50), 2019)

Konzumacija alkohola također je povezana uz ostale društvene aktivnosti koje ne moraju nužno biti fešte. Tako je konzumacija alkohola povezana i s određenim članstvima u udrugama ili

aktivnostima neke zajednice/grupe ljudi. To su u Krapinsko-zagorskoj županiji prije svega kulturno umjetnička društva, dobrovoljno vatrogasna društva, sportska društva.

U određenom razdoblju svoga života, u radu nekog kulturno umjetničkog društva sudjelovalo je 6 sugovornika istraživanja. Svi sugovornici potvrdili su kako je konzumacija alkohola tijekom njihovog članstva bila prisutna, ali regulirana za vrijeme aktivnosti. Tako se za vrijeme vježbi, izvođenja koreografija, javnih nastupa alkohol nije konzumirao. Alkohol se u okvirima kulturnih umjetničkih društava konzumira prema sugovornicima konzumira nakon aktivnosti ili pak na posebnim slavljima i feštama (godišnja druženja, božićni domjenci...).

Ja sam bila član KUD-a i imali smo probe jednom tjedno. Nakon probe bi se otišlo na jedno piće. Kada su bili nastupi, popilo se nakon toga, ali nikad se nije pretjerivalo. Imali smo obaveze, povratak kući, drugi dan je posel pa se nikad nitko nije napil. (SSŠ (Ž33), 2019)

V KUD-u baš i ne pijeju dok vježbaju, ali sika dok si feštu naprave. Ne spiju si oni posle svake vježbe. Isto ko i vatrogasci – jedino dok su takmičenja, al dok imaju treninge nema tu. Tam su deca, sok imaju, to si spijeju i to je to. Prije je bilo tak, znalo si je spiti na takvim stvarima, danas malo manje. (SB (M56), 2019)

I na udrugama ili aktivnostima poput dobrovoljnog vatrogasnog društva vrijede slične regulative kao i u kulturnim umjetničkim društvima Krapinsko-zagorske županije. Kod članova dobrovoljnih vatrogasnih društava alkohol se konzumira tek nakon što se odrade sve aktivnosti vezane uz samu udruhu. Konzumacija alkohola tada dolazi popratno uz opuštenu društvenu interakciju među članovima.

... ohohoho, se to pije (smijeh), piju i vatrogasci dosta. Za vreme svega kaj delaju (smijeh) kad gase požar (kroz smijeh). Šalim se naravno. Nije kad gase požar nego onak, skupštine, sastanci kojekakvi... to je jednostavno pod normalno da se troši alkohol čim se ljudi sastaneju... (SJ (M65), 2019)

Ono što se može uočiti u opisima situacija je to da se alkohol konzumira upravo u društvenim situacijama za koje je svojstvena određena doza ležernosti. Naime, tijekom društvenih procesa koji za sobom nose određenu dozu ozbiljnosti, alkohol se ne konzumira već se ostavlja za kraj susreta. Taj kraj susreta često se karakterizira kao neformalno druženje, fešta, čašica razgovora što pokazuje kako je konzumacija alkohola u tom smislu jedan od agensa uspostave grupne solidarnosti.

Znači, službeni dijel nema alkohola. Kad se obavi službeni dijel, izaberu se članovi, ovo ono; onda sledi zakuska, jesti, e i onda se stavlja alkohol na stol, sokovi i sve. (SE (M27), 2019)

Čak i kod sugovornika koji alkohol ne konzumiraju vidljivo je razumijevanje uloge alkohola u finalnom dijelu susreta u pojedinim udrugama/aktivnostima. Ta konzumacija alkohola u situacijama ležernijih oblika društvene interakcije smatra se prihvatljivom (iako ta prihvaćenost varira ovisno o količinama konzumiranog alkohola u pojedinim situacijama). Na feštama i slavljinama piju se veće količine alkohola no u tada sama ta popijena količina (pa čak i pijanstvo) ne će rezultirati osudom okoline. Jedna takva fešta opisana je od strane sugovornika člana jedne udruge registrirane u Krapinsko-zagorskoj županiji. Naime, i ovdje se slijedilo pravilo koje je vrijedilo za dobrovoljna vatrogasna društva i kulturno umjetnička društva. Za vrijeme aktivnosti, sjednice i organizacije udruge alkohol se ne konzumira. Nakon odrađenog formalnog dijela, sudionici ostaju na fešti na kojoj je tada dopuštena konzumacija.

Kod nas ti se v udruzi pije, pije se uuuu. Doslovno ne znam ak znaš ti za udruge u Zagorju, al doslovno ti ljudi samo radi skupština ideju u udruge u kojima se održavaju. Recimo naša prošla skupština udruge³⁶, još se sad muževi nisu vratili doma ženama. Nema ih nigdi još uvijek (smijeh)...

I: Možete li opisati tu skupštinu?

... Ma fora je, to je više onak. Ljudi radiju puno i to. To su se ozbiljni ljudi. Dosta njih su odvjetnici, doktori, visoka klasa. Nemaju baš puno slobodnog vremena i onda si za te stvari uzmu malo vremena, opuste se i onda pretjeraju. Nisu vjerojatno jedno vreme pili i evo ga desi se. Pa evo, baš sad u trećem mjesecu je bilo glasanje za predsjednika, za povjerenstvo, za tajnika i te stvari. Nakon toga se naravno bilo držalo tj. na ražnju su se vrtele race i onak carsko meso v komadu, odlično, staaaari moj. Znaš ono kad se maaaast od patke cedila po carskom. I naravno to se tak fino jelo da se jednostavno moraš napiti. Ljudi su žejni bili. Tak je krenula zabava. I onda malo se pretjeralo, al sve je to bilo veselo, niš onak

³⁶ Naziv udruge je zaštićen jer je udruga jedina na području Krapinsko-zagorske županije koja se bavi aktivnošću koja se spominje. Kada bi se rekla aktivnost i glavni fokus udruge narušila bi se anonimnost i udruge i sugovornika.

strašnoga. Čak sam i ja kaj inače ne pijem malo pil. Onak jednog il dva gemišta, nije to meni fino... (SM (M28), 2019)

Spomenuta fešta hedonistički je orijentirana, a dio tog hedonizma je i konzumacija alkohola, koja u toj situaciji nije pod strogom regulativom toga koliko se smije popiti. Značenje fešta svojevrsno je opuštanje od formalnosti društvenih odnosa – ta fešta nagrada je za dobro obavljen posao u formalnom dijelu sastanka/susreta, ali i odmak od svakodnevice obilježene životnim obavezama. Rutina svakodnevice obogaćena je nesvakidašnjim (blagdani, slavlja) fokusom na čovjekov duh (Pavić, 1994; 284). U tom obogaćenju svakodnevice konzumacija alkohola ima svoje mjesto.

No uz fešte i „pauziranje“ svakodnevice, važni su i oni aspekti konzumacije alkohola koji se događaju i tijekom odvijanja rutiniranih djelovanja. Već je u prethodnim citatima bilo moguće uočiti povezanost vina (ali i općenito alkohola) i rada. U okvirima društvene interakcije konzumacija alkohola je u određenoj razini dopuštena (ovisno o situaciji) no postavlja se pitanje što je sa samostalnom konzumacijom alkohola, odnosno s načinima na koje zajednica gleda na konzumaciju alkohola koja se ne događa u prisustvu društva. Kroz provedene dubinske intervju, opažanje i razgovore nakon intervjua mogla se uočiti povezanost konzumacije alkohola i rada. U tom smislu, samostalna konzumacija alkohola (pijenje u samoći) društveno se, u Krapinsko-zagorskoj županiji, tolerira ako se ono veže uz rad (u generalnom smislu³⁷).

Kad se radi nekaž težak ili fizički poslovi, u zagorju se podrazumijeva da se moraš kakti malo popiti da bi ti to dalo snage (smijeh). Evo recimo moja pokojna baka je uvijek rekla iz zafrkancije da vino daje snagu, u biti ne ne – da je vino za snagu, a voda za žeš (smijeh). (SI (M29), 2019)

No, značenje eventualne samostalne konzumacije alkohola u pojedinim situacijama nije samo vezano uz tradicionalno razmišljanje o "davanju snage". Konzumacija alkohola vezana uz rad dobiva i svojevrsno značenje u obliku nagrade nakon obavljenog rada ili poslovnog dana.

Znači idem s posla, znam si pivicu spiti i onda kad sam žedan (poslije radnog vremena), stanem tu v kaficu, spijem pivicu i idem dalje. Na poslu vodu pijem 8 vur. Na poslu se

³⁷ Bilo da je rad na "gruntu", vinogradu, stalnom zaposlenju.

spominamo dek je vruće kak bi ve jedna pivica opala. Mislim ovak iz fore. Delaš 8 vur, vručina je nutra, celi smo mokri, pivica bi bila spas. (SB (M56), 2019)

To maštanje o pivu za vrijeme radnog vremena dolazi kao svojevrsna nagrada nakon odrađenih 8 sati. Ono što je važno istaknuti i u ovom, ali i u prijašnjim slučajevima, jest to kako se o neka alkoholna pića spominju u deminutivima – npr. gemišteć, pivica, rakijica... Potkrjepa argumentacije vezane uz rad i konzumaciju alkohola može se vidjeti i u određenim promišljanjima alkoholizma (o kojem će biti riječ u kasnijem dijelu rezultata).

Ha alkoholičar bi bil osoba kaj niš ne dela, samo pije. (SJ2 (M55), 2019).

7.3. Klet kao spoj rada i društvenosti konzumacije alkohola

Iako je klijet³⁸ sastavni dio kako tradicije, tako i svakodnevnog života u Krapinsko-zagorskoj županiji, radova koji se direktno dotiču kulturološkog i društvenog potencijala "klijeti" za ovu županiju, ali i kompletno Hrvatsko zagorje nema mnogo. Najčešći spomen klijeti u znanstvenoj literaturi javlja se u poveznici s blagdanom sv. Martina, tj. takozvanim vinskim svecem (Zaradija Kiš, 2004). No klijet u Krapinsko-zagorskoj županiji proširuje svoje značenje van okvira religijski određenog kulta vina i popratnog sveca. Klijet se prije svega, u Krapinsko-zagorskoj županiji veže uz uzgoj grožđa i proizvodnju vina, ali popratno uz to javljaju se vrijednosti poput rada u vinogradu te očuvanje tradicije – u smislu da se vinogradi uzgajaju više radi toga što se održava naslijeđe roditelja, djedova ili baka, nego što bi se uzgajali radi finalnog proizvoda (vina). U tom smislu, alkoholna pića i sama konzumacija alkohola u klijeti nisu sama sebi svrha već služe očuvanju tradicije. Upravo su u tom kontekstu konzumaciji alkohola u klijeti, ali i klijeti pristupali i naši sugovornici.

Kak se pije u Zagorju? Pa prvo kaj mi pada na pamet je klijet. To je neka specifičnost u Zagorju... Klet je ko nekakvo očuvanje tradicije, evo pa i ja imam klijet, al da me baš tolko i ne privlači ispijanje vina. Imam klet radi održavanja nekakve tradicije. (SI (M29), 2019)

³⁸ ...u središnjoj Hrvatskoj, koliba u vinogradu; spremište vinogradarskog oruđa, vinarskoga posuđa i pribora, katkad i uređaja za proizvodnju vina. Uz to, sklonište za ljude prilikom poljodjelskih radova, ali i mjesto za druženje i provođenje slobodnog vremena, u prošlosti posebice muškaraca. (Enciklopedija.hr, 2020).

Ono što je potrebno spomenuti jest činjenica kako niti jedan sugovornik ili sugovornica klijet nije vezala isključivo za konzumaciju alkohola. Iako se alkohol, odnosno vino/gemišt konzumira u klijeti/vinogradu ono je samo popratni "sastojak" očuvanja tradicije. Tako se u klijeti čuva vino, radi se vinograd neovisno o tomu konzumira li osoba alkohol ili ne.

Ha gle, te klijeti i vinogradi se prenašaju s koljena na koljeno. To su nekad moji deda i baka, njihovi roditelji delali ručno, sve bez strojeva i onda je to njima... U današnje vreme, to su sve oni stekli i toje sve njima žal da propadne i to se sve tak nastavlja s koljena na koljeno i kak tu ti djedovi naslijedili tak smo i mi. A da bi sad ja išel sadit novo, sigurno ne bi. To se v današnje vreme ne isplati. (SM1 (M26), 2019)

Mislim, vinograd obrađujemo moj mlađi brat, tata i ja. A alkohol pije doslovno samo moj brat, tata pije jako rijetko. (SM (M28),2019)

Kada je riječ o vinogradima, u Krapinsko-zagorskoj županiji sugovornici su vinograde vezali uz klijet. U nekim razgovorima jedno je podrazumijevalo drugo. Kada se išlo klijeti išlo se u vinograd budući da su klijeti tradicionalno građene uz vinograd. Te gorice poprište su identitetskog ostvarenja Zagorca. Plod tog ostvarenja je vino.

Gorice imam. To sam naslijedil po tastu i punici i to sam malo održaval i tolko da imam kad bu mi neko došel, da mu mogu ponuditi čašu vina – ako je normalno za popiti čovek, a ostalo... kaj ja znam... Uvijek nekome podijeliš, bitno da imaš. Ja to sve radim iz interesa da gosta mogu dočekati i da mu mogu dati neki svoj alkohol. (SK1 (M65), 2019)

Imati alkoholno piće, posebice bijelo vino/gemišt za ponuditi gostu od velike je važnosti za stanovnike (posebice starije) Krapinsko-zagorske županije. Vrijednost je imati svoje vino, a imati kvalitetno vino koje će ostali stanovnici prepoznati kao takvo, je od iznimne važnosti.

Tako se pri pohvalama nečijeg vina javlja ponos osjećaj važnosti ne samo radi kvalitete tog vina, već kao i potvrda da trud oko cjelokupnog vinograda nije bio uzaludan. Pijenje nečijeg vina te pohvala tog vina kasnije poprima gotovo ritualne dimenzije. U trenucima konzumacije nečijeg vina u Krapinsko-zagorskoj županiji ne konzumira se samo alkohol, već se oko tog čina okuplja čitav niz društvenih obrazaca u kojima se, kroz pohvalu vina (iako se u nekim slučajevima pohvali iako vino nekoj osobi ne odgovara), hvali pojedinčev trud i rad u vinogradu. Kroz tu se pohvalu također

daje identitetska potvrda tom pojedincu da je doprinio očuvanju i razvoju kulture života u Krapinsko-zagorskoj županiji (i Hrvatskom zagorju).

Uuuu dal je bitno da se pohvali vino? Jako je bitno. To da mu ne pohvališ vino i da mu veliš da nije dobro, ne znam kak bi to zgledalo. Mislim, svaki Zagorec bi to jako teško prihvatio. Prvenstveno radi truda. Kolko truda uložiš u to, puno si radil u njemu i gle, ima tu puno posla. Kaj ja znam, vinograd traži puno odricanja; špricanje... ja sam zakasnil sa špricanjem i na kraju ovo leto niš nisam bral, jer je bolest došla, tak da je onda bitno da se pohvali vino. Svi Zagorci su, kak bi reko, ovisni su o svom vinu, vinogradu. (SŽ (M60), 2019)

A to kaj se vino dela to je, to je neka s čim se kuće faliju, naše vino je dobro i to, odi probaj ne? To je više onak rezultat rada. Kvalitetno vino je rezultat rada, a to ljudi hvaliju zbog toga. Radi rada. Više se gleda na umjetnost proizvodnje vina nego vina samo (smijeh). (SM (M28), 2019)

7.4. Alkohol pomaže pri regulaciji emocija

Nakon opisa osnovnih karakteristika konzumacije alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji, sugovornike se pitalo pitanje značenja konzumacije alkohola. Kako to nije tema koja se promišlja svakodnevno, sugovornicima je trebalo nekoliko trenutaka da iskažu svoja iskustva. Ipak, ovo pitanje u fenomenološkom smislu bilo je ključno za pronicanje esencije samoga fenomena. Jednom kada se otkrije značenje fenomena, lakše je promišljati kako je vezan uz određene sfere socijalnog života tj. svakodnevice. U tom smislu, rezultati pokazuju kako se konzumacija alkohola ne promišlja u sklopu svakodnevnog života. Alkohol se konzumira (pije) u različitim situacijama, opisanim ranije, i vrlo često se ta konzumacija događa automatski, bez davanja određenog značenja i smisla.

Ma gle, nije baš sad to neka tema koja se previše raspravlja. To je više onak, konzumira se prirodno. Nije sad da se tu nešto forsira ili se pokušava spriječiti il se pak pokušava ohrabrivati ljude da se konzumira. Više je onak; normalno... (SM1 (M26), 2019)

Konzumacija alkohola ne manifestira se svojim jedinstvenim značenjem. Ipak njegova sveprisutnost (u kasnijem dijelu vidljivo) je prepoznata. Kod sugovornika istraživanja, alkohol se

konzumira *čisto jer se konzumira*. Ovakva tautologija ukazuje na to da se značenje konzumacije alkohola (kroz njegovu povezanost s različitim dimenzijama života) ne može jednostavno istražiti direktnim pitanjem o značenju tog fenomena.

Ne bi rekel da je baš uvijek prisutan, a zapravo, ha ne znam, teško je to procijeniti. Ja uopće ne razmišljam, nit uopće mislim na alkohol kad nekam idem. (SM (M28), 2019)

Kada se pokazalo da sugovornici imaju poteškoća s detektiranjem značenja konzumacije alkohola, upitalo ih se što im prvo pada na pamet vezano uz konzumaciju alkohola i zašto, odnosno koji bi po njima bili razlozi zašto se u društvu alkohol konzumira. Sugovornici su na to pitanje odmah uspostavili asocijacije sa svojim iskustvima ili iskustvima bliskih osoba. To iskustvo išlo je u smjeru različitih emocija povezanih uz pijenje alkoholnih pića. Emocija koja se najsnažnije veže uz konzumaciju alkohola bilo je opuštanje.

Pa vjerojatno se pije zato da se ljudi malo opuste. Malo su napeti pa evo, ljepše im je kad su malo opušteniji. Alkohol im je više sredstvo za opuštanje nego za baš uživanje u tome. To je čisto proizvod društva – da se misli da alkohol opušta. (SM (M28), 2019)

A gle, kaj alkohol znači? U normalnim količinama, mislim da ljudima pomaže opustiti – barem smatraju da ih to opušta. (SK (Ž24), 2019)

Taj osjećaj opuštenosti važan je za određene situacije društvene interakcije posebice one u kojima je prisutna potreba za upravljanjem impresijama drugih ljudi (npr. fešte, veća okupljanja...). U takvim situacijama konzumacija alkohola ima funkciju "omekšati" situaciju, učiniti tu situaciju pristupačniju za pojedinca da izrazi sam sebe.

Ima ljudi koji funkcioniraju, kad su pijani, možda bolje tj. ne funkcioniraju nego se ponašaju. Znači, karakterno su možda mekaniji, bolji kad si malo spiye nego kad je trijezan. Ko da zaboravi malo probleme pa se opusti, ja to tak gledim. (SŠ1 (Ž50), 2019)

Ovdje je bitno naglasiti kako je ovo prvenstveno zdravorazumsko shvaćanje učinaka koje konzumacija alkohola nosi za sobom. U tom zdravorazumskom znanju alkohol je, zbog svojstava koja su mu kulturološki pridodana, agens za lakšu interakciju i veselje.

Znaš kaj je fora? Puno puta ljudi nisu pijani; al se ponašaju pijano jer misle da su pijani. Samo to im daje dovoljno hrabrosti da rade stvari koje inače ne bi radili, samo zato jer

misle da su pijani. To je utjecaj, ma više placebo al indirektno povezan s alkoholom. To je onak moje mišljenje. Ono kaj ja vidim kod drugih je da... Ljudi općenito imaju neke barijere u društvu i općenito u interakciji. Alkohol im omogućuje da te barijere malo umanje... (SM (M28), 2019)

No uvriježeno je razmišljanje da je konzumacija alkohola odmak i od briga, tj. da se kroz *gemištek*-dva osoba može opustiti od svakodnevnog stresa i svojih briga. U tom smislu za sugovornike, nakon što su razmislili, emocije su bile važne pri određivanju značenja za generalnu konzumaciju alkohola. Ipak, postojale su neke razlike u emocijama koje se vežu uz pojedine slučajeve. Značenje alkohola za opuštanje tako je prisutno na feštama i društvenim okupljanjima. No konzumacija alkohola također se vezala i uz liječenje tuge. Može se uočiti da je značenje alkohola vezano uz "umirenje duše i bijeg od problema". Iz tog razloga osobe koje alkohol konzumiraju u (za društvo definiranim) pretjeranim količinama u tom alkoholu vide olakšanje psihofizičkog stanja u teškim vremenima.

Pa prvi mi pada na pamet raspoloženje čoveka. Jer netko pije iz očaja, netko pije iz zadovoljstva, a netko pije iz navike... Ovisi o psihičkom stanju čoveka, al naravno: ako ti vidiš da si u bezizlaznoj situaciji, onda jednostavno imaš taj osjećaj kad popiješ da ti je sve ravno, ovaj... lakše se osjećaš. Ljudi kad se najdu u toj situaciji, bezizlaznoj – I sam sam bil na kraju krajeva, priznam to, onda ti je jednostavno, misliš da ti je spas u alkoholu, iako to nije tak. Naravno da nemrem, ja osobno volim popiti, ali sam isto tak svjestan da to nije u redu. Evo sad kad mi je sve vreu, pijem isključivo radi društva i to ne previše. (SJ (M65), 2019)

No drugo, emocijama prožeto značenje konzumacije alkohola bilo je prisutno kod osoba starije dobi. To je bilo često vezano uz iskustva bilo osobna, bilo tuđa, teških životnih trenutaka. Kao i u slučaju fešta i zabava, postoji ustaljena smislenost alkohola, ali u ovom slučaju kao lijek za negativne emocije. U ovom slučaju nije riječ o alkoholu kao podupiratelju društvene interakcije, već konzumaciji alkohola kao jedinom preostalom životnom savezniku. Razočaranost, tuga i bol se zdravorazumski liječe alkoholom. Tako se i kod mladih sugovornika moglo uočiti povezivanje alkohola s tugom, ali je to povezivanje često bilo zbog ljubavnih razočaranja, dok je kod starijih više prisutno životno razočarenje ili neuspjeh u nekim segmentima života.

Gle, čovek nikad ne znaš, nekoji se rastuže u životu, nekaj ih je u životu potaklo na taj alkohol. Mislim nije da je on od prvoga dana od mladosti da je počel pit i dalje tak pije, nego čovjek jednostavno dojde u penziju il u nekakve starije godine kojih 55-60 godina i gle, u nečem se čovjek rastuži I jednostavno je tak; počel jače piti. To je sad njemu, on se s tim bumo rekli hrani, ohrabruje, zaboravlja one tegobe, probleme i tak. (SŽ (M60), 2019)

Osjećaj tuge kod osoba starije životne dobi u Krapinsko-zagorskoj županiji praćen je i osjećajem samoće i dosade nakon završenog radnog vijeka. Nakon radnog vijeka u životu, u mirovini, neki pojedinci jedino u alkoholu vide mogućnost proširivanja svoje svakodnevne rutine.

Pa mislim da ovi stariji ljudi tj. umirovljenici ako su ostali sami piju iz dosade i samoće i to je jedan od najvećih razloga zašto se upuštaju u alkoholu. I prekomjerno i svakodnevno. SSŠ (Ž33) 2019)

Naravno ovdje je potrebno napomenuti kako ovi podaci nikako ne služe poopćavanju značenja konzumacije alkohola već služe kao opisi mogućih izvedenica značenja konzumacije alkohola u svakodnevnom životu. Osoba koja je u mirovini nije nužno determinirana uz prethodni opis značenja alkohola kao lijeka za tugu. No iskazi u dubinskim intervjuima dovode do zaključka kako se konzumaciji alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji pristupa kao nečem samorazumljivom. O konzumaciji alkohola se ne razmišlja jer je sastavni dio svakodnevice. Kada se ipak svakodnevice zaustavi i postavi se pitanje značenja, ono se najčešće (u direktnom razgovoru) veže uz društvenu interakciju i emocije koje ona nosi za sobom. Tako se u pojedinim situacijama poput fešta, druženja, okupljanja ljudi, alkohol smatra važnim za opuštanje prvo pojedinca, a zatim i same atmosfere. Sugovornici su alkohol vezali u veselje i pojačavanje za njih pozitivnih elemenata interakcije. U direktnim iskazima sugovornika, drugo značenje konzumacije alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji također je vezano uz određene emocije, ali one negativne. Konzumacija alkohola tako se u vrijednosnim okvirima zajednice smatra supstancom koja je zadnje rješenje, kada nema izlaza iz pojedinih situacija. Tako se alkohol konzumira kada je osoba izrazito tužna, razočarana ili ne vidi izlaz iz određenih životnih situacija. Ono što su naime sugovornici vezali uz alkohol jesu ekstremi bilo pozitivnih emocija ili negativnih. Što znači konzumirati alkohol i kada se konzumira? Alkohol se konzumira kada želimo biti opušteniji i zadovoljniji u pojedinim društvenim situacijama s jedne strane ili kada nas je društvena interakcija iznevjerila (u bilo kom smislu) i osjećamo da je jedini lijek alkohol. No značenje konzumacije alkohola drugačije je

izraženo kod mladih i starijih sugovornika. Kod mladih sugovornika negativne emocije koje su bile vezane uz povećanu konzumaciju alkohola prvenstveno su bile vezane uz ljubavne jade, dok se kod starijih radilo o razočaranju u određene segmente života ili pak samoću nakon radno aktivnog dijela života.

7.5. Mladi piju više i nekvalitetnije, stariji piju kvalitetno i polako

Značenje konzumacije alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji u iskazima sugovornika razlikovalo se s obzirom na njihovu dob. Ono po čemu su svi sugovornici bili složni jest to da postoje izvjesne razlike u situacijama, navikama i načinima na koje se alkohol konzumira ovisno o dobi. Sugovornici su razlike u značenju konzumacije alkohola podijelili na dvije generacijske skupine; mlade i starije. U istraživanju nije se posvećivalo veća pažnja dodatnom pojašnjenju tih generacijskih skupina. Ono što je ipak specifično za konzumaciju alkohola kod mladih jest to da oni piju, prema sugovornicima, količinski više na feštama i izlascima koji su češći nego kod starijih ljudi. Isto tako konzumacija alkohola za mlade jest sredstvo dokazivanja vlastitoj vršnjačkoj skupini, ali i osnovno sredstvo zabave te bijega od obaveza .

...Mislim da mladi piju više zbog nekakvog dokazivanja. (SŠ1 (Ž50), 2019)

Kod mladih, društvo koje pije, koje cuga, izbjegavaju takve mlade koji ne piju, oni su za njih bez veze. Kod starijih ima puno više razumijevanja iako se i kod njih ponekad dogodi. (SJ (M65), 2019)

Generalan stav roditelja je da je alkohol otrov, da alkohol šteti – naravno šteti mladima. A opet, generalan stav mladih, rekao bih da je to bijeg od stvarnosti, sive svakodnevice, problema u školi, loših ocjena, problema u obitelji, roditeljskih svađa i svega toga. Makar oni to nikad ne bi priznali i alkohol im je kao prava stvar koju bi mladi rekli za alkohol – to je zabava, to je okidač za opuštanje, okidač za oslobođenje nekakvih... ne znam. (SM1, (M26), 2019)

Značenje alkohola za starije osobe u Krapinsko-zagorskoj županiji nešto je drugačije. Prema iskazima sugovornika, stariji najčešće konzumiraju bijelo i crno vino te pivo. No alkoholna pića koja stariji konzumiraju kvalitetnija su od onih koja konzumiraju mladi. Sugovornici to objašnjavaju na način da je osnovna motivacija konzumacije alkohola kod mladih ljudi da se napiju

i opuste, dok je kod starijih ta motivacija producirana svojevrsnim ritualnim dimenzijama konzumacije alkohola – npr. čašica rakija ujutro, piće u klijeti s prijateljima... To pijenje kod starijih ljudi rijetko dovodi do alkoholiziranog stanja (ma da se i kod njih zna dogoditi). Mjesta u kojima se alkohol konzumira kod starijih su najčešće osobni domovi, klijet, svečanosti.

Pa kod mladih se npr. u klijeti više skoro ne konzumira alkohol. Kod njih su više bertije, klubovi i te stvari. Kod starijih toga još ima koliko tolko. Stariji si znaju spiti pri klijeti. (SM1 (M26), 2019).

Pa dobro, stariji piju u vinogradima i kod kuće, a mladi piju većinom u kaficima ili čak na nekim mjestima poput recimo u (spomenuto mjesto) je nekakvo mjesto za popiti cugu s frendovima recimo, igralište na (spomenuta škola) ili ne znam gore _____ znači nekakve lokacije di su ljudi vani, di ih se može skupiti više i gdje ne trebaju naravno puno plaćati. Mladi se fokusiraju na to da imaju čim više cuge, dakle na kvantitetu, a stariji ipak ciljaju neku kvalitetu tj. spremniji su dati više novaca za bolje vine, dok su mladi čim manje novaca, čim više cuge. (SM1 (M26), 2019)

Spomenuta razlika u konzumaciji alkohola i popratnom značenju vezana je uz različitu strukturu vrijednosti među (od strane sugovornika) definiranim generacijama. Stariji imaju višu razinu odgovornosti te samim time ne mogu konzumirati alkohol na način na koji ga konzumiraju mladi koji još uvijek nisu u potpunosti iskusili životnu odgovornost – npr. posao. Konzumacija alkohola kod mladih je bezbrižna, dok je kod starijih opterećena životnim orijentacijama i odgovornošću.

Mislim da mladi puno više to prakticiraju (konzumaciju alkohola), (tišina), a sad. Stariji, samo ako se zalomi u društvu. Gledajte, ovi mladi srednjoškolci... njima je jedina obaveza ići u školu, učiti, ne naučiti. Sad, jednog dana dok ti počneš raditi, kad stekneš neku odgovornost, svaki posao nosi svoju odgovornost, i ako imaš neke ciljeve u životu i ako hoćeš nešto postići, jednostavno si ne možeš priuštiti da ćeš se svaki dan opijati. Ne možeš se tako iskazati u društvu da ti popiješ i da se napiješ, da ti se svi smiju, da si pijan. (SSŠ (Ž33), 2019)

Upravo je odgovornost prema poslu, obitelji i svakodnevnom životu ono što određuje načine konzumacije alkohola kod starijih i kod mladih. To je ujedno, prema sugovornicima razlog zašto mladi piju više i češće od starijih³⁹.

7.6. „Ljepše je vidjeti pijanog muškarca nego pijanu ženu“

Tijekom intervjua sugovornici su se zaustavljali na rodним dimenzijama konzumacije alkohola. U razgovoru o značenju alkohola zapažali su drugačija značenja pijenja alkoholnih pića za muškarce i žene. Kao što smo napomenuli u ranijim poglavljima, ta je razlika (uočena kod sugovornika) prvenstveno bila rodne tematike. Razlog tomu jest taj da se u razgovorima prvenstveno govorilo o kulturološki (re)produciranim načinima konzumacije alkohola kod žena i kod muškaraca. Konzumacija alkohola kod muškaraca i žena razlikuje se kako količinski tako i kod pića koja se najčešće (prema iskazima) piju. Muškarci piju kisela i gorka alkoholna pića (pivo i gemište) dok žene, prema sugovornici, više vole slatkasta pića (npr. likeri) te žestoka pića miješana sa sokovima.

Pa da, ja mislim da to više muškima odgovara. Žene više vole ova slatkasta. Muški svi vole da je kiselo da mu više paše. Evo, recimo, ja budem popila jedan škropec i gotovo jer mi ne paše. Od žestokog volim jeger-colu. (SSŠ (Ž33), 2019)

Razlika u konzumaciji može se vidjeti i u prihvatljivosti kako konzumacije tako i alkoholiziranosti kod muškaraca i žena. Prema zabilježenim iskazima, konzumacija alkohola bila je prihvatljivija za muškarce nego li za žene.

...žene si znaju spiti, ali da se bude pilo pet pivi to ne. Popije se pivo, eventualno dva i to je to. (SE (M27), 2019)

Žene prema sugovornicima i sugovornicama piju manje količine alkoholnih pića. Ta je konzumacija isto tako podložna stigmatizaciji od strane zajednice u većoj mjeri nego li je to slučaj kod muškaraca.

³⁹ Kako je riječ o kvalitativnom istraživanju, iako se u ovoj deskripciji može uočiti određena razina kvantifikacije, ova tvrdnja nikako ne ulazi u pokušaje generalizacije odnosa konzumacije alkohola i dobi. Objašnjenje odnosa konzumacije alkohola i dobi u ovom kontekstu odraz je promišljanja značenja konzumacije alkohola (sugovornika intervjua) za društveni život u Krapinsko-zagorskoj županiji.

Grdo je videti muškog pijanog, ali ak je žena pijanica to je propast. To ti je u kući propast. Zato kaj je pijana i ne zna kaj dela. (SB1 (Ž80), 2019)

A ja imam nekakve godine pa je možda to zbog toga s mojeg gledišta. Ja uvijek znam komentirati dok tak vidim da je grdo vidjeti muškoga ali žensku sačuvaj Bože. (SŠ1 (Ž50), 2019)

Alkoholizirana žena nije ugodan prizor za sugovornike i sugovornice istraživanja. U tomu su bili složni i sugovornice i sugovornici. Ono što je važno jest činjenica da su ovo posebno isticale ženske sugovornice. Ugodnije je vidjeti pijanog muškarca nego pijanu ženu. Razlog tomu su tradicionalno određene uloge žena.

Ako ima posao gdje se susreću s drugim ljudima. Recimo, majka dvoje djece... u redu je ako si ti popiješ ponekad, društvo se našlo pa se popilo ali ako vidiš tu ženu svakih par dana da cuga ili da cuga sama u kaficu, ili ne daj Bože da to dijete cuga s njom, e onda to ne gledaš baš lijepo. Po meni, to je moje osobno mišljenje mada koliko pričam s ljudima, većina njih ima takvo mišljenje. (SSŠ (Ž33), 2019)

Konzumacija alkohola i briga o djeci prema sugovornicima ne idu zajedno. U određenoj, maloj mjeri, žene mogu konzumirati pića, ali alkoholizirano stanje nije poželjno. Uz brigu o djeci tu su i poslovi u domaćinstvu koje bi žena trebala obavljati, a u alkoholiziranom stanju ti poslovi (prema sugovornicima i sugovornicama) ne bi mogli biti uspješno obavljeni.

Ma kužiš, zato kaj ti žena drži četiri ugla u kući i ak se ona opije odide se k vragu. (SV (Ž55), 2019)

Ha gle, žene su žene. Za žene se uvijek govorilo da im nije mjesto u birtiji nego doma. Dom, obitelj, zato se i kaže da žena drži tri čoška kuće. (SŽ (M60), 2019)

No sugovornici su također zamijetili i određene promjene u konzumaciji alkohola kod žena. Naime, prema njihovim iskustvima, žene su danas slobodnije u konzumaciji alkohola nego što su to bile u prošlosti. U prošlosti nije bila praksa tj. nije priličilo da žena ode u kafić i naruči alkoholno piće dok se danas ta praksa u većem broju slučajeva tolerira. Važno je naglasak staviti na toleriranje kao stanje u kojemu je dopušteno, ali se i dalje ne gleda blagonaklono.

Jako se promijenilo stanje danas. Prije, recimo je bila rijetkost da su žene pile. Možda jesu, a sad da su se napile bila je rijetkost. Možda jedna ili dvije na pedeset-sedamdeset žena. A sad je to u puno većim količinama. I kod mladih i kod žena srednje dobi; puno više konzumiraju alkohol. (SSŠ (Ž33), 2019)

Piju žene, piju svašta. Ne sve žene naravno, ali piju jako puno. Svakak piju više nego prije. Više manje mlađe žene piju puno više nego starije, iako ima i starijih, ali one su... te koje piju; nisu dobrodošle u društvu starijih ljudi. Obično se veli baba je pijana i tak pa je to rjeđe. Dok je kod mladih normalno da piju pivu ili nekakvu žesticu ili tak nekaj. To je kod njih normalno ko i kod muških i prihvaćene su. (SJ (M65), 2019)

Sugovornici i sugovornice, taj su porast konzumacije alkohola kod žena, posebice mladih pripisali povećanju emancipacije žene, slobodi kretanja u javnom prostoru te povećanoj individualnosti u smislu vlastitog ostvarenja putem drugih kanala (ne više isključivo kroz skrb nad djecom i kućanstvom).

7.7. Značenje konzumacije alkohola za društvenu uključenost i isključenost

Manifestno iskustvo konzumacije alkohola u okvirima društvene interakcije zaustavljalo se (u odgovorima sugovornika) na zdravorazumskoj percepciji znanja o konzumaciji alkohola kao nečem što opušta u društvenoj interakciji (ili je pak alkohol lijek za tugu). Takve manifestne funkcije i značenja alkohola, iako korisne za razumijevanje fenomenologije konzumacije alkohola, ne govore puno o konstrukciji značenja konzumacije alkohola za društvenu uključenost i isključenost. No društvenu uključenost i isključenost konzumacije alkohola je naime moguće razumjeti kroz aktivnu primjenu osnova fenomenološkog istraživanja. To se prvenstveno odnosi na međuođnos konstrukata prvog i konstrukta drugog reda⁴⁰. Konstrukti prvoga reda prikazali su iskustvo konzumacije alkohola, situacijske aspekte konzumacije te osnovna, individualna značenja konzumacije alkohola. Isto tako, kroz konstrukte prvoga reda došlo se do spoznaja o načinima na koje se vrši interakcija u situacijama u kojima se alkohol konzumira. Pojedini aspekti te interakcije

⁴⁰ Aspers, 2009 navodi (uz ostalih 5 koraka fenomenološkog istraživanja) korake razrade konstrukta prvog reda i konstrukta drugog reda. Dok se konstrukti prvog reda odnose na direktno prikupljene podatke, odnosno na značenja "na prvu" koja sugovornici predstavljaju istraživaču. Konstrukti drugog reda znatno su složeniji jer ovise o istraživačevom poznavanju fenomenološke analize i interpretacije podataka. Konstrukti drugoga reda sastoje se od analiza dubljih značenja, odnosno latentnih dimenzija nekog fenomena.

u kombinaciji s iskustvima i značenjima konzumacije alkohola pružaju mogućnost uspostave fenomenološkog konstrukta drugog reda. Naime, samo se kroz konstrukte drugog reda može doći do *eidos*a konzumacije alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji. Taj *eidos* u rezultatima bit će prikazan kroz poglavlja značenja alkohola za društvenu uključenost te isključenost u Krapinsko-zagorskoj županiji. Upravo je to i ključna točka konstrukcije razumijevanja mehanizama koji su glavni fokus rada (povezanosti društvene uključenosti i isključenosti).

7.7.1 Društvena uključenost konzumacije alkohola kroz ritualizaciju pijenja

Pa po gemištu se povezuje po Zagorju. Recimo, nama je, ajmo reć, gemiš ko zaštitni znak – Zagorja. (SM (M28), 2019).

Već se u prethodno predstavljenim rezultatima kvalitativne analize (odnos alkohola i roda, odnos alkohola i dobi, situacijski elementi konzumacije alkohola) mogla vidjeti svojevrsna veza konzumacije alkohola i društvene interakcije u Republici Hrvatskoj. No ovdje valja postaviti pitanje načina na koje konzumacija alkohola za pojedinca može označavati kvalitetniju društvenu interakciju. Drugim riječima, može li konzumacija alkohola biti dio uspostave društvene kohezije – posebice unutar dimenzije solidarnosti i socijabilnosti? Iako je na ovo pitanje većinski potrebno odgovoriti kvantitativnim putem, kvalitativni rezultati također mogu doprinijeti širem razumijevanju samog fenomena. Ono gdje kvalitativni podaci mogu doprinijeti u ovom slučaju svakako je (uz određivanje značenja), situacijski kontekst u kojemu alkohol sudjeluje u uspostavi prvo određenih dimenzija društvene kohezije, a zatim dimenzija uključenja pojedinca u određenu interakciju – društveni život. Iz tog razloga, prethodna poglavlja ključna su za refleksiju, tj. za uspostavu konstrukta drugog reda vezanog uz fenomen konzumacije alkohola i društvenu uključenost. Ono gdje se naime, veza konzumacije alkohola i društvene uključenosti može uočiti jesu društvena događanja i aktivnosti. U takvim događanjima, konzumacija alkohola društveno je prihvatljiva te sudjeluje u ostvarivanju više razine mikro situacijske solidarnosti (u smislu povezivanja ljudi u određenom događaju – lakša interakcija).

U mojem klubu, alkohol i sport su usko povezani budući da je moj klub i prije nego sam počeo igrati imao običaj kada je novi igrač došao u klub... inicijacija je bila da se kupi gajba pive. Ja sam isto to prošao. Alkoholom se obilježava prvi gol, prva asistencija, prvi

žuti karton. Za sve se to kupuje gajba pive pa recimo da je vrlo uska povezanost. I recimo kada se god može osigurati neki alkohol, normalno da se osigura. (ST (M22), 2019)

Ova ritualizirana dimenzija konzumacije alkohola svakako je važna za određivanje smislenosti konzumacije alkohola za društvenu uključenost. Ako je naime, konzumacija alkohola dio interakcijskog rituala svakodnevnog života, tada taj isti ritual sudjeluje u ostvarenju društvene solidarnosti (bilo na mikro, bilo na makro razini)⁴¹. Upravo u njegovoj ritualnoj dimenziji leži temeljno značenje konzumacije alkohola za uspostavu društvene uključenosti. Sama društvena dimenzija konzumacije alkohola proizlazi iz njegove ritualne vrijednosti određene znanjem koje se prenosi s generacije na generaciju.

Vjerojatno je u društvu zanimljivije il neka takvoga uz alkohol. Ne znam kak bi to drugačije opisala. Recimo evo, isto mogu dati primjer mog tate koji doma sam alkohol nije nikad pil, ali kad je došiel neko k nama onda su znali popiti gemiš i uvijek je bilo kao – nije migušt popiti gemiš sam nego uvijek s nekim. To nije bilo njegovo vino, nismo imali vinograd, ali je bilo bitno da se spiye u društvu. (SK (Ž24), 2019)

U društvu konzumacija alkohola dobiva svoje puno značenje kao što je i sugovornica naglasila. Popiti alkoholno piće u društvu predstavlja zadovoljstvo ne samo zbog svojega okusa već i zbog činjenice da se tijekom konzumacije javlja čitav niz procesa koji doprinose solidarnosti i prihvaćenosti pojedinca u neko društvo u određenoj situaciji. Kroz konzumaciju alkohola situacije se produljuju te postaju opuštenije. Po riječima sugovornika u situacijama poput fešta, uz konzumaciju alkohola fešte traju duže nego što bi trajale da se alkohol ne konzumira.

Kad je društvo i kad se piju sokovi, popiye se par rundi i svatko na svoju stranu. Nema rundanja i zadržavanja, već svatko svojim poslom. Kad se runda, kad se pije alkohol i kad se popiye malo više, tj. kad se "primi", nigdje ti se ne žuri i u većini slučaja se obaveze

⁴¹ Shvaćanje rituala kao jedne od važnijih dimenzija uspostave društvenosti i solidarnosti, vrijednosti pa čak i normi u sociološkoj tradiciji prisutno je već kod Durkheima (2008) u djelu *Elementarni oblici religijskog života*. Daljnje promišljanje ritual veže se uz interakciju u radovima Ervinga Goffmana (1967). No temeljitiju razradu rituala i njihove pojavnosti u svakodnevnom životu dao je Randall Collins koji navodi nekoliko sastavnica rituala (fizička prisutnost, zajednički fokus pažnje, izolacija od onih koji nisu članovi rituala, stvaranje emocionalne energije, stvaranje simbola, ponavljanje rituala) kojima je finalni proizvod određena vrsta unutargrupne solidarnosti (Collins, 2004).

otkažu. Vjerojatno se neka promjena u organizmu dogodi. Ne znam kak bi to opisala. (SK (Ž24), 2019)

Ritualni aspekti konzumacije alkohola vode ka razumijevanju konzumacije alkohola od strane pojedinaca kao bitne sastavnice društvene kohezije u određenim situacijama intenzivne društvene interakcije. Drugim riječima, pijenjem, odnosno konzumacijom alkohola osoba se približava grupi u kojoj se nalazi. Ipak, situacijska solidarnost u kojoj je konzumacija alkohola sastavni dio doživljava promjene paralelno s društvenim promjenama suvremenog doba. Tako sugovornici ističu razliku konzumacije alkohola u prošlosti i danas. No ta promjena prema sugovornicima nije vezana toliko uz alkoholna pića koliko uz promjene načina života i navika društvene interakcije. Naime danas se u Krapinsko-zagorskoj županiji u interakciji pije rjeđe, ali se pije više.

Danas se ljudi više ne druže kak su se nekad družili. Nije to onak intenzivno, svaki dan. Danas se nažalost vide jednom u dva/tri tjedna slučajno pa se napiju jer se nisu dugo vidjeli, dok su nekad druženja bila puno češća i vidjeli su se svaka, ne znam, dva/tri dana. Skupili su se prijatelji i tako, a danas užurbani tempo života, svi nekud žure i ljudi se ne stignu vidjeti tako da dok se vide se to pretvori u feštu. Sve te manifestacije koje postoje su prilika za uživanje jer ih nema više baš tako puno, onda ljudi malo odu... rijetko idu, ali npr. prošćenje. Nekad su ljudi išli često jer je to bilo najnormalnije i toga bilo jako puno dok u današnje vrijeme toga baš i nema i sve manje bude. Puno manje su ponude danas. (SSŠ (Ž33), 2019)

Slična situacija je i s tradicionalnim tipovima pijenja u klijetima i vinogradima. Naime, kako se u prošlosti konzumacija alkohola vezala i uz rad i društvene aktivnosti zajednice – berbe, svinjokolju, radne akcije, velik se broj kućanstava opskrbito vlastitim vinom. U prošlosti, rađeno vino popijeno je tijekom spomenutih radnji koje su bile puno češće – samim time i konzumacija je bila veća. Iz te je povezanosti naime i proizlazila ritualnost same konzumacije alkohola.

Denes je puno goric zapušteno, puno se to manje dela i manje je normalno domaćeg vina, mladi ne delaju tak puno gorice i kak bi onda pili domaće vino. Al to kaj i mi imamo recimo. Previše je toga. Nema više ko spiti kak se prije spilo. Dek je berba bila, uvijek se šećer kupoval, dodelavalo se, saki dan se popilo po litru dve; onda je količinski trebalo puno. Sad; ja dobim 450 litri vina, nema ga ko popiti, stvarno. Dvjesto morem bez problema

prodati. Nema! To su, aj kad je fešta, al opet nije više fešta kaj bi se tak puno popilo. Dva litre će se spiye to je puno sad drugačije nek je prije bilo. Na feštama po kućama il kletima se fešta manje nek prije. To sigurno.... Na kolinama si npr. oni kaj pijeju spiyeju, al baš pijanstva v zadnje vreme nema. Prije su kolinje trajale cijeli dan, a sad samo dve tri vure – saki k sebi otide... Rijetko se najdeju ljudi sad i samim tim se manje spiye. Eventualno se znaju najti prije meše prijatelji i onda si nekaj sitno spijemo. Dobro i za vreme meše tu i tam (smijeh), al retko velim. Svega se 3-4 nas najdemo. Jen prijatelj dela v jednoj, drugi v drugoj smeni, treći v nočnoj i retko se moremo opustiti i okupiti... (SB (M56), 2019)

Iz prošlih citata sugovornika vidljiva je promjena rituala pijenja prvenstveno zbog promjene strukture društvene interakcije. Prije svega, društvena interakcija koja je vezana uz posao i ubrzani stil života djelomično ističe konzumaciju alkohola iz društvenih situacija. U ovome veliku ulogu imaju i zakonske regulative koje strože sankcioniraju alkoholiziranost tijekom vožnja. Naime, kako zbog geografske prirode, tako i zbog višegodišnje zapuštenosti prometnog sustava u Krapinsko-zagorskoj županiji, stanovnici ovoga kraja uvelike ovise o osobnim automobilima i svojim vozačkim dozvolama.

Po mojem, da ti sad popiješ bumo rekli 4-5 piva v bertiji ili si popil 4-5 gemišta. Ti nisi sposoban voziti, a u današnje doba nemreš si zamisliti čoveka koji nije vozač – pogotovo u Zagorju. Znači taj gemišť kaj je on popil, ja nemam nišť protiv ko je sklon da si popije, da mu odgovara – prek dana nemoj, al navečer si onda spij ak hočeš. Recimo popiješ na dan tri-četri pive; il recimo navečer popil si 4-5 gemišť – I drugi dan ti imaš alkohola u krvi. I slučajno da ti se nekaj dogodi – ti si kriv – s autom jel – jer nije da te neko lupil po zadi, svejedno. Ti si kriv jer imaš alkohola. I to su jako gadne stvari – nisam za to baš. (SŽ (M60), 2019).

Strah od gubitka vozačke je upravo jedan od razloga zašto se dogodila promjena u odnosu društvenosti i alkohola – posebice inkluzivnog karaktera konzumacije alkohola. Naime, uloga konzumacije alkohola u formiranju društvenosti prilagođena je mogućnostima. Tako se nakon radnog dana može opustiti uz pivo ili gemišť, ali u količinama zbog kojih osoba ne će riskirati gubitak vozačke dozvole.

Da si spijem pivu, to se moram s kolegama najti. Eventualno idemo s posla, pa s njima pijem ili s društvom s kojim sam tu, s prijateljima. Ali sam da idem to mi je baš tipa da delam neke. (SE (M27), 2019)

Nema pravila baš, gda si ljudi spiju, ali dek su fešte ovak neke, to ljudi pijeju, al opet... nekad i ne pijeju. Recimo ideš na feštu malo dalje – recimo v Varaždin. Voziš na feštu, nemreš si spiti. Spiješ gemišt dva i to je to. Mislim, bolje je sigurno dok se spije. (SB, (M56), 2019)

Dakle, kako se mijenjaju društvene interakcije, mijenja se i pristup konzumaciji alkohola. Ipak, konzumacija alkohola čak i u manjim količinama za ljude u Krapinsko-zagorskoj županiji predstavlja užitak te održava već spomenutu ritualnu dimenziju uspostave društvene solidarnosti unutar određenih interakcijskih situacija.

7.7.2. Značenje društvene isključenosti konzumacije alkohola kroz latentnu stigmatizaciju (apstinencija i alkoholičara)

U teorijskom dijelu disertacije spomenuta je uska veza društvene uključenosti i isključenosti. Ta veza postoji i u slučaju konzumacije alkohola. Naime, ako konzumacija alkohola u nekim svojim varijantama doprinosi mikro situacijskoj izgradnji društvene solidarnosti, tada se na temelju (ne)konzumacije alkohola u njegovim ritualnim dimenzijama osobu može djelomično isključiti iz neke situacije ili interakcijskog konteksta. Iz ovog razloga postavljena je tematska jedinica unutar dubinskog intervjua koja se direktno dotaknula oblika i iskustava društvene isključenosti konzumacije odnosno nekonzumacije alkohola. Rezultati su pokazali kako postoje dva tipa isključenja iz određenih situacija s obzirom na količinu konzumiranog alkohola pojedinaca.

Prvo isključenje je ono koje se javlja kada osoba ne konzumira alkohol u situacijama u kojima je konzumacija alkohola dio rituala stvaranja mikro društvene solidarnosti. To su najčešće fešte ili posebna slavlja koja odstupaju od svakodnevice, ali isto tako i manja obiteljska ili prijateljska okupljanja u kojima se od osobe očekuje da popije makar jednu čašu određenog alkoholnog pića. Iz tog pritiska osobe koje alkohol ne konzumiraju često ili ga ne preferiraju u pojedinim situacijama popiju jedno piće kako bi zadovoljili zahtjevima određene grupe. Iako ovo na prvi pogled može djelovati kao uključenje, sam pritisak koji se vrši nad pojedincem (kojem konzumacija alkohola ne

odgovara) potencijalno je isključujući u većoj mjeri nego li stvara solidarnost (potencijal za uključenjem) koja se obično stvara tijekom situacija u kojima se alkohol konzumira.

Evo baš sad organiziramo feštu za frenda i tam bum pil, pit ću evo, ali radi reda više. Ljudima je onak, znaju da ne pijem i onda dok pijem im je drago. Pa se evo ja malo isforsiram. Ak me prijatelj forsira onda pijem, da mu bude drago. Dobro ne baš da forsira nego ono. On hoće da si ja spijem više radi neke tradicije. Znaš ono kad ; kak da to opišem. Ak je na _____ prošćenje pa se vinogradi blagosloviju pa se mora tam jedna čaša vina spiti. Ha bum si spil me razmeš? (SM (M28), 2019).

Kao i u slučaju značaja konzumacije alkohola za uključenost, isključenost iz interakcije osoba koje alkohol ne konzumiraju nije formalne prirode i ne događa se manifestno. Drugim riječima, osobe koje alkohol konzumiraju u situacijama poput fešta ili većih okupljanja ne će imati percepciju o tome da se osoba koja ne konzumira alkohol ne solidarizira u jednakoj mjeri sa situacijom kao oni koji alkohol konzumiraju (ponekad i prekomjerno – ali dopušteno).

Gledaj, osobu koja ne pije u nekim situacijama ko npr. fešta ili izlasci, da je odbačena, odbačena je. Nije to odbacivanje da je sad on crna ovca u društvu, ali da zna biti nasmijavanje na njegov račun to se zna. Znači, nije ismijavanje direktno od početka do kraja, ili recimo putovanja dok se cuga. Ja sam bio jedno vreme u kulturno umjetničkom društvu pa smo išli na _____, pa se to cugalo tu od _____ pa do _____ celim putem u autobusu. Nije sad to odbacivanje odbacivanje, nego ono, “pa daj si popi, ma joj kak ćeš ti ovo, pa kaj ti nije dosadno...” Jer doživl sam ja takva putovanja bez alkohola. Na kraju krajeva, uopće nije dosadno. Ali pijanim osobama, oni izgledaju dosadno. (SM1 (M26), 2019)

Predstavljeni komentar, komentar je osobe koja alkohol konzumira te toj konzumaciji pridaje ritualnu dimenziju povezanu uz uključenost u određene situacije. Čak i osobe koje se solidariziraju kroz konzumaciju alkohola (kao jednu od dimenzija stvaranja solidarnosti) vide svojevrsnu drugost osoba koje alkohol ne konzumiraju. One su dakako dio situacije u kojima se alkohol konzumira, dio su solidarnosti i nisu diskriminirane direktno već se kroz šale na njihov račun izražava činjenica da su po nečemu ti ljudi drugačiji od svih ostalih.

Ha mislim da tu niko nikoga ne tjera na nešto Ako vidiju da ne piješ. Je tu nekakva zafrkancija i pitanja: kaj glumi, kaj si bolestan?. To sam isto spazil u svojem društvu ako neko ne pije, i ta zavrkancija, dobronamjerna, nije to nikaj zlonamjerno... (SM (M28), 2019)

To zadirkivanje naime, ne utječe samo na osobe koje alkohol uopće ne konzumiraju već i na one koji često konzumiraju, ali ovisno o trenutku, odluče apstinirati. U situacijama u kojima je konzumacija alkohola poželjna, svatko tko u tom trenutku alkohol ne konzumira ne posjeduje ista sredstva identifikacije sa situacijom i trenutnom grupom. Ukoliko neka osoba alkohol konzumira, a u određenoj situaciji ne želi, utoliko će reakcija grupe biti usmjerena prema tome da tu osobu nagovori da popije alkoholno piće (ili više njih).

Ima negdar se dogodi tak kaj veliš ne špil, a oni onda odma: kaj sad glumiš ovo ono, dej si spij. Ima toga svakak. A kak se postavim zavisi kaj se bu desilo. Zavisi opet o poslu. Ak idem an posel i imam neku obavezu ne spijem i otidem, a ak nemam onda si sednem i spijem si. Kaj buš. (SB (M56), 2019)

Ono što je važno naglasiti u ovom citatu jest to da je osoba, kojoj u tom trenutku konzumacija alkohola ne odgovara, a ne da je se nagovoriti na istu, izlazi iz situacije. Ako postoje dnevne obaveze i konzumacija alkohola nije opcija, osoba se s pritiskom situacije tj. osoba koje je nagovaraju na konzumaciju nosi na način da iz te situacije izađe. Druga opcija jest da se zadovolji zahtjevima grupe i konzumira alkoholno piće. U tom trenutku osoba se uključuje u struju situacije i lakše se identificira s grupom.

Ma znali su me zafrkavati, nagovarali su me i na kraju sam rekel aaaaajde dobro budem onda kad već nagovarate. I onda kad sam popil gledali su me više onak s odobravanjem, nije bilo baš komentara, al' su bili zadovoljni, ispunili su svoju misiju (smijeh)... Vjerojatno je čudno videti nekoga da ne pije u tom trenutku (ako piju svi). Znači kad si kod takve nekakve kleti na primjer, automatski moraš piti. Bar jednu čašu. (SI (M29), 2019)

To nagovaranje na konzumaciju alkohola i taj pritisak kojim se na razini situacije pokušava postići homogenost (po pitanju konzumacije alkohola) naime nije producirano od strane cjelokupne grupe već od individua koje su sugovornici nazivali "huškačima".

Uvijek ima onih huškača u grupi koji bi rekli onak: ma daj ono nemreš piti? Nemreš podnesti? Daj idemo još jednu pivu ajde. I na kraju normalno ak posustanem ne ispadne još jedna nego deset... (ST (M22), 2019).

Huškanje nije profesija unutar svakodnevnih interakcija. Sugovornici koji alkohol konzumiraju češće nalazili su se u poziciji huškača, odnosno osobe koja druge nagovara da počnu konzumirati alkohol ili da taj alkohol konzumiraju više.

Ma i ja sam znal huškati ljude. To bi ti se reklo u Zagorju da je teško žabu u vodu natirati. Pogotovo kad se Zagorce tiče alkohola. (SM1 (M26), 2019).

No, iako šale na račun ne pijenja iz perspektive onih koji piju djeluje integrativno (na one koji piju), postavlja se pitanje kakvo značenje svega toga ostvaruju osobe koje u takvim situacijama alkohol ne konzumiraju? Osobe koje alkohol ne konzumiraju uopće tom pritisku u sklopu društvene interakcije odgovaraju na različite načine, ovisno o društvu u kojemu se kreću. Osobe koje su okružene prijateljima i bližnjima koji za razliku od njih alkohol konzumiraju, postavljaju obrambeni mehanizam prema konzumaciji alkohola. Neki od tih mehanizama uključuju percepciju samih sebe kao osoba koje imaju svoje ja. Staloženost i bistroumnost kvalitete su koje se naglašavaju pri suočavanju s alkoholiziranim pojedincima u situacijama u kojima je to prihvatljivo.

Gle jednostavno ne mogu se s njima... kak bi reko, uvesti u priču. Mislim, moreš pričati s njima, ali si njihov čim ti ne piješ. Znači on je popil deset gemišta, on već ima dar govora, sasvim drugačije melje. Govori neke stvari koje nemaju veze. Ti ko trijezan čovek dok ga slušaš misliš gle ga. Jer čovek je supijan il nešto. On drugačiji razgovor vodi nego čovek koji je trijezan. I meni ti je to, kaj ja znam, mogu ja pričati s njim, ali jednostavno se izgubi. On ode u svoju stranu, ja odem u svoju jer se ne možemo naći na istom putu dati tak objasnim. (SŽ (M60), 2019)

Osobe koje alkohol ne konzumiraju, a većinski se nalaze u društvu, zajednici ili grupi koja alkohola većinski konzumira, nisu izolirane od cjelokupne forme društvenog života, ali u okvirima određenih situacija mogu se osjećati društveno isključenima. U refleksiji prema onima koji alkohol ne konzumiraju, konzumenti alkohola u pojedinim situacijama ne uviđaju elemente društvene isključenosti na temelju nekonzumacije. Kao što je već i ranije navedeno, pošalice i nagovaranja da se popije alkoholno piće smatraju se bezazlenim u očima onih koji ih prakticiraju. Drugim

riječima, sugovornici koji konzumiraju alkohol većinski nisu pridavali značenje (ne)konzumaciji alkohola za društvenu isključenost.

Ma ne osjeća se loše ja mislim. Ak ne pije, nema problema. Stvarno mislim da ak čovjek ne pije, da se to poštiva i jednostavno ne izbjegava ga društvo, nije, nema nikakvih problema. Druži se bez problema. Netko ko je ovaj... ko je takav da more bez alkohola, ko je takve naravi more se sa svima družiti. (SJ (M65), 2019).

No iskustva takvih situacija kod osoba koje alkohol ne konzumiraju su drugačija. Kao što je i u citatu naglašeno (*meni ti je to, kaj ja znam, mogu ja pričati s njim, ali jednostavno se izgubi. On ode u svoju stranu, ja odem u svoju jer se ne možemo naći na istom putu dati tak objasnim*), postoji određena diskrepancija u načinu interakcije između onih koji u nekim situacijama piju alkohol i onih koji ne piju. Osobe koje ne piju ne mogu se u potpunosti uklopiti u situaciju. To nikako ne znači da ne sudjeluju u uspostavi društvene solidarnosti i kohezije, ali su u procesu uspostave rituala konzumacije percipirani kao drugi. Tome su svjedočili i sugovornici koji uobičajeno alkohol konzumiraju.

Jednostavno se ne mogu uklopiti. Ako si društvo popije a ja sam na soku, nakon sat/sat i pol pokupim stvari i idem kući jer se ne mogu uklopiti. Ugodno mi je u društvu, zezamo se ali ne osjećam takvu opuštenost i drugačiji su razgovori. Osjećam se puno umornija od ostalih, svjesna sam svojih obaveza drugi dan i jednostavno se maknem od društva. (SSŠ, (Ž33), 2019)

Nadovezujući se na svoje iskustvo nekonzumacije alkohola u trenucima kada su ostali konzumirali, sugovornica se nadovezala i na njeno razmišljanje o onima koji alkohol nikada ne konzumiraju u situacijama kada je on društveno poželjan:

...mislim da bi ta osoba bila mnogo tiša od ostalog društva tokom izlaska. Samo bi promatrala, rijetko bi se uključila u razgovor. Može biti u društvu ali sigurne ne bude toliko opušten niti će se 100% uklopiti. (SSŠ (Ž33), 2019)

Valja naglasiti kako je ovo iskustva mlađe ženske osobe, koje se razlikuje od svjedočanstva starijeg muškarca prikazano ranije. U daljnjem prikazu rezultata također će biti vidljive svojevrstne razlike značenja konzumacije alkohola s obzirom na dob. No ono što je u ovom trenutku bitno jest činjenica kako se i kod konzumenata može javiti svijest da je osoba koja alkohol ne konzumira,

iako dio tog društva i situacije, po određenim segmentima svoga ponašanja ipak drugačija. Percepcija takvih osoba jest da su one tiše, da ranije odlaze kući (npr. nakon izlaska). U konačnici, ta osoba prema sugovornici jest dio društva, ali nije u potpunosti opuštena (što nas ponovno vraća na pitanje odnosa emocija i konzumacije alkohola elaborirano u prethodnom dijelu rezultata).

Iz perspektive osobe koja alkohol ne konzumira situacija ovoga tipa donosi određenu razinu socijalnog pritiska. Za osobu koja alkohol ne konzumira uopće, pošalice i prihvatanje (na drugačiji način) nema značenje kakvo ima kod osoba koje alkohol konzumiraju. Pritisak zajednice i svojevrsna etiketa ne konzumenta je vidljiva.

Gle, pritisak je... uvijek te neko forsira. Daj si popij, pa kakav si, nećeš piti – pa ovo pa ono, al ja jednostavno imam svoje ja i meni to smeta. Da dođem u društvo koje me ne zna forsirali bi me da pijem sigurno. Saki te forsira. (SŽ, (M60), 2019)

Ovdje je važno napomenuti kako se od strane ne konzumenata alkohola toleriraju šale poznanika i prijatelja u situacijama kada svi piju osim te osobe.

S druge pak strane, osobe koje alkohol ne konzumiraju, a okružene su osobama koje alkohol također ne konzumiraju, po tom pitanju imaju drugačiji način razrješavanja situacija u kojima se konzumacija alkohola regularno odvija. Ovo je vidljivo u izlascima ili javno-društvenim okupljanjima poput dana grada, prošćenja, dani piva... Osobe koje uz sebe imaju prijatelje koji također ne konzumiraju alkohol, ritualnost uspostave solidarnosti dešava se na drugačije načine. Ipak ta različitost u uspostavi solidarnosti unutar neke interakcijske situacije u refleksiji je prema načinu na koji se solidarnost upostavlja tijekom konzumacije alkohola. Tako grupa ljudi koja ne pije, a odlazi u izlazak ili feštu (gdje se najčešće konzumira alkohol) ima naviku konzumacije nekih drugih (bezalkoholnih pića) ili pak hrane. Ta pića i hrana u određenim slučajevima mogu također djelovati kao integrativni faktor, zamjena za konzumaciju alkohola. Ipak, u takvim slučajevima, ta grupa se djelomično izolira od ostalih koji konzumiraju alkohol i uspostavljaju neke svoje ritualne obrasce (u refleksiji s obrascima vezanima uz konzumaciju alkohola).

Gle, većina mojih izlazaka su bili... ja sam treniral plivanje i većina mojih izlazaka je bilo s klubom i to stvarno nitko nikad nije pil. Doslovno ni trunčicu alkohola. Opuštali smose sportom, a vani u izlasku... Pa naši izlasci su većinom bili onak jedan lijepi hotel i te stvari okolo, tak neke aktivnosti pa jedan klub i većinom niš nismo pili. Nama su treninzi bili

navečer do 9. Onda bi nakon toga išli u izlazak 2-3 sata i tak. Svi smo u tim izlascima većinom pili energetske napitke. Bili smo mali i glupi pa smo si mislili energetske napitci su za nas sportaše na izlasku. To je bilo ko neki supstitut. Tak smo si mislili. Naravno to je sve bilo potpuno krivo, al kaj buš. (SM (M28), 2019)

U gore navedenom slučaju sugovornika, taj ritualni supstitut za alkohol bila su energetska pića, koje je cjelokupna grupa koja nije konzumirala alkohol vezala uz svoj životni stil. Umjesto alkohola konzumirali su energetska pića koja su u tom trenutku imala identitetsku vrijednost za svakog pojedinca unutar te grupe. Ako su u tom trenutku pili energetske piće smatrali su se dijelom jedne izdvojene grupe sportaša, koji nije uključen u širi spektar rituala konzumacije alkohola.

Navedeni primjeri mogu se smatrati vrstom odgovora na specifičnost značenja konzumacije alkohola za društvenu isključenost osoba koje alkohol ne konzumiraju u situacijama društvene interakcije u kojima je alkohol dopušten ili pak poželjan. Kako je konzumacija alkohola dio jednog interakcijskog rituala, svako (ne)uključivanje u tu konzumaciju može biti podložno različitim oblicima reakcije zajednice. U slučaju Krapinsko-zagorske županije (u razgovoru o iskustvima i stvaranju značenja konzumacije alkohola) ta reakcija nije ostvarena kroz direktne sankcije, već se latentno reagira na osobu koja alkohol ne konzumira. Ta latentna reakcija uključuje nagovaranje ili pošalice na račun onoga ili one koji alkohol ne konzumiraju u situaciji u kojoj većina alkohol konzumira.

Druga vrsta društvene isključenosti konzumacije alkohola kojoj je analizirano značenje u ovoj fazi rada bilo je društveno isključenje osoba koje alkohol konzumiraju u pretjeranoj količini. Drugim riječima istražila se i društvena isključenost alkoholičara, te koje je uopće značenje alkoholičara u Krapinsko-zagorskoj županiji te kako se pristupa alkoholičarima i onima koji piju više nego li to situacija dopušta. Konzumacija alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji za sobom nosi smislenost kako za interakcijski dio života, tako i za vrijednosti kojima ljudi organiziraju svoj život. Konzumacija alkohola u interakciji sudjeluje u stvaranju solidarnosti unutar neke mikro situacije. No uloga alkohola u pojedinim situacijama ograničena je u svom intenzitetu. Tako se za određene situacije regulira koliko se smije popiti alkoholnih pića. Alkoholiziranost je dopuštena u jednim situacijama (fešte, velika okupljanja, svečanosti i slavlja; npr. vjenčanja), a regulirana u drugima (npr. obiteljski ručkovi, karmine). Upravo zbog te vrijednosne regulacije postoji i druga strana značenja konzumacije alkohola za društvenu isključenost (izuzev one usmjerene prema osobama

koje alkohol ne konzumiraju) – isključenost osoba koje ekscesivno konzumiraju alkohol. No ta etiketa alkoholičara u bitnom ovisi o načinu na koji se ona shvaća u određenom društvenom kontekstu. Medicinske karakteristike alkoholičara⁴² u svijetu života nisu u potpunosti smislene. Naime, sama definicija prekomjernosti socijalno je konventna tj. ovisi o društvu u kojemu se pojedinac nalazi. Slijedeći fenomenološko-sociološku tradiciju, valjalo je odrediti alkoholizam i u ovome radu, a definiran je kao društvena patologija kroz koju se, na temelju ekscesivne konzumacije alkohola, pojedinca isključuje (ili se isključuje sam) iz ravnopravne participacije u svakodnevnom životu. Drugim riječima, alkoholičar postaje alkoholičarem u nekoj zajednici ne zbog dijagnoze koja određuje da broj popijenih pića u jednom danu ili mjesecu vodi prema alkoholizmu, već na temelju činjenice da se toj konzumaciji alkohola (od strane pojedinca) ne pridaje nikakva društvena dimenzija smislenosti. Kada osoba alkohol konzumira radi samoga alkohola (a društvene vrijednosti povezane uz tu konzumaciju ostavlja po strani) tada se ta osoba u sociološkom smislu primiće etiketi alkoholičara. U tom smislu alkoholizam definiraju i sugovornici kvalitativnog istraživanja.

Pa za mene bil alkoholičar osoba koja jednostavno se ne trijezni, znači, koja je uporna, od jutra kreće i ne staje. Znači, na večeri se cuga do kasno i v jutro se nastavlja po istom tempu. Mi u Zagorju, znači, normalno, roditelji, dede, bake, na večer, kroz dan tek tolko ne, al na večer se popije gemiš, dva, tri i ode se spavati. Po meni to nije alkoholičar – osoba koja popije na dnevnoj bazi, ajmo reći, pet gemiša. Ali koji se do podneva napije i dalje samo dotače i v jutro opet ko da se niš nije desilo. Alkoholičari su ljudi koji piju bez povoda, znači njima nije bitan povod. Recimo ko nekima, nama, ajmo sad roštilj, pa ajmo cugat. Znači, roštilj je povod cuganju. (SM (M28), 2019)

Bitna odrednica alkoholičara u Krapinsko-zagorskoj županiji jest i samoća prilikom konzumacije alkohola. No konzumacija alkohola u samoći vrijednosno je opravdana u slučajevima kada je ta ista konzumacija vezana uz određeni rad (npr. rad na polju, vinogradu, šumi). Osoba koja ne radi nikakav posao, a samo pije alkoholna pića također je podložna etiketi alkoholičara u Krapinsko-

⁴² Iako još uvijek ne postoji jasna definicija alkoholizma, u psihologiji se alkoholizam definira kao *dugotrajno i prekomjerno uživanje alkoholnih pića, koje dovodi do promjena u doživljavanju i ponašanju, šteti zdravlju i onemogućava uspješno udovoljavanje socijalno-ekonomskim zahtjevima s kojima je pojedinac suočen*. (Enciklopedija.hr, 2019). Isto tako, u psihijatrijskom kontekstu, alkoholičara karakterizira regresija psihičkog i fizičkog zdravlja. (Enciklopedija.hr, 2019).

zagorskoj županiji. Vrijednosni sustav regulacije konzumacije alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji je takav da ograničava konzumaciju na domenu društvene interakcije tj. „druženja“ i domenu rada ili pak nagrade za obavljeni rad. Osoba koja konzumira alkohol izvan ovih domena te takvu praksu nastavlja, etiketirana je kao alkoholičar.

Alkoholičaru nikad dosta nije. Da je bolje, mislim ja znam te susede moje koji su stvarno jako rado pili, voleli su spiti. Čuj, njoj posel nije išel, ona si je mislila samo kak si bu spila. Ona je pila kaj čifut. Ja sam joj jemput prodavala vino i onda si je dečece poslala kaj joj bi nosili bačvicu. Ni više na svetu. Pila je, a nikakva radnica nije bila. To je bilo zlo i došli su na nulu. Znaš kaj to znači. (SB1 (Ž80), 2019)

Alkoholičar, jednom definiran od strane neke zajednice ili društva nije poželjan sudionik neke interakcije, slavlja ili posebnih događaja.

...ima tu jedan iz moje osnovne škole i družimo se, a kaj se totalno propil. Propil se je u smislu, fakat ima problema s tim kaj se već ne družim s njim. Jen naš zajednički prijatelj kaj je imal vjenčanje, onak' on je umjeren, pije al' je umjeren. I imal je vjenčanje prije 2-3 mjeseca i on ga uopće nije pozval na vjenčanje. Mi smo si kao frendovi, zajedno v vrtić išli, i ja i on nećemo imati preveć s njim posla, jer je baš fakat se uništava. To je u biti jedan onak', tj. grđa priča. (SM (M28), 2019)

Na pitanje zašto se alkoholičare izdvaja iz takvih događanja sugovornici su bili složni da takve osobe predstavljaju rizik za (u njihovim interpretacijama) normalno odvijanje nekih događaja ili situacija. Alkoholičar se vrlo često u situacijama interakcije ponaša suprotno očekivanjima te kod prisutnih izaziva nelagodu.

...ma znaš kad gledaš X factor da netko tak loše pjeva da ti je teško gledati. Ono uh da se tako čovjek osramotil da ti je teško u crijevima. Reko a moraš prešaltati program. Kad vidiš čoveka i onda osjećaš taj krinch u želucu. E to... kad vidiš da je neko jako pijan da ti ga je teško gledati. Tu je granica pijanosti od svih pijanih u situaciji... (SM (M28), 2019).

Osjećaj mučnine i srama osnovni su faktori regulacije procesa civiliziranja (Elias, 1996). Mučnina se javlja kod ljudi koji svjedoče radnjama koje u vrijednosnim obrascima nisu dopuštene. Mučnina je proizvod kolektivne svijesti internalizirane unutar pojedinca. Mučnina se javlja i u svjedočenju ponašanja alkoholičara. Taj osjećaj mučnine vodi neodobravanju, etiketiranju, a samim time i

potencijalnom isključenju određenih pojedinaca iz društvenog života zajednice. Alkoholikar se u društvenoj interakciji ne ponaša u skladu s očekivanjima.

Ne može svaki podnesti litru dve vina, il dve tri pive – neko je od dva gemišta pijan. Ha imaš svakakvih, imaš grubih koji bi se tukli, alkoholičari jel, oni kaj bi razbijali, koji su znaš ono; niko mu nije ravan, sve mu je ravno. Imaš ljudi koji, evo ja sam bil u takvom društvu, on je čaše jel kad se napil i ljudi jednostavno se nemraju više kontrolirati. (SŽ (M65), 2019)

Agresivnost, nedolično ponašanje vodi ka društvenoj izolaciji i isključenju alkoholičara iz društvenog života u Krapinsko-zagorskoj županiji.

Značenje konzumacije alkohola za društvenu isključenost vidjeli smo, može se podijeliti na dvije dimenzije. Prva dimenzija povezana je sa značenjem i interpretacijom konzumacije alkohola za društvenu isključenost kod osoba koje ne piju alkoholna pića. U takvim slučajevima javlja se reakcija zajednice koja se manifestira kao pošalica na račun osobe koja alkohol ne konzumira ili pak kroz nagovaranje za konzumacijom. Iako sugovornici koji konzumiraju alkohol u tomu ne vide dimenziju isključenosti, osobe koje alkohol ne konzumiraju ovakvo djelovanje vidu kao ograničavajuće. Druga dimenzija značenja konzumacije alkohola za društvenu isključenost povezana je uz ekscesivno pijenje tj. alkoholizam. Zbog toga što osoba alkoholičar (jednom etiketirana od strane zajednice kao takva) nije prilagođena pravilima ponašanja određenih situacija, alkoholičar nije poželjan sudionik neke interakcije. Smislenost alkoholičara fokusirana je na alkoholno piće, a ne na uspostavu društvene solidarnosti i interakcije u zadanoj situaciji. Definicije alkoholizma dakako variraju s obzirom na područje znanosti koje se bavi ovim pitanjem no u sociološkom smislu, na temelju iskustava sugovornika, etiketa alkoholičara pridaje se osobama koje u konzumaciji alkohola po sebi vide smislenost. Kako je konzumacija alkohola vezana uz uspostavu smislenosti društvenog života (pa čak i kada se pije ekscesivno – npr. fešta), svaka konzumacija koja se odmiče od svoje poveznice s društvenim životom i interakcijom (bilo s osobama ili socio-kulturnim vrijednostima) podložna je reakciji zajednice. Alkoholizam je etiketa koja se u svakodnevnom životu pridaje onima koji u alkoholu ne „štuju“ društvene produkte konzumacije, već alkohol sam po sebi. Kako primarni cilj nije društvenost već konzumacija, društvo alkoholičara ne vidi kao jednakog u okvirima zadane situacije. Iz tog razloga, u socio-kulturnom smislu, alkoholičarem se ne postaje (ne pridaje se stigma) ako se pije ekscesivno (jer se

ekscesivno u Krapinsko-zagorskoj županiji pije često – prema iskustvima sugovornika, ali vidljivo i u kvantitativnim podacima) već ako se pije bez svijesti o tomu da se pije (pa i ekscesivno) u/za/zbog društva ili pak u društveno dopuštenim situacijama.

Dakle, cjelokupna društvena isključenost koliko se može obuhvatiti kvalitativnom analizom nalaže dva tipa isključenja na temelju konzumacije alkohola. Jedno je ono kod osoba koje alkohol ne konzumiraju, a drugo je kod onih koji alkohol konzumiraju previše. Društveno poželjna mjera određena je kroz opće, zdravorazumsko znanje o pojedinim situacijama, a za svako odstupanje predviđena je svojevrсна reakcija grupe. Ono što je također važno za naglasiti jest upravo činjenica da su svi ovi rezultati značenjske i opisne prirode koji, zbog svoje kvalitativne prirode, ne mogu služiti generalizaciji društvene isključenosti pa i uključenosti konzumacije alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji. Ono što ova analiza ipak može pružiti jest uvid u teorijski definiranu situacijsku dimenziju konzumacije alkohola i popratnih društvenih fenomena.

7.8. Konzumacija alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji određena kroz stigmatu odnosa Zagoraca i alkohola

Pri analizi značenja konzumacije alkohola u dubinskim intervjuima, a samim time i kod analize značenja konzumacije alkohola za društvenu uključenost i isključenost javljala se refleksija uz već spomenutu stigmatu o odnosu Zagoraca i alkohola. Naime, kada se spomenula konzumacija alkohola sugovornici su u početku zauzeli obrambeni stav. Prije svega konzumacija alkohola automatski ih je asociirala uz pretjeranu konzumaciju alkohola, a zatim na opće prisutnu stigmatu o Zagorcima kao pijancima i ljudima koji alkohol konzumiraju u velikoj mjeri. Tako su se njihovi iskazi u početku fokusirali na raščaravanje spomenute stigme. Naime, prema iskustvima sugovornika, stigma Zagoraca pijanaca samo je stigma, tj. predrasuda koja nije empirijski utemeljena.

...mislim, alkohol nije sveprisutan u Zagorju tj. nije nužno prisutan. Sve zavisi o pojedincima u nekoj situaciji, ali opet naravno mislim da se previše u Hrvatskoj u globalu govori - Zagorci pijanci, zagorci pijanci pa se onda to na cijelo naše društvo tak gleda. Al' sigurno to nije tak da je alkohol sveprisutan kak drugi misle o nama. (SK (Ž24), 2019)

Alkohol je dio našeg života, ali u tom smislu mislim da nije to samo karakteristično za Krapinsko-zagorsku. Kultura pijenja je isto tako prisutna i u Zagrebu u kojemu studiram već 3 godine. Nekak mi se čini da to nije slučaj samo za Zagorje. (ST (M22), 2019).

Alkohol se u Zagorju, odnosno Krapinsko-zagorskoj županiji konzumira, ali se ta konzumacija količinski ne razlikuje od konzumacije alkohola u drugim regijama. Pri razgovoru o toj stigmati tj. predrasudi sugovornici su Zagorje komparirali s ostalim dijelovima Hrvatske za koje oni sami tvrde da alkohol konzumiraju u većoj mjeri.

Svakak postoji odnos Zagorca i alkohola, međutim ona fama oko Zagorca da su pijanci ne stoji, jer kad bi netko istraživanje napravio, drugde se daleko više pije. Možda u Slavoniji i Dalmaciji više nego u Zagorju. (SJ (M65), 2019)

Pri ovim usporedbama sugovornici su se u konzumaciji alkohola uspoređivali prvenstveno sa Slavoncima i Dalmatincima. U Slavoniji se tako, prema sugovornicima pije više i to žestoka pića – rakija. U Dalmaciji se također alkohol konzumira puno, prije svega crno vino, koje je po snazi (postotku alkohola) znatno jače nego li je vino u Hrvatskom Zagorju (Krapinsko-zagorskoj županiji).

Ma ja mislim da nema prevelikih razlika. Jer ovaj, ispijanje žestica i žestokoga alkohola je izraženo jednako u Dalmaciji, naročito u zaleđu Dalmacije. Čak i više nego u Zagorju, a Zagorje, tu ne bi rekao da je tak. A da ne spominjemo Slavoniju. To je, ovoga, Slavonci piju uglavnom rakiju i to jako puno, puno više nego Zagorci. (SJ, (M65), 2019)

Ja koliko sam primetio, dole se zapravo (u Dalmaciji) više pilo nego bilo gde. Dobro možda zato jer smo bili na odmoru pa je možda i to malo, ali znam tam domaći, svaku noć smo bili do jedne-dvije vure roštiljali i pili. Ja sam rekao više nikad nejdem tak na more. Deset dana sam bio dole i došao sam bolje umoran nekaj sam bio dok sam isel dole. Ali isto tak bilo je društvo, roštilj se spekel, pa belo, crno i tak. Čak i gumišti se pijeju. (SB (M56), 2019).

Zagorci (stanovnici Krapinsko-zagorske županije) nemaju dojam da se alkohol u njihovom kraju konzumira više nego li u ostalim krajevima Hrvatske. No odakle onda proizlazi ta stigma? Kod velikog broja sugovornika u dubinskim intervjuima nismo mogli doći do odgovora. Naime, prvenstveno mlađi sugovornici nisu mogli raščarati genezu stigme. Stariji sugovornici su ipak, stigmatu shvaćali u njenoj etiologiji.

Ma te su predrasude jednostavno iz vremena kad je Zagorje bilo siromašno. Kad su bila loša vina, loši alkohol u svakom slučaju. Količine su bile male (grožđa) pa je bila patvorena

pa ovo pa ono. Noja metilni alkohol uglavnom i onda su ljudi bili ludi kad su to spili... (SJ (M65), 2019)

Hrvatsko je zagorje vezano uz vinarsku kulturu, ali je ta kultura isto tako vezana uz rad. Kao što je bilo vidljivo u prethodno predstavljenim nalazima; kada se radi, konzumacija alkohola je dopuštena u određenim količinama. Alkohol daje hrabrost i snagu za rad (zdravorazumsko znanje). Kako je solidarnost funkcionirala više na mehaničkim osnovama, članovi zajednice međusobno su si pomagali u različitim poslovima poljoprivrede, vinarstva, stočarstva. No u toj međusobnoj pomoći morale su biti osigurane određene količine vina. Kako je kraj bio siromašan, grožđa je bilo malo, a od tog grožđa moralo se osigurati da vina ne nedostane za radne dane ili za ponuditi drugim članovima zajednice. U takvim se slučajevima na trop (ostatak grožđa nakon prešanja dodalo šećera te se na taj način proizvodio alkohol (vino) no slabije kvalitete. No na tu kvalitetu vina (uz ovakav tip izrade) utjecala je i sorta koja se u najvećoj mjeri uzgajala u prošlosti. Sugovornici su je nazivali različitim imenima; noja, noha, direktor. Ova vrsta grožđa u procesu fermentacije i izrade vina generirala je metilni alkohol. Vrstu alkohola koja je u većoj mjeri štetna od etilnog alkohola. Osoba koja je bila pod utjecajem metilnog alkohola prema iskustvima sugovornika nije bila prisebna, bila je vrlo agresivna i nije se trijeznila nekoliko dana. Noja je u nekim slučajevima (prema sugovornicima) izazivala i privremenu sljepoću.

Ha gle, noha je bila puno jača nego kaj je današnje bilo kaj, a noha se tad najviše uzgajala. Ne znam kakav je sastav te nohe, al je sigurno jača. Mislim mi smo imali kod sebe doma puno nohe, i znali smo nabrati 20 do 30 hektri, samo kaj je moj otac bil – tj. radil je u vino produktu i znal je kaj je s nohom pa ju je razredil i nije bilo tak jako. Al ak si popil litru toga ti si bil ko da lebdiš, haluciniral. To je bilo duplo jače nek je danas.

Kada su dolazili stranci ili gosti iz drugih krajeva kako Hrvatske tako i susjednih zemalja, vidjevši način na koji se alkohol konzumira u Hrvatskom zagorju, odnosno način na koji se ljudi ponašaju pod utjecajem metilnog alkohola, stvorio se svojevrsni stereotip o Zagorcima, koji je s vremenom prerastao (u opće ustaljenim obrascima znanja) u stigmatu Zagoraca.

Rasprava o ovoj stigmati i u kvalitativnom, fenomenološkom smislu pokazala se važnom upravo zbog njene sveprisutnosti u svakodnevnom životu. To se reflektira i na opće značenje konzumacije alkohola za stanovnike Krapinsko-zagorske županije. Naime, odnos prema konzumaciji alkohola

određen je u refleksiji s tom stigmom. U prilog tomu idu i odbijanja dubinskih intervjuova tijekom terena u samoj zajednici koji su na spomen teme konzumacije alkohola odgovarali: *nismo mi nikakvi pijanci*. S druge pak strane ova stigma ima značenje i za društvenu uključenost i isključenost konzumacije alkohola. S vremenom se ova stigma internalizirala u znanju pojedinaca te se kao takva koristi kao identitetsko zadirkivanje. Svi su sugovornici barem jednom u specifičnim slučajevima u kojima alkohol nisu konzumirali doživjeli su identitetsko zadirkivanje npr. *kakav si ti to Zagorec kaj ne piješ*. To zadirkivanje bilo je prisutno unutar samog Hrvatskog zagorja, ali i šire (npr. pri posjetu drugih regija).

Znali su mi reći; kakav si ti to Zagorec kaj ne piješ. Više manje je to bilo od ljudi koji su baš iz Zagorja. U kojim situacijama, ne znam baš. Evo da se pokušam sjetiti, ne bi se mogel sjetiti, ne znam. Ali evo bilo je sigurno od dečkiju iz zafrkancije na faksu iz Koprivnice frend je pil jako i onda je mene zezal kad ja nisam pil onda je reko kao kakav si ti to Zagorec, al ne da me sprda nego se više šalil. (SI (M29), 2019)

Iako naizgled bezazlena veza, veza između konzumacije alkohola i stanovnika Krapinsko-zagorske županije svakako određuje način na koji se u Hrvatskom zagorju odnosi prema samom alkoholu. Prije svega, u ovoj stigmati očituje se svojevrsno identitetsko značenje konzumacije alkohola. No stigma za sobom nosi i određene obrambene mehanizme u smislu da Zagorci izbjegavaju teme povezane uz konzumaciju alkohola zbog straha od prikazivanja njih samih kao osoba koje alkohol konzumiraju u velikim količinama. Upravo iz tog razloga, ovu stigmatu valja uzeti u obzir pri daljnjoj razradi pa čak i senzibilizaciji instrumenata kvantitativne faze.

7.9. Refleksija na postavljene ciljeve

Ovom, kvalitativnom fazom istraživačkog procesa pristupilo se elaboraciji dva cilja istraživanja. Prvi cilj bio je identificirati značenja i iskustva konzumacije alkohola kao socio-kulturne dimenzije u Krapinsko-zagorskoj županiji, a drugi cilj bio je odrediti kakvo značenje pojedinci pridaju konzumaciji alkohola u određivanju uključenosti i isključenosti u društvo. U rezultatima kvalitativne faze istraživanja vidljivo je kako se značenje konzumacije alkohola kroz iskustva sugovornika i sugovornica može povezati uz određene dimenzije društvenosti. U iskustvima sugovornika i sugovornica značenje konzumacije alkohola za društvo određeno je manifestno, ali i latentno. Manifestno znanje kojim su sugovornici svjesno raspolagali pri interpretaciji iskustva i

značenja konzumacije alkohola u zajednici povezivalo je konzumaciju alkohola i emocije. Alkohol je prema tome sredstvo opuštanja situacijskih tenzija s jedne strane, ali i sredstvo koje omogućava bijeg od životnih briga te supresiju tuge s druge strane. Latentna dimenzija konzumacije alkohola veže se uz njegova integrativna svojstva. Iako sugovornici i sugovornice nisu mogli jednoznačno odrediti zašto se alkohol pije u njihovoj zajednici, kroz cjelokupne razgovore došlo se do jasnih društvenih aspekata te konzumacije. Alkohol nije vrijednosno neutralna društvena kategorija, već podrazumijeva čitav niz vrijednosti koje su organizirane oko njegove konzumacije. Koliko se smije popiti alkoholnih pića i kojih ovisi o situaciji (je li riječ o slavlju ili pak obiteljskom ručku, pijenju nakon ili tijekom obavljanja posla...), ali i dobu dana. U Krapinsko-zagorskoj županiji prema sugovornicima najčešće se konzumira gemišt, mješavina gazirane vode i bijelog vina najčešće u vlastitoj proizvodnji. Konzumacija gemišta svojevrsno je sredstvo (jedno od) (samo)identifikacije Zagoraca (a samim time i stanovnika Krapinsko-zagorske županije). Ta identifikacija utoliko je povezana sa samim bijelim vinom, koliko je izrada vina (prema sugovornicima) povezana s trudom i radom. U tom smislu, kada se hvali kvaliteta nečijeg vina, hvali se rad i trud te osobe tijekom cijele godine. Vrijednosni obrasci zajednice utemeljuju konzumaciju alkohola kao društveni čin. Kada, kako, zašto i u kojoj mjeri piti alkoholna pića – sva ta određenja čine konzumaciju alkohola socijalnom činjenicom koja kao takva transcendirala sama supstantivna svojstva alkohola. Alkohol ne podrazumijeva samu supstancu nego i popratne društvene odnose. Smislenost se alkohola odražava u njegovom društvenom korištenju. Bez društvene određenosti smislenosti konzumacije alkohola (i kod pojedinaca i kod cjelokupne grupe ili zajednice) ona je sankcionirana.

U ovoj fazi razrađen je i drugi cilj fokusiran na određivanje značenja konzumacije alkohola za društvenu uključenost i isključenost. Ono što se kod iskustava sugovornika i sugovornica moglo uočiti po pitanju odnosa konzumacije alkohola i društvene uključenosti jest određena ritualna dimenzija konzumacije alkohola. Alkohol je naime jedan od faktora uspostave interakcijskih rituala u određenim situacijama. Kao takav sudjeluje u izvedbi društvene solidarnosti. Ta solidarnost u Krapinsko-zagorskoj županiji kao što je već i navedeno događa se u situacijama širih društvenih okupljanja – npr. dani grada ili Martinje, tijekom obiteljskih ručkova (u manjim količinama), posebnih dana u godini – Božić, Uskrs, rođendani, imendani, ali i radni dani kao nešto što pojedincima daje snagu tijekom ili ih pak opušta nakon napornog rada. Sva ta interakcija i uspostavljena solidarnost ne ovisi isključivo o konzumaciji alkohola no kako je ona sastavni dio

tog ritualnog lanca ona može (uz svoja integrativna, društveno uključujuća svojstva) imati i dezintegrirajuća svojstva odnosno sudjelovati u procesu društvene isključenosti. To značenje društvene isključenosti može se objasniti kroz dva različita procesa – jedno je društvena isključenost onih koji alkohol ne konzumiraju u određenim situacijama (ili uopće), a druga je društvena isključenost osoba koje alkohol konzumiraju u pretjeranoj mjeri – patološki, odnosno alkoholičari. Dok se za prve koriste društveni mehanizmi zadirkivanja ili pak nagovaranja u trenucima dok je poželjno konzumirati alkohol, a osoba to ne čini, alkoholičare se izolira zbog nedostatka percepcije društvene smislenosti konzumacije alkohola. Drugim riječima alkoholičar prema sugovornicima i sugovornicama alkohol konzumira radi alkohola samog, a ne radi društvenih odnosa koji idu uz tu konzumaciju (ili rad u kojemu je konzumacija alkohola dopuštena čak i kada se alkohol konzumira bez prisutnosti drugih pojedinaca). Značenje društvene isključenosti nekonzumacije alkohola je nešto drugačije. Naime, kako je konzumacije alkohola dio interakcijskog rituala neke situacije, ono sudjeluje u izvedbi solidarnosti i uspostavi nekog zajedničkog fokusa pažnje. Osoba koja ne konzumira alkohol može izvesti smislenost određene situacije i ostati uključena u izvedbu društvene interakcije i solidarnosti, ali pod nešto drugačijim uvjetima – prije svega kroz prihvaćanje svojeg drugačijeg stanja svijesti. O načinima na koje će se percipirati značenje isključenosti (ne)konzumacije alkohola ovisi i o sastavu grupe (ima li u grupi još netko tko ne konzumira alkohol). U slučajevima gdje je bilo više pojedinaca koji npr. na nekom slavlju ili fešti nisu konzumirali alkohol, sugovornici (koji također nisu konzumirali alkohol) su se osjećali ugodnije. U nekim slučajevima, grupa koja alkohol nije pila izvodila je ritualnu smislenost na druge načine, ali uvijek u refleksiji s alkoholom. Zbog svijesti o svojoj drugosti, solidarnost su u svojoj mikro zajednici organizirali oko hrane ili pak (kao što je bio slučaj u intervjuu) kroz energetske napitke (jer su bili sportaši pa je to piće bilo za njih – dok je alkohol za one koji nisu u toj skupini).

8. Rezultati kvantitativne faze istraživanja

Kvantitativna faza istraživanja disertacije direktno se vezala uz kvalitativno stečene nalaze. Naime, prije svega, kvalitativno istraživanje pomoglo je pri preciznijoj razradi istraživačkog instrumenta kvantitativne faze kao i jasnijem razumijevanju cjelokupne fenomenologije konzumacije alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji. Ta sinteza kvalitativnog i kvantitativnog bit će vidljiva i u nastavku kroz refleksiju kvantitativnih podataka i fenomenoloških elemenata međudnosa društva

i konzumacije alkohola – prije svega društvene kohezije koja ogleda dimenziju društvene uključenosti i isključenosti konzumacije alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji.

8.1. Navike pijenja alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji

U tablici 8.1.1. prikazana je učestalost konzumacije alkoholnih pića u Krapinsko-zagorskoj županiji, Totalni broj ispitanika koji je odgovarao na ovo pitanje bio je 600. Iz tablice je vidljivo kako alkohol nikada ne konzumira 13.2 % ispitanika. Nekoliko puta godišnje alkohol konzumira 19.2 %, odnosno 115 ispitanika. Najveći broj ispitanika alkohol konzumira dva do tri puta na mjesec (25%) te dva do tri puta na tjedan (21,3%). Svakodnevno alkohol konzumira 6,5% ili 39 ispitanika na uzorku od 600 osoba.

Tablica 8.1.1. Koliko često pijete alkoholno/a pića?

	Frekvencija	%
Nikad	79	13,2
Nekoliko puta godišnje	115	19,2
Manje od jednom mjesečno	47	7,8
Jednom mjesečno	42	7,0
Dva do tri puta na mjesec	150	25,0
Dva do tri puta na tjedan	128	21,3
Svakodnevno ili gotovo svakodnevno	39	6,5
Total	600	100,0

Nakon pitanja o učestalosti konzumacije alkohola postavljeno je pitanje o broju popijenih alkoholnih pića u danu kada osoba konzumira alkohol (Tablica 8.1.2.). Na ovo pitanje odgovarale su samo osobe koje alkohol konzumiraju stoga je na ovo pitanje odgovorilo 521 ispitanik (600 uzorak – 79 osoba koje alkohol nikada ne konzumiraju). U situacijama kada osobe konzumiraju alkohol najčešće popiju 1 do 2 pića. Taj odgovor imao je učestalost kod 54.2% uzorka. Da u jednoj situaciji najčešće popiju 3-4 pića odgovorilo je 25.9% ispitanika. Veći broj pića 7,8 ili 9 pića u

jednoj situaciji pijenja popije 3.5% ispitanika tj. 18 ispitanika), a 10 ili više pića 3,6% ili 19 ispitanika

Tablica 8.1.2. Koliko alkoholnih pića otprilike popijete u danu kada pijete alkohol?

	Frekvencija	%
1-2 pića	283	54,3
3-4 pića	135	25,9
5-6 pića	66	12,7
7-8-9 pića	18	3,5
10 ili više pića	19	3,6
Total	521	100,0

Vrijeme u koje alkohol najviše odgovara ispitanicima ovoga istraživanja (tablica 8.1.3.) bili su večernji sati, odnosno navečer; 56.6% ispitanika. Da im konzumacija alkohola (kada ga konzumiraju) odgovara popodne (npr. nakon ručka) ili pak kasnije popodne (npr. nakon posla) odgovorilo je sve zajedno 33.6% ispitanika. Doba dana kada ispitanicima najmanje odgovara konzumacija alkohola jutarnji su sati. Da im konzumacija alkohola najbolje odgovara u jutarnjim satima je naime odgovorilo 3.6% ispitanika. Na ovo pitanje nije se izjasnilo 32 ispitanika odnosno 6.1%.

8.1.3. Kada Vam pijenje alkoholnih pića najviše odgovara.

	Frekvencije	%
U jutarnjim satima	19	3,6
Popodne (nakon ručka)	86	16,5
Kasnije popodne (npr. nakon posla)	89	17,1
Navečer	295	56,6
Niti jedno od navedenog	32	6,1
Total	521	100,0

Nadalje, u rezultatima je valjalo ispitati kada se i na koje načine prakticira konzumacija alkohola. Kao što je prikazano i u kvalitativnim nalazima, konzumacija alkohola i ovdje pokazuje visoku razinu društvenosti same konzumacije. Vrijednosno prihvatljivo se pijenje alkoholnih pića i u

kvalitativnoj fazi vezalo uz društvenu interakciju, a samostalno pije bilo je prihvaćeno samo ako je vezano uz rad. U ovom pitanju može se uočiti koliki je najčešći broj ljudi u interakciji tijekom same konzumacije alkohola. Kada se piju alkoholna pića, pije li osoba sama ili u društvu te ako pije u društvu, u društvu koliko ljudi (Tablica 8.1.4.). Da najčešće piju sami odgovorilo je 4,7% ispitanika. Najveći broj ispitanika u uzorku (49%) odgovorio je da alkoholna pića piju u društvu 5 do 6 osoba. Da alkoholna pića pije s jednom do dvije osobe odgovorilo je 33,7% ispitanika. Manji broj ispitanika odgovorio je da alkohol najčešće konzumira u društvu velikog broja ljudi 11,2%. Na pitanje je odgovorilo 516 ispitanika u cjelokupnom uzorku.

8.1.4. S koliko ljudi najčešće pijete alkoholna pića (kada ih pijete)

	Frekvencije	%
Najčešće pijem sam	24	4,7
Pijem s jednom do dvije osobe	174	33,7
Pijem u društvu 5-6 osoba	253	49,0
Pijem u društvu velikog broja ljudi	58	11,2
Ne želim odgovoriti	7	1,4
Total	516	100,0

8.1.5. Prosječne vrijednosti preferiranih pića u uzorku (1-5 pri čemu 1 označava uopće ne preferiram, a 5 u potpunosti preferiram)

Aritmetička sredina	
Svjetlo pivo	2,87
Tamno pivo	2,08
Čisto bijelo vino	2,17
Gemišt	2,70
Čisto crno vino	2,34
Mješavine s crnim vinom	2,31
Vodka i mješavine	1,66
Gin i mješavine	2,06
Viski i mješavine	1,64
Tekila	1,47
Konjak i mješavine	1,47
Rakija	2,02
Likeri	2,55

U analizi navika konzumacije alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji ispitala se i učestalost konzumacije određenih alkoholnih pića. Ovo pitanje prvenstveno se temeljilo na nalazima kvalitativne faze istraživanja u kojoj su sugovornici iznosili svoje doživljaje konzumacije pojedinih pića. Naime, standardizirani testovi konzumacije alkohola i navika pijenja nisu uključivali pića koja se svakodnevno konzumiraju u socio-kulturnom prostoru proučavanja. Naime, sugovornici su u kvalitativnoj fazi istraživanja isticali značenje gemišta, piva i rakije tijekom izvedbe njihovih svakodnevnih aktivnosti. Sukladno navedenom gemišt i rakija postavljeni su kao posebna kategorija unutar pitanja o učestalosti pijenja pojedinih alkoholnih pića (za razliku od AUDIT testa koji gemišt ubraja u kategoriju *mješavine s bijelim vinom*). Dakle, u pitanju se postavila skala (u rasponu od 1 do 5 pri čemu je 1 označavalo uopće ne preferiram, a 5 izrazito preferiram) preferencije pojedinih pića. Radi lakše prezentacije podataka u tablici 8.1.5. prikazane su srednje vrijednosti preferencije alkoholnih pića za dio uzorka koji alkohol konzumiraju (iz uzorka su izuzeti ispitanici koji alkohol nikada ne konzumiraju). Vidljivo je kako najvišu srednju vrijednost (od 1-5) ima pivo 2,87, a slijedi ga gemišt s 2,7 i likeri sa 2,55. Ovi podaci komplementarni su i sa

svjedočanstvima sugovornika i sugovornica koji su također naglasili kako se u zadnje vrijeme češće pije pivo, ali da je gemišt uvijek prisutan. Također su spominjali i pojedina žestoka pića koja bi se mogla ubrojiti u kategoriju likera (npr. Amaro, pelinkovac). Najmanja srednja vrijednost vidljiva je kod tekile i konjaka (1,47). Što se tiče medijalnih vrijednosti, pivo ima najvišu medijalnu vrijednost od 3 što znači da je 50% ispitanika na skali preferencije (od 1 do 5) za pivo odgovorilo više od 3, a 50% ispitanika manje od 3. Što se tiče gemišta, medijalna vrijednost je 2,5. Za sva ostala alkoholna pića medijalna vrijednost bila je 2 ili niža. Što se tiče preferencija alkoholnih pića u Krapinsko-zagorskoj županiji valja napomenuti kako je ovo generalna slika. Razlike u konzumaciji određenih vrsta pića postoje s obzirom na neke nezavisne varijable (npr. spol⁴³ i dob) o kojima će biti riječ u nastavku.

8.1.1 Stavovi zajednice i konzumacije alkohola

U okviru razrade generalne slike navika istraženi su i stavovi o odnosu zajednice prema konzumaciji alkohola. S tom svrhom postavljena su dva pitanja. Jedno pitanje bilo je opći stav o odnosu zajednice prema pijenju alkohola (tablica 8.1.6.), a drugo pitanje odnosilo se na stavove o tomu koliko se alkohol konzumira u društvu/zajednici u kojoj ispitanici žive (tablica 8.1.7.). Najveći broj ispitanika na prvo pitanje odgovorilo je kako zajednica ima neutralan stav prema konzumaciji alkohola – 40,3% ispitanika. Da zajednica prema alkoholu ima pozitivan stav odgovorilo je 32% ispitanika, a izuzetno pozitivan stav 6,1% ispitanika. Da zajednica ima izrazito negativan i negativan stav o konzumaciji alkohola misli ukupno 21,6% ispitanika (5,4% izrazito negativan, 16,2% negativan). Ukupan broj odgovora ispitanika na ovo pitanje bio je 591. Drugo pitanje (tablica 8.1.6.) obuhvaćalo je stavove o intenzitetu konzumacije alkohola u zajednicama u kojima ispitanici žive. Da se pije često i vrlo često ispitanici su odgovorili u sveukupno 47% slučajeva (često 28%, vrlo često 19%). I dalje najveći broj ispitanika (na ovo pitanje odgovorilo

⁴³ U kvalitativnoj fazi istraživanja bilo je riječ o rodu kao socio-kulturnoj kategoriji. Razlog tomu obrazložen je već u teorijskom dijelu rada (vidi str. 47). U kvantitativnoj pak fazi korištena je varijabla spola. Spol kao varijabla u kvantitativnom smislu podrazumijeva jednu varijablu, dok pojam roda podrazumijeva čitav niz varijabli koje osobu socio-kulturno, identitetski određuju kao muškarca ili ženu ili drugo. Kako je upitnik već i bez kategorije roda bio predugačak za mogućnost izvedbe vlastitim financijskim sredstvima istraživača, odlučeno je (zbog praktičnosti) kvantitativno obuhvatiti samo spol. U zaključcima, u sintezi kvalitativnog i kvantitativnog istraživanja može se ipak govoriti o rodu zbog toga što kvalitativna dimenzija istraživanja kvantitativnu kategoriju spola prožima socio-kulturnim značenjem.

600 ispitanika) odgovorio je da se alkohol u njihovoj zajednici konzumira prosječno u odnosu na druge zajednice. Da se pije jako rijetko odgovorilo je 2,7%, a rijetko 4,3%.

8.1.6. Kako biste ocijenili stav Vaše zajednice prema konzumaciji alkoholnih pića?

	Frekvencija	%
Zajednica ima u potpunosti negativni stav prema konzumaciji alkohola	32	5,4
Zajednica ima negativan stav prema konzumaciji alkohola	96	16,2
Zajednica ima neutralan stav prema konzumaciji alkohola	238	40,3
Zajednica ima pozitivan stav prema konzumaciji alkohola	189	32,0
Zajednica ima izuzetno pozitivan stav prema konzumaciji alkohola	36	6,1
Total	591	100,0

8.1.7. Koliko se često piju alkoholna pića u selu/gradu u kojem živite?

	Frekvencija	%
Pije se jako rijetko	16	2,7
Pije se rijetko	26	4,3
Pije se prosječno	276	46,0
Pije se često	168	28,0
Pije se vrlo često	114	19,0
Total	600	100,0

No u ovim pitanjima bilo je važno sagledati i varijable koje bi mogle biti povezane s ovim odgovorima. Bilo je potrebno zapitati se jesu li ovi odgovori povezani s tipom zajednice/društva u kojemu pojedinac živi. Da bi se istražio taj međuodnos rađena je hi kvadrat analiza spomenutih dvaju pitanja prikazanih u tablici 8.1.6. i 8.1.7. i pitanja o mjestu stanovanja (malo selo/selo srednje

veličine/veliko selo/grad/veće gradsko središte)⁴⁴. Istraživane varijable, rezultati su pokazali, nisu statistički značajno povezane $p > 0,05$. No statistički značajna povezanost u odnosu na varijable stavova o konzumaciji i stavove o količinu konzumacije u zajednici uočena je u odnosu s navikama konzumacije alkohola kod pojedinaca. Naime, postoji statistički značajna povezanost varijable *Kako biste ocijenili stav Vaše zajednice prema konzumaciji alkoholnih pića* i varijable *Koliko često pijete alkoholno/a pića?* te varijable *Koliko se često piju alkoholna pića u selu/gradu u kojem živite?* i varijable *Koliko često pijete alkoholna pića* ($\chi^2(4, N = 600) = 20,177, p < 0,05, V = 0,130$). Osobe koje su odgovorile da alkohol nikada ne konzumiraju u većoj su mjeri odgovarale da su stavovi zajednice prema konzumaciji alkoholnih pića negativni nego li su takve odgovore pružale osobe koje alkohol konzumiraju (u bilo kojem intenzitetu). Što se tiče učestalosti konzumacije alkohola u zajednici, od osoba koje alkohol ne konzumiraju 16,5% smatra da se alkohol konzumira rijetko (tj. da se pije rijetko). Taj postotak među onima koji piju rijetko bio je 9,3%, a među onima koji alkohol konzumiraju često bio je 3,2% (tablica 8.1.6.1.).

8.1.6.1. Koliko se često piju alkoholna pića u selu/gradu u kojem živite s obzirom na učestalost konzumacije alkohola kod pojedinca

		Koliko se često piju alkoholna pića u Vašoj zajednici %		
		Pije se rijetko	Ne mogu procijeniti	Pije se često
Koliko često pijete alkoholna pića?	Nikad	16,5	38,0	45,6
	Rijetko	9,3	45,1	45,6
	Često	3,2	48,6	48,3

($\chi^2(24, N = 591) = 42,155, p < 0,05, V = 0,134$)

Ulazeći dublje u problematiku odnosa konzumacije alkohola i društva, ispitana je razina tolerancije konzumacije alkohola od strane članova obitelji. Ispitanicima je na ovom pitanju postavljena skala od 1 do 5 pri čemu je 1 označavalo *uopće se ne slažem*, a 5 *u potpunosti se slažem* (Tablica 8.1.8.). Niti se slaže, niti se ne slaže s tvrdnjom da članovi moje (ispitanikove) obitelji ne toleriraju pijenje

⁴⁴ Tipologija mjesta prebivališta konstruirana je na temelju podataka o administrativnoj slici Krapinsko-zagorske županije. U toj županiji ima 7 gradova i 25 općina. Po jedinici samouprave ima 4153 stanovnika (<http://www.kzz.hr/opcenito> pristupljeno 12.06.2020). Iz tog razloga, koristila se tipologija koja je odrazila taj administrativni kontekst. Veća gradska središta u Krapinsko-zagorskoj županiji su: Krapina, Zabok, Pregrada, Oroslovje (više od 7000 stanovnika). Ostali gradovi spali su u kategoriju *grad*. Kategorije *malo selo*, *selo srednje veličine*, *veliko selo* ostavljeno je na procjenu ispitanika.

alkohola, 28,1% ispitanika. S ovom tvrdnjom se uopće ne slaže i ne slaže sveukupno 46,1% ispitanika, dok se s njom slaže i u potpunosti slaže 25,8% ispitanika. Ovim odgovorima na generalnoj razini, obitelj nije presudan faktor sprječavanja konzumacije alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji.

8.1.8. Članovi moje obitelji ne toleriraju pijenje alkohola

	Frekvencija	%
1 Uopće se ne slažem	150	26,2
2	114	19,9
3	161	28,1
4	63	11
5 U potpunosti se slažem	85	14,8
Total	573	100

8.1.9. Za moje prijatelje pijenje alkohola je najbolji način ostvarenja dobre atmosfere na tulumu ili fešti

	Frekvencija	%
1 Uopće se ne slažem	139	24,0
2	100	17,3
3	157	27,1
4	100	17,3
5 U potpunosti se slažem	83	14,3
Total	579	100,0

Nastavno na odnos društva i konzumacije alkohola u tablici 7.1.8. na skali istoj kao i u prethodnoj tablici ispitano je u kojoj mjeri je za prijatelje ispitanika pijenje alkohola najbolji način ostvarenja dobre atmosfere na tulumu ili fešti. I u ovom pitanju, najveći broj ispitanika odgovorio je *niti se slažem, niti se ne slažem*, odnosno 3 na skali od 1 do 5 (27,1%). Da se uopće ne slaže i ne slaže se odgovorilo je 41,3% ispitanika (239 ispitanika), dok se s ovom tvrdnjom slagalo i u potpunosti slagalo 31,6% ispitanika (183 ispitanika). No ovo pitanje ovisilo je o količini popijenih pića od

strane pojedinca u određenim prilikama. Valja napomenuti da je iz ove krostabulacije i hi kvadrat analize izuzet dio uzorka koji ne konzumira alkohol. Pitanje koliko često pijete alkoholna pića naime nije bilo statistički značajno povezano sa stavovima o ovoj tvrdnji (iz tablice 7.1.8.). U tablici 8.1.9.1. prikazan je raspon podataka slaganja s tvrdnjom u vezi s pitanjem o količini popijenih alkoholnih pića u situacijama kada se alkohol konzumira. Ove dvije varijable (slaganje s tvrdnjom i količina popijenog pića) statistički su značajno povezane. Osobe koje u situacijama u kojima se alkohol konzumira popiju 1 do 2 pića, u većoj mjeri se ne slažu s navedenom tvrdnjom (46,8%) nego li je to slučaj s osobama koje popiju 5 do 6 pića (22,7%), 7,8 ili 9 pića (16,7%) te 10 ili više pića (21,1%). U tom smislu, osobe koje u prigodama konzumacija popiju veći broj alkoholnih pića češće su odgovarali da se slažu s tvrdnjom da je za njihove prijatelje pijenje alkohola najbolji način ostvarenja dobre atmosfere na tulumu i/ili fešti (npr. 1 do 2 pića, 27,7% se slaže, a u kategoriji 10 ili više pića 47,4%).

8.1.9.1. Koliko alkoholnih pića otprilike popijete u danu kada pijete alkohol i tvrdnja Za moje prijatelje pijenje alkohola je najbolji način ostvarenja dobre atmosfere na tulumu ili fešti

		Za moje prijatelje pijenje alkohola je najbolji način ostvarenja dobre atmosfere na tulumu ili fešti %		
		Ne slažem se	Ne znam	Slažem se
Koliko alkoholnih pića otprilike popijete u danu kada pijete alkohol?	1-2 pića	46,8	25,5	27,7
	3-4 pića	40,0	31,9	28,1
	5-6 pića	22,7	27,3	50,0
	7-8-9 pića	16,7	33,3	50,0
	10 ili više pića	21,1	31,6	47,4

($\chi^2(8, N = 505) = 25,797, p < 0,05, V = 0,160$)

8.2. Navike konzumacije alkohola s obzirom na dob

Kao što je već naznačeno i u kvalitativnom dijelu istraživanja postoje razlike u interpretaciji značenja konzumacije alkohola s obzirom na dob. Sugovornici su definirali dvije kategorije ispitanika – stariji i mladi. U kvalitativnom dijelu nije se ulazilo dublje u samu problematiku s obzirom na kvantitativnu prirodu ovoga pitanja. No kvalitativni dio istraživanja pomogao je u konstrukciji dobnih kategorija tj. skupina ljudi koji su prikazivali određene sličnosti u značenju konzumacije alkohola.

U tablici 8.2.1. prikazane su korelacije dobi s varijablama koje su bile osnovni indikatori individualnih navika pijenja u Krapinsko-zagorskoj županiji.

8.2.1. Korelacija navika pijenja i dobi

Koliko često pijete alkoholno/a pića?	-,089
Koliko alkoholnih pića otprilike popijete u danu kada pijete alkohol?	-,294**
Molimo Vas da zaokružite vrijeme kada Vam pije alkoholnih pića najviše odgovara.	-,372**
S koliko ljudi najčešće pijete alkoholna pića (kada ih pijete)	-,087

p<0,05

U dvije varijable nije pronađena korelacija u odnosu na dob. To je varijabla *Koliko često pijete alkoholna pića* i *S koliko ljudi najčešće pijete alkoholna pića*. Ne postoji veza dobi i učestalosti konzumacije alkoholnih pića. Isto tako, ne postoji niti veza dobi i broja ljudi s kojima se alkohol konzumira. No korelacija je zabilježena u varijablama količine popijenog pića u danu kada se pije alkohol i dobi te vremena kada se alkohol konzumira i dobi. U prvom slučaju postojala je statistički značajna negativna korelacija količine popijenih pića i dobi (-0,294). Druga korelacija, odnosa vremena kada ispitanicima najbolje odgovara konzumacija alkohola i dobi također je negativna i iznosi -0,372.

No kako bi spomenute korelacije bile jasnije, valjalo je istražiti u kojim točno kategorijama dobi postoji ta povezanost te u kojoj se mjeri i na koje načine po pitanju osnovnih navika konzumacije razlikuju dobne skupine.

8.2.2. Analiza statističke značajnosti razlika dobni skupina s obzirom na navedene varijable

	Koliko često pijete alkoholno/a pića?	Koliko alkoholnih pića otprilike popijete u danu kada pijete alkohol?	Molimo Vas da zaokružite vrijeme kada Vam pije alkoholnih pića najviše odgovara.	S koliko ljudi najčešće pijete alkoholna pića (kada ih pijete)
Hi-kvadrat	4,813	47,348	81,685	4,421
Stupnjevi slobode	3	3	3	3
p	,186	,000	,000	,219

U tablici 8.2.2. prikazana je razina statističke značajnosti razlika u pojedinim varijablama s obzirom na dobnu kategoriju. Vidljivo je da od četiri varijable (kao i u slučaju korelacija) u dvije varijable ne postoji statistički značajna razlika ($p > 0,05$). Drugim riječima ne postoji statistički značajna razlika u tomu koliko se često piju alkoholna pića s obzirom na dobne kategorije. Učestalost konzumacije alkohola kod mladih i kod starijih (kako je bilo navedeno u iskazima sugovornika) nije značajno različita. Isto vrijedi i za broj ljudi s kojima se najčešće piju alkoholna pića. Niti ova varijabla statistički se ne razlikuje s obzirom na dobne kategorije ($p = 0,219$; $p > 0,05$). No dvije varijable statistički su značajno različite s obzirom na dobne kategorije. Prva varijabla u kojoj je moguće detektirati statistiku značajnost razlike jest broj popijenih pića u situacijama kada osoba pije alkohol ($p < 0,05$) te varijabla vremena u kojemu ispitanicima najviše odgovara konzumacija alkohola ($p < 0,05$).

8.2.3. Tablica rankova odgovora s obzirom na dobne kategorije

	Dob	Rank aritmetičke sredine
Koliko alkoholnih pića	18-32	318,95
otprilike popijete u danu kada	33-47	270,94
pijete alkohol?	48-62	225,40
	63 i više	216,09
Molimo Vas da zaokružite	18-32	312,72
vrijeme kada Vam pije	33-47	290,30
alkoholnih pića najviše	48-62	251,94
odgovara.	63 i više	163,60

$p < 0,05$

Iako spomenute varijable u svojoj formi mogu djelovati kategorijalno, one su konstruirane pseudo intervalno. To znači da su varijable poput količine popijenih pića, ili osoba s kojima se konzumiraju alkoholna pića postavljene tako da 1 izražava najmanju mjeru popijenih pića ili pak najmanji broj osoba s kojima se alkohol konzumira, a svaki sljedeći stupanj bilježi povećanje (bilo popijenih pića ili broja ljudi s kojima se alkohol konzumira). Na tako postavljenim ljestvicama moguće je detektirati razlike u dobnim kategorijama. To je vidljivo u tablici 8.2.3. Kruskal Wallis testa na rankovima aritmetičkih sredina. U ovoj tablici prikazane su samo varijable u kojima je dokazana statistička značajnost razlika ($p < 0,05$). Nadalje uz ove rezultate proveden je post hoc Bonferroni test između grupa u kojem je evidentirana statistički značajna razlika u svim kategorijama osim između dobi od 48 do 62 godine i 63 godine i više.

U odnosu varijable dobi i količine popijenih alkoholnih pića u danu kada osoba pije alkohol vidljivo je smanjenje broja popijenih pića porastom dobnih kategorija. Ovaj podatak može se uočiti već i u korelacijama prikazanim u tablici 8.2.1. (korelacija dobi i količine popijenih alkoholnih pića iznosila je -0,294. Kako bi se dodatno, deskriptivno prikazala spomenuta povezanost odnosno razlika prikazana je tablica 8.2.4. u kojoj je vidljiva krostabulacija dobi i količine popijenih pića u jednoj prilici konzumacije.

8.2.4. Koliko alkoholnih pića otprilike popijete u danu kada pijete alkohol u odnosu na dob

		Dob %			
		18-32	33-47	48-62	63 i više
Broj popijenih pića u situaciji	Manje od 4 pića	65,7	78,5	92,0	86,7
kada se alkohol konzumira	Više od 4 pića	34,3	21,5	8,0	13,3

(χ^2 (3, N = 521) = 34,049, $p < 0,05$, $V = 0,256$).

Hi kvadrat testom potvrđena je statistički značajna povezanost ovih varijabli. U dobi od 18 do 32 godine 65,7% ispitanika (94 od ukupno 143 u ovoj dobnoj skupini) odgovorilo je da u situacijama kada alkohol konzumira, konzumira manje od 4 pića. Da konzumira više od 4 pića odgovorilo je 34,3% ispitanika ove dobne skupine. Da pije manje od 4 pića u dobi od 33 do 47 godina odgovorilo je 78,5%. U dobi od 48 do 62 godine taj postotak iznosio je 92%, a u dobi od 63 ili više godina 86,7%. Od 103 ispitanika koji su odgovorili da konzumiraju 4 ili više alkoholnih pića 49 njih (ili 44% od tog broja) spadalo je u dobnu skupinu od 18 do 32 godine.

Sličan trend se, može uočiti u odnosu dobi i vremena kada konzumacija alkohola najviše odgovara ispitanicima. Postoji razlika u vremenu kada konzumacija alkohola najviše odgovara s obzirom na dobne skupine. Kako dobne skupine idu prema starijem time se unazad pomiče i vrijeme kada konzumacija alkohola najviše odgovara. Tako mladima od 18 do 32 godine u najvećoj mjeri odgovara konzumacija navečer. To pokazuju i rankovi aritmetičkih sredina. Kod dobi od 18 do 32 godine rank aritmetičke sredine iznosi 312; kod osoba od 33 do 47 iznosi 290,3; osobe od 48 do 62 godine imaju rank aritmetičke sredine od 251,94; a osobe od 63 godine na više 163,6. Kao i u slučaju količine popijenih pića i u ovoj varijabli može se uočiti negativna korelacija dobi i vremena kada alkohol najviše odgovara (-0,372). Obrazložene razlike također su vidljive i u tablici krostabulacija (tablica 8.2.5.).

8.2.5. Odnos dobi i vremena kada konzumacija alkohola najviše odgovara

		Dob %			
		18-32	33-47	48-62	63 i više
Vrijeme u kojem se alkohol	Tijekom dana	53,2	62,5	71,4	75,5
konzumira	Navečer	46,8	37,5	28,6	24,5

(χ^2 (6, N = 521) = 13,991, $p < 0,05$, $V = 0,18$)

U unakrsnoj tablici 8.2.5. prikazan je odnos dobi i vremena kada se najčešće konzumiraju alkoholna pića. Ispitanici u dobi od 18 do 32 godine u većoj su mjeri odgovarali da im konzumacija alkohola najviše odgovara navečer (naspram drugih dobnih kategorija) – 46,8%. Taj postotak za osobe od 33 do 47 godina iznosio 37,57%, za osobe od 48 do 62 godine 28,6%, a za osobe od 63 godine na više 24,5%. Za usporedbu, tijekom dana konzumacija alkohola odgovara 53,2 % ispitanika u dobi od 18 do 32 godine. U dobi od 63 godine ili više dnevna konzumacija (tijekom dana) odgovara 75,5 % ispitanika. U tablici 8.2.4. na razini deskripcije vidljiv je svojevrsan trend povećanja preferencije konzumacije alkohola tijekom dana proporcionalno s povećanjem dobi. S druge pak strane preferencija konzumacije alkohola navečer pada kako raste dob ispitanika.

U dosad prikazanim istraživanjima odnosa dobi i konzumacije alkohola, dob nije bila korištena kao jedinstveni prediktor već je često postavljana u vezu sa spolom ispitanika / ispitanica (Grant i sur., 2011, Mooney i sur., 1987). No rađena su i istraživanja koja su u prvi plan postavila razlike u konzumaciji alkohola s obzirom na dobne kategorije. Jedno od takvih istraživanja proveli su Britton i suradnici 2015. godine u Velikoj Britaniji na uzorku od 59,397 ispitanika. Istraživanje je pokazalo kako je konzumacija alkohola najintenzivnija u dobi od 25 godina te se ona smanjuje kako raste dob konzumenata. Tako se u srednjoj životnoj dobi alkohol konzumira u manjim količinama nego li u mlađoj dobi. U starijoj životnoj dobi pak (stariji od 60 godina) konzumacija alkohola nižeg je stupnja nego li u srednjoj životnoj dobi, a samim time i od one u mladima (Britton i sur. 2015). Isto tako, Shaw i suradnici su 2011. godine utvrdili kako je stupanj apstinencije od alkohola viši u starijih ispitanika nego li je to slučaj s mladima. Kako raste dob, raste i razina apstinencije (Shaw i sur. 2011).

8.2.1. Društvene dimenzije konzumacije alkohola i dob

Po pitanju razlika u navikama konzumacije alkohola s obzirom na dob ispitanika su slaganja s određenim tvrdnjama na skali od 1 do 5. Tvrdnje koje su obuhvaćene u ovom dijelu instrumenta uključivale su pitanja o kaznama za pijane vozače, stavovima o važnosti konzumacije alkohola za društveni život, toleranciji roditelja i članova obitelji prema konzumaciji alkohola te o odnosu prijatelja ispitanika o konzumaciji alkohola kao sredstvu postizanja dobre atmosfere. U tablici 8.2.6. prikazani su rezultati Kruskal Wallis testa o statističkoj značajnosti razlika među dobnim kategorijama u navedenim tvrdnjama. Iz tablice 8.2.6. može se vidjeti kako statistički značajna

razlika ($p < 0,05$) postoji između varijable *Pijenje alkohola utječe pozitivno na kvalitetu mog društvenog života* i dobnih kategorija te varijable *Za moje prijatelje pijenje alkohola je najbolji način ostvarenja dobre atmosfere na tulumu ili fešti* i dobnih kategorija. U ostalim varijablama koje su bile istraživane nije pronađena statistički značajna razlika među dobnim skupinama.

Tablica 8.2.6. Statistički značajne razlike u tvrdnjama s obzirom na dob

	Pijenje alkohola utječe pozitivno na kvalitetu mog društvenog života	Za moje prijatelje pijenje alkohola je najbolji način ostvarenja dobre atmofere na tulumu ili fešti
Hi kvadrat	27,981	13,989
Stupnjevi slobode	3	3
p	,000	,003

Nakon provedenog post-hoch testa analizirane su dimenzije ove različitosti kroz rankove aritmetičkih sredina. U tablici 8.2.7. moguće je vidjeti koji je smjer tih različitosti. Tako je rank aritmetičke sredine tvrdnje *Pijenje alkohola utječe pozitivno na kvalitetu mog društvenog života* za dob od 18 do 32 godine 338,81, za dob od 33 do 47; 298,09, od 48 do 62 godine; 266,52, a za 63 godine na više 248, 81. To nam govori o tome da je kod mladih u većoj mjeri prisutnije slaganje s tvrdnjom da pijenje alkohola utječe pozitivno na kvalitetu njihova života nego li je to slučaj sa starijom dobi – npr. od 63 na više godina. I kod tvrdnje *Za moje prijatelje pijenje alkohola je najbolji način ostvarenja dobre atmosfere na tulumu ili fešti* također postoji statistički značajna razlika. Rankovi aritmetičkih sredina i u ovom slučaju govore nam da su se mladi u uzorku (od 18 do 32 godine) u većoj mjeri izjašnjavali pozitivnije na ovu tvrdnju nego li je to bio slučaj u starijoj populaciji (od 48 do 62 i 63 na više godina). Rank aritmetičke sredine kod mladih po tom pitanju bio je 328, dok je u dobi od 48 do 62 godine bio 261,06, a za 63 ili više godina 276,71.

Tablica 8.2.7. Rankovi aritmetičkih sredina (razlika dobi i navedenih varijabli)

	Dob	Rank aritmetičke sredine
Pijenje alkohola utječe	18-32	338,81
pozitivno na kvalitetu mog	33-47	298,09
društvenog života	48-62	266,52
	63 i više	248,81
Za moje prijatelje pijenje	18-32	328,24
alkohola je najbolji način	33-47	291,66
ostvarenja dobre atmosfere	48-62	261,06
na tulumu ili fešti	63 i više	276,71

$p < 0,05$

Kao dodatna potpora ove analize može se pogledati Spearmanov koeficijent korelacije dobi i ovih varijabla. Postoji naime statistički značajna negativna korelacija tvrdnje *Pijenje alkohola utječe pozitivno na kvalitetu mog društvenog života* i dobi (-0,218) te tvrdnje *Za moje prijatelje pijenje alkohola je najbolji način ostvarenja dobre atmosfere na tulumu ili fešti* i dobi (-0,133).

8.2.2. Percepcija količine konzumacije alkohola u zajednici s obzirom na dob

S obzirom na dob analizirane su već spomenute dvije varijable. To je varijabla percepcije ispitanika o stavovima zajednice usmjerene na konzumaciju alkohol te varijabla percepcije ispitanika o tome koliko se često konzumiraju alkoholna pića u njegovoj ili njenoj zajednici. Obje varijable pokazale su da postoji statistički značajna razlika u odnosu na dob (tablica 8.2.8.).

Tablica 8.2.8. Statistička značajnost razlike varijabli s obzirom na dob

	Kako biste ocijenili stav Vaše zajednice prema konzumaciji alkoholnih pića?	Koliko se često piju alkoholna pića u selu/gradu u kojem živite?
Hi kvadrat	33,163	46,069
Stupnjevi slobode	3	3
p	,000**	,000**

U tablici 8.2.9. prikazani su rankovi aritmetičkih sredina po dobnim skupinama u odnosu na već spomenute varijable. Kod prve varijable percepcija stavove zajednice o konzumaciji alkohola može se uočiti kako je rank aritmetičke sredine kod osoba od 18 do 32 godine 325,71. Taj se rank smanjuje kako se povećavaju dobne skupine. Za osobe 63 godine i više, rank aritmetičke sredine iznosio je 225,86. Ispitanici mlađe životne dobi (od 18 do 32) smatrali su da zajednica ima pozitivnije stavove o konzumaciji alkohola nego što li su to smatrali stariji ispitanici (63 i više godina). Isti trend bilježi i druga varijabla o percepciji koliko se piju alkoholna pića u zajednici u kojoj ispitanici žive. Naime, mlađi ispitanici od 18 do 32 godine smatraju da se alkohol konzumira u većoj mjeri u njihovoj zajednici nego li to smatraju osobe starije životne dobi (63 godine i više). No razlike se mogu uočiti i u drugim dobnim skupinama. U tom smislu, osobe od 33 do 47 godina smatraju da se u njihovoj zajednici pije manje nego što li to misle osobe u dobi od 18 do 32 godine. To pokazuje razlika u rankovima aritmetičkih sredina koja za osobe od 18 do 32 godine iznosi 357,28; a za osobe od 33 do 47 godina 318,51. No rankovi se statistički značajno razlikuju i između dobi od 33 do 47 godina i 47 do 62 godine. Ispitanici od 33 do 47 godina smatraju da se alkohol u njihovoj zajednici konzumira češće (rank 318,51) nego što to smatraju ispitanici u dobi od 47 do 62 godine (rank 291,57).

Tablica 8.2.9. Rankovi aritmetičkih sredina po dobnim skupinama

	Dob	Rank aritmetičke sredine
Kako biste ocijenili stav Vaše zajednice prema konzumaciji alkoholnih pića?	18-32	325,71
	33-47	317,38
	48-62	305,56
	63 i više	225,86
Koliko se često piju alkoholna pića u selu/gradu u kojem živite?	18-32	357,28
	33-47	318,51
	48-62	291,57
	63 i više	227,96

$p < 0,05$

Varijabla ocjena ispitanika o stavovima zajednice prema konzumaciji alkohola može se analizirati deskriptivno. U tablici 8.2.10. prikazana je krostabulacija dobi i spomenute varijable. Da zajednica ima pozitivan stav o konzumaciji alkohola izjasnilo se 45,4% ispitanika u dobi od 18 do 32 godine.

U dobi od 33 do 47 godina taj je postotak iznosio 41,8%. Da zajednica ima pozitivan stav o konzumaciji alkohola izjasnilo se 40,9% ispitanika u dobi od 47 do 62 godine te 22% ispitanika u dobi od 63 godine na više. S druge strane da zajednica ima negativan stav o konzumaciji alkohola, u dobi od 18 do 32 godine izjasnilo se 15,1% ispitanika. U dobi od 63 godine na više taj je postotak (procjene ispitanika da zajednica ima negativan stav o konzumaciji alkohola) iznosio 39,4%. U dobi od 63 godina na više 38,6% ispitanika odgovorilo je kako zajednica ima neutralan stav o konzumaciji alkohola. Općenito, po pitanju odgovora da zajednica ima neutralan stav prema konzumaciji nije bilo značajnih razlika s obzirom na dob.

Tablica 8.2.10. Odnos dobi i ocjena ispitanika o stavovima zajednice prema konzumaciji alkoholnih pića

		Dob %			
		18-32	33-47	48-62	63 i više
Kako biste ocijenili stav Vaše zajednice prema konzumaciji alkoholnih pića?	Zajednica ima negativan stav	15,1	15,0	19,5	39,4
	Zajednica ima neutralan stav	39,5	43,1	39,6	38,6
	Zajednica ima pozitivan stav	45,4	41,8	40,9	22,0

($\chi^2(6, N = 591) = 38,063, p < 0,05, V = 0,179$).

U tablici 8.2.11. dob je postavljena u međuodnos s pitanjem o stavovima ispitanika o učestalosti konzumacije alkohola u njihovoj zajednici. Ovaj odnos pokazao se statistički značajno povezanim već i u Kruskal Wallis testu no valja i deskriptivno obuhvatiti podatke. Naime, da se u njihovoj zajednici (u kojoj žive) pije rijetko odgovorilo je 15,2% ispitanika koji su stariji od 63 godine. u dobi od 18 do 32 godine taj je postotak (da se pije rijetko) iznosio 2,6%. No u slučaju procjene da se pije često stvar je bila obrnuta. Tako je u dobi od 18 do 32 godine, da se u njihovoj zajednici pije često, odgovorilo 60,5% ispitanika. U dobi od 33 do 47 godina taj postotak bio je 53,9%. Od 48 do 62 godine da se pije često smatralo je 44,2%, a u dobi od 63 godine na više taj je postotak bio 27,5%. Najveći broj ispitanika u najstarijoj dobnoj kategoriji (63 ili više godina) smatrao je da se u njihovoj zajednici pije prosječno (57,2%).

Tablica 8.2.11. Odnos dobi i stavova o učestalosti konzumacije alkohola u zajednici u kojoj ispitanici žive

		Dob%			
		18-32	33-47	48-62	63 i više
Koliko se često piju	Pije se rijetko	2,6	4,5	6,4	15,2
alkoholna pića u Vašoj	Ne mogu procijeniti	36,8	41,6	49,4	57,2
zajednici	Pije se često	60,5	53,9	44,2	27,5

(χ^2 (6, N = 600) = 45,321, $p < 0,05$, V = 0,194).

Konzumacija alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji s obzirom na dob, kao što je bilo vidljivo iz analize predstavljenih tablica razlikuje se u nekim dimenzijama. Naime, ta razlika očituje se u količini popijenog alkohola u situacijama kada se alkohol konzumira. Mlađi ispitanici tijekom situacija u kojima konzumiraju alkohol u prosjeku popiju veći broj pića nego li je to bio slučaj s ispitanicima srednje ili starije životne dobi (iznad 63 ili više godina). Također, razlika je vidljiva i u navikama konzumacije alkohola tijekom dana. Tako mladi ispitanici većinom alkohol konzumiraju navečer, dok ispitanici starije životne dobi alkohol konzumiraju češće tijekom dana, a najčešće u jutarnjim satima. Uz općenite razlike u navikama pijenja postoje razlike i u percepciji društvenih aspekata konzumacije alkohola. Mladi u velikom broju istraživanih varijabli pridaju veću važnost konzumaciji alkohola. Tako ispitanici u dobi od 18 do 32 godine smatraju u većoj mjeri od starijih ispitanika (ostalih kategorija) da konzumacija alkohola utječe pozitivno na njihove društvene odnose. Isto tako, mladi se u većoj mjeri nalaze u društvu onih koji smatraju da je alkohol najbolji način za ostvarenje dobre atmosfere na tulumu i fešti. Ta razlika dobnih skupina u svezi konzumacije alkohola vidljiva je i u percepciji općenite konzumacije u ispitanikovo zajednici. Mlađi ispitanici u smatraju da se alkohol u njihovoj zajednici konzumira u većoj mjeri nego što li to misle ostale dobne skupine (a naročito osobe u dobi od 63 i više godina). Takvih su stavova mladi i po pitanju mišljenja o tomu kakav stav ima zajednica u generalnom smislu o konzumaciji. Mladi općenito smatraju da zajednica ima pozitivniji stav o konzumaciji alkohola nego li to smatraju stariji.

8.3. Navike konzumacije alkohola s obzirom na spol

U kvalitativnom dijelu istraživanja, sugovornici su isticali povezanost konzumacije alkohola i roda⁴⁵. Tako se pretjerana konzumacija alkohola (prema iskustvima sugovornika) češće i više tolerirala muškarcima nego li ženama. Isto tako, konzumacija alkohola kod žena danas, objašnjena je (od strane sugovornika) kao jedno od sredstava emancipacije žena. Iskustva sugovornika u kvalitativnom dijelu istraživanja iako vrijedna i samostalno, valjalo je provjeriti i u kvantitativnoj fazi istraživanja. Kvalitativno smo dobili objašnjenja značenja konzumacije alkohola za muškarce i žene, ali statističke značajne razlike i povezanosti određenih aspekata konzumacije alkohola s obzirom na rod valja obuhvatiti i kvantitativnim podacima. U tom smislu, varijable navika konzumacije i percepcije društvenih elemenata konzumacije alkohola (u redoslijedu kao i kod dobi) bit će postavljene u analizu sa spolom. Za tu analizu koristit će se t-test uz popratne deskriptivne pokazatelje.

Prva t-test analiza uključivala je varijable osnovnih dimenzija konzumacije alkohola i eventualne razlike u aritmetičkim sredinama u odnosu na spol. Varijable koje su bile uključene u analizu bile su učestalost konzumacije alkohola, količina popijenog alkohola u situacijama konzumacije, vrijeme u danu kada ispitanicima konzumacija alkohola najbolje odgovara te broj ljudi prisutnih u prigodama konzumacije alkohola. Ispitivala se statistički značajna razlika u aritmetičkim sredinama odgovora. U navedene četiri varijable, samo u varijabli *S koliko ljudi najčešće pijete alkoholna pića (kada ih pijete)* nije pronađena statistički značajna razlika (potvrđena H0 hipoteza). U ostale tri varijable: *Koliko često pijete alkoholno/a pića? Koliko alkoholnih pića otprilike popijete u danu kada pijete alkohol? Molimo Vas da zaokružite vrijeme kada Vam pijenje alkoholnih pića najviše odgovara* potvrđena je statistički značajna razlika ($p < 0,05$) s obzirom na spol.

⁴⁵ Zašto se u kvalitativnom dijelu koristi pojam roda, a u kvantitativnom spol objašnjeno je na str. 49.

8.3.1. Statistički značajne razlike u aritmetičkim sredinama varijabli u odnosu na spol

	Spol	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Koliko često pijete	Muško	4,79	1,769
alkoholno/a pića?	Žensko	3,34	1,808
Koliko alkoholnih pića	Muško	2,10	1,167
otprilike popijete u danu	Žensko	1,43	,771
kada pijete alkohol?			
Molimo Vas da zaokružite	Muško	3,35	1,021
vrijeme kada Vam pije			
alkoholnih pića najviše	Žensko	3,55	,887
odgovara.			

$p < 0,05$

U tablici 8.3.1. prikazane su vrijednosti međudnosa varijabli i spola. Prikazane su varijable u kojima je t-testom utvrđena statistička značajnost razlike ($p < 0,05$). Razlike u učestalosti konzumacije alkohola postoje te muškarci s obzirom na aritmetičke sredine u stupnju konzumacije učestalije konzumiraju alkohol ($x_1 = 4,79$) nego što li alkohol konzumiraju žene ($x_2 = 3,34$). To se može i deskriptivno uočiti kada se pogleda tablica 8.3.2. o odnosu spola i varijable učestalosti konzumacije alkoholnih pića.

7.3.2. Učestalost konzumacije alkohola s obzirom na spol

		Spol %	
		Muško	Žensko
Koliko često pijete alkoholna pića?	Nikad	27,8	72,2
	Rijetko	26,5	73,5
	Često	64,0	36,0

$(\chi^2 (2, N = 600) = 83,138, p < 0,05, V = 0,372)$

Hi kvadrat testom utvrđena je povezanost varijable spola i učestalosti konzumacije alkohola. U spomenutoj tablici (tablica 8.3.2.) t-testom detektirane razlike mogu se deskriptivno uočiti. Od svih ispitanika koji su odgovorili da nikada ne konzumiraju alkoholna pića (79 ispitanika) 72,2% bile su žene, dok su muškarci u ovom odgovoru bili zastupljeni u 27,8% slučajeva. S druge pak strane,

od onih koji su odgovorili da piju često (317 ispitanika), 64% bilo je muškaraca, a 36% žena. U odgovorima koji su obuhvaćeni kategorijom rjeđeg pijenja većinski su bile zastupljene žene i to 73,5% (dok su muškarci u ovim kategorijama bili zastupljeni u 26,5% slučajeva).

U NHIS (*National Health Interview Survey*) dobiveni su podaci koji ukazuju na slične trendove međuodnosa spola i konzumacije alkohola. U tom istraživanju, u SAD-u, muškarci su alkohol konzumirali znatno češće nego li je to bio slučaj sa ženama. Alkohol je aktivno konzumiralo 64% muškaraca. S druge strane, postotak žena koje su aktivno konzumirale alkohol bio je 41%. (NHIS, 1988).

Kao što je već spomenuto na početku ovoga poglavlja, varijabla *Koliko alkoholnih pića otprilike popijete u danu kada pijete alkohol?* također se razlikuje s obzirom na spol. Tako se u tablici 8.3.1. može vidjeti kako je prosječan stupanj konzumacije alkohola 2,1 kod muškaraca, a kod žena 1,43. Ako ponovno deskriptivno sagledamo ovaj podatak (tablicom 8.3.4.) mogu se ustvrditi slični trendovi kao i u slučaju prethodno elaborirane varijable.

Tablica 8.3.4. Količina popijenih alkoholnih pića po situaciji s obzirom na spol

		Spol %	
		Muško	Žensko
Koliko alkoholnih pića otprilike popijete u danu kada pijete alkohol?	1-2 pića	35,3	64,7
	3-4 pića	56,3	43,7
	5-6 pića	75,8	24,2
	7-8-9 pića	77,8	22,2
	10 ili više pića	84,2	15,8

Po pitanju količine popijenog alkohola, 1 do 2 pića u danu kada se konzumira alkohol odgovorilo je 283 ispitanika. Unutar ove brojke 64,7% bilo je žena, dok su muškarci u ovoj kategoriji bili zastupljeni u 35,3% slučajeva. Omjer spolova u kategoriji popijenih 3 do 4 alkoholnih pića bilo je 56% muškaraca, a 43,7% žena. U kategoriji popijenih 5 do 6 pića (od 66 ispitanika i ispitanica) bilo je 75,8% muškaraca i 24,2% žena. Od svih onih koji su odgovorili da popiju 7, 8 ili 9 pića u prigodi konzumacije bilo je 77,8% muškaraca, a u kategoriji od 10 ili više pića 84,2% muškaraca, a 15,8% žena.

Ovaj podatak ide u prilog dosadašnjim istraživanjima količine konzumiranog alkohola u situacijama kada se alkohol konzumira. Naime, u već ranije spomenutom istraživanju Dawsona i Archera 1992.

godine muškarci su u znatnije većem broju slučajeva po situaciji konzumacije, konzumirali 9 ili više pića (27% muškaraca). S druge pak strane 8,8% žena po prigodi je konzumiralo 9 ili više pića. Drugim riječima, podaci na području Krapinsko-zagorske županije pokazuju slične trendove kao što je to bio slučaj sa spomenutim istraživanjem.

I varijabla vremena u danu kada ispitanicima konzumacija alkohola najbolje odgovara pokazala se statistički značajno različitom s obzirom na spol. U tablici 8.3.5. prikazana je deskriptiva ovoga odnosa. U jutarnjim satima alkohol najbolje odgovara 19 ispitanika i ispitanica. 89,5% od toga bili su muškarci, a 10,5% žene. Nadalje popodne nakon ručka alkohol najradije konzumira 85 ispitanika. U tih 85 ispitanika 44,2% bilo je muškaraca i 55,8% žena. Najvećem broju ispitanika konzumacija alkohola odgovarala je navečer. U 295 ispitanika koji su odgovorili da im pijenje alkohola najbolje odgovara navečer bilo je 44,4% muškaraca te 55,6% žena.

Tablica 8.3.5. Doba dana kada konzumacija najbolje odgovara s obzirom na spol

		Spol %	
		Muško	Žensko
Molimo Vas da zaokružite vrijeme kada Vam pijenje alkoholnih pića najviše odgovara.	U jutarnjim satima	89,5	10,5
	Popodne (nakon ručka)	44,2	55,8
	Kasnije popodne (npr. nakon posla)	61,8	38,2
	Navečer	44,4	55,6
	Niti jedno od navedenog	46,9	53,1

(χ^2 (6, N = 591) = 21,627, $p < 0,05$, V = 0,204).

Nakon osnovnih karakteristika navika konzumacije alkohola s obzirom na spol valjalo je istražiti eventualne razlike u društvenim dimenzijama konzumacije alkohola. U dvije tvrdnje unutar društvenih dimenzija povezanih uz konzumaciju alkohola detektirana je statistički značajna razlika s obzirom na spol. To su tvrdnje: *Pijane vozače trebalo bi strože kažnjavati* te *Pijenje alkohola utječe pozitivno na kvalitetu mog društvenog života* ($p < 0,05$). Tvrdnja u kojoj je pronađena statistički značajna razlika s obzirom na dob *Za moje prijatelje pijenje alkohola je najbolji način ostvarenja dobre atmosfere na tulumu ili fešti* nije bila statistički značajno različita s obzirom na spol. Isto tako, niti druge varijable nisu se pokazale statistički značajno različite – npr. *Članovi moje obitelji ne toleriraju konzumaciju alkohola, moji roditelji ne toleriraju/nisu tolerirali*

konzumaciju alkohola ($p>0,05$). U tablici 8.3.6. prikazane su osnovne razlike dviju varijabli u kojima je potvrđena statistička značajnost razlike u spolu.

8.3.6. Statistički značajne razlike u aritmetičkim sredinama varijabli u odnosu na spol

	Spol	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Pijane vozače trebalo bi strože kažnjavati	Muško	4,22	1,173
	Žensko	4,56	1,028
Pijenje alkohola utječe pozitivno na kvalitetu mog društvenog života	Muško	2,23	1,244
	Žensko	1,77	1,174

$p<0,05$

Iz predložene tablice (7.3.6.) vidljiva je razlika u varijabli da pijane vozače treba strože kažnjavati. Po pitanju ove varijable (u aritmetičkim sredinama slaganja s tvrdnjom), muškarci su popustljiviji od žena. Aritmetička sredina odgovora kod muškaraca (na skali od 1-5) bila je 4,22, dok je za žene bila 4,56. Žene su se s ovom tvrdnjom slagale u većoj mjeri nego što li su se slagali muškarci.

Po pitanju druge varijable tj. tvrdnje da pijenje alkohola utječe pozitivno na kvalitetu društvenog života ispitanika također su vidljive razlike s obzirom na spol. Aritmetička sredina odgovora za muškarce u ovom pitanju bila je 2,23, dok je za žene ta aritmetička sredina odgovora iznosila 1,77. To znači da su se muškarci u ovom pitanju u većoj mjeri pozitivno izražavali nego što li su to činile žene. Drugim riječima muškarci u većoj mjeri smatraju da pijenje alkohola utječe pozitivno na kvalitetu njihova društvenog života od žena.

No pri ovim rezultatima svakako valja naglasiti kako je raspon skale slaganja s tvrdnjama bio od 1 do 5. To znači da, iako postoje statistički značajne razlike s obzirom na spol, i dalje su slaganja s tvrdnjom u prvoj varijabli postavljena relativno visoko; što znači da je u općem smislu, slaganje s tvrdnjom da se pijane vozače treba strože kažnjavati visoko u skali slaganja no to slaganje u intenzitetu je nešto slabije u muškaraca (iako je stupanj slaganja i kod muškaraca relativno visoko). U drugoj varijabli općeniti odgovori naginju na lijevo u distribuciji, što znači da je slaganje sa spomenutom tvrdnjom nisko, ali je ipak to slaganje više bilo zastupljeno kod muškaraca nego što li je bilo kod žena.

U okviru analize navika pijenja u Krapinsko-zagorskoj županiji s osvrtom na dob, potvrđena je statistički značajna razlika u procjeni ispitanika u učestalosti konzumacije alkohola u njihovoj zajednici te o generalnim stavovima zajednice prema konzumaciji alkohola. Da zajednica ima pozitivnije stavove u većoj su mjeri smatrali mlađi ispitanici nego stariji (iznad 63 godine). Isto tako, mlađi ispitanici smatrali su da zajednica ima pozitivan i u potpunosti pozitivan stav prema konzumaciji alkohola u većoj mjeri nego što li su to smatrali stariji koji su većinski smatrali da zajednica ima negativniji (ili barem neutralan) stav o konzumaciji alkohola te da se alkohol u njihovoj zajednici konzumira prosječno ili rijetko. Sukladno detektiranim razlikama, ove dvije varijable postavilo se i u vezu sa spolom. Htjelo se ispitati postoje li statistički značajne razlike u procjeni ispitanika i ispitanica o stavovima zajednice prema alkoholu i učestalosti konzumacije alkohola u njihovoj zajednici u odnosu na spol. No t-testom nije utvrđena statistički značajna razlika u niti jednoj od spomenutih varijabli s obzirom na spol ($p > 0,05$). Drugim riječima stavovi muškaraca o tome koliko često se alkohol u njihovoj zajednici konzumira nisu bili različiti od stavova žena o ovoj temi. Isto tako, muškarci i žene slično promišljaju pitanje generalnih stavova zajednice o konzumaciji alkohola. Ovime se može ustvrditi da su generacijski tj. dobni aspekti, po pitanju ove dvije varijable, statistički značajniji do li oni rodni.

8.4. Konzumacija alkohola i socioekonomske karakteristike ispitanika u Krapinsko-zagorskoj županiji

S obzirom na istraživanja koja su rađena na temu konzumacije alkohola i novčanih primanja, taj je odnos bilo potrebno analizirati i u slučaju Krapinsko-zagorske županije. U ispitivanje međuodnosa ovih varijabli krenulo se na isti način na koji se krenuli i u slučaju prethodne dvije nezavisne varijable (rod i dob). Ipak, kroz analizu Spearmanovog koeficijenta korelacije te Kruskal Wallis test nije potvrđena statistički značajna korelacija niti statistički značajna razlika po pitanju spomenutih varijabli u odnosu prema primanjima ispitanika. To znači da (barem u) Krapinsko-zagorskoj županiji, navike konzumacije alkohola nisu statistički značajno povezane s osobnim mjesečnim neto prihodima osobe. Ne postoji razlika u konzumaciji alkohola (u generalnom smislu) između osoba viših primanja i osoba nižih primanja. No nakon analize osobnih mjesečnih neto prihoda, istražila se i eventualna povezanost subjektivne procjene zadovoljstva financijskom situacijom u kojoj se osoba nalazi u odnosu na navike konzumacije (učestalost konzumacije alkohola, količina popijenih alkoholnih pića u danu kada se alkohol konzumira, vrijeme

konzumacije alkohola, broj ljudi s kojima se alkohol konzumira). Niti u ovom slučaju nije se došlo do statistički značaje povezanosti, korelacije ili razlike u konzumaciji alkohola s obzirom na zadovoljstvo vlastitom financijskom situacijom ($p>0,05$).

Dobiveni rezultati na prostoru Krapinsko-zagorske županije ne idu u prilog dosadašnjim istraživanjima odnosa socio-ekonomskog statusa i navika konzumacije. Naime, ako uzmemo u obzir istraživanja koja su isticala tu povezanost (npr. Cerdá i suradnici (2011), Huckle i suradnici (2010) – vidi str. 52), može se zaključiti kako na prostoru Krapinsko-zagorske županije vrijede drugačije orijentacije spram konzumacije alkohola koje su (kako se to moglo vidjeti i u kvalitativnim nalazima istraživanja) u većoj mjeri kulturološki usmjerena. Socio-ekonomske i klasne razlike po pitanju tipa i navike konzumacije alkohola nisu značajne. Temeljeći se na kvalitativnom dijelu rezultata, slikovito se može dati iskaz da u klijeti gotovo jednako piju i bogati i siromašni, vlastito vino (kao vrijednost, produkt rada) imaju i bogati i siromašni.

8.5. Odnos vrijednosnih stavova i konzumacije alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji

Jedno od istraživački pitanja ovoga rada bilo je ustvrditi postoji li povezanost vrijednosnih stavova ispitanika i konzumacije alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji. Sukladno tomu postavljena je hipoteza da postoji povezanost konzumacije alkohola i vrijednosnih stavova u Krapinsko-zagorskoj županiji. Kako je kvalitativni dio istraživanja pokazao da se značenje konzumacije alkohola ostvaruje kroz društvenu interakciju, bilo je potrebno ispitati vrijednosne stavove i njihovu vezu s navikama konzumacije alkohola. Naime, prostor društvene interakcije prostor je njegovanja kolektivnih dimenzija identiteta. Te kolektivne dimenzije identiteta ostvaruju se kroz vrijednosti koje se promiču u nekoj zajednici ili društvu. S time na umu u anketnom upitniku postavljen je instrument kojim su mjerene vrijednosti ispitanika. Instrument, kao što je već ranije naglašeno temelji se na Schwartzovoj skali vrijednosti (Lindeman i Verkasalo, 2005) no kroz kvalitativnu fazu, a kasnije i pilot anketnog upitnika utvrđena je potreba za znakovitim promjenama s ciljem valjanosti i pouzdanosti mjernog instrumenta. No u konačnici mjerni instrument zadovoljio je metrijske karakteristike, a faktorskom analizom dobivenih podataka generirana su 3 osnovna vrijednosna faktora. Ekstrahiranjem triju faktora zadovoljen je Kaiserov test za adekvatnost uzorkovanja varijabli koji je pokazao kredibilnu korelaciju ($KMO= 0,927$). Također te korelacije između varijabli statistički su značajne (Barlett's = 9999,229, $p>0,05$). Korištena je varimax

rotacija, a dobivena tri faktora sveukupno objašnjavaju 54,525% ukupne varijance. U tablici 7.4.1. prikazano je objašnjenje varijance svakog od triju faktora. U faktorskoj analizi korištena je varimax rotacija.

8.5.1. Faktorska analiza vrijednosnih stavova

	Eigenvalue			Varijance bez rotacije		Varijanca nakon rotacije	
	Total	% varijance	Kumulativni postotak objašnjenja varijance	Total	% objašnjene varijance	Total	% objašnjene varijance
1	10,560	34,066	34,066	10,560	34,066	7,165	23,113
2	3,751	12,099	46,165	3,751	12,099	6,988	22,542
3	2,592	8,362	54,527	2,592	8,362	2,750	8,872

Prvi faktor nakon rotacije objasnio je 34,006% varijance te je njegova vrijednost 10,560. Taj prvi faktor obuhvaća varijable u kojima se može ispitati razina modernosti odnosno individualnosti stavova – npr. razina opće tolerancije, uživanje u životu, vođenje izazovnog i uzbudljivog života. Drugi faktor objašnjava 12,099% varijance te je njegova vrijednost 3,751. Ovaj faktor uključuje varijable koje mogu označavati stupanj privrženosti ispitanika prema zajednici – stupanj komunitarnih stavova. Varijable koje su uključene bile su: briga za bližnje, pristojnost prema starijim osobama, poštivanje tradicije, posvećenost vlastitoj zajednici, poniznost, poslušnost prema zajednici. Treći faktor objasnio je 8,362% odstupanja, a vrijednost mu je 2,592. Taj faktor obuhvaća stupnjevanje važnosti vlastite uloge u zajednici ili društvu te vlastitu autoritarnost spram drugih članova zajednice. Varijable koje su obuhvaćene ovim faktorom bile su: ugled u vlastitoj zajednici, autoritet u vlastitoj zajednici, utjecaj nad drugim ljudima u svom okruženju, materijalno bogatstvo.

Svaki od tri faktora dakle, mjere stupanj pojavnosti određenih vrijednosnih stavova. Prvi faktor, za potrebe objašnjenja i analize ranije spomenute hipoteze označavao je stupanj individualiziranih vrijednosti, drugi faktor označavao je tradicionalne komunitarne vrijednosne stavove dok je treći označavao važnost statusa u zajednici/društvu, odnosno tradicionalne stavove povezane uz ugled. Koje varijable su uključene u koji faktor vidljivo je u tablici 8.5.2.

Tablica 8.5.2. Tablica varijabla sastavnih dijelova triju faktora

Varijable	Faktor		
	1	2	3
Ugled u vlastitoj zajednici	,188	,331	,611
Materijalno bogatstvo	,057	-,083	,751
Autoritet u vlastitoj zajednici	,044	,241	,795
Utjecaj nad drugim ljudima u vlastitom okruženju	,007	,133	,749
Uživanje u životu	,599	,091	,286
Neovisnost u općem smislu	,712	-,010	,269
Otvorenost prema drugačijim stilovima života	,699	-,071	,125
Pravda u zajednici/društvu	,749	,317	,014
Ravnopravnost spolova u mojoj zajednici/društvu	,809	,137	-,038
Opća tolerancija u mojoj zajednici/društvu	,837	,205	-,026
Tolerancija prema osobama drugačije seksualne orijentacije	,725	-,081	-,086
Lojalnost	,737	,170	,051
Odgovornost	,662	,496	-,057
Pomoć drugima	,558	,597	-,091
Poštivanje tradicije	-,015	,740	,120
Poniznost	,044	,676	,068
Posvećenost vlastitoj zajednici/društvu	,135	,710	,121
Skromnost	,272	,684	-,044
Poslušnost prema zajednici/društvu	-,083	,672	,253
Poštivanje roditelja	,407	,675	-,023
Poštivanje starijih od sebe	,311	,718	-,029
Obitelj	,462	,626	-,043
Posao	,339	,582	,052
Rad/posao na gruntu	-,197	,555	,158
Religija	-,188	,626	,127
Pristojnost u odnosu prema drugim ljudima	,537	,600	-,055

8.5.1. Navike pijaња alkoholnih pića u Krapinsko-zagorskoj županiji i vrijednosni stavovi

Nakon definiranih faktora, ispitala se njihova veza s navikama konzumacije alkohola. Analiza je pokazala kako ne postoji korelacija učestalosti konzumacije alkohola i stupnja pojedinih vrijednosnih faktora (tablica 8.5.3.). No, slaba pozitivna korelacija postojala je između faktora *tradicionalnosti (ugleda)* i varijable količine popijenog pića u danu kada se pije alkohol ($r=0,159$). S količinom popijenog pića u danu također je pronađena slaba korelacija i s vrijednosnim stavovima *tradicionalnosti (komunitarni)* ($r=-0,114$). S ovom varijablom vrijednosni stavovi *individualnosti* nisu bili u korelaciji.

Tablica 8.5.3. Korelacija navika pijaња i vrijednosnih stavova (faktora)

	Individualizam	Tradicija	Ugled
Koliko često pijete alkoholno/a pića?	-0,017	-,092	,092
Koliko alkoholnih pića otprilike popijete u danu kada pijete alkohol?	0,028	-,114	,159**
Molimo Vas da zaokružite vrijeme kada Vam pijaње alkoholnih pića najviše odgovara.	,126**	-,093	-,100
S koliko ljudi najčešće pijete alkoholna pića (kada ih pijete)	0,001	0,02	-0,028

** $p<0,05$

Isto tako, slaba pozitivna korelacija može se detektirati u odnosu faktora vrijednosti individualizma i vremena kada konzumacija alkohola najviše odgovara ispitanicima ($r=0,126$), a vrlo slaba negativna korelacija postojala je kod faktora ugleda i varijable vremena kada konzumacija najviše odgovara ($r=-0,1$).

U dvije varijable (broja popijenih pića u danu kada se alkohol konzumira i vremena kada konzumacija alkohola najviše odgovara) u kojima je statistički značajna korelacija postojala, analizirane su konkretne statistički značajne razlike u stupnju individualističkih i tradicionalnih vrijednosti (i komunitarnih i vrijednosti ugleda).

U tom je smislu detektirana statistički značajna razlika u stupnju vrijednosnih stavova koji se dotiču tradicionalnosti - ugleda s obzirom na količinu alkohola koja se popije u danu kada se konzumira alkohol ($p=0,001$, $p<0,05$). Ta razlika vidljiva je između kategorije 7,8 ili 9 popijenih pića i nižih razina popijenog pića (1 do 2 pića, 3 do 4 pića, 5 ili 6 pića) ($p<0,05$). U tablici 8.5.3. prikazane su osnovne opisne dimenzije ovih različitosti. Iako je riječ o regresijskoj varijabli postavljenoj kroz

faktorsku analizu, mogu se izvesti opisni zaključci o stupnju vrijednosti ugleda s obzirom na broj popijenih pića. U tom smislu osobe koje u danu konzumacije alkohola popiju 7, 8 ili 9 pića u većoj mjeri drže do vrijednosti ugleda (autoriteta nad drugim ljudima, važnost vlastite slike u zajednici, upravljanje mišljenjima drugih ljudi) no što li to drže osobe koje u situacijama konzumacije alkohola popiju manji broj pića (1 do 2 pića, 3 do 4 pića ili 5 do 6 pića).

Tablica 8.5.4. Statistički značajna razlika faktora ugleda i broja popijenih pića u danu konzumacije alkohola

		Aritmetička sredina	Standardna devijacija
ugled	1-2 pića	-0,144872	0,9207194
	3-4 pića	0,1264911	1,0147682
	5-6 pića	0,0549375	0,973918
	7-8-9 pića	0,7428412	0,9328972
	10 ili više pića	0,3000751	0,8933551

$p < 0,05$

Na ovaj način analizirana je i druga varijabla u kojoj je ustanovljena statistički značajna korelacija. To je varijabla vremena kada ispitanicima konzumacija alkohola najviše odgovara. I u ovoj varijabli ispitane su razlike u stupnju važnosti vrijednosti faktoriranih u tri dimenzije. U slučaju ove varijable i vrijednosnih stavova potvrđena je statistički značajna razlika u faktorima ugleda i individualizma s obzirom na vrijeme u kojemu konzumacija alkohola osobama najviše odgovara. Post hoc testom (LSD), utvrđena je statistički značajna razlika u stupnju individualističkih stavova kategorije konzumacije alkohola navečer i kategorija koje označavaju konzumaciju alkohola ujutro ($p=0,000$) i popodne (nakon ručka) ($p=0,029$).

Tablica 8.5.5. Statistički značajna razlika faktora individualizma i vremena u danu kada konzumacija alkohola najviše odgovara

		Aritmetička sredina	Standardna devijacija
individualizam	U jutarnjim satima	-,8337588	,99102975
	Popodne (nakon ručka)	-,1532017	,98486598
	Kasnije popodne (npr. nakon posla)	,0165592	,99203445
	Navečer	,1358947	,98507952
	Niti jedno od navedenog	-,0542261	,85771168
	Total	,0256942	,99572495

$p < 0,05$

U tablici 8.5.5. kao i u prethodnom slučaju (različitosti ugleda i količine popijenih pića u danu kada se alkohol konzumira) može se opisno analizirati ova različitost. Postoji razlika u stupnju vrijednosti individualizma s obzirom na to konzumira li osoba alkohol tijekom dana ili navečer.. Osobe kojima konzumacija alkohola u najvećoj mjeri odgovara navečer imaju višu razinu individualističkih vrijednosti od onih kojima konzumacija alkohola najviše odgovara u jutarnjim satima ili popodnevnim satima (nakon ručka).

No statistički značajna razlika po pitanju vremena u kojemu konzumacija alkohola najviše odgovara pronađena je i u odnosu prema tradicionalnim vrijednostima ugleda ($p=0,031$, $p<0,05$). Naime, postoji statistički značajna razlika u stupnju slaganja s vrijednostima ugleda s obzirom na vrijeme kada osobi konzumacija alkohola najviše odgovara. Post hoc testom ta razlika izražena je između kategorije jutarnjih sati i kategorija popodne nakon ručka ($p=0,012$, $p<0,05$) i navečer ($p=0,006$, $p<0,05$).

Tablica 8.5.6. Statistički značajna razlika faktora ugleda i vremena u danu kada konzumacija alkohola najviše odgovara

		Aritmetička sredina	Standardna devijacija
ugled	U jutarnjim satima	,6203151	,98746126
	Popodne (nakon ručka)	-,0367270	,87038750
	Kasnije popodne (npr. nakon posla)	,1254274	,99530620
	Navečer	-,0470734	,97561383
	Niti jedno od navedenog	-,2327438	,91098307
	Total	-,0018247	,96802781

$p<0,05$

U opisnom kontekstu (obratno od prethodnog slučaja s vrijednostima individualizma), osobe koje alkohol konzumiraju u jutarnjim satima, imaju višu razinu tradicionalnih vrijednosti ugleda (0,6203) od osoba kojima alkohol najviše odgovara popodne (nakon ručka) (-0,0367) ili pak navečer (-0,04707). Osobe kojima alkohol najviše odgovara u jutarnjim satima u većoj mjeri drže do vrijednosti ugleda u zajednici (autoriteta nad drugim ljudima, važnost vlastite slike u zajednici, upravljanje mišljenjima drugih ljudi) od onih kojima alkohol u većoj mjeri odgovara popodne nakon ručka ili pak navečer.

Iako se faktori vrijednosnih stavova djelomično mogu povezati uz osnovne navike konzumacije alkohola (varijable koliko se često pije, u kojim količinama, u koje doba dana te u društvu koliko ljudi), određena povezanost i korelacija mogla se uočiti i u učestalosti konzumacije alkohola u pojedinim situacijama s obzirom na vrijednosne stavove (tablica 8.5.6.).

U svakoj od ispitivanih situacija učestalosti konzumacije alkohola potvrđena je statistički značajna korelacija s barem jednim faktorom vrijednosnih orijentacija. Najveći broj korelacija s obzirom na konzumaciju alkohola uočen je u odnosu konzumacije u situacijama i faktora ugleda. Naime, u svakoj od situacija konzumacije postoji pozitivna korelacija s faktorom ugleda. Najviše korelacije ugleda i učestalosti konzumacije bila je u situacijama: *na društvenim događanjima* ($r=0,264$), *tijekom rada na poslu/gruntu* ($r=0,252$), *klijet* ($r=0,224$), *na tulumu/fešti kod prijatelja* ($r=0,228$), *prije/poslije nedjeljne mise* ($r=0,210$), *nakon sportskih aktivnosti* ($r=0,216$). Ostale korelacije iako također statistički značajne, po pitanju ugleda nisu prelazile korelaciju iznad 0,2.

Po pitanju faktora tradicionalnih (komunitarnih) vrijednosti, pronađena je statistički značajna korelacija s učestalosti konzumacije alkohola u sljedećim prigodama: *na tulumu i fešti kod prijatelja* ($r=-0,235$), *u kafiću/baru* ($r=-0,235$). Vrlo slaba korelacija pronađena je u situacijama: *restoran na ručku ili večeri* ($r=-0,155$), *klijet* ($r=-0,15$). Ono što je važno naglasiti jest da su sve korelacije u slučaju faktora tradicije (komunitarnih vrijednosti) negativnog predznaka.

Nadalje, po pitanju odnosa tj. korelacije individualnih stavova (npr. uživanja u životu) i učestalosti konzumacije alkohola u pojedinim situacijama najviša razina korelacije vidljiva je u varijablama: *Prije/poslije nedjeljne mise* ($r=-0,242$), *tijekom rada/posla na gruntu* ($r=-0,196$). Po pitanju ovih varijabli postojala je negativna korelacija. Bitno je za naglasiti kako su ove kategorije više povezane uz tradicionalne vrijednosne stavove i to upravo one koji označavaju određenu razinu potrebe za ugledom u vlastitoj zajednici (što je bilo vidljivo i u pozitivnoj korelaciji u odnosu varijabli konzumacije alkohola u pojedinim situacijama i faktora tradicionalnosti (ugled)). Negativna korelacija označava obrnuto proporcionalni odnos individualnosti i učestalosti konzumacije alkohola u navedenim situacijama. Po pitanju individualiziranih vrijednosti javljala se i pozitivna korelacija i to u odnosu na konzumaciju alkohola u sljedećim situacijama: *u svečanim prigodama* ($r=0,176$), *na tulumu/fešti s prijateljima* ($r=0,163$) te *u restoranu na ručku ili večeri* ($r=0,141$). Iako zadnje prikazane korelacije bilježe vrlo slabu vezu, one su bile važan indikator za odluku o tome koje se varijable postavljaju u daljnju analizu statistički značajnih razlika u

vrijednosnim stavovima s obzirom na učestalost konzumacije alkohola u pojedinim situacijama. Naime, spomenuta analiza varijance rađena je u odnosu vrijednosti i varijabla u kojima su zadovoljena dva kriterija: prvi kriterij bio je da postoji korelacija s najmanje 2 vrijednosna faktora, te druga da u tim vrijednostima jedna od korelacija s vrijednostima bude iznad apsolutne vrijednosti korelacije od $r=0,2$. Taj kriterij (koji je bilo potrebno razraditi radi ograničavanja gomilanja podataka u kojima je pronađena samo vrlo slaba korelacija) uključio je odnos vrijednosnih faktora sa sljedećim situacijama i popratnom učestalošću konzumacije alkohola: *na tulumu/fešti s prijateljima, klijet, tijekom rada/posla na gruntu, nakon sportskih aktivnosti, prije/poslije nedjeljne mise*.

Tablica 8.5.7. Korelacija učestalosti pijenja u pojedinim situacijama i faktora vrijednosnih orijentacija ispitanika

	Individualizam	Tradicija (komunitarno)	Tradicija (ugled)
Prigode i konzumacija - restoran na ručku/večeri	,141**	-,155**	,183**
Prigode i konzumacija - u kafiću/baru	,116	-,235**	,164**
Prigode i konzumacija - na tulumu/fešti s prijateljima	,163**	-,224**	,228**
Prigode i konzumacija - Kod kuće (sam)	-,056	-,012	,147**
Prigode i konzumacija - Kod kuće (u društvu članova obitelji ili prijatelja)	,012	-,036	,163**
Prigode i konzumacija - U svečanim prigodama (vjenčanje, religijska slavlja)	,176**	-,082	,177**
Prigode i konzumacija - Na društvenim događajima	,026	-,093	,264**
Prigode i konzumacija - Klijet	,038	-,150**	,224**
Prigode i konzumacija - Tijekom rada/posla na gruntu	-,196**	,059	,252**
Prigode i konzumacija - Nakon sportskih aktivnosti	-,143**	-,125	,216**
Prigode i konzumacija - Prije/poslije nedjeljne mise	-,242**	,113	,210**
Prigode i konzumacija - Na sprovodima/karminama	-,018	-,033	,163**

** $p<0,05$

8.5.2. Razlike u vrijednosnim stavovima s obzirom na učestalost pijenja alkohola u pojedinim situacijama

Uz određene razine statistički značajne korelacije u stupnju individualnih, tradicionalnih (komunitarnih) i tradicionalnih (ugled) vrijednosti valjalo je utvrditi statističku značajnost razlika u aritmetičkim sredinama vrijednosnih stavova s obzirom na to koliko učestalo osobe konzumiraju

alkohol u određenim situacijama. Prva varijabla koja je ispitana u tom smislu bila je *tulum/fešta s prijateljima*. Analizom varijance potvrđeno je da postoji statistički značajna razlika individualnih, tradicionalnih (komunitarnih) i tradicionalnih (ugled) vrijednosti s obzirom na učestalost konzumacije alkohola ($p < 0,05$). Osobe koje su u situaciji tulum/fešte s prijateljima alkohol konzumirali češće, vrlo često ili uvijek imali su višu razinu individualnih stavova (u faktoru individualnosti – npr. uživanje u životu) nego što li su to imali oni koji alkohol u ovoj situaciji ne konzumiraju nikada, rijetko ili povremeno. Obrnuti slučaj može se vidjeti po pitanju stupnja tradicionalnosti (komunitarnih vrijednosti) i učestalosti konzumacije alkohola u situacijama tulum/fešta s prijateljima. Naime, i u ovom odnosu postoji statistički značajna razlika u tradicionalnosti (komunitarnim) vrijednosti. No ovdje, osobe koje alkohol ne piju ili ga piju rijetko, imaju višu razinu tradicionalnih (komunitarnih) vrijednosti od onih koji alkohol piju često, vrlo često i uvijek.

I po pitanju vrijednosnih stavova ugleda postojala je statistički značajna razlika s obzirom na učestalosti konzumacije alkohola na tulumu ili fešti. Ponovno se razlika očituje kod onih koji ne konzumiraju alkohol ili onih koji ga konzumiraju rijetko i onih koji alkohol konzumiraju često, vrlo često i uvijek ($p < 0,05$). Oni koji alkohol konzumiraju češće u zadanoj situaciji u većoj mjeri (u prosjeku) drže do vrijednosti povezanih uz tradicionalnost (ugled) od osoba koje alkohol u situaciji fešta ili tulum s prijateljima konzumiraju u manjoj mjeri ili ga uopće ne konzumiraju

Statistički značajna razlika također je utvrđena i s obzirom na konzumaciju alkohola u klijeti. Ovdje doduše nije postojala statistički značajna razlika po pitanju individualističkih vrijednosti ($p > 0,05$) no postojala je u pogledu tradicionalnih vrijednosti (komunitarnih) i tradicionalnih vrijednosti (ugleda): $p < 0,05$. Post hoc testom utvrđena je razlika u stupnju tradicionalnih vrijednosti (komunitarnih vrijednosti) kod osoba koje u klijeti nikada ne konzumiraju alkohol i onih koji u klijeti alkohol konzumiraju (neovisno o učestalosti). Osobe koje alkohol u klijeti ne konzumiraju iskazivale su višu razinu tradicionalnih (komunitarnih) vrijednosti od onih koji alkohol u klijeti konzumiraju⁴⁶. Po pitanju tradicionalnih vrijednosti (ugleda) postojala je statistički značajna

⁴⁶ U kvalitativnoj fazi istraživanja, sugovornici su klijet vezali uz tradicionalne vrijednosti. Klijet se poistovjećivala s tradicionalnim oblicima konzumacije alkohola. No u kvalitativnom istraživanju nije se istražilo koje su točno tradicionalne vrijednosti bile uključene u taj odnos klijeti i konzumacije alkohola. U tom smislu, u kvantitativnoj analizi podataka i odnosa vrijednosti i konzumacije alkohola može se ustvrditi kako je konzumacija alkohola u klijeti u većoj mjeri vezana uz tradicionalne vrijednosti povezane uz ugled do li je vezana uz posvećenost zajednici, pomoć drugima (uglavnom uz opće dimenzije društvene solidarnosti).

razlika kod osoba koje alkohol konzumiraju češće i onih koji alkohol u klijeti konzumiraju rjeđe ili pak nikada ($p < 0,05$). Osobe koje alkohol u klijeti konzumiraju gotovo uvijek i uvijek bile su sklonije tradicionalnim stavovima koji se tiču ugleda u zajednici od onih koji alkohol u klijeti konzumiraju rjeđe ili pak nikada.

Nadalje, statistički značajna razlika u vrijednostima s obzirom na situacije konzumacije postojala je i u slučaju konzumacije alkohola tijekom rada/posla na gruntu. Statistički značajna razlika u ovom slučaju vidljiva je s obzirom na sva tri faktora vrijednosti ($p < 0,05$). Individualističke i tradicionalne (ugled) vrijednosti bile su različite između kategorija osoba koje alkohol ne konzumiraju nikada ili ga konzumiraju rijetko te onih koji alkohol konzumiraju često, gotovo uvijek i uvijek. Osobe koje su alkohol tijekom rada na gruntu konzumirale rjeđe ili nikada bile su sklonije individualističkim vrijednostima u većoj mjeri nego oni koji alkohol tijekom rada na gruntu konzumiraju vrlo često, gotovo uvijek i uvijek. Kada je riječ o vrijednostima tradicionalnosti (ugleda), one su bile izraženije kod osoba koje alkohol tijekom rada na gruntu konzumiraju vrlo često, gotovo uvijek i uvijek nego kod onih koji alkohol u ovakvoj situaciji konzumiraju vrlo rijetko ili nikada.

Posljednja ispitivana situacija koja se pokazala povezanom s vrijednosnim orijentacijama pojedinaca bila je konzumacija alkohola tijekom/nakon sportskih aktivnosti. Statistički značajna razlika s obzirom na kategorije učestalosti konzumacije alkohola tijekom/nakon sportskih aktivnosti potvrđena je u odnosu s individualističkim vrijednostima te tradicionalnim vrijednostima (ugled). Nije postojala statistički značajna razlika u tradicionalnim (komunitarnim) vrijednostima s obzirom na učestalost konzumacije alkohola u ovoj prilici. No individualistički stavovi pokazali su se različiti između onih koji alkohol tijekom ili nakon sportskih aktivnosti konzumiraju uvijek i onih koji alkohol ne konzumiraju nikada (tijekom ili nakon sportskih aktivnosti). Osobe koje tijekom ili nakon sportskih aktivnosti uvijek konzumiraju alkoholna pića u većoj mjeri drže do individualističkih stavova nego li osobe koje alkohol ne konzumiraju nikada tijekom ovih aktivnosti. Isto tako, osobe koje su alkohol tijekom sportskih aktivnosti konzumirale uvijek, pridavale su veću važnost tradicionalnim (ugled) vrijednostima (npr. autoritet u zajednici, materijalno bogatstvo) nego što li su ovim vrijednostima važnost pridavale osobe koje tijekom ili nakon sportskih aktivnosti nisu konzumirale alkohol ili su ga pak konzumirale rijetko.

U ovom poglavlju ukratko su prikazane osnovne korelacije kao i statistički značajne razlike u vrijednostima s obzirom na intenzitet konzumacije alkohola u određenim situacijama. Iako korelacija učestalosti konzumacije i vrijednosnih stavova nije značajna u svakom aspektu, velik broj ovih korelacija (ali i razlika u vrijednostima s obzirom na kategorije) daju uvid u međuodnos konzumacije alkohola i vrijednosnih stavova pojedinaca. Alkohol se u društvenim (ispitivanim) situacijama u većoj mjeri konzumirao kod osoba s individualnim i tradicionalnim (ugled) stavovima. Kod osoba koje su izražavale tradicionalne (komunitarne stavove) – npr. poštivanje roditelja, pristojnost, posvećenost vlastitoj zajednici u postavljenim društvenim situacijama u manjoj su mjeri (ako uopće) konzumirali alkohol od onih koji se ne poistovjećuju sa stavovima koji u fokus stavljaju vrijednosne okvire dobrobiti zajednice. No osobe koje su alkohol konzumirale češće gotovo u svim situacijama, bile su osobe čiji su vrijednosni obrasci bili u većoj mjeri vezani uz tradicionalnost (ali s tipom tradicionalnosti u kojem je bitna slika njih samih u zajednici- npr. autoritet prema drugim ljudima u zajednici, materijalno bogatstvo). Ovaj trend mogao se uočiti i u odnosu konzumacije alkohola u društvenim situacijama i vrijednosti povezanih uz individualizam (no ne u situacijama vezanima uz tzv. tradicijsku konzumaciju alkohola⁴⁷).

U kvantitativnoj fazi je potvrđena da će osobe koje u većoj mjeri drže do svog ugleda u zajednici češće konzumirati alkohol u situacijama poput rada na gruntu, prije/poslije nedjeljne mise te u klijeti od onih koji u većoj mjeri drže do individualističkih stavova. To je vidljivo i u tablici 8.5.8. (str. 153; tablica korelacija) u kojoj su individualistički stavovi bili u negativnoj korelaciji spram konzumacije nakon sportskih aktivnosti i prije i poslije nedjeljne mise, tijekom rada na poslu i gruntu. Te korelacije za osobe tradicionalnih stavova (ugled) bile su pozitivne – npr. konzumacija alkohola prije/poslije mise i individualnost ($r=-0,242$) te tradicionalnost (ugled) ($r=0,210$).

8.5.3. Vrijednosni stavovi i društveni aspekti konzumacije alkohola

Do sada je analizirana veza navike konzumacije alkohola i vrijednosnih stavova u Krapinsko-zagorskoj županiji. U daljnjoj analizi u međusobnu vezu postavljaju se vrijednosni stavovi i stavovi ispitanika o društvenim aspektima konzumacije alkohola. Postoji li međusobna veza određenih stavova o konzumaciji alkohola s obzirom na to njeguje li osoba individualističke, tradicijske (komunitarne) ili tradicijske (ugled u zajednici) vrijednosti? Kao i u prethodnim slučajevima

⁴⁷ Tradicijska konzumacija alkohola više bi bila vezana uz situacije koje su u kvalitativnom dijelu istraživanju spominjali sugovornici. To je prije svega konzumacija alkohola vezana uz klijet, nedjeljne mise, rad na gruntu...

analizirana je korelacija određenih tvrdnji koje se vežu uz društvenu pojavnost konzumacije alkohola s vrijednosnim stavovima. Spomenuta analiza korelacija vidljiva je u tablici 7.4.8. S obzirom na vrijednosne okvire ispitanika, postojala je korelacija sa stavovima o tvrdnji da pijane vozače treba strože kažnjavati. No ta korelacija bila je statistički značajna te je korelirala s vrijednostima individualizma ($r=0,217$). Vrlo slaba korelacija po pitanju stavova o ovoj tvrdnji pronađena je u odnosu na faktor tradicije (komunitarnih stavova). Značajna korelacija s tradicijskim vrijednostima (ugleda) po pitanju ove tvrdnje ne postoji. Nadalje, slaba, ali statistički značajna korelacija postoji između vrijednosnih stavova tradicije (komunitarnih stavova) i tradicije (ugleda) i tvrdnje da pijenje alkohola utječe pozitivno na kvalitetu ispitanikova života. Kod tradicionalnih (komunitarnih) stavova ova korelacija bila je negativnog predznaka ($r=-0,141$) dok je kod stavova vezanih uz tradiciju (ugled) bila pozitivnog i iznosila $r=0,141$. Postojala je statistički značajna pozitivna korelacija između tradicije (komunitarnih stavova) i tvrdnje da pijenje alkohola utječe negativno na kvalitetu života ispitanika ($r=0,23$). Korelacija ove tvrdnje po pitanju individualizma i tradicionalnosti (ugled) nije značajna. Po pitanju tradicionalnosti (komunitarnih stavova) također je pronađena korelacija s tvrdnjom *Članovi moje obitelji ne toleriraju pijenje alkohola* ($r=0,224$). Drugi tipovi vrijednosti kao i u prošlom slučaju nisu imali značajnu razinu korelacije s ovom tvrdnjom. Posljednja tvrdnja *Za moje prijatelje pijenje alkohola je najbolji način za ostvarenje dobre atmosfere na tulumu ili fešti* imala je slabu korelaciju s faktoriranim tradicionalnim stavovima (ugled) ($r=0,134$).

Tablica 8.5.8. korelacija vrijednosnih stavova pojedinaca i stavova o društvenim aspektima konzumacije alkohola

	individualizam	Tradicija	ugled
Pijane vozače trebalo bi strože kažnjavati	,217**	,116**	-,086
Pijenje alkohola utječe pozitivno na kvalitetu mog društvenog života	,025	-,141**	,141**
Pijenje alkohola utječe negativno na kvalitetu mog društvenog života	-,037	,230**	,075
Članovi moje obitelji ne toleriraju pijenje alkohola	-,093	,224**	,106
Za moje prijatelje pijenje alkohola je najbolji način ostvarenja dobre atmosfere na tulumu ili fešti	,043	-,034	,134**

** $p<0,05$

8.5.4. Odnos vrijednosnih stavova i stavova o konzumaciji alkohola u zajednici

Nakon istraživanja veze određenih tvrdnji povezanih uz društvene aspekte konzumacije alkohola i vrijednosnih stavova ispitala se i veza vrijednosnih stavova (faktora) sa stavovima o učestalosti konzumacije alkohola u zajednici i mišljenja ispitanika o generalnim stavovima zajednice o konzumaciji alkohola. Naime, vrijednosni stavovi tradicionalnosti (ugleda) nisu bili u korelaciji s ocjenom stavova zajednice prema konzumaciji pića kao ni u korelaciji s procjenom koliko se često piju alkoholna pića u zajednici u kojoj ispitanici žive. No korelacija s ove dvije varijable po pitanju vrijednosti koje se u većoj mjeri vežu uz razinu individualizma, te one koje se vežu uz tradiciju u komunitarnom smislu bila je statistički značajna. Postojala je pozitivna korelacija individualističkih vrijednosti i ocjene ispitanika o stavovima zajednice prema konzumaciji alkoholnih pića ($r=0,155$). Korelacija s varijablom ocjene stavova zajednice prema konzumaciji alkohola bila je negativna u slučaju tradicije (komunitarnih stavova) ($r=-0,188$). Slična situacija mogla se uočiti i u odnosu vrijednosnih stavova i varijable procjene učestalosti konzumacije alkohola u selu/gradu u kojemu ispitanici žive. Postojala je slaba pozitivna korelacija s faktorom individualističkih vrijednosti ($r=0,124$), a negativna korelacija mogla se uočiti kod faktora vrijednosti tradicije (komunitarne) ($r=-0,149$).

8.5.9. Tablica korelacija vrijednosnih stavova pojedinaca i stavova o konzumaciji alkohola u zajednici

	individualizam	tradicija	Ugled
Kako biste ocijenili stav Vaše zajednice prema konzumaciji alkoholnih pića?	,155**	-,188**	-,036
Koliko se često piju alkoholna pića u selu/gradu u kojem živite?	,124**	-,149**	,041

** $p<0,05$

Na temelju dobivenih rezultata povezanosti vrijednosnih stavova i konzumacije alkohola mogu se definirati tri idealna tipa socio-kulturnog pristupa konzumaciji alkohola od strane pojedinca u Krapinsko-zagorskoj županiji. Svaki od tipova odnosa prema konzumaciji alkohola veže se uz određene socio-kulturno definirane uvjete (vrijednosti). Prvi tip veže se uz individualistički pristup konzumaciji. Ovaj tip osobnog odnosa prema alkoholu u svojim vrijednosnim stavovima ima izraženije individualističke stavove (npr. uživanje u vlastitom životu, hedonizam, sloboda, tolerancija, vođenje uzbudljivog života). No u okviru ovog tipa odnosa, alkohol se konzumira

pretežito navečer, na tulumima i feštama s prijateljima. Konzumacija alkohola u tradicionalnijim prigodama ili pak tijekom dana nije učestala u ovom tipu. Također, osobe koje spadaju u ovaj tip odnosa prema alkoholu, iako alkohol konzumiraju, imaju negativne stavove o konzumaciji alkohola koja bi na bilo koji način mogla ugroziti slobodu drugih ljudi – npr. smatraju u većoj mjeri da pijane vozače treba strože kažnjavati. U razgovorima kvalitativne faze se također u kontekstu ovih tipova (a posebice individualističkog) mogla ustvrditi svijest o negativnim posljedicama ili oblicima konzumacije alkohola. No unatoč tomu, alkohol se i dalje konzumira (u već spomenutim situacijama i na specifičan način) zbog društvene konstrukcije značenja alkohola – koja je i povijesno vezana uz hedonizam. Sljedeći tip konzumacije alkohola obilježava tradicionalnog/tradicionalnu nekonzumenticu. Ove osobe, iako tradicionalnih stavova, alkohol ne konzumiraju. U okviru tradicionalnosti, u većoj su mjeri izražene komunitarne vrijednosti brige za bližnje, poštivanje starijih od sebe, posvećenost vlastitoj zajednici, poniznost i poslušnost. Ovim osobama nije presudan autoritet u zajednici i mišljenje koje drugi iz zajednice imaju o njima te sukladno tomu o konzumaciji alkohola, u društvenom i u individualnom smislu, imaju negativne stavove. U okviru ovoga tipa smatra se da alkohol djeluje negativno na kvalitetu društvenih odnosa osobe. Treći tip odnosa prema konzumaciji alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji vezan je uz potrebu za priznanjem pojedinca od strane zajednice, njegovog ili njenog autoriteta u zajednici, utjecaja nad drugim ljudima. Ovaj tip osoba, za razliku od prvog tipa, alkohol konzumira u većoj mjeri u tradicionalnim situacijama (npr. rad na gruntu, klijet) te za razliku od prvog tipa – ne samo u večernjim satima nego tijekom cijeloga dana (češće u jutarnjim satima). Osobe koje spadaju u ovaj tip odnosa prema alkoholu nemaju negativnih stavova o konzumaciji alkohola, već ga smatraju sastavnim dijelom kulture u Hrvatskom zagorju te smatraju da konzumacija alkohola utječe pozitivno na kvalitetu njihova života. Pregledniji opis spomenutih, individualiziranih, idealnih tipova odnosa prema konzumaciji alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji vidljiv je i u tablici 8.5.9.

Tablica 8.5.9. Prikaz idealnih tipova odnosa ljudi prema konzumaciji alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji

	Vrijednosti	Navike konzumacije	Stavovi o konzumaciji alkohola
1. tip odnosa	Uživanje u životu, hedonizam, sloboda i neovisnost u općem smislu, vođenje izazovnog i uzbudljivog života	Alkohol se konzumira pretežito navečer u društvu prijatelja ili na tulumima i feštama	Konzumacija gledana pozitivno osim kada ne ugrožava individualne slobode ddrugih (npr. pijana vožnja). Konzumacija alkohola kao izbor (samo za društvenost i zabavu)
2. tip odnosa	Briga za bližnje, pristojnost prema starijim osobama, poštivanje tradicije, posvećenost vlastitoj zajednici, poniznost, poslušnost prema zajednici	Alkohol se uopće ne konzumira ili se konzumira rijetko u manjim količinama (u bilo kojem periodu dana – ne isključivo navečer).	Negativan stav prema konzumaciji alkohola. Članovi obitelji ne toleriraju konzumaciju alkohola. Smatra se da konzumacija alkohola utječe negativno na kvalitetu društvenog života
3. tip odnosa	Ugled u vlastitoj zajednici, autoritet u vlastitoj zajednici, utjecaj nad drugim ljudima u svom okružju, materijalno bogatstvo	Alkohol konzumiraju češće, u većim količinama, tijekom cijelog dana (ne isključivo navečer) – konzumacija vezana uz tradicionalnost pijenja alkohola	Pozitivan stav prema konzumaciji alkohola – vezan uz tradiciju. Pijenje alkohola utječe pozitivno na kvalitetu društvenog života. Smatra se da je i prijateljima alkohol bitan za društvenost. Konzumacija alkohola i ugled povezani.

8.6. Društvena kohezija u Krapinsko-zagorskoj županiji

Nakon razrade osnovnih karakteristika konzumacije alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji, te razmatranja odnosa vrijednosnih stavova i navika i stavova prema konzumaciji alkohola potrebno je odgovoriti (potvrditi ili odbaciti) i na drugu postavljenu hipotezu: Postoji statistički značajna povezanost konzumacije alkohola s društvenom isključenosti i uključenosti ispitanika u Krapinsko-zagorskoj županiji. No da bi se odgovorilo na ovu hipotezu valja se vratiti na teorijske i metodološke napomene u kojima je kao doseg ovoga rada postavljena mogućnost razmatranja stupnja društvene uključenosti ili isključenosti na temelju komparacije dimenzija solidarnosti, socijabilnosti i povjerenja (dimenzija društvene kohezije) sa određenim varijablama koje su prikazivale konzumaciju alkohola. Kategorije učestalosti konzumacije alkohola kod ispitanika tako se mogu analizirati u njihovoj eventualnoj povezanosti s česticama koje su mjerile društvenu solidarnost (npr. važnost solidarnosti, posvećenost vlastitoj zajednici, zadovoljstvo razinom solidarnosti drugih članova zajednice, učestalost pomaganja drugima u zajednici, rad za opće dobro zajednice), povjerenje (povjerenje u različite društvene skupine s kojima pojedinac može ući u interakciju), te socijabilnost (broj prijatelja, učestalost druženja s određenim skupinama ljudi, odlazak na hranu ili piće na javno mjesto, kućni posjeti prijateljima, članstvo u udrugama). Ovdje se postavlja i jedno od osnovnih pitanja – može li se uočiti povezanost nekih dimenzija s društvene uključenosti i isključenosti i učestalosti konzumacije alkohola, količine konzumiranog alkohola u jednoj prigodi konzumacije i općih stavova o društvenim dimenzijama konzumaciji alkohola? Samim time postavlja se pitanje razlika u stupnju solidarnosti/socijabilnosti/povjerenja među onima koji alkohol nikada ne konzumiraju ili ga pak konzumiraju rjeđe i onih koji alkohol konzumiraju češće ili pak svakodnevno? No kako bi bilo moguće odgovoriti na postavljena pitanja i hipoteze valja definirati osnovnu sliku društvene kohezije u Krapinsko-zagorskoj županiji. Kao što je već i ranije rečeno opis i analiza podataka povezanih uz društvenu koheziju obuhvatit će se kroz 3 dijela. U prvom dijelu prikazuje se generalna slika povjerenja (u interakcijskom smislu), u drugom se analiziraju varijable vezane uz solidarnost, a treći dio obuhvaća razmatranje socijabilnosti u Krapinsko-zagorskoj županiji.

8.6.1. Povjerenje u Krapinsko-zagorskoj županiji

Već je i ranije naglašeno da se razina povjerenja u Krapinsko-zagorskoj županiji istraživana u ovome radu nije fokusirala na povjerenje u institucije i određene političke dimenzije stvarnosti. Ono što je bio glavni fokus, a što se u razradi teme konzumacije alkohola kroz kvalitativnu fazu pokazalo bitnim, bio je fokus na interakcijsku dimenziju povjerenja, koja je uključivala povjerenje u osobe s kojima bi ispitanici mogli biti/doći u kontakt. Ispitivana je razina povjerenja koju osobe imaju u odnosu na sljedeće kategorije ljudi: vlastita obitelj, ljudi u susjedstvu, ljudi koje poznajete osobno, ljudi koje sreću prvi puta, ljudi drugačije konfesionalne pripadnosti te ljudi drugačije nacionalne pripadnosti.

U tablici 8.6.1. vidljiva je razina povjerenja u određene kategorije ljudi. U prvo redu može se uočiti razina povjerenja u osobe u vlastitoj obitelji. Obitelji u potpunosti vjeruje 77,5% ispitanika. Djelomično povjerenje prisutno je u 16,2% ispitanika dok je na ovo pitanje *ne previše* odgovorilo 3,6% ispitanika. Da obitelji uopće ne vjeruje, odgovorilo je 1,2% ispitanika (7 ispitanika).

Tablica 8.6.1 Stupaj povjerenja u određene skupine ljudi u Krapinsko-zagorskoj županiji

	Obitelj %	Ljudi u susjedstvu %	Ljudi koje poznajete osobno %	Ljudi druge nacionalnosti %	Ljudi druge religijske pripadnosti %
Uopće ne	1,2	4,1	1,6	5	5,9
Ne previše	3,6	24,7	7,1	17,2	20,1
Djelomično	16,2	60	59,6	44,2	41
Potpuno	77,5	6,7	28	7,9	7,1
Ne znam	1,5	4,5	3,8	25,6	26

Naime, varijabla povjerenja u obitelji nije bila statistički značajnije povezana niti je pronađena bilo kakva razlika u povjerenju u obitelj s obzirom na spol i dob ($p > 0,05$, hi kvadrat).

U nastavku tablice, vidljiva je razina povjerenja u ljude u vlastitom susjedstvu. Da ljudima u susjedstvu vjeruje potpuno izjasnilo se 6,7% ispitanika. Najveći broj ispitanika odgovorio je da ljudima u susjedstvu vjeruje djelomično (60%). Da ljudima u susjedstvu ne vjeruje previše odgovorilo je 24,7% ispitanika, a da im uopće ne vjeruje 4,1% ispitanika.

Kao i u prethodnoj varijabli, ispitana je povezanost povjerenja u ljude u vlastitom susjedstvu s obzirom na spol i dob. Povjerenje u ljude u susjedstvu i spol nisu statistički značajno povezani ($p > 0,05$) no postojala je statistički značajna povezanost dobi i povjerenja u ljude u susjedstvu ($\chi^2(12, N = 585) = 25,228, p < 0,05, V = 0,120$). Treći dio tablice prikazuje razinu povjerenja prema ljudima koje ispitanici poznaju osobno. Najveći broj ispitanika odgovorio je da djelomično vjeruje ljudima koje poznaje osobno. U potpunosti im vjeruje 28% ispitanika. Da uopće ne vjeruje ljudima koje poznaju osobno odgovorilo je 7,1% ispitanika. Od 579 ispitanika 9 ispitanika ili 1,6% uopće ne vjeruje osobama koje poznaju osobno. U slučaju ljudi koje ispitanici poznaju osobno nije postojala statistički značajna povezanost niti s dobi niti sa spolom. Uz ove razine interakcijskog povjerenja ispitana je razina povjerenja u osobe druge nacionalne pripadnosti. Najveći broj ispitanika ljudima druge nacionalnosti vjeruje djelomično (44,2%). Da potpuno vjeruju osobama druge nacionalnosti odgovorilo je 7,9% ispitanika. Ljudima druge nacionalne pripadnosti uopće ne vjeruje 5% ispitanika (ili 29 ispitanika), a u potpunosti im vjeruje 7,9% ispitanika (ili 46 ispitanika). Nakon djelomičnog povjerenja u osobe druge nacionalne pripadnosti, veći broj ispitanika na ovo pitanje odgovorio je ne znam (25,6%). Slična situacija vidljiva je i po pitanju povjerenja u osobe druge religijske pripadnosti. Najveći broj ispitanika odgovorio je da osobama druge religijske pripadnosti vjeruje djelomično (41%). Da im ne vjeruje previše odgovorilo je 20,1% ispitanika, a uopće ne vjeruje 5,9%. U ljude pripadnike drugih religija potpuno povjerenje ima 7,1% ispitanika. Niti u slučaju povjerenja u ljude druge religijske pripadnosti, niti u slučaju povjerenja u ljude druge nacionalne pripadnosti nije postojala statistički značajna povezanost s varijablama dobi i spola.

8.6.2. Solidarnost u Krapinsko-zagorskoj županiji

Sljedeća kategorija društvene kohezije koju je bilo potrebno obraditi kako bi pak bilo moguće izvršiti uvid u društvenu uključenosti isključenost konzumacije alkohola je dimenzija solidarnosti. Solidarnost kao što je to i u teorijskom smislu definirano označava stupanj u kojemu pojedinac internalizira činjenicu da je dio društva u kojemu se nalazi (vidi str. 31-32). Kako bi se kvantitativno obuhvatila solidarnost izrađen je, već spomenuti indeks solidarnosti u koji su bilje uključene varijable: važnosti društvene solidarnosti, važnosti pristojnosti u odnosu prema drugim ljudima, važnosti pomaganja drugim ljudima za osobni život, procjene posvećenosti vlastitoj zajednici, zadovoljstva kvalitetom društvenih aktivnosti, zadovoljstva razinom opće tolerancije u zajednici te zadovoljstva solidarnošću drugih osoba u zajednici. Uz spomenuti indeks, u analizu

solidarnosti uključene su i dvije varijable koje su izražavale praktične elemente solidarnosti: koliko često ispitanici pomažu ljudima iz svoje okoline te jesu li u posljednjih 6 mjeseci sudjelovali u nekoj radnoj akciji ili aktivnosti s ciljem poboljšanja života u zajednici.

U tablici 8.6.2. prikazane su srednje vrijednosti indeksa solidarnosti i varijable učestalosti pomaganja ljudima iz ispitanikove okoline u obavljanju nekog posla. Indeks društvene solidarnosti kretao se na skali od 1 do 5 pri čemu je 1 označavalo najniži intenzitet, a 5 najviši. Prosječna vrijednost indeksa bila je 3,68, dok je medijalna vrijednost bila 3,75 što znači da je 50% ispitanika na indeksu solidarnosti bilo iznad 3,75, a 50% ispod vrijednosti 3,75. U drugoj varijabli *koliko često pomažete ljudima iz Vaše okoline u obavljanju nekog posla*, prosječna vrijednost (na skali od 1 do 6 – konstruiranoj pseudointervalno) bila je 3,13. Medijalna vrijednost ove varijable bila je 3 - što bi u opisnom smislu značilo da 50% ispitanika ljudima u vlastitoj zajednici pomaže najmanje nekoliko puta godišnje, a 50% ispitanika u vlastitoj zajednici pomaže nekoliko puta godišnje ili manje od nekoliko puta godišnje (jednom godišnje ili nikada). Po pitanju važnosti društvene solidarnosti nije postojala statistički značajna povezanost s obzirom na dob i spol ispitanika ili ispitanice. Drugim riječima važnost društvene solidarnosti za ispitanike nije se razlikovala kod muškaraca i žena kao ni s obzirom na dobne kategorije – nisu postojale razlike u važnosti društvene solidarnosti kod kategorija dobi ($p>0,05$).

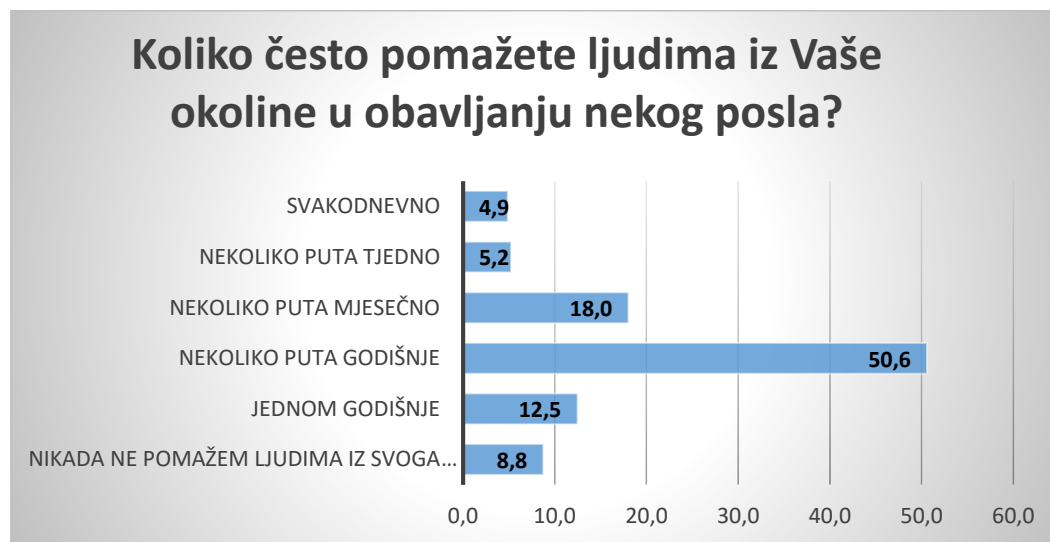
Tablica 8.6.2. Srednje vrijednosti solidarnosti u Krapinsko-zagorskoj županiji

	Indeks društvene solidarnosti	Koliko često pomažete ljudima iz Vaše okoline u obavljanju nekog posla
Aritmetička sredina	3,6801	3,13
Medijan	3,75	3,00
Standardna devijacija	0,6173	1,136

No u sklopu analize općeg stanja društvene solidarnosti u Krapinsko-zagorskoj županiji ostala su dva pitanja koja je bitno i zasebno deskriptivno proanalizirati (iako se o prvoj varijabli/pitanju već diskutiralo u smislu razrade aritmetičke sredine): *Koliko često pomažete ljudima iz svoje okoline u obavljanju nekog posla* te *Jeste li u prethodnih 6 mjeseci sudjelovali u nekoj radnoj akciji ili kolektivnoj aktivnosti s ciljem poboljšanja kvalitete života u Vašoj zajednici*. Varijabla *Koliko često*

pomažete ljudima iz svoje okoline u obavljanju nekog posla konstruirana je prema stupnjevima učestalosti pomaganja. Iako je u svojoj srži kategorijalna, postavljeni su stupnjevi od 1 do 6 pri čemu je 1 označavalo nikada ne pomažem osobama u svojoj okolini, a 6 svakodnevno pomaže osobama u svojoj okolini. U grafikonu 8.6.3. prikazana je distribucija frekvencija za pojedine odgovore. Od 1 do 6, prosječna vrijednost pomaganja u zajednici bila je 3,13. No kada se u obzir uzme kategorijalnost ove varijable, najveći broj ispitanika ljudima iza Vaše okoline pomaže nekoliko puta godišnje (50,6%). Kroz razgovore sa sugovornicima kvalitativne faze moglo se uočiti da se takav tip solidarnosti (pomoć ljudima iz okoline pri obavljanju nekog posla) najčešće odvija kroz različite poljoprivredne i stočarske poslove (npr. svinjokolja, berbe grožđa; kukuruza, obrada vrta...). Poslovi ovakvog tipa ne događaju se svakodnevno već nekoliko puta godišnje. Upravo iz tog razloga deskriptivna statistika pokazuje najučestaliji odgovor nekoliko puta godišnje. Svakodnevno pomaže 4,9% ispitanika, nekoliko puta tjedno 5,2%, nekoliko puta mjesečno 18%, jednom godišnje (12,5%). Da nikada ne pomaže ljudima iz svoje okoline odnosno sela/grada odgovorilo je 8,8% ispitanika.

Grafikon 8.6.1. Koliko često pomažete ljudima iz Vaše okoline u obavljanju nekog posla?

Po pitanju ove varijable nije pronađena statistički značajna povezanost u odnosu na spol. No postojala je povezanost ove varijable i dobi, odnosno dobnih kategorija. Kako u ovoj varijabli normalnost distribucije nije zadovoljena za analizu povezanosti te eventualnih razlika u učestalosti pomaganja ljudima u okolini s obzirom na dobne kategorije ponovno je korišten Kruskal Wallis test. Test je pokazao da postoje statistički značajne razlike u pomaganju ljudima iz okoline s

obzirom na dobne kategorije ($p < 0,05$). Post hoc testom utvrđeno je kako ta razlika postoji između dobi od 18 do 32 godine i 63 godine na više, između dobi od 33 do 47 godina i 63 godine na više. Drugim riječima osobe starije od 63 godine (u generalnom smislu) u većoj mjeri (rank aritmetičke sredine 330,23) češće pomažu ljudima u vlastitoj okolini nego što li je to slučaj s osobama u dobi od 18 do 32 godine (rank aritmetičke sredine 274,30) ili u dobi od 33 do 47 godina (rank aritmetičke sredine (269,68)).

Druga ispitivana varijabla nije bila pseudointervalnog tipa zbog njene očite kategoričnosti (da / ne) te iz tog razloga nije obuhvaćena prethodnom analizom. U tablici 8.6.3. prikazani su rezultati ove varijable kroz koje je moguće vidjeti jesu li ispitanici u prethodnih 6 mjeseci sudjelovali u nekoj kolektivnoj aktivnosti koja je za cilj imala poboljšanje života u zajednici. U prethodnih 6 mjeseci od ispunjavanja upitnika u nekoj radnoj akciji ili kolektivnoj aktivnosti s ciljem poboljšanja kvalitete života u zajednici sudjelovalo je 39,5%, ili 236 ispitanika. Da nije sudjelovalo u radnim akcijama ili aktivnostima za dobrobit zajednice izjavilo je 60,5%, ili 361 ispitanik/ca. Po pitanju ove varijable nije bila pronađena povezanost s varijablama dobi i spola.

Tablica 8.6.3. Jeste li u prethodnih 6 mjeseci sudjelovali u nekoj radnoj akciji ili kolektivnoj aktivnosti s ciljem poboljšanja kvalitete života u Vašoj zajednici?

	Frekvencije	%
Da	236	39,5
Ne	361	60,5

8.6.3. Socijabilnost u Krapinsko-zagorskoj županiji

Zadnja dimenzija kroz koju se ispituje društvena kohezija jest opća razina socijabilnosti u Krapinsko-zagorskoj županiji. Prvenstveni alat za mjerenje socijabilnosti u kvantitativnom smislu bio je indeks socijabilnosti koji se sastojao od sljedećih varijabli: Učestalost razgovora sa susjedima, druženje s rodbinom, prijateljima, kolegama s posla. odlazak na hranu ili piće na javno mjesto, kućni posjeti prijateljima. No izuzev ovoga indeksa u analizu socijabilnosti uključena je i procjena broja prijatelja, članstvo i aktivnost u nekoj udruzi ili aktivnosti te vrsta udruge u koju su ispitanici bili uključeni (oni koji su bili uključeni u rad neke vrste udruge ili aktivnosti). Iako se na temelju intenziteta druženja s pojedinim kategorijama ljudi konstruirao indeks socijabilnosti koji je po sebi imao svoje vlastite karakteristike (na skali od 1 do 5). Prosječna vrijednost indeksa socijabilnosti bila je 3,29. Medijalna vrijednost bila je 3,3. Ipak, unatoč konstrukciji indeksa

socijabilnosti, u narednom dijelu bit će predstavljeni deskriptivni pokazatelji sastavnih dijelova tog istog indeksa radi preglednosti i orijentacije u daljnjem dijelu rada.

U tablici 8.6.4. može se vidjeti učestalost prakticiranja razgovora sa susjedima. Da nikada ne komunicira sa svojim susjedima odgovorilo je 2,7% ispitanika. U proteklih godinu dana nekoliko puta sa susjedima je razgovaralo 11,7% ispitanika. Mjesečno jednom ili više puta mjesečno razgovaralo je 29,7% ispitanika. Najveći broj ispitanika odgovorio je da sa susjedima razgovara tjedno ili više puta tjedno (31,7%). Da sa susjedima razgovara svakodnevno odgovorilo je 23,4% ispitanika. Na ovo pitanje nije htjelo odgovoriti 0,8% ispitanika (5 ispitanika)

Nadalje, ispitana je učestalost druženja sa širom rodbinom. Najveći broj ispitanika odgovorio je da se sa širom rodbinom druži najmanje mjesečno jednom ili više puta mjesečno (42,7%). Da se sa svojom rodbinom druži nekoliko puta godišnje odgovorilo je 31,7% ispitanika. Sa svojom širom rodbinom se nikada ne druži 2,2% ispitanika, a da se s njima druži tjedno jednom ili više puta tjedno odgovorilo je 18%, dok se svakodnevno sa širom rodbinom druži 4,9% ispitanika. Na ovo pitanje odgovorilo je ukupno 590 ispitanika.

U Krapinsko-zagorskoj županiji, ispitanici su se najčešće družili sa svojim prijateljima na tjednoj razini (37,8%). Nakon toga, učestali odgovor također je bila svakodnevna razina druženja (26,2%). Mjesečno jednom ili više puta mjesečno s prijateljima se družilo 26% ispitanika dok se u proteklih godinu dana nekoliko puta s prijateljima družilo 8,2% ispitanika. Da se nikada ne druži sa svojim prijateljima odgovorilo je 0,7% ispitanika, a 1,2% ispitanika na ovo pitanje nije htjelo odgovoriti. S ljudima s posla ili glavne aktivnosti, ispitanici su se pak najčešće družili svakodnevno (34%). Na tjednoj razini ili više puta tjedno s kolegama s posla ispitanici su se družili u 16% slučajeva. Mjesečno jednom ili više puta mjesečno 17,2%, a u proteklih godinu dana nekoliko puta 20%. Da se nikada ne druže s kolegama s posla odgovorilo je 8,2% ispitanika.

Naredna dva pitanja, u većoj su se mjeri odnosila na prakticiranje specifičnih socijalnih aktivnosti koje mogu naznačiti stupanj socijabilnosti. Prva takva aktivnost bila je odlazak na hranu ili piće na neko javno mjesto. u tom je smislu prikazana učestalost prakticiranja odlaska na hranu ili piće u javnosti. Vidljivo je kako ovu vrstu aktivnosti ispitanici najčešće prakticiraju mjesečno jednom i to u 36,8% slučajeva. Posljednji dio indeksa socijabilnosti uključivao je kućne posjete prijateljima. Kućni posjeti prijateljima (kroz odgovore ispitanika) najčešće se odvijaju mjesečno jednom ili više

puta mjesečno (42,3%). U proteklih godinu dana sveukupno nekoliko puta u kućnim posjetima prijateljima bilo je 29,8% ispitanika. Najmanji broj ispitanika nikada ne prakticira kućne posjete prijateljima (2,7%), a 3,6% ispitanika takve kućne posjete prakticira u 3,6% slučajeva. Tjedno jednom ili više puta tjedno kućne posjete prakticira 19,7% ispitanika. Na ovo pitanje 1,9 ispitanika, tj. 11 ispitanika nije željelo odgovoriti.

Tablica 8.6.4. Učestalost druženja ili prakticiranja dimenzija socijabilnosti

	Razgovor sa susjedima %	Druženje sa širom rodbinom %	Druženje s prijateljima %	Druženje s kolegama s posla %	Odlazak na hranu ili piće na neko javno mjesto %	Kućni posjeti prijateljima %
Nikad	2,7	2,2	0,7	8,2	5,3	2,7
U proteklih godinu dana nekoliko puta	11,7	31,7	8,2	20	25	29,8
Mjesečno jednom ili više puta mjesečno	29,7	42,7	26	17,2	36,8	42,3
Tjedno jednom ili više puta tjedno	31,7	18	37,8	16	21	19,7
Svakodnevno ili gotovo svakodnevno	23,4	4,9	26,2	34	10	3,6
Ne želim odgovoriti	0,8	0,5	1,2	4,5	1,9	1,9

U okviru istraživanja općih dimenzija socijabilnosti u Krapinsko-zagorskoj županiji, istražile su se aktivnosti u društvenim udrugama. U grafikonu 6.6.2. prikazana je distribucija (ne)participacije u udrugama i aktivnostima tih udruga u Krapinsko-zagorskoj županiji. Vidljivo je kako većina ispitanika nisu članovi ili članice niti jedne udruge ili pak društvene aktivnosti (51%). Da sudjeluje u nekoj društvenoj aktivnosti ili pak radu neke udruge odgovorilo je 35% ispitanika. Ispitanici su u 14% slučajeva spomenuli kako su u prošlosti bili članovi neke udruge ili aktivnosti, no u trenutku ispunjavanja upitnika njihovo članstvo ili pak prakticiranje neke aktivnosti nije bilo važeće.

Grafikon 8.6.2. Članstvo u udruzi ili nekoj društvenoj aktivnosti

Uz članstvo u udrugama ili društvenim aktivnostima, kod 35% ispitanika koji su potvrdili svoje sudjelovanje, istražen je stupanj te priroda društvenih aktivnosti (uključujući udruge) kojima se ispitanici bave. U tablici 8.6.5. prikazan je stupanj aktivnosti osoba koje su članovi neke udruge ili aktivnosti. Većina ispitanika koji su dio neke udruge ili aktivnosti aktivni su i vrlo aktivni članovi (48,6%). Osrednje aktivnih članova udruga ili aktivnosti ima 25,9%, a slabo aktivnih ili pak vrlo slabo aktivnih 25,5%.

Tablica 8.6.5. Koliko ste aktivni u udruzi ili aktivnosti kojom se bavite?

	Frekvencije	%
Slabo ili vrlo slabo aktivni članovi	66	25,5
Osrednje aktivni članovi	67	25,9
Aktivni ili vrlo aktivni članovi	126	48,6

Priroda tih udruga i aktivnosti prikazana je u tablici 7.6.6. Ovo pitanje bilo je otvorenog tipa te su sve aktivnosti nakon obrade podataka kodirane u četiri skupine: sportske udruge i aktivnosti, kulturno-umjetničke udruge i aktivnosti, DVD/udruga gljivara/pčelara/lovačko društvo i socijalno angažirane udruge i aktivnosti. Od svih spomenutih udruga i aktivnosti najveći broj ispitanika učlanjeno je u sportske udruge, klubove, društva te se bavi sportskim tipom aktivnosti (40,2%). Sljedeće po redu u učestalosti udruga bile su udruge kulturno-umjetničkog karaktera (28%) u koje su uključena kulturno-umjetnička društva, društva za promoviranje lokalne kulture, orkestar,

različite literalne udruge. Udruge poput dobrovoljnih vatrogasnih društava (DVD), udruga gljivara, lovačkih društava, udruga pčelara, bile su zastupljene u 22,2% slučajeva. Socijalno angažirane udruge i aktivnosti uključivale su društva umirovljenika, crveni križ, udruge žena... U takvom tipu udruga i aktivnosti učlanjeno je 9,6% ispitanika i ispitanica.

Tablica 8.6.6. U kojoj ste udruzi ili aktivnosti učlanjeni?

	Frekvencije	%
Sportske udruge i aktivnosti	96	40,2
Kulturno-umjetničke udruge i aktivnosti	67	28,0
DVD, udruga gljivara, udruga pčelara, lovačko društvo	53	22,2
Socijalno angažirane udruge i aktivnosti	23	9,6

Posljednje pitanje vezano uz socijabilnost u Krapinsko-zagorskoj županiji bilo je pitanje procjene broja prijatelja. Ovime se istražilo koliki broj osoba, ispitanici smatraju svojim prijateljima. Ovo pitanje, iako je u njemu izražena doza relativnosti koncepta prijateljstva te je samim time dosta subjektivno određeno, može poslužiti kao okvir u kombinaciji s drugim varijablama. Iz tog razloga u tablici 8.6.7. vidljivo je kako ispitanici, u Krapinsko-zagorskoj županiji u najvećem broju slučajeva smatraju da imaju 9 ili više prijatelja (27,2%). Nakon ovoga, učestali odgovor bio je 3 do 4 prijatelja (24,5%) te 5 do 6 prijatelja koji je bio zastupljen u 23,2% slučajeva. Da ima 7 do 8 prijatelja odgovorilo je 10,9% ispitanika, a 1 do 2 prijatelja 8,9%. Na ovo pitanje 5,4% ispitanika nije htjelo odgovoriti.

Tablica 8.6.7. Procjena broja prijatelja od strane ispitanika

	Frekvencije	%
1-2 prijatelja	53	8,9
3-4 prijatelja	146	24,5
5-6 prijatelja	138	23,2
7-8 prijatelja	65	10,9
9 ili više prijatelja	162	27,2
Ne želim odgovoriti	32	5,4

8.7. Društvena uključenost i isključenost konzumacije alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji

Analizi društvene uključenosti i isključenosti pristupit će se kroz razmatranje eventualnih povezanosti i različitosti u određenim dimenzijama povjerenja, solidarnosti i socijabilnosti s obzirom na navike (ne) konzumacije alkohola. U prvo redu u analizi se razmatraju eventualne korelacije dimenzija društvene kohezije u odnosu prema navikama konzumacije alkohola. U slučaju da su se ustvrdile statistički značajne korelacije pristupilo se daljnjim analizama koje su uključivale analizu varijance te regresijsku analizu. Kroz analizu varijance se moglo doći do zaključka o različitim stupnjevima dimenzija društvene kohezije. Time se ujedno mogla uočiti društvena uključenost ili isključenost u dimenziji povjerenja, solidarnosti ili socijabilnosti s obzirom na navike konzumacije alkohola. Nakon toga, kroz konstrukciju regresijskog modela razmatraju se trendovi u dokazanom međuodnosu te načini na koje na cjelokupne promjene (povjerenja, solidarnosti, socijabilnosti) utječu pojedini segmenti navika konzumacije alkohola. Uz spomenute analize, kako bi se odgovorilo i na definirane hipoteze, rađena je analiza parcijalnih korelacija dimenzija društvene kohezije i navika konzumacije alkohola koja je uključivala spol, dob i faktorske varijable vrijednosnih stavova ispitanika kao kontrolne varijable korelacijskog modela. Ako se ustanovilo da ove varijable utječu na model, rađena je dvofaktorska ANOVA kako bi se ustvrdile detaljnije informacije ove povezanosti.

8.7.1. Povjerenje i konzumacija alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji

Povjerenje u određene kategorije ljudi kao jedna od dimenzija društvene kohezije kojom se razmatra društvena uključenost i isključenost nije bila u statistički značajnoj korelaciji s navikama konzumacije alkohola. To je ujedno prikazano i u tablici 8.7.1., odnosno tablici korelacija navika konzumacije alkohola i indeksa povjerenja u određene skupine ljudi. U tablici je vidljivo kako ne postoji značajna korelacija indeksa povjerenja u određene skupine ljudi s niti jednom od istraživanih kategorija navika konzumacije alkohola. Korelacija isto tako nije postojala niti s obzirom na učestalost konzumacije u pojedinim prigodama konzumacije alkohola.

8.7.1. Korelacija navika konzumacije alkohola i indeksa povjerenja u određene skupine ljudi

	Indeks povjerenja
Indeks učestalosti konzumacije alkohola u pojedinim situacijama	-,005
Koliko često pijete alkoholno/a pića?	,029
Koliko alkoholnih pića otprilike popijete u danu kada pijete alkohol?	-,019

Također, kada se u ovaj model postavila kontrolna varijabla (u posebnom modelu) spola, dobi i vrijednosnih stavova (individualni, tradicija (komunitarni), tradicija (ugled) također nije došlo do statistički značajnih promjena, kao niti do porasta razine korelacije. Time se ujedno može ustvrditi kako povjerenje u određene kategorije ljudi nije značajno povezano s navikama konzumacije alkohola te da na taj odnos ne utječu niti pridodane varijable poput dobi, spola, vrijednosnih stavova.

8.7.2. Solidarnost i konzumacija alkohola

Solidarnost se u okvirima ovoga rada postavila u okvirima indeksa solidarnosti te dviju zasebnih varijabli koje su mjerile praktičnu solidarnost (učestalost pomaganja ljudima u vlastitoj zajednici te sudjelovanje u radnim akcijama ili aktivnostima u svrhu boljitka zajednice).

Kao i u prethodnom slučaju, kroz korelacijsku analizu, obrađeni su odnosi navika konzumacije alkohola i dimenzija solidarnosti.

Tablica 8.7.2. Korelacija navika konzumacije alkohola i indeksa solidarnosti

	Indeks solidarnosti
Indeks učestalosti konzumacije alkohola u pojedinim situacijama	-,002
Koliko često pijete alkoholno/a pića?	-,055
Koliko alkoholnih pića otprilike popijete u danu kada pijete alkohol?	-,019

Kao i u slučaju povjerenja, kroz analizu parcijalnih korelacija u koje su bili uključeni spol, dob i vrijednosni stavovi nije pronađen statistički značaj utjecaja spomenutih varijabli na međuodnos

navika konzumacije alkohola i indeksa solidarnosti. Drugim riječima, spol, dob i vrijednosni stavovi ne povećavaju razinu korelacije solidarnosti i navika konzumacije alkohola. Već kroz navedenu korelaciju analizu može se ustvrditi da solidarnost (indeksirana vrijednost) nije statistički značajno povezana s navikama konzumacije alkohola.

No uz indeksiranu razinu solidarnosti analizirana je i takozvana praktična solidarnost koja je iskazana kroz intenzitet u kojemu su ispitanici pomagali ljudima u svojoj okolini. U ovom slučaju može se uočiti vrlo slaba, ali statistički značajna korelacija navika konzumacije alkohola i učestalosti pomaganja ljudima iz zajednice u kojoj ispitanici žive. Naime, postojala je pozitivna korelacija indeksa učestalosti konzumacije alkohola u društvenim prigodama i učestalosti pomaganja ljudima u zajednici u kojoj ispitanici žive ($r=0,179$). Pozitivna, vrlo slaba korelacija, ali statistički značajna vidljiva je i u odnosu učestalosti pomaganja ljudima u zajednici i količine konzumiranih pića u danu kada osoba alkohol konzumira ($r=0,103$).

Tablica 8.7.3. Korelacija navika konzumacije alkohola i praktične solidarnosti

	Koliko često pomažete ljudima iz Vašega sela/grada u obavljanju nekog posla (bilo da je riječ o kućanskim, poljoprivrednim ili drugim poslovima)?
Indeks učestalosti konzumacije alkohola u pojedinim situacijama	,179**
Koliko alkoholnih pića otprilike popijete u danu kada pijete alkohol?	,103**

** $p < 0,05$

Analizom varijance je nakon utvrđenih korelacija ispitana razlika u stupnju konzumacije s obzirom na učestalost pomaganja ljudima u zajednici. Utvrđeno je da postoji statistički značajna razlika u indeksu konzumacije alkohola u društvenim prigodama s obzirom na učestalost pomaganja ljudima u vlastitoj zajednici (selu ili gradu u kojemu ispitanici/ispitanice žive) ($p > 0,05$). Post Hoch testom utvrđeno je da je ta razlika statistički značajna između kategorija *nikada ne pomažem*, *jednom godišnje*, *nekoliko puta godišnje* i kategorija *nekoliko puta mjesečno*, *nekoliko puta tjedno*, *svakodnevno*. U tablici 8.7.4. opisno je vidljivo kako je indeks konzumacije alkohola u društvenim prigodama bio prosječno viši kod osoba koje su ljudima u svojoj zajednici pomagali nekoliko puta mjesečno (2,73), nekoliko puta tjedno (3,04) te svakodnevno (3,38) od onih koji su ljudima u

svome selu/gradu odnosno u vlastitoj zajednici pomagali nekoliko puta godišnje (2,51), jednom godišnje (2,52) ili pak onih koji ljudima u vlastitoj zajednici ne pomažu nikada (2,46).

Tablica 8.7.4. Aritmetička sredina indeksa konzumacije alkohola u društvenim situacijama s obzirom na učestalost pomaganja ljudima u vlastitoj sredini

	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Nikada ne pomažem ljudima iz svoga sela/grada	2,4695	,87970
Jednom godišnje	2,5296	1,02608
Nekoliko puta godišnje	2,5146	,85644
Nekoliko puta mjesečno	2,7387	1,11925
Nekoliko puta tjedno	3,0451	1,05466
Svakodnevno	3,3889	1,55351

$p < 0,05$

U sklopu razmatranja povezanosti solidarnosti i konzumacije alkohola analizirana je veza između sudjelovanja u kolektivnim aktivnostima usmjerenima ka boljitku zajednice i određenih navika konzumacije alkohola. Utvrđeno je da postoji statistički značajna razlika u učestalosti konzumacije alkohola s obzirom na to je li osoba u prethodnih 6 mjeseci sudjelovala u nekoj radnoj akciji ili pak kolektivnoj aktivnosti s ciljem ostvarenja dobrobiti cijele zajednice. Osobe koje su u prethodnih 6 mjeseci pomagale u nekoj radnoj akciji ili kolektivnoj aktivnosti s ciljem poboljšanja kvalitete zajednice češće su konzumirale alkoholna pića od onih koji u prethodnih 6 mjeseci nisu sudjelovali u takvoj vrsti aktivnosti ($p < 0,05$). Aritmetička sredina stupnja konzumacije za one koji su sudjelovali bila je 4,13, a za one koji nisu sudjelovali u aktivnostima ove vrste 3,94 (tablica 8.7.5.).

Tablica 8.7.5. Razlike u učestalosti konzumacije alkohola s obzirom na to jesu li ispitanici u prethodnih 6 mjeseci sudjelovali u nekoj radnoj akciji ili kolektivnoj aktivnosti s ciljem poboljšanja kvalitete života u zajednici

	Jeste li u prethodnih 6 mjeseci sudjelovali u nekoj radnoj akciji ili kolektivnoj aktivnosti s ciljem poboljšanja kvalitete života u Vašoj zajednici?	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Koliko često pijete alkoholno/a pića?	Da	4,13	1,852
	Ne	3,94	1,982

$p < 0,05$

8.7.2.1. Relacija solidarnosti i konzumacije alkohola i vrijednosni stavovi u Krapinsko-zagorskoj županiji

Sukladno postavljenim ciljevima rada, potrebno je ispitati i vezu međuodnosa solidarnosti i konzumacije alkohola prema vrijednosnim stavovima ispitanika. Drugim riječima, kako su i jesu li vrijednosni stavovi ispitanika, solidarnost i konzumacija alkohola međusobno povezani? Međusobna relacija ovih dimenzija ispitala se kroz kombinaciju učestalosti konzumacije alkohola s varijablom (koja je u svojoj vezi s navikama konzumacije alkohola imala najvišu razinu korelacije) učestalosti pomaganja ljudima u vlastitoj zajednici te vrijednosnih stavova (kroz 3 faktora).

Dvofaktorskom anovom utvrđeno je da u ovoj relaciji ne postoji statistički značajna razlika u razini individualističkih vrijednosti s obzirom na interakciju učestalosti konzumacije alkohola i učestalosti pomaganja ljudima u vlastitoj zajednici ($p > 0,05$). No različitost je postojala s obzirom na vrijednosne stavove koji se vežu uz tradiciju (komunitarni stavovi) - $F(27,480) = 1,820$, $p = 0,008$, power = 0,994). Osobe koje pomažu nekoliko puta mjesečno, a alkohol nikada ne konzumiraju imali su najvišu razinu tradicionalnih (komunitarnih stavova). Razina komunitarnih stavova bila je niža kako se povećavala učestalost konzumacije alkohola. No čak i kod osoba koje alkohol konzumiraju svakodnevno, a učestalo pomažu ljudima u okolini, razina tradicionalnih (komunitarnih) stavova bila je niža nego što li je to slučaj s osobama koje rjeđe ili pak nikada ne konzumiraju alkohol i nikada ne pomažu u susjedstvu. U tom smislu, značajniji prediktor

komunitarnih vrijednosti svakako je učestalost (ne)konzumacije alkohola nego učestalost pomaganja ljudima u susjedstvu. Treći faktor koji je mjerio razinu tradicionalnih stavova, ali orijentiranih u većoj mjeri prema ugledu u zajednici nije bio statistički značajno različit s obzirom na interakciju učestalosti konzumacije alkohola i učestalost pomaganja ljudima u susjedstvu ($p>0,05$).

Relacija solidarnosti i konzumacije alkohola s obzirom na spol

Intenzitet učestalosti konzumacije alkohola (u ovom slučaju u pseudointervalnom smislu) ispitan je kroz interakciju spola i učestalosti pomaganja ljudima u selu/gradu. Statistička značajnost postojala je s obzirom na odnos konzumacije alkohola i spola. Ta razlika može se uočiti u tablici 8.7.6. u kojoj je deskriptivno prikazana srednja vrijednost konzumacije s obzirom na spol i učestalost pomaganja. Ispitanici koji nikada ne pomažu ljudima iz svog sela/grada imali su prosječnu vrijednost učestalosti konzumacije alkohola 4,20, dok su ispitanici koji ljudima u svojem selu/gradu pomažu svakodnevno, prosječnu vrijednost imali 5,25. Za ispitanice je stvar bila nešto drugačija. Ispitanice koje nikada ne pomažu ljudima iz svoga sela/grada alkohol prosječno konzumiraju (po učestalosti) 3,62 (od 1 do 7). Kod ispitanica koje pak ljudima u svom selu/gradu pomažu svakodnevno, učestalost alkohola prosječno može se procijeniti na 2,46. U uzorku je dakle vidljivo kako muškarci koji su solidarniji alkohol konzumiraju češće, dok je situacija obrnuta za žene. One koje ne pomažu nikada ljudima u svom susjedstvu učestalije konzumiraju alkohol od žena koje pomažu.

8.7.6. Tablica konzumacije alkohola u interakciji spola i učestalosti pomaganja ljudima u selu/gradu u kojemu ispitanici žive

Koliko često pomažete ljudima iz Vašega sela/građa u obavljanju nekog posla (bilo da je riječ o kućanskim, poljoprivrednim ili drugim poslovima)?	Spol	Aritmetička sredina učestalosti konzumacije alkohola	Standardna devijacija
Nikada ne pomažem ljudima iz svoga sela/građa	Muško	4,20	1,781
	Žensko	3,62	1,816
Jednom godišnje	Muško	4,74	2,030
	Žensko	3,17	1,672
Nekoliko puta godišnje	Muško	4,81	1,597
	Žensko	3,34	1,793
Nekoliko puta mjesečno	Muško	4,79	1,878
	Žensko	3,48	2,023
Nekoliko puta tjedno	Muško	5,19	1,569
	Žensko	3,40	1,776
Svakodnevno	Muško	5,25	2,176
	Žensko	2,46	1,713

Relacija solidarnosti i konzumacije alkohola s obzirom na dob

Što se tiče interakcije dobi i solidarnosti, s obzirom na konzumaciju alkohola, analizom varijance nije dobivena nikakva značajna razlika u učestalosti konzumacije alkohola. Kako razlike u učestalosti konzumacije nisu postojale niti zasebno (u stupnju solidarnosti i pomaganju), a razlike s obzirom na dob su razmotrene u ranijim dijelovima, valja zaključiti kako dob nije značajan prediktor odnosa solidarnosti i konzumacije alkohola.

8.7.3. Socijalnost i konzumacija alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji

Socijalnost je, u komparaciji s druge dvije dimenzije društvene kohezije, po pitanju konzumacije alkohola, pokazala najvišu razinu korelacije. To pokazuje i tablica 8.7.7. Naime, u tablici je vidljivo kako postoji statistički značajna korelacije indeksa socijalnosti s općom učestalošću konzumacije alkohola ($r=0,191$), količinom popijenih pića kada se alkohol konzumira ($r=0,222$), brojem ljudi s kojima se alkoholna pića najčešće konzumiraju ($r=1$) te s učestalošću konzumacije alkohola u društvenim prigodama ($r=0,270$). Sve navedene korelacije, kako je i vidljivo pozitivnog su predznaka.

Tablica 8.7.7. Korelacija navika konzumacije alkohola i praktične solidarnosti

	Indeks socijabilnosti
Koliko često pijete alkoholno/a pića?	,191**
Koliko alkoholnih pića otprilike popijete u danu kada pijete alkohol?	,222**
S koliko ljudi najčešće pijete alkoholna pića (kada ih pijete)	,100**
Indeks učestalosti konzumacije alkohola u pojedinim situacijama	,270**

$p < 0,05$

Zavisna varijabla socijabilnosti, nakon korelacije ispitana je u svom odnosu spram nezavisnih varijabli koje su bile uključene u prethodnoj tablici: Učestalost konzumacije alkohola, količina konzumiranog alkohola u situaciji konzumacije i broj ljudi s kojima se alkohol konzumira u situacijama konzumacije, doba dana kada konzumacija odgovara u najvećoj mjeri. Multiplom regresijskom analizom istražilo se na koje načine spomenute nezavisne varijable navika konzumacije alkohola prediktiraju kretanje razina socijabilnosti. Cjelokupni model regresije socijabilnosti i navika konzumacije alkohola (s uključene 4 varijable prediktora) objašnjavao je ukupno 11,2% varijance socijabilnosti. Od svih uključenih varijabli, prediktor u odnosu s kojim socijabilnost bilježi najvišu razinu promjene bio je onaj u kojemu se mjerila učestalost konzumacije alkohola u pojedinim situacijama ($\beta = 0,169$) te onaj koji je mjeri broj ljudi s kojima se alkohol konzumira ($\beta = 0,125$). β koeficijent odnosa socijabilnosti i vremena u kojemu osobi najviše odgovara konzumacija alkohola $\beta = 0,063$ (Tablica 8.7.9.).

Tablica 8.7.8. Korelacija regresijskog modela i postotak objašnjenja varijance

R	R Square
,335 ^a	,112

Nezavisne varijable: Vrijeme kada konzumacija alkohola najviše odgovara / Učestalost konzumacije alkohola / Broj ljudi s kojima se alkoholna pića konzumiraju / broj pića u danu kada se alkoholna pića konzumiraju

Zavisna varijabla: Indeks socijabilnosti

Tablica 8.7.9. Regresijski koeficijenti odnosa socijabilnosti i prediktorskih varijabli

	B	Standardna greška	t	p	Zero-order	Partial	Part
Konstanta	2,246	0,188	11,919	0			
Indeks učestalosti konzumacije alkohola u pojedinim situacijama	0,169	0,037	4,61	0	0,26	0,224	0,216
S koliko ljudi najčešće pijete alkoholna pića (kada ih pijete)	0,125	0,043	2,9	0,004	0,12	0,143	0,136
Koliko alkoholnih pića otprilike popijete u danu kada pijete alkohol?	0,045	0,034	1,354	0,176	0,233	0,067	0,063
Molimo Vas da zaokružite vrijeme kada Vam pijeње alkoholnih pića najviše odgovara.	0,063	0,034	1,864	0,063	0,104	0,092	0,087
Zavisna varijabla: indeks socijabilnosti							

U spomenutoj regresijskoj analizi može se zaključiti da, ako se učestalost konzumacije alkohola u pojedinim situacijama, poveća za jednu jedinicu mjere, stupanj socijabilnosti (u indeksu socijabilnosti) rasti će za 0,169. Ako se pak broj ljudi s kojima se alkohol konzumira poveća za jednu jedinicu mjere, stupanj indeksa socijabilnosti raste za 0,125.

Razlike u razini socijabilnosti s obzirom na navike konzumacije

Uz spomenutu regresiju socijabilnosti u odnosu s navikama konzumacije alkohola, istražene su i razlike u razini socijabilnosti s obzirom na učestalost konzumacije alkohola i količinu popijenih alkoholnih pića u situaciji konzumacije. Analizi varijance pristupilo se kako bi se odredile dimenzije društvene uključenosti i isključenosti u okvirima socijabilnosti s obzirom na konzumaciju. Za razliku od povjerenja, u ovom slučaju ovo je bilo moguće odrediti iz razloga što se u početnoj analizi pokazala određena korelacija aspekata socijabilnosti i navika konzumacije.

Analizom je utvrđeno da postoji statistički značajna razlika u razini indeksa socijabilnosti s obzirom i na učestalost konzumacije alkohola i na količinu konzumiranih alkoholnih pića ($p > 0,05$). Naime post hoc testom utvrđeno je da postoji razlika u socijabilnosti s obzirom na učestalost konzumacije alkohola i to između kategorije onih koji nikada ne konzumiraju alkoholna pića i onih koji alkoholna pića konzumiraju dva do tri puta na tjedan ili pak svakodnevno ($p > 0,05$). U tablici

8.7.9. prikazane su aritmetičke sredine socijabilnosti s obzirom na učestalost konzumacije alkohola. Vidljivo je kako je prosječna razina socijabilnosti kod onih koji alkohol nikada ne konzumiraju 3,15, dok je za one koji alkohol konzumiraju dva do tri puta na tjedan 3,429, a onih koji alkohol konzumiraju svakodnevno 3,567.

Tablica 8.7.9. Tablica aritmetičkih sredina indeksa socijabilnosti s obzirom na učestalost konzumacije alkohola

	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Nikad	3,1500**	,73818
Nekoliko puta godišnje	3,1241	,68334
Manje od jednom mjesečno	3,1970	,66790
Jednom mjesečno	3,3333	,54135
Dva do tri puta na mjesec	3,3213	,63786
Dva do tri puta na tjedan	3,4297**	,60913
Svakodnevno ili gotovo svakodnevno	3,5677**	,62628
Total	3,2929	,65767

**p<0,05

I s obzirom na količinu popijenih alkoholnih pića po situaciji utvrđene su razlike u razini indeksa socijabilnosti. Osobe koje su u situacijama u kojima se alkohol konzumirao popile 1 do 2 pića iskazivale su nižu srednju razinu na indeksu socijabilnosti od osoba koje su u situacijama konzumacije popili 5-6 pića i 10 ili više pića (tablica 8.7.10.).

Tablica 8.7.10. Tablica aritmetičkih sredina indeksa socijabilnosti s obzirom na količinu popijenih pića po prigodi konzumacije

	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
1-2 pića	3,1834	,61150
3-4 pića	3,3835	,63193
5-6 pića	3,5718	,66675
7-8-9 pića	3,4583	,70842
10 ili više pića	3,6471	,67155
Total	3,3117	,64541

p<0,05

Relacija konzumacije alkohola, socijabilnosti i vrijednosnih stavova u Krapinsko-zagorskoj županiji

No valja postaviti pitanje, je li ovaj odnos konzumacije alkohola i socijabilnosti povezan i s određenim vrijednosnim stavovima ispitanika? U tom smislu, ispitale su se eventualne razlike u razinama vrijednosti (3 postavljena faktora) s obzirom na navike konzumacije alkohola i socijabilnost. Kako bi bilo moguće ispitati ove veze, rađena je dvofaktorska ANOVA. U ovom slučaju navike konzumacije alkohola, kao i socijabilnost tretirani su kao kategorijalne varijable. Varijable koje su u okvirima socijabilnosti ušle u analizu bile su one u kojima je uočena veza s navikama konzumacije alkohola. Dakle to su varijable učestalosti druženja s prijateljima, učestalost druženja s kolegama s posla i učestalost odlaska na hranu ili piće na neko javno mjesto. Tim varijablama u analizi vrijednosnih stavova pridružiti će se kategorije učestalost konzumacije alkohola.

Što se tiče međuodnosa učestalosti konzumacije alkohola i učestalosti druženja s prijateljima u odnosu prema vrijednostima koje se vežu uz individualizam uočena je statistički značajna razlika. Drugim riječima interakcija učestalosti konzumacije alkohola i učestalosti druženja s prijateljima statistički je značajna za stavove koji su izražavali razinu individualizma ($F(6,500) = 3,142$, $p = 0,005$, $\text{power} = 0,921$). Mogućnost da se razlika u ovom modelu pronađe bila je 92,1%. Razlika u stupnju individualizma ($p < 0,05$) postojala je između kategorija učestalosti konzumacije alkohola jednom mjesečno i kategorija više/nije od spomenute (dakle nikada, nekoliko puta godišnje, nekoliko puta tjedno, svakodnevno). Osobe koje su alkohol konzumirale manje od jednom mjesečno bile su u većoj mjeri individualistički nastrojeni od onih koji alkohol nikada ne konzumiraju ili ga pak konzumiraju češće od jednom mjesečno. Razina individualizma je bila također viša kod osoba koje su se sa svojim prijateljima družili češće od onih koji se sa svojim prijateljima druže rijetko ($p < 0,05$). Kada se pogleda unakrsan međuodnos u tablici 7.7.9. mogu se vidjeti odstupanja u razini individualističkih vrijednosti s obzirom na učestalost konzumacije alkohola i učestalost druženja s prijateljima. Oni koji se češće druže s prijateljima, a alkohol konzumiraju manje od jednom mjesečno (0,428) ili nekoliko puta godišnje (0,471) imaju najvišu razinu individualističkih vrijednosti. Najmanja razina individualističkih vrijednosti uočena je kod onih koji alkohol konzumiraju svakodnevno i često se druže sa svojim prijateljima (-0,544)

Tablica 8.7.11. Koliko često pijete alkoholno/a pića, druženje s prijateljima i razlike u stupnju individualnosti stavova

Koliko često pijete alkoholno/a pića?	Druženje s prijateljima	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Nikad	Rijetko ili nikada	-,291	,172
	Često ili svakodnevno	,018	,169
Nekoliko puta godišnje	Rijetko ili nikada	-,259	,132
	Često ili svakodnevno	,471	,138
Manje od jednom mjesečno	Rijetko ili nikada	,052	,265
	Često ili svakodnevno	,428	,184
Jednom mjesečno	Rijetko ili nikada	-,130	,276
	Često ili svakodnevno	,089	,184
Dva do tri puta na mjesec	Rijetko ili nikada	-,443	,153
	Često ili svakodnevno	,243	,099
Dva do tri puta na tjedan	Rijetko ili nikada	,034	,195
	Često ili svakodnevno	,006	,105
Svakodnevno ili gotovo svakodnevno	Rijetko ili nikada	,243	,338
	Često ili svakodnevno	-,544	,195

$p < 0,05$

Po pitanju tradicionalnosti (komunitarnih stavova) nije pronađena značajna razlika niti u odnosu prema druženju s prijateljima niti u učestalosti konzumacije alkohola (niti kada je riječ trijadnoj vezi). Niti po pitanju vrijednosnih stavova tradicionalnost (ugled) nije pronađena statistički značajna razlika s obzirom na učestalost druženja s prijateljima i učestalosti konzumacije alkohola. No razlika u važnosti ugleda bila je vidljiva s obzirom na učestalost druženja s prijateljima (dakle neovisno o učestalosti konzumacije alkohola) gdje su se osobe, kojima je ugled bio bitniji, češće družile sa svojim prijateljima od onih kojima ugled nije bio bitan u tolikoj razini.

S druge pak strane, postojale su statistički značajne razlike u stupnju individualističkih stavova s obzirom na druženje s kolegama s posla i učestalosti konzumacije alkohola ($F(6,475) = 3,142$, $p = 0,05$, power = 0,759). Mogućnost da se pronađe razlika u ovom modelu bila je 75,9%. Višu razinu individualističkih stavova imale su osobe koje se sa svojim kolegama s posla družu češće. No u kategoriji onih koji se družu češće, razina individualnosti viša je u onih osoba koje alkohol konzumiraju rjeđe, nego li kod onih koji konzumiraju vrlo često (na tjednoj bazi ili pak svakodnevno) (tablica 8.7.12.).

Tablica 8.7.12. Koliko često pijete alkoholno/a pića, druženje s kolegama s posla i razlike u stupnju individualnosti stavova

Koliko često pijete alkoholno/a pića?	Druženje s kolegama s posla	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Nikad	Rijetko ili nikada	-,3916008	1,08191736
	Često ili svakodnevno	,1061743	,80843491
Nekoliko puta godišnje	Rijetko ili nikada	-,2349293	1,14659917
	Često ili svakodnevno	,3976055	,70154004
Manje od jednom mjesečno	Rijetko ili nikada	,1701123	1,16526572
	Često ili svakodnevno	,5053471	,66601781
Jednom mjesečno	Rijetko ili nikada	-,0350828	,72504828
	Često ili svakodnevno	,0530821	,80902375
Dva do tri puta na mjesec	Rijetko ili nikada	-,0173155	1,02011929
	Često ili svakodnevno	,1574925	,99911307
Dva do tri puta na tjedan	Rijetko ili nikada	,1156494	,98803874
	Često ili svakodnevno	-,0402371	1,05016650
Svakodnevno ili gotovo svakodnevno	Rijetko ili nikada	-,1150363	,87371296
	Često ili svakodnevno	-,5324837	1,11345484

$p < 0,05$

Kao i u prošlom slučaju po pitanju vrijednosnih stavova tradicije (komunitarnih vrijednosti) nije pronađena statistički značajna razlika s obzirom na učestalost druženja s kolegama s posla i učestalosti konzumacije alkohola. Statistički značajne razlike u razini vrijednosnih stavova tradicionalnosti (ugleda) nisu pronađene s obzirom na učestalost druženja s kolegama s posla i učestalost konzumacije alkohola.

Statistički značajne razlike nisu pronađene u stupnju pojedinih vrijednosnih stavova s obzirom na učestalost konzumacije alkohola i učestalosti odlaska na hranu ili piće na javno mjesto. Time se može zaključiti kako vrijednosni obrasci u ovom slučaju nisu povezani s konzumacijom alkohola i ovom dimenzijom socijabilnosti.

Relacija socijabilnosti i spola u odnosu prema konzumaciji alkohola

Po pitanju međudnosa socijabilnosti i roda u učestalosti konzumacije alkohola nije postojala statistički značajna razlika (učestalosti konzumacije alkohola) u međusobnom ukrštenju varijabla druženja s prijateljima i roda, druženja s kolegama s posla i roda te odlazaka na hranu ili piće na

neko javno mjesto i roda. Ipak statistički značajna razlika u učestalosti konzumacije alkohola postojala je u zasebno s obzirom na rod i s obzirom na učestalost prakticiranja ovih dimenzija socijabilnosti. Ipak, radi osnovne orijentacije opisno se mogu sagledati određene srednje vrijednosti učestalosti konzumacije alkohola s obzirom na učestalost prakticiranja druženja s prijateljima i roda kod ispitanika (tablica 8.7.13.). Muškarci koji se rijetko druže sa svojim prijateljima u prosjeku piju češće nego li žene koje se sa svojim prijateljima druže rijetko. Isto tako, muškarci koji se često druže sa svojim prijateljima piju češće nego li žene koje se često druže sa svojim prijateljima. I kod muškaraca i kod žena se učestalost konzumacije alkohola je veća kada se osobe češće druže sa svojim prijateljima.

Tablica 8.7.13. Učestalost konzumacije alkohola s obzirom na druženje s prijateljima i rod

Druženje s prijateljima	Spol	Aritmetička	Standardna devijacija
		sredina	
Rijetko ili nikada	Muško	4,33	1,913
	Žensko	2,95	1,745
Često ili svakodnevno	Muško	4,99	1,667
	Žensko	3,61	1,781

Slična situacija može se vidjeti i u stupnju učestalosti konzumacije alkohola s obzirom na druženje s kolegama s posla i rod kod ispitanika. I kod žena i kod muškaraca konzumacija alkohola je viša kod osoba koje se sa svojim kolegama s posla druže češće (tablica 8.7.14.). Ipak, kod žena je razlika u konzumaciji alkohola s obzirom na druženje s kolegama s posla bila gotovo neznatna, dok je kod muškaraca, kao što je u tablici vidljivo, ta razlika izraženija.

Tablica 8.7.14. Učestalost konzumacije alkohola s obzirom na druženje s kolegama s posla i rod

Spol	Druženje s kolegama s posla	Aritmetička	Standardna devijacija
		sredina	
Muško	Rijetko ili nikada	4,67	1,783
	Često ili svakodnevno	4,90	1,704
Žensko	Rijetko ili nikada	3,34	1,780
	Često ili svakodnevno	3,38	1,793

Razlike su također bile minimalne i po pitanju učestalosti konzumacije alkohola s obzirom na odlazak na hranu ili piće na neko javno mjesto i rod. I muškarci i žene su imali višu razinu konzumacije alkohola ako su imali veću učestalost odlazaka na hranu ili piće na neko javno mjesto.

Ipak ta je konzumacije bila značajno izraženija kod muškaraca nego kod žena (i u jednom i u drugom slučaju (tablica 8.7.15.))

Tablica 8.7.15. Učestalost konzumacije alkohola s obzirom na odlazak na hranu ili piće na neko javno mjesto i rod

Spol	Druženje: odlazak na piće ili hranu na neko javno mjesto	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Muško	Rijetko ili nikada	4,63	1,775
	Često ili svakodnevno	5,04	1,716
Žensko	Rijetko ili nikada	3,22	1,725
	Često ili svakodnevno	3,76	1,931

Relacija socijabilnosti i dobi u odnosu prema konzumaciji alkohola

Rezultati analize varijance učestalosti konzumacije alkohola pokazuju kako ne postoji statistički značajne razlike interakcije učestalosti konzumacije alkohola i međuodnosa dobi i učestalosti druženja s prijateljima ($p > 0,05$). No unatoč tomu, u opisnom smislu, kao i u prethodnom slučaju sa spol, mogu se uočiti svojevrsni trendovi s obzirom na odgovore ispitanika. U tablici 8.7.16. vidljive su aritmetičke sredine konzumacije alkohola s obzirom na interakciju druženja s prijateljima i dobi. Mladi koji se češće druže sa svojim prijateljima (dob od 18 do 32 godine) imali su višu razinu učestalosti konzumacije alkohola od osoba u dobi od 48 do 62 godine ili pak osoba u dobi od 63 godine na više.

Tablica 8.7.16. Učestalost konzumacije alkohola s obzirom na druženje s prijateljima i dob

Druženje s prijateljima	Dob	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Rijetko ili nikada	18-32	3,400	,377
	33-47	3,655	,248
	48-62	3,484	,236
	63 i više	3,351	,250
Često ili svakodnevno	18-32	4,496	,169
	33-47	4,347	,193
	48-62	4,195	,202
	63 i više	4,090	,230

Po pitanju konzumacije alkohola i interakcije druženja s kolegama s posla i dobi također nije postojala statistički značajna razlika što se može vidjeti i u opisnom dijelu u tablici 8.7.16. Naime iako mladi u generalnom smislu (što je raspravljeno i u prethodnim poglavljima) piju učestalije od starijih, nije postojala značajna razlika te konzumacije (u niti jednoj dobnoj kategoriji) s obzirom na učestalost druženja s kolegama s posla.

Tablica 8.7.16. Učestalost konzumacije alkohola s obzirom na druženje s kolegama s posla i dob

Dob	Druženje s kolegama s posla	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
18-32	Rijetko ili nikada	4,30	1,586
	Često ili svakodnevno	4,37	1,695
33-47	Rijetko ili nikada	4,02	1,864
	Često ili svakodnevno	4,18	1,904
48-62	Rijetko ili nikada	3,76	1,850
	Često ili svakodnevno	3,93	2,023
63 i više	Rijetko ili nikada	3,79	2,158
	Često ili svakodnevno	3,78	2,140

Interakcija dobi i učestalosti odlaska na hranu ili piće na neko javno mjesto nije pokazala statističku značajnost što se tiče učestalosti konzumacije alkohola. Iako je razlika u učestalosti konzumacije bila statistički značajna s obzirom na učestalost odlaska piće ili hranu na neko javno mjesto ili je pak ta učestalost konzumacije bila statistički različita s obzirom na dob; interakcijom ovih varijabla nije dobivena statistička značajnost. No na razini ispitanika, a vidljivo i na tablici 8.7.17. osobe koje češće odlaze na hranu ili piće na neko javno mjesto češće konzumiraju alkoholna pića nego oni koji idu rjeđe. Takva se razlika zasebno može (a već je i detektirana u ranijim poglavljima) vidjeti i s obzirom na dob. Osobe mlađe životne dobi u generalnom smislu alkohol konzumiraju češće nego osobe starije životne dobi.

Tablica 8.7.17. Učestalost konzumacije alkohola s obzirom na odlazak na hranu ili piće na neko javno mjesto i dob

Dob	Druženje: odlazak na piće ili hranu na neko javno mjesto	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
18-32	Rijetko ili nikada	4,06	1,664
	Često ili svakodnevno	4,61	1,652
33-47	Rijetko ili nikada	3,81	1,748
	Često ili svakodnevno	4,57	2,051

48-62	Rijetko ili nikada	3,67	1,864
	Često ili svakodnevno	4,71	1,979
63 i više	Rijetko ili nikada	3,64	2,158
	Često ili svakodnevno	4,20	2,179

III. Rasprava

Ovaj rad imao je tri osnovna istraživačka cilja. Prvi cilj bio je identificirati značenje i iskustva konzumacije alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji. Konzumacija alkohola dio je društvene interakcije u Krapinsko-zagorskoj županiji no ta konzumacija normativno je i vrijednosno određena. Značenje konzumacije alkohola veže se uz socijabilnost, ali i uz rad. Zdravorazumsko je znanje u Krapinsko-zagorskoj županiji da vino tijekom nekog posla radniku / radnici daje snagu, a nakon posla “čašica” alkoholnog pića dolazi kao nagrada ili kao jedna vrsta opuštanja. Ova značenja konzumacije alkohola ipak, nisu manifestna već su se mogla otkriti kroz razgovore tijekom dubinskih intervjuua (i to ne direktnim pitanjem nego prepričavanjem iskustava s konzumacijom alkohola). S druge pak strane, značenje za društvenu interakciju vezano je uz opuštanje pojedinaca u određenim situacijama gdje se nalazi veći broj ljudi.

No u okviru promišljanja društvenih aspekata valja naglasiti kako je konzumacija alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji opterećena stigmom o Zagorcima pijancima. U jednakoj mjeri (prema sugovornicima) Zagorce stigmatiziraju i stanovnici Krapinsko-zagorske županije, ali i ljudi izvan ove županije – čak i izvan Republike Hrvatske. Kako je jedna od svrha ove istraživačke faze bila i priprema instrumenata za odgovor na treći cilj, pokazalo se, da u anketnom upitniku pitanja valja senzibilizirati upravo i prema toj stigmati. Kroz realizaciju prvog cilja također su definirane i situacije, ali i topisi u kojima se alkohol konzumira i prerađuje tradicionalno. Klijet i vinograd u Krapinsko-zagorskoj županiji ima većina kućanstava pa čak i oni koji alkohol ne konzumiraju. No oni koji uobičajeno ne konzumiraju alkoholna pića u klijeti ili pak u određenim prigodama popiju čašu vina iz poštovanja prema osobi koja ju vinom u tom trenutku ponudi. Popijena čaša vina nije popijena radi konzumacije alkohola već radi identitetske pripadnosti (popivši tu čašu vina, osoba iskazuje počast tradiciji ili pak osobi koja ga je ponudila). No uz situacije i lokacije tradicionalno vezane uz konzumaciju alkohola, postoji posebno alkoholno piće koje se tradicijski njeguje. To je vino, a najčešće se konzumira u mješavini s gaziranom, mineralnom vodom. Kako velik broj

kućanstava (prema sugovornicima) ima vinograde, posjedovanje vlastitog vina također je jedna od vrijednosti u Krapinsko-zagorskoj županiji. No konzumacija nečijeg vina u nekoj prigodi prožeta je značenjem koje je također iznad same konzumacije. I tu se ponovno vidi poveznica s radom, jer se nakon konzumiranja tuđeg vina, to vino najčešće pohvali (čak i ako ono okusom ne odgovara). Ta pohvala vina, pohvala je rada i truda osobe koja je uzgojila grožđe, brinula o tom grožđu, ubrala ga i preradila. Vino u tom smislu ima jedno drugo značenje, a to je priznanje osobe u društvenom kontekstu (njenog rada i poštivanja tradicionalnih obrazaca djelovanja).

Drugi cilj rada bio je istražiti značenja konzumacije alkohola za društvenu uključenost i isključenost. Kao što je već i u elaboraciji prethodnog cilja bilo vidljivo, značenje konzumacije alkohola za društvenu uključenost ostvaruje se na dva principa. Prvi veže konzumaciju alkohola i tradiciju. Kroz ovu poveznicu osoba koja alkohol konzumira dio je kolektivne smislenosti tradicionalnih obrazaca funkcioniranja svijeta života. Ako je alkohol opće prihvaćen i uzet zdravo za gotovo, tada je on i sastavni dio svakodnevnog društvenog života (sastavni dio koji se ne propitkuje ako je u granicama dopuštenosti⁴⁸). Taj dio svakodnevnog života omogućava ostvarenje solidarnosti i socijabilnosti pojedinaca. Kao što je rečeno u intervjuima – *ponekad odem na pivu jer znam da se uvijek neko najde tam kaj se bumo pospominali* (SB (M56), 2019). Značenje konzumacije alkohola također se ostvaruje kroz ritualne dimenzije interakcije. Konzumacija alkohola naime sama po sebi nije ritualna, već se veže uz širi interakcijski ritual (npr. fešta, društvenih događanja, svečanosti...). Kako se kroz ritual ostvaruje određeni tip solidarnosti (Collins, 2002), konzumaciju alkohola može se gledati kao na jednu od sastavnica stvaranja društvene kohezije neke situacije (a samim time ona je potencijalno uključujući faktor u društvo/situaciju).

Značenje konzumacije alkohola za društvenu isključenost veže se uz značenja stvarana u okvirima društvene uključenosti. Naime, konzumacija alkohola društveno je djelovanje no to društveno djelovanje ima svoje normative. Ako osoba izađe iz okvira tih normativa konzumacija alkohola može biti generator društvene isključenosti. Ta društvena isključenost konzumacije alkohola odvija se na dva načina. Jedan je isključenje onih koji alkohol ne konzumiraju, a drugi je isključenje osoba

⁴⁸ Te granice dopuštenosti vezane su uz situacijski kontekst (koliko se alkoholnih pića smije popiti u pojedinim situacijama – npr. na obiteljskom ručku nije prihvatljivo pijenje velikih količina alkohola), koje se alkoholno piće pije u kojem trenutku te kada se alkohol može konzumirati samostalno (bez prisustva drugih ljudi).

koje alkohol konzumiraju izvan (već spomenutih) definiranih normativa konzumacije. Značenje isključenja osoba koje alkohol ne konzumiraju vezano je uz ritualni aspekt konzumacije alkohola (interakcijski ritual) kroz koji se u određenim situacijama osobe koje alkohol ne konzumiraju ne mogu solidarizirati na istim osnovama s osobama (ili većinom) koja alkohol konzumira u određenom trenutku. Reakcija okoline na one koji alkohol ne konzumiraju tada je u formi zadirkivanja ili pak nagovaranja na konzumaciju. Značenje tog nagovaranja jest to da se kroz isto pokušava osobu uključiti u kolektivnu smislenost situacije (smislenost koju imaju oni koji alkohol konzumiraju). S druge strane, isključenost konzumacije alkohola događa se i s onima koji izgube kolektivnu dimenziju smislenosti konzumacije alkohola. Osobe koje alkohol konzumiraju u pretjeranim količinama, bez društvenih dimenzija smislenosti te konzumacije nailaze na osudu i određenu društvenu isključenost koja se manifestira kroz izbjegavanje te osobe ili pak nevoljku interakciju drugih s tom osobom. Osobe koje ništa ne rade, samo piju i piju svaki dan, u Krapinsko-zagorskoj županiji etiketirane su kao alkoholičari. Kvalitativnom fazom istraživanja fenomenu društvene uključenosti i isključenosti pružena je jedna razumijevajuća, ali i situacijska dimenzija. Drugim riječima, društvena uključenost i isključenost konzumacije alkohola nisu apsolutne kategorije. Naime, iako postoji potencijal za uključenjem ili isključenjem u društveni život na temelju konzumacije alkohola, na osobi je da kroz proces stvaranja smislenosti prihvati ili pak odbije obrasce ovog tipa uključenja ili isključenja. Stoga su npr. osobe koje nisu konzumirale alkohol, društvenu smislenost nalazile na druge, alternativne načine. No čak i oni koji su imali drugačiju formu društvenog ostvarenja, u pojedinim slučajevima i situacijama konzumirali su alkoholno piće kako bi „oraspoločili“ ostale osobe u situaciji koji su alkohol konzumirali (kao što je to bio slučaj s nekoliko sugovornika).

Nakon obuhvaćanja ovih ciljeva odgovorilo se i na treći cilj rada: Analizirati postoji li povezanost između konzumacije alkohola i društvene uključenosti ili isključenosti s obzirom na određene socio-kulturne i socio-ekonomske karakteristike ispitanika. Ovom cilju pridružene su 3 hipoteze:

1. Postoji statistički značajna razlika u navikama konzumacije alkohola s obzirom na spol i dob.
2. Postoji statistički značajna povezanost konzumacije alkohola kod ispitanika u Krapinsko-zagorskoj županiji s obzirom na njihove dominantne vrijednosne stavove.

3. Postoji statistički značajna povezanost konzumacije alkohola s društvenom uključenosti ili isključenosti u Krapinsko-zagorskoj županiji.

Prva hipoteza o razlikama u navikama konzumacije s obzirom na spol i dob može se smatrati potvrđenom. Kao što je bilo vidljivo i u rezultatima muškarci piju češće i količinski više od žena. Isto tako, muškarci alkohol piju u većem broju društvenih situacija te u značajno većoj mjeri od žena smatraju da alkohol utječe pozitivno na kvalitetu njihova života. Po pitanju dobi, iako nisu postojale značajne razlike u učestalosti, razlike su postojale u količini popijenog alkohola u situaciji konzumacije, dobu dana kada se alkohol najčešće konzumira te s u stavovima o samoj konzumaciji alkohola. Naime, mlađi ispitanici količinski piju više alkoholnih pića po prigodi te alkohol najčešće konzumiraju navečer. Stariji ispitanici (u dobi od 48 do 62 i 63 i više godina) alkohol ne konzumiraju isključivo navečer već i tijekom dana, a po prigodi najčešće piju 1 do 2 pića. Po pitanju stavova o konzumaciji alkohola mlađi ispitanici su također u većoj mjeri smatrali da im konzumacija alkohola utječe pozitivno na kvalitetu njihova života, ali i da je za njihove prijatelje konzumacija alkohola najbolji način ostvarenja dobre atmosfere na tulumu ili fešti.

Druga hipoteza o povezanosti konzumacije alkohola i vrijednosnih stavova ispitanika u Krapinsko-zagorskoj županiji također je potvrđena. Na temelju 3 faktora vrijednosnih stavova te kroz njihovu povezanost s navikama i stavovima o konzumaciji alkohola bilo je moguće odrediti tri tipa odnosa prema pijenju. Postojale su naime razlike u navikama konzumacije alkohola s obzirom na stupanj individualističkih stavova, ali i s obzirom na stupanj tradicionalnih (komunitarnih) stavova i stavova tradicionalnosti povezanih uz ugled. Osobe koje su u većoj mjeri držale do ugleda u svojoj zajednici alkohol su konzumirale češće. Osobe tradicionalnijih (komunitarnih) stavova alkohol su konzumirale u manjoj mjeri te su imale negativnije stavove o konzumaciji alkohola. Osobe individualističkih stavova također su konzumirale alkohol, no ta konzumacije za razliku od konzumacije alkohola kod tradicionalnih (ugled) stavova bila je prvenstveno vezana uz provod i večernje izlaske (dok je kod ugleda konzumacija alkohola u većoj mjeri bila vezana uz već spomenute tradicijske aspekte konzumacije). Na temelju ovoga dijela rada mogu se definirati određeni idealni tipovi odnosa vrijednosnih orijentacija svakodnevice i konzumacije alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji.

Naime, sociologija kao znanost ima zadaću ne samo opisati ono društveno već to društveno učiniti samoj sebi razumljivo. Drugim riječima sociologija mora biti i razumijevajuća znanost – znanost

koja razumije dinamiku određenih pojava i društvenoga djelovanja. To je tradicija koja svoje temelje ima u radu Maxa Webera (1989). U *Metodologiji društvenih nauka* Weber predstavlja način na koji se društveno djelovanje mora i može razumjeti. Jedna od tih metoda jest metoda stvaranja idealnih tipova. Upravo na tim korijenima, a temeljeći ih na empirijskim podacima u nastavku su prikazana tri osnovna idealna tipa odnosa prema konzumaciji alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji.

Kroz već spomenutu analizu vrijednosnih stavova mogli su se uočiti obrasci djelovanja ispitanika i njihova povezanost s načinima, tipom te stavovima o konzumaciji alkohola. Svaki od ovih već spomenutih vrijednosnih faktora pokazalo se, povezan je s određenim aspektima konzumacije alkohola ili pak sa stavovima vezanima uz konzumaciju. Sukladno tim faktorima vrijednosti i analizom varijance tih faktora s obzirom na (ne)konzumaciju alkohola, mogla su se odrediti tri idealna tipa odnosa prema konzumaciji alkohola. Prvi tip ima pozitivan odnos prema konzumaciji alkohola. Alkohol konzumira u večernjim satima te najčešće u okvirima društvene interakcije s prijateljima (npr. na ručku/večeri, na tulumu i fešti s prijateljima). Ovaj tip osobe alkohol ne konzumira u situacijama koje se vežu uz tradicionalno pijeње poput klijeti, prije/poslije nedjeljne mise, tijekom rada posla na gruntu. Konzumacija alkohola, za ovaj je tip osobe sredstvo za ostvarenje dobre atmosfere tijekom društvenih okupljanja ili pak u druženju s prijateljima, a tradicionalni aspekti pijeња alkoholnih pića ili pak njegova važnost u kulturološkom smislu im nije važna. To se može vidjeti i iz stavova o konzumaciji alkohola gdje ovaj tip osobe, iako konzumira alkohol u većoj mjeri smatra da pijane vozače treba strože kažnjavati. Također, stavova je da se u njihovoj zajednici alkohol konzumira češće te da zajednica općenito ima pozitivnije stavove o konzumaciji alkohola. Što se tiče vrijednosnih stavova ovoga tipa osobe, ona ima izraženije individualističke stavove te joj je u većoj mjeri bitnije uživanje u životu, druženje s prijateljima, sloboda i neovisnost u općem smislu te vođenje izazovnog i uzbudljivog života. Kao što je rečeno i ranije, alkohol je za taj tip osobe sredstvo za ostvarenje određenog hedonizma bez značajnije kulturološke povezanosti prema toj konzumaciji.

Drugi tip osobe ima negativnu povezanost s konzumacijom alkohola. To znači da se kod drugog tipa osobe može uočiti manja učestalost konzumacije alkohola, manja količina popijenog alkohola po prigodi konzumacije te se alkohol konzumira češće tijekom dana (što se može povezati uz određenu tradicionalnost konzumacije). Ovaj tip osobe manje učestalo alkohol konzumira na

društvenim događanjima, na tulumu ili fešti s prijateljima, na ručku ili večeri. U klijeti se također alkohol ne konzumira često u ovom tipu, ali se ponekad konzumira prije ili poslije nedjeljne mise. Ove osobe smatraju da pijenje alkohola ne utječe pozitivno na kvalitetu njihova društvena života te da se bez njega (alkohola) mogu ostvariti u boljoj mjeri. No način individualnog i društvenog ostvarenja kod ovog tipa osoba (koje imaju negativne stavove o konzumaciji alkohola) može se pronaći prvenstveno u odnosu prema vlastitoj obitelji. Osobe koje spadaju u ovu kategoriju imaju višu razinu povjerenja u vlastitu obitelj, češće se druže sa svojom rodbinom te smatraju da i njihova obitelj ima negativne stavove o konzumaciji alkohola, odnosno smatraju da članovi njihove obitelji ne toleriraju pijenje alkohola. Smislenost kolektivnog (društvenog) života, ove osobe, nalaze u vrijednostima komunitarnog tipa npr. briga za bližnje, pristojnost prema starijim osobama, poštivanje tradicije, posvećenost vlastitoj zajednici, poniznost, poslušnost prema zajednici. Sve ove vrijednosti u ovom tipu odnosa osobe i konzumacije alkohola u većoj su mjeri izražene nego kod ostalih tipova. Iako u ovom tipu osobe (u odnosu prema konzumaciji alkohola) postoji određena svijest o kulturološkoj vrijednosti konzumacije alkohola (što su pokazali i sugovornici kvalitativne faze koji nisu konzumirali ili ne konzumiraju alkoholna pića) one ne prakticiraju konzumaciju alkohola, ili ju pak prakticiraju rijetko i to u situacijama kada je to društveno poželjno (kako bi iskazali poštovanje prema nekoj osobi ili pak cjelokupnoj zajednici). Osobe ovoga tipa dakle, ne piju radi užitka; piju rijetko, a kada piju, piju kako bi iskazali poštovanje. Ovaj tip odnosa za razliku od definiranog prvog tipa ima višu razinu tradicionalnosti stavova.

Treći tip osobe u odnosu prema konzumaciji i stavovima prema alkoholu također je vezan uz tradicionalnost, no stavovi i navike konzumacije alkohola drugačiji su nego u drugom tipu, kao što je i drugačiji fokus vrijednosne strukture tradicionalnosti (nego u slučaju drugog tipa). Osobe ovog tipa odnosa prema alkoholu u većoj mjeri drže do vlastitog ugleda u zajednici, više im je stalo do mišljenja drugih ljudi o njima samima, važnija im je kontrola i autoritet nad drugim ljudima. Osobe s ovakvim vrijednostima najčešće imaju pozitivne stavove o konzumaciji alkohola te alkohol konzumiraju učestalije od osoba tradicionalnijih (komunitarnih vrijednosti) – tj. drugog tipa osobe u odnosu prema konzumaciji alkohola. Ovaj tip osobe u prigodama konzumacije alkohola najčešće konzumira veći broj pića i od prvog i od drugog tipa osobe, a alkohol za razliku od prvog tipa osoba ne konzumira samo navečer već i tijekom cijelog dana. Upravo ovo ukazuje na tradicijski usmjeren odnos prema konzumaciji alkohola u ovom tipu. Upravo je u ovom tipu pronađen najveći broj

korelacija s prigodama konzumacije alkohola. Pozitivna korelacija tradicionalnih vrijednosti (ugleda) s obzirom na učestalost konzumacije alkohola pronađena je u svih 12 ponuđenih situacija za procjenu vlastite konzumacije alkohola (društvena događanja, prije/poslije nedjeljne mise, tijekom rada na gruntu klijet, na sprovodu i karminama, kod kuće sam...). U drugom idealnom tipu pronađene su četiri negativne korelacije učestalosti konzumacije alkohola u specifičnim situacijama (dok u preostalim situacijama korelacija nije bila značajna), a u prvom idealnom tipu postojale su tri pozitivne i tri negativne korelacije učestalosti konzumacije alkohola u pojedinim situacijama. Negativne su bile usmjerene na situacije u kojima se tradicionalno konzumiraju alkoholna pića – prije/poslije nedjeljne mise, tijekom rada na poslu, ali i nakon sportskih aktivnosti. Za razliku od tog prvog idealnog tipa, u trećem se u svim ovim situacijama pronašla pozitivna korelacija. To znači da je konzumacija alkohola sveprisutna u sklopu društvene interakcije kod osoba trećeg tipa. No ono što je također važno za napomenuti kako su te osobe također sklonije misliti da pijenje alkohola utječe pozitivno na njihov društveni život te da je za njihove prijatelje pijenje alkohola najbolji način ostvarenja dobre atmosfere na tulumu ili fešti od preostala dva idealna tipa odnosa osoba prema alkoholu. Ako se ovo poveže uz dominantne vrijednosne stavove ovog tipa osoba, može se vidjeti kako je želja za ugledom, autoritetom u vlastitoj zajednici te potreba za utjecajem nad drugim ljudima u svom okružju često praćena učestalijom konzumacijom alkohola. Dodatan opis idealnih tipova konzumacije alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji vidljiv je u tablici 9.1.

Tablica 9.1. Prikaz idealnih tipova odnosa ljudi prema konzumaciji alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji

	Vrijednosti	Navike konzumacije	Stavovi o konzumaciji alkohola
1. tip odnosa hedonistički konzument/ica	– Uživlje u životu, hedonizam, sloboda i neovisnost u općem smislu, vođenje izazovnog i uzbudljivog života	Alkohol se konzumira pretežitno navečer u društvu prijatelja ili na tulumima i feštama	Konzumacija gledana pozitivno osim kada ne ugrožava individualne slobode drugih (npr. pijana vožnja). Konzumacija alkohola kao izbor (samo za društvenost i zabavu)
2. tip odnosa komunitaristički neKonzument/ica	– Briga za bližnje, pristojnost prema starijim osobama, poštivanje tradicije, posvećenost vlastitoj zajednici, poniznost, poslušnost prema zajednici	Alkohol se uopće ne konzumira ili se konzumira rijetko u manjim količinama (u bilo kojem periodu dana – ne isključivo navečer).	Negativan stav prema konzumaciji alkohola. Članovi obitelji ne toleriraju konzumaciju alkohola. Smatra se da konzumacija alkohola utječe negativno na kvalitetu društvenog života
3. tip odnosa utilitaristički konzument/ica	– Ugled u vlastitoj zajednici, autoritet u vlastitoj zajednici, utjecaj nad drugim ljudima u svom okruženju, materijalno bogatstvo	Alkohol konzumiraju češće, u većim količinama, tijekom cijelog dana (ne isključivo navečer) – konzumacija vezana uz tradicionalnost pijaia alkohola	Pozitivan stav prema konzumaciji alkohola – vezan uz tradiciju. Pijaie alkohola utječe pozitivno na kvalitetu društvenog života. Smatra se da je i prijateljima alkohol bitan za društvenost. Konzumacija alkohola i ugled povezani.

Treća hipoteza rada može se smatrati potvrđenom. No tu potvrdu valja detaljnije elaborirati s obzirom na tri dimenzije uspostave društvene kohezije na temelju kojih se pak može očitovati određena razina društvene uključenosti ili isključenosti. Od tri dimenzije društvene kohezije jedino se u socijabilnosti mogla definirati jasna veza s konzumacijom alkohola. Stupanj povjerenja nije bio povezan s navikama konzumacije alkohola, a solidarnost je bila povezana samo djelomično i to ne na temelju same solidarnosti već njenih praktičnih iskaza (nije postojala veza u indeksu solidarnosti, ali je veza bila očita između varijabli pomaganja ljudima/zajednici i učestalosti i količine konzumiranog alkohola). Što se tiče socijabilnosti, osobe koje su u većoj mjeri i učestalije konzumirali alkoholna pića imali su višu prosječnu razinu indeksa socijabilnosti od onih koji alkoholna pića nisu konzumirali ili su ih pak konzumirali rijetko. Iz ovoga se naime može ustvrditi kako se na temelju (ne)konzumacije alkohola na razini socijabilnosti mogu ostvarivati određene forme društvene uključenosti, ali i društvene isključenosti. Praktični iskazi solidarnosti također su bilježili ovakav tip povezanosti. Naime, osobe koje su učestalije pomagale ljudima u vlastitoj zajednici ili pak koji su sudjelovali u radnim akcijama / aktivnostima alkohol su konzumirali u većim količinama i učestalije.

No pokazalo se da društvena uključenost i isključenost konzumacije alkohola ovisi i o tipu vrijednosti koje osoba ima. Tako će u okvirima solidarnosti za osobe koje alkohol ne konzumiraju isključenost biti manja ako imaju tradicionalne stavove orijentirane oko komunitarnosti (briga za obitelj, posvećenost zajednici, poštivanje starijih...). Individualistički stavovi i stavovi ugleda u pogledu solidarnosti nisu bili značajno povezani kada se u obzir uzme konzumacija alkohola. Po pitanju socijabilnosti tradicionalni stavovi (komunitarni) ne pomažu u ublažavanju potencijala za društvenim isključenjem, no društvena uključenost (u okvirima socijabilnosti) s druge pak strane viša je s obzirom na konzumaciju alkohola ako osobe imaju višu razinu individualističkih stavova.

No u društvenim aspektima konzumacije alkohola već ranije spomenuta stigma usmjerena prema stanovnicima Krapinsko-zagorske županije u bitnom je određivala odnos ispitanika i sugovornika prema konzumaciji alkohola. Prije svega, sam spomen konzumacije alkohola asocirao je na pretjeranu konzumaciju alkohola, alkoholizam. Samim time, u početku intervjua osobe su zauzimale obrambeni stav u nadi da će dokazati kako se ta stigma ne odnosi na njih. No kroz razgovor, sugovornici su definirali tu stigma kao određujuću za formiranje odnosa prema alkoholu u njegovoj društvenoj pojavnosti. Naime, ta stigma postala je identitetska odrednica ‘‘Zagoraca’’

pa se često u društvenim prigodama u kojima je alkohol dopušten znalo čuti identitetsko zadirkivanje i isključivanje poput: *kakav si ti to Zagorec kaj ne piješ?* Ta stigma svoju postojanost duguje tradiciji vezanja konzumacije alkohola uz rad u poljoprivredi, stočarstvu te općenito u okvirima solidarnosti i pomoći drugim ljudima u susjedstvu. Ako bi se naime, zatražila pomoć od strane svojih sumještana, bilo je važno imati vlastito vino (ali i hranu) koji bi se ponudili tijekom rada i pomoći. Taj kulturološki obrazac u kojemu ste morali imati vino, kako bi mogli zatražiti određenu pomoć svoje zajednice odredio je načine izrade vina u kojima se količinski od malo grožđa (u tada siromašnom kraju) moralo dobiti puno vina (koje bi zadovoljilo potrebe društvenog ostvarenja obitelji i pojedinca). Kako se u prošlosti na prostoru Krapinsko-zagorske županije uzgajala posebna vrsta grožđa *noja* alkoholiziranost je bila nešto drugačija nego li je to bio slučaj u drugim krajevima u Republici Hrvatskoj. Naime, *noja* je vrsta vina/grožđa koje svojom fermentacijom (prema iskustvima sugovornika) stvara metilni alkohol koji je izrazito štetan za ljudski organizam. Kako je kulturološka potreba za vinom bila velika, stvarale su se vrlo velike količine metilnog alkohola (*noje*) za konzumaciju u svakodnevnom životu. Kako je pijanost tj. alkoholiziranost intenzivnija kada se osoba napije *noje* osobe koje su iz drugih krajeva svjedočile takvoj vrsti alkoholiziranog stanja, dobile su dojam da su upravo Zagorci ‘najveći pijanci’ u Hrvatskoj. Taj je stereotip opstao i u suvremenom dobu kroz različite pošalice, zadirkivanja te je s vremenom, kao što je i ranije rečeno postala dio identitetskog određenja Zagorca.

Već se u ovom odnosu prema stigma izvan/unutar Krapinsko-zagorske županije, može uočiti svojevrsna povezanost kulture, društva, konzumacije alkohola i pojedinca. Iako ovo nije specifično samo za Krapinsko-zagorsku županiju (kako je bilo vidljivo i u pregledu dosadašnjih istraživanja), konzumacija alkohola društvena je činjenica što znači da postoji neovisno o jednom ili nekolicini pojedinaca te vrši vanjsku prinudu nad nekim pojedincem. Da je društvena činjenica govori i podataka o tomu da najveći broj ljudi koji konzumira alkohol u Krapinsko-zagorskoj županiji, alkohol konzumira u društvu 5 do 6 osoba (49%). Od 600 ispitanika da najčešće piju sami, odgovorilo je 24 ispitanika ili pak 4,7%. To se veže i uz načine na koje je konzumacija alkohola društveno prihvaćena u Krapinsko-zagorskoj županiji. Naime, kroz kvalitativnu fazu istraživanja bilo je vidljivo da je konzumacija alkohola prihvaćena u okvirima društvene interakcije ili pak tijekom/nakon rada kao svojevrsna nagrada ili pak okrijepa (što je tradicijski, tj. povijesno određeno). Drugim riječima, ako osoba radi neki posao, posebice ako taj posao uključuje teži

fizički rad, konzumacija alkohola bez prisustva drugih ljudi, društveno je uvažena. Dakle, u Krapinsko-zagorskoj županiji, iako se alkohol konzumira, ta je konzumacija u bitnom vrijednosno određena tj. regulirana je od strane vrijednosnih obrazaca svakodnevnog života. Pojedinaac u okvirima zajednice uči kako se pije, kada se što pije, te koliko se pije u kojim prigodama. U tom smislu, u Krapinsko-zagorskoj županiji u najvećem broju slučajeva alkohol se pije navečer (56,6%), ali i kroz ostale dijelove dana; popodne nakon ručka, kasnije popodne (npr. nakon posla) ili pak ujutro.

No ono što je također važno za spomenuti u okviru društvenih pojavnosti konzumacije alkohola jest da je ona u suvremenom društvu u Krapinsko-zagorskoj županiji određena i s obzirom na dob, ali i s obzirom na rod. Vrijednosni obrasci koji su spomenuti drugačiji su i s obzirom na dob i s obzirom na rod. Mlađe osobe u Krapinsko-zagorskoj županiji piju češće, u većim količinama te im konzumacija alkohola u većoj mjeri odgovara u večernjim satima. Starije osobe piju nešto rjeđe, u manjim količinama (najčešće 1 do 2 pića po prigodi) te piju tijekom cijelog dana, a ne isključivo navečer. Mladima je u okvirima konzumacije bitnija alkoholiziranost te bolja atmosfera u društvenoj interakciji (opuštanje tenzija društvene situacije) dok je kod starijih osoba alkohol dio tradicije. U tom smislu i sugovornici su smatrali da mladi piju ne kvalitetniji alkoholna pića, piju ih češće i u većim količinama, dok stariji piju kvalitetniji alkohol, rjeđe i u specifičnim prigodama. Te je kvalitativne iskaze o razlikama konzumacije kod mladih i starijih ljudi u Krapinsko-zagorskoj županiji bilo moguće potkrijepiti i kvantitativnim podacima u kojima se pokazala povezanost, ali i statistički značajna razlika u učestalosti, količini i načinu konzumacije alkohola. Naime, kako su se povećavale dobne kategorije, smanjivala se učestalost i količina konzumacije alkohola po prigodi. No nisu samo navike po pitanju dobi bile drugačije, već i stavovi o samoj konzumaciji alkohola. Tako su mladi u većoj mjeri smatrali da pijenje alkohola utječe pozitivno na kvalitetu njihova života, te da je za njihove prijatelje konzumacija alkohola najbolji način ostvarenja dobre atmosfere na tulumu i fešti. Dakle razlike s obzirom na dob postoje i u navikama, ali i u stavovima o konzumaciji alkohola. Kako bi rekli stariji sugovornici intervjua – stariji ljudi imaju zreliji odnos prema konzumaciji alkohola. Iako subjektivni iskaz, moglo bi se zaključiti kako stariji ljudi (starijih dobnih skupina) imaju odnos prema konzumaciji alkohola koji počiva na društvenoj regulaciji konzumacije, umjerenosti i više kulturološkoj usmjerenosti, dok je za mlade konzumacija alkohola bila (i jest) sredstvo kojim se olakšava socijabilnost, čime se opuste za vrijeme izlazaka i ono što

upotpunjuje doživljaj mladosti. Taj odnos prema konzumaciji alkohola mogao se vidjeti i po pitanju u kojemu su ispitanici trebali procijeniti stavove zajednice prema konzumaciji alkohola te učestalost konzumacije alkohola u zajednici. Mlađi ispitanici u većoj su mjeri smatrali da zajednica ima pozitivnije stavove o konzumaciji alkohola te da se u njihovoj zajednici alkohol konzumira često i vrlo često (za razliku od starijih dobni skupina). Kako se ta procjena često veže uz vlastitu refleksiju iskustava sudjelovanja u zajednici, moglo bi se zaključiti kako su mladi u većoj mjeri svjesni svoga kontakta s alkoholnim pićima, kako su okruženi ljudima koji u konzumaciji alkohola ne vide ništa loše. U srednjoj i starijoj životnoj dobi, konzumacija alkohola za sobom nosi nove izazove koji su ponekad u koliziji sa životnim obavezama. Kao što su i sugovornici zamijetili tijekom razgovora; postoje obaveze: djeca, posao, zaduženja oko kuće. Sve obaveze koje "odraslost" nosi za sobom u bitnom mijenjaju odnos prema konzumaciji alkohola, koja se mora prilagoditi situaciji. Tu dolaze vrijednosni obrasci, odnosno svojevrsna društvena zaliha znanja koja odrasloj osobi daje uputstva kako i kada konzumirati alkohol, a da se pritom ne naiđe na društvenu osudu. Mladi ovime nisu toliko opterećeni budući da je (prema iskazima sugovornika) njihova vrsta briga u bitnom drugačija od onih briga koje imaju osobe srednje i starije životne dobi. Upravo u tom smislu, kod mladih je povezanost socijabilnosti (kao dimenzije društvene kohezije – uključenosti / isključenosti) i navika konzumacije alkohola bila u većoj mjeri izražena nego li je to bio slučaj kod starijih ispitanika (što se moglo vidjeti u varijabli *konzumacija alkohola utječe pozitivno na kvalitetu mog društvenog života*).

Vrijednosni obrasci zajednice bili su vidljivi, ali i međusobno komplementarni u kvalitativnoj i kvantitativnoj fazi i po pitanju roda. Ponovno je bitno napomenuti da, iako se u kvantitativnoj fazi služilo varijablom spola, kvalitativna faza kroz interpretaciju značenja konzumacije alkohola pokazala je kako su razlike u konzumaciji alkohola (po pitanju spola) kulturološki konstruirane. Iz tog razloga preciznije je govoriti o rodnim razlikama, nego li spolnim. Spolom se u ovom slučaju ne određuje intenzitet navika konzumacije alkohola, niti je spol odredio kakve će stavove osoba imati prema alkoholu. Društvo, odnosno kultura je odredila da muškarci u Krapinsko-zagorskoj županiji konzumiraju češće, u većim količinama te da imaju pozitivnije stavove prema konzumaciji alkohola od žena. Iako se ženu poštuje u okvirima vrijednosti u Krapinsko-zagorskoj županiji, te joj se daje svojevrsna titula šefice kuće (npr. žena drži tri/četiri čoška kuće), i dalje postoje uvjerenja u kojima je konzumacija alkohola prvenstveno rezervirana za muškarce. U dubinskim

intervjuima često se čulo da je ljepše vidjeti pijanog muškarca no pijanu ženu. Pijanog muškarca je "grdo" vidjeti, ali pijana žena to je "propast". Sve te vrijednosti i značenja konzumacije alkohola s obzirom na rod vidljiva su u kvantitativnim podacima gdje je dokazana statistički značajna povezanost i razlike u konzumaciji alkohola i stavovima o konzumaciji alkohola s obzirom na spol i rod. Muškarci u Krapinsko-zagorskoj županiji piju češće od žena, piju više alkoholnih pića po prigodi od žena te piju tijekom cijelog dana, dok ženama u većoj mjeri konzumacija alkohola odgovara navečer. Naime, kako je kultura odredila *da nije lijepo vidjeti pijanu ženu*, 1 do 2 pića popije veći broj žena nego li muškaraca. S druge pak strane od 18 ispitanika i ispitanica koji popiju 7,8 ili 9 pića, 77,8% bili su muškarci. Od 19 ispitanika i ispitanica koji su popili 10 ili više pića, 84,2% bili su muškarci. Što se tiče društvene uključenosti i isključenosti konzumacije alkohola, razina socijalnosti utemeljena na konzumaciji alkohola bila je izraženija kod muškaraca nego li kod žena. Drugim riječima, konzumacija alkohola za društveni život – druženja, dobar provod na feštama... bila je važnija muškarcima nego li ženama. To pokazuju i razlike u varijabli da *pijenje alkohola utječe pozitivno na kvalitetu društvenog života* s obzirom na spol.

Kulturološke odrednice konzumacije alkohola za žene i dalje su prisutne neovisno o dobi iako su se sugovornici i sugovornice složili/e kako se višom razinom emancipacije žena razbijaju mitovi o ograničenju konzumacije alkohola za žene. Tako sugovornici smatraju da mlađe i obrazovanije žene alkohol konzumiraju češće nego starije žene tradicionalnijih vrijednosnih okvira. Razlog tomu nalaze u većoj razini emancipacije u suvremenom društvu. Starije žene su dio vrijednosnog obrasca koji se (iako se djelomično odnosi) ne odnosu u potpunosti na mlađe žene. Ta emancipacija kako je konzumacija alkohola dio društvenih obrazaca interakcije, smatraju sugovornici, vidljiva je i u promjenama navike konzumacije alkohola kod žena (mlađih).

Ono što je svojstveno za prostor Krapinsko-zagorske županije, a odmiče se od dosadašnjih istraživanja koja su sagledavali društvene dimenzije konzumacije alkohola bila je ta da u Krapinsko-zagorskoj županiji niti stavovi, niti navike konzumacije nisu bili značajno povezani sa socio-ekonomskim stanjem. Naime, primanja, zadovoljstvo vlastitim financijskim stanjem, zadovoljstvo opremljenošću kućanstva nisu povezani uz navike ili pak stavove konzumacije alkohola. S druge pak strane socio-kulturna dimenzija u analizi statističkih podataka pokazala je različitosti u navikama i stavovima konzumacije alkohola u čitavom nizu kategorija – npr. rod i dob.

Dakle, konzumacija alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji socijalni je fenomen koji sociologija kao znanost o tom socijalnom, odnosno društvenom mora analizirati, istražiti te na posljétku razumjeti. Konzumacija alkohola povezana je sa socijabilnosti i djelomično sa solidarnosti. Isto tako, te se društvene dimenzije vežu i uz popratne socio-demografske kategorije kao što su spol, dob, vrijednosni stavovi. Interakcija svakodnevnog života je dakle u određenoj mjeri vezana uz to koliko se piju, kada se piju te koja se alkoholna pića piju. Kako postoji ta veza, postoji i potencijal za društvenom uključenosti, ali i isključenosti određenih kategorija ljudi koji alkohol ne piju ili ga pak piju u količinama koje premašuju dopuštene granice (koje su također društveno konventne).

IV. Zaključak

Konzumacija alkohola prisutna je u velikom broju društvenih interakcija te u određenim pogledima suodređuje djelovanje nekog pojedinca u društvu. Samim time, sociologija kao znanost o društvu može doprinijeti razumijevanjem međusobne veze nekog društva i načina konzumacije alkohola. Gdje se pije alkohol, zašto, na koji način i koliko, društveno je određeno. No smjer nije jednosmjernan (kao što se moglo vidjeti i iz istraživanja u ovome radu). Naime, sama konzumacija alkohola može određivati kako se uključuje u društvo u pojedinim situacijama te kako se ljude u određenim situacijama isključuje iz društvene interakcije. U tom smislu vrijednosni obrasci (producirani dinamikom povijesnosti) odnosa prema alkoholu suodređuju društvenu stvarnost dok istovremeno ta društvena stvarnost suodređuje diskurs o alkoholu. Konzumaciju alkohola zato, može se smatrati socijalnom činjenicom. Ta društvena činjenica neovisna je o pojedincu (da jedna ili nekoliko osoba ne pije, konzumacija alkohola i dalje bi ostajala dio kulturnih obrazaca zajednice) te vrši prinudu nad pojedincem. Ta prinuda manifestira se u međudnosu konzumacije alkohola i načina uspostave društvene kohezije. Elaboracija međudnosa društva i konzumacije alkohola predstavljena u ovome radu daje na važnosti svakodnevnim i opće priznatim (zdravorazumskim) praksama konzumacije u većoj mjeri do li stigmi i etiketama koje ekscesivna konzumacija vodi za sobom. Ne umanjujući važnost proučavanja ovisničkog ponašanja generiranog pretjeranom konzumacijom alkohola, ovim radom dokazuje se kako je upravo to ovisničko ponašanje "vrh sante leda" iza kojega stoji čitav niz društvenih procesa. U tom smislu, o alkoholu i njegovoj vezi u društvu, kao i na poslijetku o ovisnosti, sociologija daje svoj doprinos širinom pristupa fenomenu. Ta širina se pak iskazuje kroz istraživanje društvenih procesa koji se u svojoj dinamici dodiruju s konzumacijom alkohola. Ne treba pri tom izostaviti s uma da je i sama konzumacija alkohola društveni proces. Bez društvene interakcije, kolektivnih dimenzija znanja, normativne i vrijednosne regulacije, ne možemo pričati o konzumaciji alkohola. Taj fenomen događa se u društvu, ali i zbog društva te za društvo. Drugim riječima, konzumacija alkohola ne odvojiva je od društvenog života. Konzumacija alkohola prakticira se u okvirima društvenih interakcija te je ona u vrijednosnim i normativnim okvirima (ovisno o društvenom kontekstu) u većoj ili manjoj mjeri tolerirana. No bilo kako bilo, u okvirima vrijednosnog konteksta Krapinsko-zagorske županije može se potvrditi kako je konzumacija alkohola dio sveukupnog konstrukta vrijednosnih okvira i kao takva događa se prije svega zbog društva. No ovim radom obuhvaćena je

i tvrdnja da se konzumacija alkohola događa za društvo. Ovdje prvenstveno govorimo o konzumaciji alkohola kao faktoru uspostave društvene uključenosti ili pak isključenosti. O konzumaciji alkohola kao elementu društvene kohezije. Konzumacija alkohola za društveni život igra važnu ulogu u smislu da se kroz međupovezanost interakcijskih procesa, kulture i same konzumacije događaju varijacije s obzirom na socijabilnost društvenih aktera. To je potvrđeno kako kvantitativno tako i kvalitativno. Statistički značajne razlike u razinama socijabilnosti pronađene su s obzirom na određene aspekte konzumacije alkohola (vidi poglavlje rezultati). Ovime se dakako, daje zaključiti da se kroz konzumaciju alkohola ostvaruju određeni društveni obrasci. Kao što je društvo bitno za određenje konzumacije alkohola, konzumacija alkohola bitna je za određenje tog istog društva.

O ovim pitanjima međuodnosa konzumacije alkohola i društva se ipak detaljnije pristupilo kroz analizu interakcije alkohola i društvene kohezije. Društvena kohezija u sociološkom obuhvaćanju fenomena može se sagledati kroz razinu povjerenja, solidarnosti i socijabilnosti u određenoj zajednici. Kroz spomenute dimenzije može se (zasebno po kategorijama) pristupiti razmatranju društvene uključenosti i isključenosti. No ta društvena uključenost i isključenost u ovome radu nije se mogla obuhvatiti u svome totalitetu, već se mogao prikazati potencijal odnosno stupanj u kojem neki fenomen (u ovom slučaju konzumacija alkohola) sudjeluje u procesima uključenja ili isključenja pojedinca u / iz društva. Solidarnost i socijabilnost su u tom smislu bile vezane uz konzumaciju alkohola. Pokazalo se naime da osoba koja alkohol konzumira češće i više ujedno ima i višu razinu socijabilnosti. Isto tako, osobe koje su češće pomagale ljudima u svojoj zajednici (dakle praktični oblici solidarnosti) alkohol su konzumirale češće i u većim količinama po prigodi. U toj povezanosti može se ustvrditi da osobe koje alkohol ne konzumiraju imaju veću šansu da budu društveno isključeni. To se može potkrijepiti i odgovorima na prva dva cilja koja su kvalitativno obuhvaćena. Naime, osobe koje alkohol ne konzumiraju (po riječima sugovornika) imale su iskustva društvenog pritiska tj. nagovaranja na pijenje u određenim situacijama. Taj pritisak (prema sugovornicima) bio je utoliko izraženiji, ukoliko se osoba nalazila u društvu ljudi koji su alkohol konzumirali (u društvu osoba koje alkohol ne konzumiraju taj pritisak nije postojao). Pritisak se u tom smislu više odnosio na pokušaj kolektivno identitetskog usklađivanja osobe koja alkohola nije konzumirala (često s poštapalicama poput: *Kakav si ti to Zagorec kaj ne piješ? Kaj si bolestan, kaj glumiš kaj ne piješ*). No sama činjenica da se stvara pokušaj identitetskog

usklađenja u okvirima neke situacija ponešto govori i o potencijalu koji konzumacija alkohola pokazuje spram društvene uključenosti. Već je ranije spomenuto da je socijabilnost bila povezana s učestalošću konzumacije alkohola te s količinom popijenih pića u situacijama konzumacije no samo značenje konzumacije alkohola za društvenu uključenost proizlazi iz interakcijskog rituala određenih situacija (u kojima se alkohol konzumira), a u kojima je konzumacija alkohola sastavni dio zajedničkog fokusa pažnje i ostvarenja zajedničke emocionalne energije. Kroz ovu analizu društvene uključenosti i isključenosti moglo se zaključiti kako je konzumacija, vrijednosno i normativno određena u okvirima Krapinsko-zagorske županije, sastavni dio dinamike uspostave društvene kohezije. Pijenje alkohola u društveno reguliranim granicama (relativnim s obzirom na situaciju) olakšava društvenu interakciju – smanjuje socijalni pritisak u većim društvenim okupljanjima (*pijem da se opustim*). No pijenje odnosno ne pijenje isto je tako ovisilo i o vrijednosnim orijentacijama pojedinaca, o rodu i dobi. Mladi su piju više te alkohol za njih ima veću važnost za uspostavu društvenog života nego li to ima za starije. Isto tako, po pitanju spola postojale su razlike u navikama konzumacije – žene piju rjeđe i u manjim količinama nego li piju muškarci. No po pitanju društvene uključenosti i isključenosti, društvena isključenost u većoj je mjeri dolazila do izražaja kod mlađih ispitanika te kod muškaraca. Kroz dubinske intervjuje, kroz iskustva sugovornica (prvenstveno mlađih), moglo se ustvrditi da je konzumacija alkohola za žene u suvremenom društvu način uspostave svojevrsne emancipacije od patrijarhalnih oblika kulture (u kojima je konzumacija alkohola veći dio muške kulture). Samim time, mlađe žene u konzumaciji alkohola vide proširenje vlastite slobode i ravnopravnosti s muškarcima. Takav pristup konzumaciji alkohola omogućava društvenu uključenost mladih žena. No starije žene s druge strane u konzumaciji alkohola vide štetu za njihov identitet kao žene. Alkohol konzumiraju, ali se i dalje smatra da je *ljepše vidjeti pijanog muškarca nego li pijanu ženu*. Iz tog razloga ako se gleda prema intenzitetu, iako je u konzumaciji alkohola kod mladih žena izraženiji potencijal društvene uključenosti, kod starijih žena stvar je obratna. Starije žene u većoj mjeri naglašavaju isključujući karakter konzumacije alkohola za žene.

S druge strane, društvena uključenost na temelju konzumacije alkohola postoji i kod muškaraca (u većoj se mjeri druže, ako učestalije piju), ali je pritisak maskuline kulture na njih izraženiji nego li je prema ženama koje alkohol ne piju. Konzumacija alkohola stoga u društvima Krapinsko-zagorske županije za muškarce djeluje u većoj mjeri isključujuće ako muškarac ne konzumira

alkohol nego li na žene koje ne konzumiraju. U slučaju muškaraca u analizi iskustava sugovornika, nije bilo pretjeranih razlika s obzirom na dobne kategorije.

Alkohol je sastavni dio društva, ali je kulturološki određen. Kultura je presudan element definiranja odnosa prema konzumaciji alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji. Ekonomske karakteristike, pokazalo se istraživanjem, nisu povezane uz načine i navike pijenja alkohola. Kulturni prostor određuje pristup interakciji – pa i pristup interakcijama koje obuhvaćaju konzumaciju alkohola. Kroz to određenje, odnosno okvire, svaki prijestup potencijalno može voditi većoj ili manjoj uključenosti / isključenosti. No ako je kulturni i socijalni kontekst povezan s konzumacijom alkohola, je li potrebna promjena paradigme kojom su se u najvećoj mjeri izučavale teme konzumacije alkohola, alkoholizma te prevencije konzumacije alkohola (npr. kod mladih)?

Znanstveni i pragmatični doprinosi istraživanja

Konzumacija alkohola u bilo kojem društvenom kontekstu pa tako i u Krapinsko-zagorskoj županiji za sobom nosi teret supstancijalne štetnosti alkohola. Ako je kultura organizirana oko konzumacije alkohola tada se pak mogu očekivati određene devijacija kao što je alkoholizam. No konzumacija alkohola također se veže i uz čitav niz javnozdravstvenih problema⁴⁹. S time na umu, prije nego li se krene u prevenciju i/ili podizanje svijesti o štetnosti konzumacije alkohola, u obzir valja uzeti (i istražiti) načine na koje se ostvaruje kolektivna smislenost alkohola. Psihološka i biomedicinska objašnjenja konzumacije alkohola, ali i samog alkoholizma nisu dovoljna. Nužna je rasprava o socijalnoj konstrukciji konzumacije alkohola, rasprava kojoj sociologija može uvelike doprinjeti. U tom smislu, razumijevanje, analiza i istraživanje konzumacije alkohola u društvenoj stvarnosti, dakle sama etiologija konzumacije alkohola, spada prvenstveno u domenu sociologije kao znanosti. Sociologija po pitanju konzumacije alkohola mora ponuditi kontekstualni okvir odnosa konzumacije alkohola i društvenog života, interakcije i stvaranja smisla u / iz pijenja. Sociologija također mora ponuditi i odgovore na pitanja o elementima uključenosti i isključenosti konzumacije alkohola u pojedinim socio-kulturnim područjima, kako bi se npr. mogla uspostaviti praktična rehabilitacija alkoholičara. Pri rehabilitaciji i tretmanu alkoholičara, a za razliku od drugih bolesti, alkoholičar nije izuzet krivnje za svoje stanje. Samim time, uloga bolesnika kako ju

⁴⁹ U istraživanju Ke Ma i suradnika (2016) ustvrđena je veza konzumacije alkohola i raka želuca. U generalnom smislu, osobe koje alkohol konzumiraju češće imaju višu razinu mortaliteta od onih koji od alkohola apstiniraju (Power i suradnici, 1998).

je definirao Parsons (1951)⁵⁰ ne može se primijeniti na pitanje alkoholizma. Alkoholizam je bolest koja u sebi sadrži socijetalnu komponentu, u smislu da se uloga bolesnika zamjenjuje stigmom alkoholičara koja ostaje i nakon rehabilitacije. S jedne strane alkohol je dio društvenog života; na temelju konzumacije alkohola moguća je društvena uključenost, a s druge strane nosi potencijal za društvenom isključenošću. Ovo valja uzeti u obzir pri određivanju tehnika rehabilitacije. Naime, ograničavanje na isključivo bolničko liječenje socijalno i vrijednosno vaakumizira alkoholičara. Drugim riječima u procesu rehabilitacije alkoholičar je u sigurnom, vrijednosno nestigmatiziranom stanju no u trenutku reintegracije u šire društvo, stigme i društvene uključenosti i isključenosti na temelju konzumacije alkohola ponovno postaju dio njegove stvarnosti. U takvom okružju alkoholičarima se alkohol nameće te postoje mogućnosti recidiva. Sociologija vaakum stvoren isključivo medicinskim pristupom alkoholizmu, ispunjava društvenim kontekstom te uspostavlja znanja koja pojedincu, grupi, ali i psihijatrima može pomoći pri uspješnijoj rehabilitaciji i zalječenju ovisnosti o alkoholu. Ako shvatimo kako se ostvaruje međuodnos (nekog) društva i konzumacije alkohola, rehabilitacija bi se mogla kontekstualno prilagoditi. Upravo u ovom pogledu se mogu uočiti pragmatični doprinosi ovoga istraživanja. Razumjeti povezanost društvenog života i konzumacije alkohola s ciljem prilagodbe prevencije ili pak rehabilitacije ekscesivnog pijenja. Ovime se dakako ne negiraju doprinosi drugih znanstvenih polja, već se iznalazi ono sociološko, ono u čemu su sociolozi i sociologinje stručno i znanstveno najkompetentniji za davanje određenih smjernica – a to je u ovom slučaju pitanje društvenih dimenzija konzumacije alkohola te kako se društveni život tj. interakcije organiziraju u međuodnosu s alkoholom.

Dakle, uz konzumaciju alkohola vežu se pravila, vrijednosti i norme, a svako odstupanje sankcionira se stigmatizacijom, isključenjem ili jednostavno drugačijim tretmanom u interakcijskom procesu. Sve ove sociološke dimenzije konzumacije alkohola valja uzeti u obzir pri razradi strategija prevencije, ali i rehabilitacije i resocijalizacije ovisnika o alkoholu. Ako se naime,

⁵⁰ Parsons na bolesnika gleda u smislu uloge bolesnika koja se pridaje osobi koja boluje od neke bolesti. Primarni cilj uloge bolesnika jest resocijalizacija bolesne osobe nazad u društvu kako bi osoba mogla ponovno vršiti svoje druge uloge. Da bi se to moglo ostvariti, postoje svojevrсни *gatekeeperi* koji bolesniku daju tu ulogu bolesnika (doktori opće prakse), opravdavajući pritom izuzeće iz svakodnevnih aktivnosti osobe. No kako bi ta uloga bolesnika bila funkcionalna Parsons definira nekoliko osnovnih preduvjeta: 1. osoba je izuzeta iz svojih svakodnevnih obaveza, 2. bolesna osoba nije direktno odgovorna za svoje trenutno stanje, 3. bolesna osoba mora biti motivirana za čim bržim oporavkom i 4. bolesna osoba za pomoć će zatražiti profesionalnu pomoć (Parsons, 1951).

u obzir uzme sociološka dimenzija konzumacije alkohola, etiologija ovisnosti o alkoholu postaje jasnija. Kultura pijenja u tom kontekstu nije samo pseudofunkcionalni termin u koji sadrži sve ono neodređeno, već postaje središte aktivnosti tretmana ovisnosti o alkoholu. Samim time, otvaraju se pitanja za buduća istraživanja konzumacije alkohola (ali i drugih supstanci) koja bi svakako bila multidisciplinarnog pristupa. U toj multidisciplinarnosti sociologija kao znanost doprinosi razumijevanjem (koje je bilo i osnova Weberove sociologije) veza društva i konzumacije alkohola. To razumijevanje temelj je za druge znanosti ako žele promišljati, istraživati i djelovati u smjeru stvaranja jasnije slike o konzumaciji alkohola (bilo da je ona u sferi alkoholizma, alkoholiziranja maloljetnika, nasilja u obitelji i alkohola...). Ovo istraživanje fokusiralo se na manji prostor proučavanja. Sljedeće istraživačke etape svakako bi trebale uključiti mapiranje odnosa konzumacije alkohola i društva (društvene uključenosti i isključenosti) na prostoru cijele Republike Hrvatske na temelju kojeg bi se pak moglo krenuti (nakon cjelokupne sociološke analize) u preventivne i rehabilitacijske strategije (koje bi pak uključivale multidisciplinarni spektar znanosti – psihijatrija, psihologija, društvena epidemiologija...).

Bilo kako bilo, konzumacija alkohola dio je socio-kulturnog određenja Krapinsko-zagorske županije. U tom smislu na nju se može gledati kao društvena činjenica koju je najbolje opisati kroz njenu interakciju s drugim društvenim činjenicama (društvenom uključenosti i isključenosti u nekih skupina ljudi). Gledajući konzumaciju alkohola na taj način može se ustvrditi povezanost same konzumacije s razinom društvene kohezije u Krapinsko-zagorskoj županiji. Naime, konzumacija alkohola kao kulturno određena kategorija svakako je povezana uz interakcijske procese, a samim time i uz ostvarenje društvene kohezije. Drugim riječima, predstavljene sociološke dimenzije konzumacije alkohola daju etiološku sliku fenomena kojom bi se druge znanosti trebale služiti pri određenju smjera svojih istraživanja – jer alkohol bez društva samo je kemijski spoj $\text{CH}_3\text{-CH}_2\text{-OH}$, $\text{C}_2\text{H}_5\text{OH}$. Društveni život je ono što tom spoju daje značenje te ga time ostvaruje.

V. Popis literature

- Abercrombie, N., Hill, S., Turner, B.S. (2008). Rječnik sociologije. Zagreb: Jesenski i Turk.
- Ahlström -Laakso, S. (1976). European drinking habits: A review of research and some suggestions for conceptual integration of findings. u Everett, M., Waddell, J., Heath, D. (Eds.), Cross-cultural approaches to the study of alcohol. An interdisciplinary perspective . Hag i Pariz: Mouton. 119–132.
- Allman, D. (2013). The Sociology of Social Inclusion. SAGE Open, 3(1), 1 – 16.
- Ames G.M., Bennett, L.A. (1985). The American Experience with Alcohol: Contrasting Cultural Perspectives. New York: Plenum Press.
- Aspers P. (2009). Empirical Phenomenology: A Qualitative Research Approach (The Cologne Seminars. Indo-Pacific Journal of Phenomenology, 9(2), 1-12.
- Babor T.F., Higgins-Biddle J.C., Saunders J.B., Monteiro M.G. (2001). The Alcohol Use Disorders Identification Test: Guidelines for Use in Primary Care (2nd ed.). World Health Organization; Department of Mental Health and Substance Dependence
- Bacon, S. D. (1943). Sociology and the Problems of Alcohol: Foundations for a Sociologic Study of Drinking Behavior. Quarterly Journal of Studies on Alcohol 4, 402–45.
- Bacon, S. D. (1957). SOCIAL SETTINGS CONDUCIVE TO ALCOHOLISM. Journal of the American Medical Association, 164(2), 177.
- Bahr, S. J., Marcos, A. C., & Maughan, S. L. (1995). Family, educational and peer influences on the alcohol use of female and male adolescents. Journal of Studies on Alcohol, 56(4), 457–469.
- Balestrieri, S. G., DiGuseppi, G. T., Meisel, M. K., Clark, M. A., Ott, M. Q., & Barnett, N. P. (2018). U.S. College Students' Social Network Characteristics and Perceived Social Exclusion: A Comparison Between Drinkers and Nondrinkers Based on Past-Month Alcohol Use. Journal of Studies on Alcohol and Drugs, 79(6), 862–867.
- Beauvais, C., Jenson, J. (2002). Social Cohesion: Updating the State of the Research. Discussion paper, Ottawa: Canadian Policy Research Networks.
- Becker, H. (2011). Preispitivanje teorije etiketiranja, prema: Becker, H., (1991.) Outsiders : Studies In The Sociology Of Deviance (str. 177-212). Amalgam, (5.), 99-119.
- Becker, H. S. (1963). Outsiders: Studies in the sociology of deviance. Free Press Glencoe.
- Benčević-Striehl, H., Malatestinić, D. i Vuletić, S. (2009). Regional Differences in Alcohol Consumption in Croatia. Collegium antropologicum, 33 Supplement 1 (1), 39-41.
- Benezet, A. (1774). The mighty destroyer displayed. Philadelphia.
- Berger, P. L., Luckmann, T. (1992). Društvena konstrukcija zbilje. Zagreb: Naprijed.
- Bernard, P. (1999). La cohesion sociale: Critique d'un quasi-concept. Lien social et Politiques – RIAC, 41, 47–59.
- Biblija, Evanđelje po Mateju, Mt, 26, 26-28, pristupljeno 2019.
<https://biblija.ks.hr/search.aspx?pojam=,%2026>
- Blau, P. M. (1977). Inequality and Heterogeneity: A Primitive Theory of Social Structure. New York: Free Press.

- Bloomfield K., Grittner U., Kramer S., Gmel G. (2006). Social Inequalities in Alcohol Consumption and Alcohol-related Problems in the Study Countries of the EU Contracted Action 'Gender, Culture and Alcohol Problems: A Multi-National Study. *Alcohol & Alcoholism*, 41 (1), i26-i3
- Bowring, F. (2000). Social exclusion: limitations of the debate. *Critical Social Policy*, 20(3), 307–330.
- Brezovec, E. (2019). Dubinski intervjui.
- Britton, A., Ben-Shlomo, Y., Benzeval, M., Kuh, D., & Bell, S. (2015). Life course trajectories of alcohol consumption in the United Kingdom using longitudinal data from nine cohort studies. *BMC Medicine*, 13(1).
- Buckley, Walter (1967): *Sociology and Modern Systems Theory*. Englewood Cliffs, New Jersey:
- Burawoy, M. (2005). For Public Sociology. *American Sociological Review*, 70(1), 4–28.
- Caetano, R. (1990). Hispanic drinking in the US: thinking in new directions. *Addiction*, 85(10)
- Caetano, R., Clark, C. L. (1999). Trends in situational norms and attitudes toward drinking among whites, blacks, and hispanics: 1984–1995. *Drug and Alcohol Dependence*, 54(1), 45–56.
- Cerdá, M., Johnson-Lawrence, V. D., & Galea, S. (2011). Lifetime income patterns and alcohol consumption: Investigating the association between long- and short-term income trajectories and drinking. *Social Science & Medicine*, 73(8), 1178–1185.
- Chan, J., To, H.-P., & Chan, E. (2006). Reconsidering Social Cohesion: Developing a Definition and Analytical Framework for Empirical Research. *Social Indicators Research*, 75(2), 273–302.
- Cheung, C., Leung, K. (2011). Neighborhood homogeneity and cohesion in sustainable community development. *Habitat International*, 35(4), 564–572.
- Cohen, G. L. (2003). Party Over Policy: The Dominating Impact of Group Influence on Political Beliefs. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85(5), 808–822.
- Collins, R. (1981). On the Microfoundations of Macrosociology. *American Journal of Sociology*, 86(5), 984–1014.
- Collins, R. (2000). Situational Stratification: A Micro-Macro Theory of Inequality. *Sociological Theory*, 18(1), 17–43.
- Collins, R. (2004). *Interaction Ritual Chains*. Princeton: Princeton University Press.
- Collins, R. (2013). Cardiff University Distinguished Lecture Randall Collins: Violence as Emotional Dominance. Cardiff University. <https://www.youtube.com/watch?v=0e-jsnJ-yrw&t=2s> pristupljeno, 10.10.2019.
- Commins, P. (1995) Social Exclusion in the Context of the European Union's Third Poverty Programme. *Družboslovne razprave* 11(19–20), 137–150.
- Comte, A. (1989). *Kurs pozitivne filozofije*. Nikšić i Crna Gora: Nlo »Univerzitetaska riječ«, Centar za istraživačko-izdavačku djelatnost rko Crne Gore.
- Courtenay, W. H. (2000). Constructions of masculinity and their influence on men's well-being: A theory of gender and health. *Social Science & Medicine*, 50, 1385–1401.

- Dawson, D. A., Archer, L. (1992). Gender differences in alcohol consumption: effects of measurement. *Addiction*, 87(1), 119–123.
- Dragolov, G., Ignácz, Z.S., Lorenz, J., Delhey, J. Boehnke, K. (2016). *Social Cohesion in the Western World: What Holds Societies Together: Insights from the Social Cohesion Radar*. Springer International Publishing.
- Državni zavod za statistiku (2011). Popis stanovništva 2011. pristupljeno: 04.01.2019., <https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2011/censuslogo.htm>
- Dubreta, N. (2005). *DRUŠTVO I ODNOS PREMA DROGAMA - sociokulturni kontekst upotrebe kanabisa*. Zagreb: Hrvatska Sveučilišna naklada.
- Durkheim, E. (1972). *O podeli društvenog rada*. Beograd: Prosveta.
- Durkheim, E. (1997). *Samoubistvo*. Beograd: Bigz.
- Durkheim, E. (2008). *Elementarni oblici religijskog života*. Zagreb: Jesenski i Turk.
- Durkheim, E. (2014). *Pravila sociološke metode*. Zagreb: Jesenski i Turk.
- Elias N. (1996). *O procesu civilizacije: Sociogenetska i psihogenetska istraživanja*. Zagreb: Antibarbarus.
- Enciklopedija.hr (2020). Klijet. <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=31881> pristupljeno 04.01.2020.
- ESPAD group. (2015). *ESPAD Report 2015: Results from the European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- European Commision (1996). *Economic and social cohesion*. https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/what/glossary/e/economic-and-social-cohesion pristupljeno 10.09.2019.
- Fiamengo, A. (1966). *Saint-Simon i Auguste Comte*. Zagreb: Naprijed.
- Flett, K. (2018). *Marx, Engels and beer*. <http://www.culturematters.org.uk/index.php/culture/dining/item/2798-marx-engels-and-beer>, pristupljeno 10.10.2019.
- Freed, C. R. (2010). In the Spirit of Selden Bacon: The Sociology Of Drinking and Drug Problems. *Sociology Compass*, 4(10), 856–868.
- Friedman, M. (2013). *Kant's Construction of Nature: A Reading of the Metaphysical Foundations of Natural Science*. Cambridge: Cambridge University Press
- Friedman, Michael. *Kant's Construction of Nature: A Reading of the Metaphysical Foundations of Natural Science*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2013.
- Frone MR. (1999) Work stress and alcohol use. *Alcohol Research & Health : the Journal of the National Institute on Alcohol Abuse and Alcoholism.*;23(4):284-291.
- Gallie, D., Paugam, S., S. Jacobs (2003.) *Unemployment, Poverty, and Social Isolation. Is There a Vicious Circle of Social Exclusion?* *European Societies* 5(1): 1-31.
- Gehrlein, W. V. (1987). A comparative analysis of measures of social homogeneity. *Quality and Quantity*, 21(3), 219–231.

- Gellner, E. (2000). Trust, Cohesion, and the Social Order, u Gambetta, D. (ed.) Trust: Making and Breaking Cooperative Relations, elektronsko izdanje, Department of Sociology, University of Oxford, poglavlje 9, 142-157.
- GESIS, Leibniz Institute for Social Sciences (2016). EVS 2008 - Variable Report Integrated Dataset. Köln: GESIS, Leibniz Institute for Social Sciences.
- Giddens, A. (1991). Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age. Stanford: Stanford University Press.
- Goffman, E. (1967). Interaction ritual: essays on face-to-face interaction. Aldine.
- Graham, K., Wilsnack, R., Dawson, D., & Vogeltanz, N. (1998). Should alcohol consumption measures be adjusted for gender differences? *Addiction*, 93(8), 1137–1147.
- Grant, J. D., Vergés, A., Jackson, K. M., Trull, T. J., Sher, K. J., & Bucholz, K. K. (2012). Age and ethnic differences in the onset, persistence and recurrence of alcohol use disorder. *Addiction*, 107(4), 756–765.
- Grunberg, L., Moore, S., Anderson-Connolly, R., & Greenberg, E. (1999). Work stress and self-reported alcohol use: The moderating role of escapist reasons for drinking. *Journal of Occupational Health Psychology*, 4(1), 29–36.
- Gusfield, J.R. (1996). Contested Meanings: The Construction of Alcohol Problems. Wisconsin: The University of Wisconsin Press.
- Heršak, E., Adžija, M. (2013). SVETA PIĆA - od medovine do čaja. Zagreb: TIM Press
- Hibell B., Guttormsson U., Ahlström S., Balakireva O., Bjarnason T., Kokkevi A., Kraus L. (ur.) (2011). The 2011 ESPAD Report: Substance Use Among Students in 36 European Countries. Stockholm: The Swedish Council for Information on Alcohol and other Drugs (CAN), The European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA), Council of Europe, Co-operation Group to Combat Drug Abuse and Illicit Trafficking in Drugs (Pompidou Group).
- Hoel S., Eriksen B.M., Breidablik H., Meland E. (2004). Adolescent alcohol use, psychological health, and social integration. *Scandinavian Journal of Public Health*, 32, 361-367
- Homan, M. M. (2004). Beer and Its Drinkers: An Ancient near Eastern Love Story. *Near Eastern Archaeology*, 67(2), 84.
- Homan, M. M. (2004). Beer and Its Drinkers: An Ancient near Eastern Love Story. *Near Eastern Archaeology*, 67(2), 84.
- Huckle, T., You, R. Q., & Casswell, S. (2010). Socio-economic status predicts drinking patterns but not alcohol-related consequences independently. *Addiction*, 105(7), 1192–1202.
- Hudolin, V. (1991). Alkoholizam - stil života alkoholičara. Zagreb: Školska knjiga.
- Huxley P., Evans S., Madge S, Webber M., Burchard T., McDaid D., Knapp M. (2012). Development of a social inclusion index to capture subjective and objective life domains (phase II): psychometric development study. *Health Technology Assessment*, 16 (1), 1-248.
- Ibn Khaldun (2015). The Muqaddimah: An Introduction to History - Abridged Edition (Princeton Classics (111)), Dawood, N.J. (ed). Princeton: Princeton University Press.

- Iwamoto, D. K., & Smiler, A. P. (2013). Alcohol Makes You Macho and Helps You Make Friends: The Role of Masculine Norms and Peer Pressure in Adolescent Boys' and Girls' Alcohol Use. *Substance Use & Misuse*, 48(5), 371–378. doi:10.3109/10826084.2013.765479
- Jessor, R., Young, H. B., Young, E. B., Tesi, G. (1970). Perceived opportunity, alienation, and drinking behavior among Italian and American youth. *Journal of Personality and Social Psychology*, 15(3), 215–222.
- Kalebić Maglica, B., Martinac Dorčić, T. (2015). Osobine ličnosti i socijalni faktori kao odrednice konzumacije cigareta i alkohola kod adolescenata. *Društvena istraživanja*, 24 (2), 197-217.
- Ke Ma, Zulqarnain Baloch, Ting-Ting He, Xueshan Xia. (2017). Alcohol Consumption and Gastric Cancer Risk: A Meta-Analysis. *Medical Science Monitor*, 23, 238-246.
- Klemenčić, M. (2017). Što je Hrvatsko zagorje?. *Studia lexicographica*, 10/11 (19/20), 19-34.
- kljet. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Pristupljeno 11. 6. 2020. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=31881>.
- Kobler, J. (1973). *Ardent spirits; the rise and fall of Prohibition*. New York; Putnam's.
- Krapinsko-Zagorska županija (2020). Službene stranice županije. <http://www.kzz.hr/opcenito> pristupljeno 12.06.2020.
- Kuhn, T. (2013). *Struktura znanstvenih revolucija*. Zagreb: Jesenski i Turk.
- la Cour, A. (2006). The Concept of Environment in Systems Theory. *Cybernetics & Human Knowing*, 13 (2), 41-55.
- Leary, T., Metzner, R., Alpert, R. (2000) *The Psychedelic Experience: A Manual Based on the Tibetan Book of the Dead*. Citadel Press.
- Lemle, R., Mishkind, M. E. (1989). Alcohol and masculinity. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 6(4), 213–222.
- Levine Harry G. The Promise and Problems of Alcohol Sociology. u: Roman Paul M., editor. *Alcohol: The Development of Sociological Perspectives on Use and Abuse*. New Brunswick, NJ: Alcohol Research Documentation, Inc; 1991., 87–112.
- Levine, H. (1985). The discovery of addiction Changing conceptions of habitual drunkenness in America. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 2(1), 43–57.
- Levine, H.G. (1991). The Promise and Problems of Alcohol Sociology, u: *Alcohol: The Development of Sociological Perspectives*, Paul Roman (Ed), New Brunswick: Rutgers University Center for Alcohol Studies, 87-112.
- Levitas R., Pantazis C., Fahmy E., Gordon D., Lloyd E., Patsios D. (2007). The Multi-dimensional analysis of social exclusion. Bristol: Department of Sociology and School for Social Policy, Townsend Centre for the International Study of Poverty, Bristol Institute for Public Affairs, University of Bristol.
- Levitas, R. (1998) *The Inclusive Society? Social Exclusion and New Labour*. London: Macmillan.
- Levitas, R., Pantazis, C., Fahmy, E., Gordon, D., Lloyd-Reichling, E., Patsios, D. (2007). The multi-dimensional analysis of social exclusion. Bristol: University of Bristol.

- Liebknecht, W. (1975). Karl Marx: Biographical memoirs. London: Journeyman Press.
- Lindeman, M., Verkasalo, M. (2005). Measuring values with the Short Schwartz's Value
- Lockwood, D. (1964). Social Integration and System Integration, u Zollschan, G.K., Hirsch, H.W. (1973) (eds). Explorations in Social Change. Boston: Houghton Mifflin.
- Lolli, G., Serianni, E., Golder, G.M., Luzzatto-Fegiz, P. (1958). Alcohol in Italian Culture. Glencoe: IL: The Free Press.
- Lozina, D. (1994). TEORIJA SUSTAVA KAO INSTRUMENT DRUŠTVENE ANALIZE. Društvena istraživanja, 3 (6 (14)), 671-684.
- Luhmann N. (2011). Društvo društva. Zagreb: Verbum.
- Luhmann, N. (2011). Društvo društva. Zagreb: Naklada Breza.
- Marx, K. (2011). Capital, Volume One. Critique of Political Economy. Mineola, New York: Dover publications, Inc.
- Matić, R. (2000). Društvena odgovornost – temelj slobodnog djelovanja u Znanost i društvene promjene – razvoj i okoliš, biblioteka časopisa Društvena ekologija, knjiga 9, 107 – 119.
- Mišević, Ž., Bogdan, A., Mišević, M. i Ružić, T. (2020). Cultural Patterns of Drinking and Alcoholism in North and South of Croatia. Interdisciplinary Description of Complex Systems, 18 (1), 36-56.
- Mizruchi, E.H., & Perrucci, R. (1970). Prescription, proscription and permissiveness: Aspects of norms and deviant drinking behavior. New Haven: College and University Press.
- Montgomery, S. (1998). Substance abuse. Unemployment, cigarette smoking, alcohol consumption and body weight in young British men. The European Journal of Public Health, 8(1), 21–27.
- Mooney, D. K., Fromme, K., Kivlahan, D. R., & Marlatt, G. A. (1987). Correlates of alcohol consumption: Sex, age, and expectancies relate differentially to quantity and frequency. Addictive Behaviors, 12(3), 235–240.
- Moustakas, C. (1994). Phenomenological research methods. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE.
- Muntaner, C., & Lynch, J. (1999). Income Inequality, Social Cohesion, and Class Relations: A Critique of Wilkinson's Neo-Durkheimian Research Program. International Journal of Health Services, 29(1), 59–81.
- National Center for Health Statistics, Centers for Disease Control and Prevention (1988). National Health Interview Survey . USA. <http://ghdx.healthdata.org/record/united-states-national-health-interview-survey-1988> pristupljeno 10.12.2019.
- Neighbors, C., LaBrie, J. W., Hummer, J. F., Lewis, M. A., Lee, C. M., Desai, S., Kilmer, J.R., Larimer, M. E. (2010). Group identification as a moderator of the relationship between perceived social norms and alcohol consumption. Psychology of Addictive Behaviors, 24(3), 522–528.
- Novy, A. (2011). Unequal diversity – on the political economy of social cohesion in Vienna. European Urban and Regional Studies, 18(3), 239–253.

- Pabst, A., Baumeister, S. E., & Kraus, L. (2010). Alcohol-Expectancy Dimensions and Alcohol Consumption at Different Ages in the General Population*. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs*, 71(1), 46–53.
- Palinkas, L. A., Horwitz, S. M., Green, C. A., Wisdom, J. P., Duan, N., Hoagwood, K. (2013). Purposeful Sampling for Qualitative Data Collection and Analysis in Mixed Method Implementation Research. *Administration and Policy in Mental Health and Mental Health Services Research*, 42(5), 533–544.
- Parsons, T. (1951). *The Social System*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Parsons, T. (1971). *System of Modern Societies*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Parsons, T. (1991). *Društva*. Zagreb: IP August Cesarec.
- Parsons, T., Bales, R. F. (Eds.) (1955). *Family, socialization and interaction process*. New York: Free Press.
- Pavić, Ž. (1994). Fenomenologija i sociologija: Uvod u "refleksivnu sociologiju". *Društvena istraživanja*, 3 (2-3 (10-11)), 279-295.
- Peña, S., Mäkelä, P., Valdivia, G., Helakorpi, S., Markkula, N., Margozzini, P., & Koskinen, S. (2017). Socioeconomic inequalities in alcohol consumption in Chile and Finland. *Drug and Alcohol Dependence*, 173, 24–30.
- Perkov, I., Brezovec, E. (2018). Epistemološki potencijal fenomenologije u otkrivanju ideoloških aspekata društvenoga života. *Kroatologija*, 9 (1-2), 125-138.
- Philip, L. J., Shucksmith, M. (2003). Conceptualizing Social Exclusion in Rural Britain. *European Planning Studies*, 11(4), 461–480. doi:10.1080/09654310303646
- Philip, L. J., Shucksmith, M. (2003). Conceptualizing Social Exclusion in Rural Britain. *European Planning Studies*, 11(4), 461–480.
- Pocock, D. F. (1957). Inclusion and Exclusion: A Process in the Caste System of Gujarat. *Southwestern Journal of Anthropology*, 13(1), 19–31.
- Power, C., Rodgers, B., & Hope, S. (1998). U-shaped relation for alcohol consumption and health in early adulthood and implications for mortality. *The Lancet*, 352(9131), 877. doi:10.1016/s0140-6736(98)23937-7
- Prentice-Hall, Inc.
- Rabinovitz, S. (2013). Drowning your sorrows? Social exclusion and anger effects on alcohol drinking. *Addiction Research & Theory*, 22(5), 363–370.
- Rawal, N. (2008). Social Inclusion and Exclusion: A Review. *Dhaulagiri Journal of Sociology and Anthropology*, 2, 161 – 197.
- Ritzen, J., W. Easterly and M. Woolcock: 2000, 'On "Good" Politicians and "Bad" Policies: Social Cohesion, Institutions, and Growth', World Bank Policy Research, Working Paper 2448 (The World Bank)
- Rolando, S., Beccaria, F., Tigerstedt, C., & Törrönen, J. (2012). First drink: What does it mean? The alcohol socialization process in different drinking cultures. *Drugs: Education, Prevention and Policy*, 19(3), 201–212.
- Room, R., Mäkelä, K. (2000). Typologies of the cultural position of drinking. *Journal of Studies on Alcohol*, 61(3), 475–483.

- Room, R., Mäkelä, K. (2000). Typologies of the cultural position of drinking. *Journal of Studies on Alcohol*, 61, 475–483.
- Rorabaugh, W. J. (1976). Estimated U.S. alcoholic beverage consumption, 1790-1860. *Journal of Studies on Alcohol*, 37(3), 357–364.
- Saraceno, C. (2001) Social Exclusion: Cultural Roots and Diversities of a Popular Concept, paper presented at the conference on “Social Exclusion and Children”, Columbia University, 3–4 May.
- Savic, M., Room, R., Mugavin, J., Pennay, A., & Livingston, M. (2016). Defining “drinking culture”: A critical review of its meaning and connotation in social research on alcohol problems. *Drugs: Education, Prevention and Policy*, 23(4), 270–282.
- Schwartz, S. H. (2006). Les valeurs de base de la personne: Théorie, mesures et applications [Basic human values: Theory, measurement, and applications]. *Revue française de sociologie*, 42, 249-288.
- Seeley, J. R. (1962). Alcoholism is a Disease: Implications for Social Policy. u Society, Culture, and Drinking Patterns, Pittman, D.J., Snyder C.R. (Eds), New York: John Wiley & Sons, Inc, 586–593.
- Shaw, B. A., Krause, N., Liang, J., & McGeever, K. (2010). Age Differences in Long-Term Patterns of Change in Alcohol Consumption Among Aging Adults. *Journal of Aging and Health*, 23(2), 207–227. doi:10.1177/0898264310381276
- Silver, H. (2019). Social Exclusion. *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Urban and Regional Studies*, 1–6.
- Simboli, B.J. (1985). Acculturated Italian-American Drinking Behaviour. u Ames, G.M., Bennett, L. A. (eds.) *The American Experience with Alcohol: Contrasting Cultural Perspectives*. New York: Plenum Press.
- Simmel, G. (1971). *On Individuality and Social Forms*, ed. by Donald N. Levine. Chicago: Univ. of Chicago Press.
- Skog, O.-J. (1991). Alcohol and Suicide - Durkheim Revisited. *Acta Sociologica*, 34(3), 193–206.
- Skog, O.-J. (1991). Alcohol and Suicide - Durkheim Revisited. *Acta Sociologica*, 34(3), 193–206.
- Sonuga-Barke, E. J. S., Mistry, M. (2000). The effect of extended family living on the mental health of three generations within two Asian communities. *British Journal of Clinical Psychology*, 39(2), 129–141.
- Spoor, M. (2013). Multidimensional Social Exclusion and the “Rural-Urban Divide” in Eastern Europe and Central Asia. *Sociologia Ruralis*, 53(2), 139–157.
- Stanley, D. (2003). What Do We Know about Social Cohesion: The Research Perspective of the Federal Government’s Social Cohesion Research Network. *Canadian Journal of Sociology / Cahiers Canadiens de Sociologie*, 28(1), 5.
- Steptoe, A., Wardle, J., Pollard, T. M., Canaan, L., & Davies, G. J. (1996). Stress, social support and health-related behavior: A study of smoking, alcohol consumption and physical exercise. *Journal of Psychosomatic Research*, 41(2), 171–180.
- Survey. *Journal of Personality Assessment*, 85(2), 170-178.

- Štulhofer, A., Matković, T. (2006). Istraživanja društvene isključenosti – empirijska analiza društvene isključenosti, u N. Starc, L. Ofak i Šelo Šabić, S. (eds). Siromaštvo, nezaposlenost i društvena isključenost. Zagreb: UNDP.
- Šućur, Z. (2004). Društvena isključenost: pojam, pristupi i operacionalizacija. *Revija za sociologiju*, 35 (1-2), 45-60.
- Tamutienė I. (2014). Construction of social exclusion in the case of harmful alcohol use. *International Association of Social Science Research*, 2 (2), 116-126.
- Tomić-Koludrović, I. (2009). Pogled u budućnost: sociologija kao multiparadigmatska, refleksivna i javna znanost. *Revija za sociologiju*, 40[39] (3-4), 139-181
- Tönnies, F. (2012). ZAJEDNICA I DRUŠTVO - Osnovni pojmovi čiste sociologije. Zagreb: Kultura i društvo.
- Vallee, B. (1998). Alcohol in the Western World. *Scientific American*, 278(6), 80-85.
- Vallee, B.L. (1998). Alcohol in the Western World. *Scientific American*, 278 (6), 80-85.
- van Bergen, A. P. L., Hoff, S. J. M., van Ameijden, E. J. C., & van Hemert, A. M. (2014). Measuring Social Exclusion in Routine Public Health Surveys: Construction of a Multidimensional Instrument. *PLoS ONE*, 9(5)
- Vasta, E. (2010). The controllability of difference: Social cohesion and the new politics of solidarity. *Ethnicities*, 10(4), 503–521.
- Weber, M. (1989). Metodologija društvenih nauka. Zagreb: Globus.
- Weber, M. (1989). Protenstantska etika i duh kapitalizma. Sarajevo: "Veselin Masleša", Svjetlost.
- Weil, A. (1972). The natural mind: A new way of looking at drugs and the higher consciousness. Houghton: Mifflin.
- Whelan, B. J. and Whelan, C. T. (1995) 'In What Sense is Poverty Multidimensional?', in G. Room (ed.) *Beyond the Threshold: The Measurement and Analysis of Social Exclusion*. Bristol: Policy Press.
- WHO. (2018). Alcohol. https://www.who.int/health-topics/alcohol#tab=tab_1, pristupljeno 15.11.2019.
- Wilsnack, R. W., Vogeltanz, N. D., Wilsnack, S. C., & Harris, T. R. (2000). Gender differences in alcohol consumption and adverse drinking consequences: cross-cultural patterns. *Addiction*, 95(2), 251–265.
- World Bank, 2016; Konzumacija alkohola po glavi stanovnika (litara čistog alkohola, projekcija konzumacije 15+ godina) preuzeto sa <https://data.worldbank.org/indicator/SH.ALC.PCAP.LI> ; 10.02.2020.
- World Health Organization. (2019). Status report on alcohol consumption, harm and policy responses in 30 European countries. WHO Regional Office for Europe.
- Young, A. M., Morales, M., McCabe, S. E., Boyd, C. J., & D'Arcy, H. (2005). Drinking like a guy: Frequent binge drinking among undergraduate women. *Substance Use & Misuse*, 40, 241–267.
- Zaradija Kiš, A. (2004). Sveti Martin, Kult sveca i njegova tradicija u Hrvatskoj, Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.

- Žažar, K. (2008). Modernost i klasična sociologija: Ambivalentnost klasične sociološke teorije. *Revija za sociologiju*, 39 (3), 183-204.
- Županov, J. i Šporer, Ž. (1985). Sociologija na raskršću. *Revija za sociologiju*, 15 (1-2), 53-65.

VI. Prilozi

1. Potvrda o etičnosti istraživanja

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za sociologiju
Ivana Lučića 3
10000 Zagreb

University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences
Department of Sociology
Ivana Lučića 3
10000 Zagreb, Croatia

Tel./Phone: +385 (0)1 4092007; Fax: +385 (0)1 4092007; 4092879; URL: <http://www.ffzg.unizg.hr/socio>

Datum: 29. travnja 2019.

Broj odluke: 2019-17

ODLUKA

Povjerenstva Odsjeka za sociologiju za prosudbu etičnosti istraživanja

Naziv istraživanja: Dimenzije društvene uključenosti i isključenosti u procesima konzumacije alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji (doktorski rad)

Autor istraživanja: Erik Brezovec

Odluka: Povjerenstvo smatra da je predloženo istraživanje u skladu s važećim etičkim normama.

Za Povjerenstvo

Doc. dr. sc. Ksenija Klasnić
predsjednica Povjerenstva

2. Protokol dubinskih intervjua (kvalitativne faze istraživanja)

Dimenzije društvene uključenosti i isključenosti u procesima konzumacije alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji

Upoznavanje sudionika s ciljevima istraživanja, načinima zaštite osobnih podataka, informiranje sudionika o snimanju intervjua, mogućnošću odustajanja u bilo kojem trenutku, čitanje i potvrda informiranog pristanka. Naglasiti kako se u istraživanju ne radi isključivo o pretjeranoj konzumaciji alkohola i alkoholizmu već i o općenitim (umjerenim) navikama konzumacije alkohola. Trajanje intervjua: 55 – 60 min.

1.) DISKUSIJA O 1. setu pitanja (max 10 min)

- a) Što biste u Vašem životu izdvojili kao najvažnije i zašto?
- b) Koje vrijednosti biste postavili kao okosnicu vlastitog života i zašto?

2.) DISKUSIJA O 2. setu pitanja (max 10 min)

- a) Po Vašem mišljenju, kakav je generalan stav o pijenju alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji? (Na koje načine ljudi konzumiraju alkohol? Zašto konzumiraju alkohol?)
- b) U kojim se prilikama (bilo individualnim ili kolektivnim) u Krapinsko-zagorskoj županiji pije alkohol? Što mislite zašto?

3.) DISKUSIJA O 3. setu pitanja (max 20 min)

- a) Kakva su Vaša iskustva s pijenjem alkohola?
- b) Što za Vas znači pijenje alkohola?
- c) Određuje li Vaše pijenje (ili ne pijenje) alkohola društvo ili zajednica u kojoj živite? Ako da zašto? (Ako ne, zašto smatrate da ne?)
- d) Ako pijete alkohol, kada ga najčešće pijete, tj. u kojim prilikama?
- e) Kakvi Vam se osjećaji javljaju pri pomisli na pijenje alkohola?

4.) DISKUSIJA O 4. setu pitanja (max 10 min)

- a) Kako Vaša uža zajednica gleda na problem alkoholizma?
- b) Po Vašem mišljenju, kada i zašto se može reći da osoba ima problem s pretjeranom konzumacijom alkohola?
- c) Kako Vi osobno gledate na alkoholizam?

5.) DISKUSIJA O 5. setu pitanja (max 5 min)

- a) Kakav je stav Vaše zajednice prema osobama koje uopće ne piju alkohol?
- b) Može li osoba biti dio Vaše zajednice i ne piti alkohol i zašto tako mislite? Imate li iskustva po tom pitanju (poznanci ili vlastita iskustva)?
- c) Je li (i na koje načine) pijenje alkohola povezano s kulturom u Krapinsko-zagorskoj županiji?

Kraj intervjua, zahvala na sudjelovanju i ostavljanje kontakta za buduću suradnju ili eventualna pitanja.

Društvena uključenost i isključenost konzumacije alkohola u Krapinsko-zagorskoj županiji

Poštovani,

pred Vama se nalazi upitnik kojemu je cilj istražiti navike pijenja alkohola te općenite društvene vrijednosti, društvenu uključenost i isključenost u društvu Krapinsko-zagorske županije. Istraživanje se provodi u svrhu izrade doktorskoga rada na poslijediplomskom studiju sociologije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Rezultati istraživanja koristiti će se u poopćenom (skupnom) obliku te će se osigurati maksimalna povjerljivost i anonimnost Vaših privatnih podataka. Javno dostupni bit će samo podaci u zbirnom obliku (statistički podaci dobiveni odgovorima svih sudionik). Molimo Vas da na ova pitanja odgovorite iskreno. Istraživanje je dobrovoljno te možete odustati kada god to poželite ili pak možete preskočiti pitanja na koja ne želite dati odgovor.

Predviđeno vrijeme trajanja upitnika je 15 minuta.

Za dodatna pitanja molimo Vas da se obratite na e-mail u nastavku: erik.brezovec1@gmail.com
Zahvaljujemo se na suradnji!

KONZUMACIJA ALKOHOLA

U prvom dijelu upitnika molimo Vas da odgovorite na općenita pitanja o pijenju alkohola. Pri tome napominjemo kako pijenje alkohola u ovom istraživanju NIJE POISTOVJEĆENO S PRETJERANOM KONZUMACIJOM ILI ALKOHOLIZMOM. Budite slobodni iskreno odgovarati na pitanja jer su svi Vaši odgovori strogo povjerljivi, a individualni identitet nikako se ne može raspoznati.

1. Koliko često pijete alkoholno/a pića?

1. Nikad (molimo Vas da prjedaete na pitanje 8)
2. Nekoliko puta godišnje
3. Manje od jednom mjesečno
4. Jednom mjesečno
5. Dva do tri puta na mjesec
6. Dva do tri puta na tjedan
7. Svakodnevno ili gotovo svakodnevno

**2. Koliko alkoholnih pića otprilike popijete u danu kada pijete alkohol?
(molimo Vas da uzmete mjere uvriježene za pojedina pića u Vašoj zajednici)**

1. 1-2 pića
2. 3-4 pića
3. 5-6 pića
4. 7,8-9 pića
5. 10 ili više pića

3. Molimo Vas da zaokružite vrijeme kada Vam pijenje alkoholnih pića najviše odgovara.

1. U jutarnjim satima
2. Popodne (npr. nakon ručka)
3. Kasnije popodne (npr. nakon posla)
4. Navečer
5. Niti jedno od navedenog

4. S koliko ljudi najčešće pijete alkoholna pića (kada ih pijete).

1. Najčešće pijem sam
2. Pijem s jednom do dvije osobe
3. Pijem u društvu do 5-6 osoba
4. Pijem u društvu velikog broja ljudi (Iznad 6 ljudi)
5. Ne želim odgovoriti

5. Molimo Vas da na skali od 1-5, pri čemu 1 označava „uopće ne preferiram“, a 5 označava „izuzetno preferiram“ označite u kojoj mjeri preferirate sljedeća alkoholna pića

	1	2	3	4	5
Svjetlo pivo					
Tamno pivo					
Čisto bijelo vino (škropec)					
Mješavine s bijelim vinom (gemišt)					
Čisto crno vino					
Mješavine s crnim vinom (bambus)					
Vodka (+ mješavine)					
Gin (+ mješavine)					
Viski (+ mješavine)					
Tekila (+ mješavine)					
Konjak (+ mješavine)					
Rakija (šljivovica, loza, viljamovka...)					
Likeri (višnjevac, medica, borovnička...)					

6. Molimo Vas da odgovorite koliko često pijete alkohol u situacijama navedenim u sljedećoj tablici?

	Nikada	Rijetko	Povremeno	Često	Gotovo uvijek	Uvijek
U restoranu na ručku/večeri	1	2	3	4	5	6
U kafiću/baru	1	2	3	4	5	6
Na tulumu/fešti s prijateljima	1	2	3	4	5	6
Kod kuće (sam)	1	2	3	4	5	6
Kod kuće (u društvu člana obitelji ili prijatelja)	1	2	3	4	5	6
U svečanim prigodama (vjenčanje, religijska slavlja)	1	2	3	4	5	6
Na društvenim događanjima (dobrovoljno vatrogasno društvo, kulturno umjetničko društvo, sportske manifestacije)	1	2	3	4	5	6
Klijet	1	2	3	4	5	6
Tijekom rada/posla na gruntu (+ vinograd, poljoprivreda...)	1	2	3	4	5	6
Nakon sportskih/rekreativnih aktivnosti	1	2	3	4	5	6
Prije/poslije nedjeljne mise	1	2	3	4	5	6
Na sprovodima/karminama	1	2	3	4	5	6

7. Molimo Vas da označite odgovor koji izražava Vaš stav o sljedećim tvrdnjama.

	DA	NE	NE ZNAM
Alkoholna pića pijem jer uživam u okusu			
Alkoholna pića pijem jer me opuste u društvenim situacijama			
Alkoholna pića pijem jer ih piju moji prijatelji			
Alkoholna pića pijem iz poštovanja prema osobi koja me ponudi pićem			
Alkoholna pića pijem jer je to dio naše tradicije			

8. Molimo Vas da na skali od 1-5 pri čemu 1 označava „uopće se ne slažem“, a 5 „u potpunosti se slažem“ procijenite koliko se slažete sa sljedećim tvrdnjama

Pijane vozače trebalo bi strože kažnjavati	1	2	3	4	5
Pijenje alkohola utječe pozitivno na kvalitetu mog društvenog života	1	2	3	4	5
Pijenje alkohola utječe negativno na kvalitetu mog društvenog života	1	2	3	4	5
Ne pije alkohola utječe pozitivno na kvalitetu mog društvenog života	1	2	3	4	5
Ne pije alkohola utječe negativno na kvalitetu mog društvenog života	1	2	3	4	5
Moji roditelji ne toleriraju / nisu tolerirali pije alkohola	1	2	3	4	5
Članovi moje obitelji ne toleriraju pije alkohola	1	2	3	4	5
Za članove moje obitelji pije alkohola je najbolji način ostvarenja dobre atmosfere na tulumu / fešti	1	2	3	4	5
Za moje prijatelje pije alkohola je najbolji način ostvarenja dobre atmosfere na tulumu / fešti	1	2	3	4	5

9.) Kako biste ocijenili stav Vaše zajednice prema konzumaciji alkoholnih pića?

1. Zajednica ima U POTPUNOSTI NEGATIVAN stav prema konzumaciji alkoholnih pića
2. Zajednica ima NEGATIVAN stav prema konzumaciji alkoholnih pića
3. Zajednica ima NEUTRALAN stav prema konzumaciji alkoholnih pića
4. Zajednica ima POZITIVAN stav prema konzumaciji alkoholnih pića
5. Zajednica ima IZUZETNO POZITIVAN stav prema konzumaciji alkoholnih pića

10.) Koliko se često piju alkoholna pića u selu/gradu u kojem živite?

1. Pije se jako rijetko
2. Pije se rijetko
3. Pije se prosječno
4. Pije se često
5. Pije se vrlo često

11.) Molimo Vas da na skali od 1-5, pri čemu 1 označava 'izuzetno malo', a 5 označava 'izuzetno puno', procijenite koliko alkoholna pića konzumiraju navedene društvene skupine u Vašem selu/gradu?

Maloljetnici (muškarci)		1	2	3	4	5
Maloljetnici (žene)		1	2	3	4	5
Muškarci do 35 godina		1	2	3	4	5

Žene do 35 godina		1	2	3	4	5
Muškarci do 50 godina		1	2	3	4	5
Žene do 50 godina		1	2	3	4	5
Muškarci do 65 godina		1	2	3	4	5
Žene do 65 godina		1	2	3	4	5
Muškarci iznad 65 godina		1	2	3	4	5
Žene iznad 65 godina		1	2	3	4	5

Sada Vas molimo da odgovorite na nekoliko općenitih pitanja o Vašim vrijednosnim stavovima.

12.) Molimo Vas, da na skali od 1-5 pri čemu 1 označava „uopće mi nije važno“, a 5 „izuzetno mi je važno“ procijenite koliko Vam je važno sljedeće:

Ugled u vlastitoj zajednici	1	2	3	4	5
Materijalno bogatstvo	1	2	3	4	5
Autoritet u vlastitoj zajednici	1	2	3	4	5
Utjecaj nad drugim ljudima u vlastitom okruženju	1	2	3	4	5
Uživanje u životu	1	2	3	4	5
Voditi izazovan i uzbudljiv život	1	2	3	4	5
Neovisnost u općem smislu	1	2	3	4	5
Otvorenost prema drugačijim stilovima života	1	2	3	4	5
Pravda u vašoj zajednici/društvu	1	2	3	4	5

Ravnopravnost spolova u mojoj zajednici/društvu	1	2	3	4	5
Opća tolerancija u mojoj zajednici/društvu	1	2	3	4	5
Tolerancija prema osobama drugačije seksualne orijentacije	1	2	3	4	5
Lojalnost	1	2	3	4	5
Odgovornost	1	2	3	4	5
Pomoć drugima	1	2	3	4	5
Poštivanje tradicije	1	2	3	4	5
Poniznost	1	2	3	4	5
Posvećenost vlastitoj zajednici/društvu	1	2	3	4	5
Skromnost	1	2	3	4	5
Poslušnost prema zajednici/društvu	1	2	3	4	5
Poštivanje roditelja	1	2	3	4	5
Poštivanje starijih od sebe	1	2	3	4	5
Obitelj	1	2	3	4	5
Posao	1	2	3	4	5
Rad/posao na gruntu (+ vinograd, poljoprivreda...)	1	2	3	4	5
Religija	1	2	3	4	5
Politika	1	2	3	4	5
Samodiscipliniranost	1	2	3	4	5
Pristojnost u odnosu prema drugim ljudima	1	2	3	4	5

Društvena sigurnost	1	2	3	4	5
Solidarnost drugih članova zajednice/društva	1	2	3	4	5

13.) Molimo Vas da na skali od 1-5 pri čemu 1 označava „uopće nisam zadovoljan/a“, a 5 „u potpunosti sam zadovoljan/a“ procijenite koliko ste zadovoljni sa sljedećim:

Poslom ili glavnom aktivnošću kojom se bavite u životu	1	2	3	4	5
Financijskom situacijom u kojoj se trenutno nalazite	1	2	3	4	5
Opremljenošću kućanstva u kojemu živite	1	2	3	4	5
Vremenom koje imate isključivo za sebe	1	2	3	4	5
Vremenom koje imate za provod s prijateljima	1	2	3	4	5
Vremenom koje imate za provođenje s obitelji	1	2	3	4	5
Razinom solidarnosti Vaših sumještana	1	2	3	4	5
Razinom opće tolerancije (prema drugačijima) u zajednici u kojoj živite	1	2	3	4	5
Kvalitetom društvenih aktivnosti (aktivnosti - druženje s ljudima iz Vaše zajednice)	1	2	3	4	5

Vlastitim zdravljem	1	2	3	4	5
---------------------	---	---	---	---	---

14.) Po Vašem mišljenju kolike su mogućnosti za društvene aktivnosti u zajednici u kojoj živite?

1. Postoje vrlo visoke mogućnosti društvenih aktivnosti
2. Postoji nekoliko mogućnosti društvenih aktivnosti
3. Ne mogu procijeniti
4. Mogućnosti društvenih aktivnosti su ograničene
5. Mogućnosti društvenih aktivnosti izuzetno su ograničene

15.) Molimo Vas da procijenite koliko često prakticirate navedene aktivnosti.

	Nikada	U proteklih godinu dana nekoliko puta	Mjesečno jednom ili više puta mjesečno	Tjedno jednom ili više puta tjedno	Svakodnevno ili gotovo svakodnevno	Ne želim odgovoriti
Razgovor sa susjedima	1	2	3	4	5	6
Druženje sa širom rodbinom	1	2	3	4	5	6
Druženje s prijateljima	1	2	3	4	5	6
Druženje s kolegama s posla	1	2	3	4	5	6
Odlazak na piće ili hranu na neko javno mjesto	1	2	3	4	5	6
Kućni posjeti prijateljima	1	2	3	4	5	6

16.) Možete li procijeniti koliko imate prijatelja?

1. 1-2 prijatelja
2. 3-4 prijatelja
3. 5-6 prijatelja
4. 7-8 prijatelja
5. 9 ili više prijatelja
6. Ne želim odgovoriti

17.) Kakvo mišljenje o Vama imaju ljudi iz Vašega sela/grada?

Imaju izuzetno negativno mišljenje

1

2

3

4

5

Imaju izuzetno pozitivno mišljenje

18.) Jeste li u prethodnih 6 mjeseci sudjelovali u nekoj radnoj akciji ili kolektivnoj aktivnosti s ciljem poboljšanja kvalitete života u Vašoj zajednici?

1. Da
2. Ne

19.) Koliko često pomažete ljudima iz Vašega sela/grada u obavljanju nekog posla (bilo da je riječ o kućanskim, poljoprivrednim ili drugim poslovima)?

1. Nikada ne pomažem ljudima iz svoga sela/grada
2. Jednom godišnje
3. Nekoliko puta godišnje
4. Nekoliko puta mjesečno
5. Nekoliko puta tjedno
6. Svakodnevno

20.) Koliko se može vjerovati različitim ljudima? Možete li reći za svaku skupinu, može li im se vjerovati potpuno, djelomično, ne previše ili uopće ne?

	Uopće ne	Ne previše	Djelomično	Potpuno	Ne znam
Vaša obitelj	1	2	3	4	5
Ljudi u susjedstvu	1	2	3	4	5
Ljudi koje poznajete osobno	1	2	3	4	5
Ljudi koje srećete prvi put	1	2	3	4	5
Ljudi druge religijske pripadnosti	1	2	3	4	5
Ljudi druge nacionalnosti	1	2	3	4	5

21.) Jeste li član/članica nekog društvenog kluba ili aktivnosti (npr. KUD,DVD, Lovačko društvo, sportski klub...)?

1. Da
2. Ne (molimo Vas da prjeđete na pitanje 24)
3. Bio sam član, ali više nisam

22.) Ako ste član ili ste bili član nekog društvenog kluba ili aktivnosti molimo Vas da na crtu upišete o kojoj se društvenoj aktivnosti/klubu radi (okviran naziv aktivnosti - nije potreban točan naziv kako bi se očuvala Vaša anonimnost)?

23.) Koliko ste aktivni u društvenom klubu ili aktivnosti kojom se bavite?

1. Član/ica sam, ali vrlo malo aktivan/a
2. Član/ica sam, ali sam malo aktivan/a
3. Osrednje sam aktivan/a član/ica
4. Aktivan/a sam član/ica
5. Vrlo sam aktivan/a član/ica

24.) Koliko je Vam je što se tiče POSLA, na skali od 1-5, pri čemu 1 označava „uopće nije bitno“, a 5 označava „izuzetno je bitno“, bitno sljedeće:

Radno vrijeme	1	2	3	4	5
Dobra atmosfera među zaposlenicima	1	2	3	4	5
Ugodni i pristojni ljudi/kolege	1	2	3	4	5
Mala razina pritiska i stresa	1	2	3	4	5
Sigurnost	1	2	3	4	5
Odgovoran tip posla	1	2	3	4	5
Posao u kojemu možete postići „nešto više“	1	2	3	4	5

25.) Kakav je Vaš trenutni odnos prema religiji

1. Uvjeran sam vjernik/ca i prihvaćam sve što me moja vjera uči
2. Religiozan/a sam premda ne prihvaćam sve što me moja vjera uči
3. Dosta razmišljam o tome, ali nisam na čistu vjerujem li ili ne
4. Prema religiji sam ravnodušan/a
5. Nisam religiozan/a, iako nemam ništa protiv religije
6. Nisam religiozan/a i protivnik/ca sam religije

26.) Koliko često pohađate vjerske obrede? (izuzev vjenčanja, pogreba, krštenja)

1. Nikada
2. Rijetko
3. Povremeno
4. Mjesečno
5. Tjedno
6. Svakodnevno

27.) Spol *

1. Muško
2. Žensko

28.) Koje ste godine rođeni? *

29.) Kakav je Vaš bračni status?

1. Oženjen/udata
2. U vezi
3. Samac
4. Razveden/a
5. Udovac/udovica
6. Ne želim odgovoriti

30) Koje je Vaše najviše postignuto obrazovanje?

1. Nezavršena OŠ
2. Osnovna škola
3. Industrijska ili obrtnička srednja škola
4. Četverogodišnje tehničke srednje škole
5. Gimnazija
6. Stručni studij
7. Viša škola
8. Sveučilišni studij
9. Magisterij i/ili doktorat znanosti
10. Ne želim odgovoriti

31.) Kolika su Vaša prosječna OSOBNA neto primanja (na mjesečnoj bazi u kn)?

1. do 2500 kn
2. od 2501 do 5000 kn
3. od 5001 kn do 7500 kn
4. od 7501 kn do 10.000 kn
5. od 10.001 kn do 12.500 kn
6. 12.5001 kn ili više
7. ne znam
8. ne želim odgovoriti

32.) Mjesto stanovanja?

1. Malo selo
2. Selo srednje veličine
3. Veliko selo
4. Grad
5. Veće gradsko središte

33.) Koliko članova obitelji (uključujući Vas) živi u Vašem kućanstvu?

1. U kućanstvu živim sam
2. 2-3 člana kućanstva
3. 4-5 članova kućanstva
4. 6 ili više članova kućanstva
5. Ne želim odgovoriti

Zahvaljujemo se na sudjelovanju i pomoći! Želimo Vam ugodan ostatak dana.

Životopis autora:

Erik Brezovec, mag.soc. rođen je 25.08.1992. u Varaždinu. Preddiplomski i diplomski studij završio je na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu. Na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu upisao je poslijediplomski doktorski studij sociologije 2017. godine. Od 2017. godine zaposlen je u suradničkom zvanju asistenta na Fakultetu hrvatskih studija. Izvođač je seminarske nastave na kolegijima: *Sociološke teorije I., Sociološke teorije II., Suvremene sociološke teorije* nositelja prof. dr. sc. Ivana Markešića. Jedan je od kreatora kolegija Fenomenologijska sociologija koji se izvodi na diplomskoj razini studija sociologije na Fakultetu hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu.

Područja od posebnog znanstvenog interesa autora jesu sociologija upotrebe alkohola, sociologija ovisnosti te teorijska sociologija (s posebnim osvrtom na fenomenologijske aspekte sociološke teorije). Nastavno na njegove znanstvene interese, član je upravnog odbora Saveza klubova liječenih alkoholičara Republike Hrvatske te je član WACAT-a (Svjetskog udruženja klubova liječenih alkoholičara) u čijem radu aktivno sudjeluje (kroz implementaciju socioloških teorija i metoda na proces rehabilitacije ovisnika (po modelu Vladimira Hudolina)). S kolegom prof. Zoričićem aktivno je sudjelovao u radu UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime) – 62nd session u Beču, 2019. godine.

Popis objavljenih radova:

1. Brezovec, E. (2017). Consumption of Alcohol in Croatian Social Reality; Alcohol as Part of Interaction Ritual Chain. *Alcoholism and psychiatry research*, 53 (2), 139-146. (ostalo) (Zagreb)
2. Brezovec, E., Bing, A. i Sršen, A. (2018). Iskustvo i značenje rizika suvremenog društva. Studija slučaja: Refleksija rizika suvremenog društva prema religijskoj zajednici islama u Republici Hrvatskoj. *Obnovljeni život*, 73. (1), 67-81. (pregledni rad)
3. Brezovec, E. (2018). Higher Education and the Concurrence of the Students on the Future Labour Market. *Proceedings of the ENTRENOVA - ENTERprise REsearch InNOVation Conference*. Split, Hrvatska.
4. Brezovec, E., Zoričić, Z. (2017). Socijalni značaj ovisnosti. u Ćorić, B. Šta bi sa socijalnom psihijatrijom. Beograd: Društvo psihoanalitičkih psihoterapeuta Srbije. str. 57-64. (stručni, poglavlje u knjizi) – Beograd
5. Brezovec, E., Glazer, K. E. (2018). Religious Identity as a contributing Factor of the Integration of Middle Eastern Immigrants into the Croatian society. *Multidisciplinary Journal of School Education*, 14 (2), 11-29. (znanstveni) (Krakow)
6. Sršen, A., Brezovec, E., Bačić, A. (2018). Croatian Diaspora in Canada: Students' Attitudes Toward Studying in Croatia. *European Journal of Social Sciences Studies*, 4 (1), 108-122. (znanstveni) (Bukurešt).
7. Zoričić, Z., Brezovec, E. (2018). Strahovanja adiktologa nasuprot strahovanjima ovisnika. u Ćorić, B. „Strah i savremena psihijatrija“. Beograd: Društvo psihoanalitičkih psihoterapeuta Srbije. str. 141-144 (poglavlje u knjizi) - Beograd
8. Perkov, I. i Brezovec, E. (2018). Epistemološki potencijal fenomenologije u otkrivanju ideoloških aspekata društvenoga života. *Kroatologija*, 9 (1-2), 125-138. (pregledni rad)
9. Zoričić, Z.; Orešković, A.; Brezovec, E. (2018) Prevencija i tretman ovisničkog ponašanja: Kocka, internet i druge informacijsko-komunikacijske tehnologije // u BOLESTI ZAVISNOSTI: Savremena

- dostignuća u prevenciji, lečenju i rehabilitaciji / Đukić Dejanović, Slavica (ur.). Beograd: Evropski centar za mir i razvoj, Univerzitet za mir Ujedinjenih nacija, str. 134-137 (poglavlje u knjizi)
10. Brezovec, E., Zoričić, Z. i Klarić Markus, M. (2019). The Phenomenology of Alcoholism Labelling: the Internalization of the Label in Treated Alcoholics in Croatia. *Archives of Psychiatry Research*, 55 (2), 173-184.
 11. Jović, L., Brezovec, E. i Sršen, A. (2019). Lokalna politika u Republici Hrvatskoj i doba refleksivne modernosti: primjer lokalnih izbora 2017. godine u gradu Zaprešiću. *Suvremene teme*, 10 (1), 11-25.
 12. Dubreta, N. i Brezovec, E. (2020). Interdisciplinary work of the International Specialist School for Prevention, Treatment, and Rehabilitation of Addictive Diseases. Editorial. *Interdisciplinary Description of Complex Systems*, 18 (1), II-IV. (uvodnik)
 13. Brezovec, E. (2019). Fenomenologija odnosa nacionalnoga i kulturnoga identiteta u hrvatskom društvu. *Filozofska istraživanja*, 39 (2), 415-426.
 14. Brezovec, E., Ježovita, J. i Zoričić, Z. (2020). The Role of Social Integration in the Clubs of Treated Alcoholics in Croatia. *Interdisciplinary Description of Complex Systems*, 18 (1), 26-35.